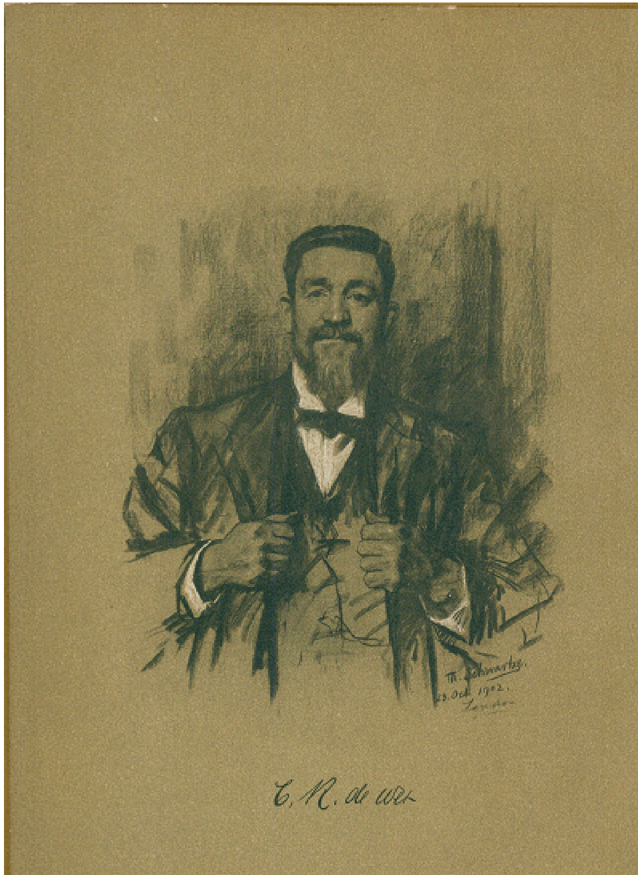
De strijd tusschen Boer en Brit. De herinnering van den Boeren-generaal

C.R. De Wet

bron
C.R. De Wet, *De strijd tusschen Boer en Brit. De herinnering van den Boeren-generaal*. Höveker & Wormser, Amsterdam / Pretoria 1902

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/wet_004stri01_01/colofon.htm

C. R. de Wet

Voorwoord.

Tot inleiding van mijn werkje, getiteld: **'De Strijd tusschen Boer en Brit',** *wensch ik, geachte lezer, slechts dit korte woord te zeggen: Ik ben geen boekschrijver. - Maar ik gevoelde dat de geschiedenis van dezen Strijd, waarin een klein Volk voor vrijheid en recht streed, door geheel de beschaafde wereld met recht als ongekend genoemd werd; en dat het mijn plicht was, mijne persoonlijke ondervindingen in dezen krijg te boek te stellen, voor het tegenwoordige en voor de toekomst, niet alleen voor het Afrikaansche Volk, maar voor de geheele wereld.*

Niet alleen beschouwde ik dit als mijn plicht, maar ik werd tot schrijven aangemoedigd door den aandrang van voorname mannen uit mijn Volk, van mannen uit verschillende nationaliteiten, ja, zelfs van verscheidene Engelsche officieren.

Nu dan, waarde lezer, ik hoop dat gij u niet teleurgesteld zult gevoelen, bij het lezen van deze ondervindingen; daar het in mij niet ligt, om, zooals het wel somtijds het geval is met geschiedschrijvers, groote tafereelen - dingen uit de lucht gegrepen - op te vijzelen, en samen te pakken om maar een boek daar te stellen; of voor zich een naam te maken. Dat zij verre van mij! Ik had met het uitgeven van mijn boek (hoewel het eenvoudig geschreven is) slechts één doel: de wereld eene geschiedenis te geven, die, hoewel zij niet al de waarheid van dezen wonderen oorlog, toch niets dan de waarheid bevat.

Het oorspronkelijke is door mij in de Hollandsche taal geschreven; en ik kan dus voor de vertaling in andere talen niet verantwoordelijk zijn.

C. R. de Wet

I.
De strijd tusschen Boer en Brit.

Hoofdstuk I.
Ik ga op Commando als privaat Burger.

In de maand September van het jaar 1899 werd den burgers van den Oranje Vrijstaat aangezegd zich, volgens de commando-wet, gereed te houden om op de kortst mogelijke kennisgeving voor commando-dienst opgeroepen te worden.

Laat mij, voor ik verder ga, iets zeggen omtrent dat gedeelte der commando-wet, dat over het commandeeren handelde. Het bepaalde dat elke Burger, van 16 tot 60 jaar oud, elk oogenblik bereid zou zijn voor zijn land te strijden. Daartoe werd vastgesteld, dat een ieder gereed zou zijn, als hij opgeroepen werd, met rijpaard, zadel en toom, geweer en dertig patronen, of een halve pond kruit, dertig kogels en dertig dopjes; en ook mondprovisie voor acht dagen. De alternatief van kruit, kogels en dopjes wees op den tijd terug toen de wet gemaakt werd, en toen er weinige Burgers waren, die geweren bezaten, die met patronen geladen werden - ‘achterlaaiers’ zooals wij ze noemen. Met betrekking tot de mondprovisie, stelde de wet niet vast wat of hoeveel die zou zijn, doch het werd een vaste regel, een ongeschreven wet, onder de Burgers, dat zij bestaan zou uit vleesch, touwtjes gesneden, gezout, gepeperd en gedroogd[1)], of worst en brood in den vorm van Boeren- of mostbeschuit. De hoeveelheid werd ook niet in getal ponden gewicht bepaald: de burger moest zorgen voor acht dagen, en moest zelf weten hoeveel hij voor acht dagen noodig had.

't Duurde niet lang, na het hun aangezegd was zich gereed te houden, voor de Burgers tot actieven dienst opgeroepen werden. Dat gebeurde op den 2den October 1899. Op dien dag kwamen de

1) Zoogenaamde ‘biltong’.

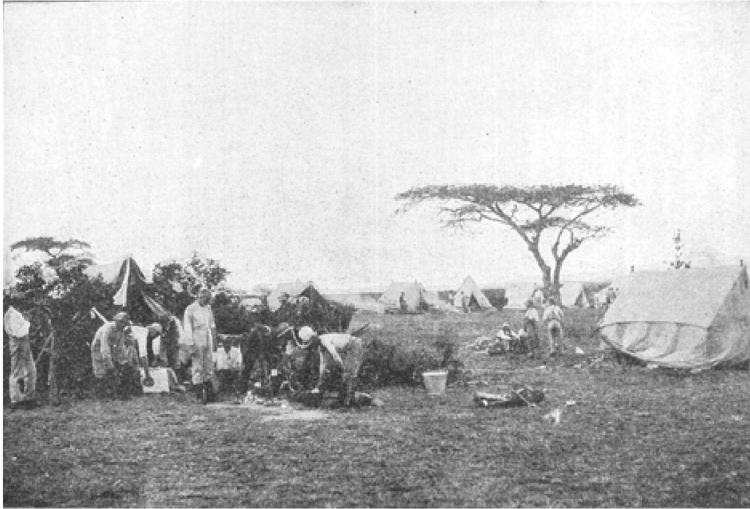
veldcornetten of hunne plaatsvervangers overal op de plaatsen en de burgers werden opgecommandeerd. Onder de gecommandeerden bevond ik mij. Ik ging als privaat burger, en nam met mij mijn drie zoons: Kootie, Isaac en Christiaan.

Den volgenden dag kwamen de manschappen van de Wijk Krom Ellenboog, district Heilbron (tot welke wijk ik behoorde) bijeen op de plaats Elandslaagte. De veldcornet van deze wijk was de heer Marthinus Els en de commandant van het geheele commando de heer Lucas Steenekamp. Het werd spoedig bekend dat de krijgscommissie bepaald had, dat ons commando, tezamen met de manschappen van Vrede, Harrismith, en gedeelten van Bethlehem, Winburg en Kroonstad, naar de Natal-grens met allen spoed oprukken zouden. Dit bevel gehoorzamende, kwamen wij na zes dagen te Harrismith aan.

En nu begon 't commando-leven.

De acht dagen, gedurende dewelke de burgers voor zichzelven voorziening moesten maken, gingen spoedig voorbij, en het werd de plicht van de Regeering voor zijn krijgers te zorgen. Wat deze verzorging betreft moet ik hier in 't voorbijgaan zeggen, dat het anders in onze commando's ging dan in het Britsche leger. De Engelsche troepen kregen dagelijks hun rantsoen. Elke soldaat ontving zooveel en zoo goed als zijn kameraad. Bij ons was dit - behalve in 't geval waar meel, koffie, suiker en dergelijke dingen uitgedeeld werden - niet zoo. Waar, bij voorbeeld, de soldaat zijn rantsoen vleesch gaar kreeg - zijn ‘B l i k k i e s k o s t ’ zooals de Boeren dien noemden - ontving de burger zijn stuk vleesch rauw, en moest zelf voor brandstof zorgen en het gaar maken.

Ik geloof niet dat het van belang ontbloot zal zijn, indien ik hier het een en ander zeg van de wijze waarop de burger dit stuk vleesch kreeg. Het beest of schaap, waarvan het afkomstig was, werd geschoten of geslacht; en, na het vleesch in stukken gesneden was, was het 't verantwoordelijk werk van den v l e e s c h k o r p o r a a l die stukken zooals ze op 't vel lagen uit te deelen. Daar nu deze stukken zeer in kwaliteit verschilden, was de eigenschap van onpartijdigheid een van de eerste vereischten van een vleeschkorporaal. Dit beseffende, en om boven alle verdenking verheven te zijn was het de gewoonte van dezen nuttigen man, met zijn rug naar de burgers te staan en het eerste het beste stuk vleesch, dat vóór hem lag.

AVOND IN HET BOERENLAGER

in zijn handen te nemen, en het aan den burger te geven, volgens diens plaats op de lijst van namen, die telkens bij de uitdeeling voorgelezen werd. Met dat stuk moest de burger tevreden zijn; maar 't gebeurde dat hij dit dikwijls niet was en somtijds ontstonden er standjes. Dan was het dat de vleeschkorporaal, overtuigd dat 1 ij toch o zoo onpartijdig gehandeld had, gevoelde dat zijn bloed kookte, en dat het noodig was om zoo een onverstandigen burger den kop goed te wasschen. Doch zoo ging het niet lang toe. Nadat de vleeschkorporaal eenige weken zijn betrekking bekleed had, had hij ook vrij wat meer menschenkennis opgedaan, en liet hij de aanmerkingen van de burgers 't ééne oor in en 't andere uitgaan. Ook kwamen van lieverlede de burgers tot het inzien van hunne dwaling, en in korten tijd hadden allen de les van verdraagzaamheid en vergenoegdheid geleerd.

De burger moest zijn vleesch zelf bereiden, en hij kookte of braadde het. Dit laatste deed hij in een spit, gemaakt in den vorm van een houten vork, van een tak dien hij van den naasten boom sneed. Dikwijls werd de vork van glad omheiningsdraad vervaardigd, met twee tot vier tanden. Het was een groote kunst de stukjes vleesch, vet en mager, zoo in den spit te rijgen, dat men wat een ‘bont span’[1] genoemd werd over het vuur kon houden om te braden.

Van het meel aan de burgers verschaft maakten zij koeken. Zij werden in kookend vet gaar gemaakt, en werden stormjagers en ook wel maagbommen genoemd.

Wij verschilden dan in onze levenswijze van onze tegenstanders. Maar toen het Britsche commissariaat later vleesch om niet kreeg, door ons vee te nemen, verschafte het ook aan den soldaat rauw vleesch, en leefde hij niet meer uitsluitend op ‘Blikkies-rantsoen.’ Hij slachtte vee, even als wij, en - verkwistte, hetgeen wij in den regel niet deden. Op zijn legerplaatsen bleven dikwijls liggen gedeelten van half verbruikte ossen, schapen, varkens en pluimvee.

Maar hierin wil ik in het breede niet treden. Ik heb nu iets anders te doen, dan over de wijze te spreken, waarop de Engelschen met 't privaat eigendom der burgers handelden. Andere pennen zullen

1) Een span ossen van verschillende kleuren wordt een bont span genoemd. Vandaar het beeld.

mededeelen hoe de Brit ons goed nam, ons vee roekeloos doodde, onze plaatsen verwoestte. Ik wensch mij te bepalen bij mijne eigene ondervinding in den langen en ongelijken strijd, en ik zal, terwijl ik dit doe, veel te zeggen hebben, waarover de lezer zich zeer verwonderen zal, ja, waarover hij verbaasd zal uitroepen: kan dit wel mogelijk zijn? Ik zal steeds één antwoord hebben: Het is zoo, of

GROEP BURGERS UIT HET WINBURG-COMMANDO.

het verbazing verwekt of niet; en omdat het zoo is, daarom stel ik het te boek - daarom kan ik ook niet anders schrijven.

Wat heb ik uw geduld op de proef gesteld, lezer, door dit alles vooraf te zeggen! Maar gij wildet toch iets weten van de wijze, waarop de burgers gecommandeerd werden, wat zij te eten kregen, en hoe zij hun voedsel bereidden. Ik zal u niet meer ophouden. Ik zeg u nu al dadelijk dat ik u een verhaal ga geven van mijn eigene

ervaringen en verrichtingen in den grooten strijd die tusschen Boer en Brit gevoerd werd.

Ik was dan, zooals ik reeds gezegd heb, gecommandeerd, en had met het Heilbronsche commando - op weg naar de Zuid-ooster grenzen - Harrismith bereikt. Terwijl wij daar waren voldeden de verschillende commando's aan de bepalingen van de commando-wet en kwamen bijeen om een Hoofdcommandant te kiezen. Tot dat doel vergaderden te Harrismith de volgende hoofden: commandt. Steenekamp, Heilbron, Anthonie Lombaard, Vrede, C.J. de Villiers, Harrismith, Hans Naudé, Bethlehem, Marthinus Prinsloo, Winburg, en C. Nel, Kroonstad. Zij kozen den heer Marthinus Prinsloo tot hoofdcommandant en de burgers van Winburg stelden den heer Theunissen als hun commandant aan. Deze officier bekleedde de betrekking waardiglijk totdat hij krijgsgevangen genomen werd, terwijl hij een moedigen aanval te Paardenberg leidde om generaal Piet Cronje te ontzetten.

Van Harrismith ging het Heilbronsche commando tot zes mijlen van de Natal-Vrijstaat grenslijn, en legerde zich niet ver van Bezuidenhoutspas, op het Drakensgebergte. Dit grootsche gevaarte, dat de scheiding daar vormde tusschen Boer en Brit, is een aaneen geschakelde keten van trotsche bergen, waarnaar men van den Vrijstaat zeer geleidelijk opklimt, maar van welks top men zeer plotseling en steil in Natal afdaalt.

Op den dag na de kiezing van den Hoofdcommandant zond com. Steenekamp mij met een patrouille tot nabij de grens. Toen ik 's avonds, na niets van de Engelschen, die zooals men weet op de grenzen kort vóór den oorlog saampakten, gezien te hebben, in het lager terugkwam, vond ik dat de burgers mij in mijne afwezigheid tot waarnemenden commandant, onder com. Steenekamp gekozen hadden.[1] In den namiddag van dezen dag - den 11den October 1899 - te vijf ure was de tijd door het Ultimatum der Zuid-Afrikaansche Republiek gesteld, waarin van Engeland geëischt werd zijn troepen van de grenzen te verwijderen, verstreken. Engeland had dit niet gedaan en wij verkeerden dus in een staat van oorlog. Nog dien dag werd de krijgswet door de Regeeringen der beide

1) Een waarn. commandant heeft geene plichten te vervullen, zoolang de commandant zelf in het lager en gezond is.

Republieken afgekondigd en bevel gegeven dat de passen op de Drakensbergen in bezit zouden genomen worden. Daartoe kreeg com. Steenekamp van Hoofdcom. Prinsloo order om nog in den nacht van dienzelfden dag naar Bezuidenhoutpas te gaan. Ten oosten daarvandaan moesten de commando's de passen aldus in bezit nemen: het commando van Vrede: Bothaspas, die van Harrismith en Winburg: Van Reenenspas, en dat van Kroonstad: Tintwaspas; ten westen, dat van Bethlehem: Oliviershoekpas.

Com. Steenekamp was dien avond erg ongesteld, en kon zelf niet met de burgers optrekken. Hij gaf derhalve aan mij bevel met 600 man dit te doen.

Hoewel ik slechts zes mijlen te gaan had, kostte het mij veel hoofdbrekens alles in orde te brengen. En dit van wege het gebrek

BATTERIJ EN BRANDWACHT BIJ LADYSMITH.

aan discipline, in den rechten zin des woords, onder de burgers. Ten aanzien hiervan kwam er groote verbetering met den loop van den oorlog, maar nooit zoolang de strijd duurde, werd zij eigenlijk recht gehandhaafd. Als ik nu zeg ik met deze moeilijkheid te kampen had, wil ik niet te kennen geven, dat de burgers onwillig of onregeerbaar waren. Ik bedoel alleen, dat zij zoo ongewoon waren onder bevelen te staan, dat het mij nagenoeg nu een reuzenwerk was alles naar wensch te regelen.

Het werd echter in betrekkelijk korten tijd gedaan, en wij trokken voort. Wat vóór ons lag kon niemand weten. De vijand kon in de pas zijn als wij daar kwamen; want hoewel ik dien dag met een patrouille daarheen was, had ik niet over de grenslijn mogen gaan. Ik kon dus niet weten of de vijand niet vlak anderkant op de

glooiïngen van het gebergte was geweest, en ons nu ergens in goede posities inwachtte. Alles echter liep goed af. Niets gebeurde toen wij in de pas kwamen; en toen de zon den volgenden morgen opging was het zoo ver wij het oog werpen konden stil en rustig.

Van het een en ander zond ik verslag aan com. Steenekamp, en 's avonds daagde hij zelf, hoewel nog ongesteld, met het overige van het commando op. Hij bracht de tijding dat het tot een treffen met de Engelschen reeds gekomen was. Gen. de la Rey had namelijk een gepantserden trein te Kraaipan aangevallen en genomen.

Eenige dagen daarna werd een krijgsraadsvergadering door Hoofdcom. Marthinus Prinsloo te van Reenenspas belegd; en, daar com. Steenekamp nog, wegens zijne krankheid, die niet bijwonen kon, ging ik er heen. Op die vergadering werd besloten dat een macht van twee duizend burgers uit de verschillende commando's, onder het bevel van com. C.J. de Villiers (Harrismith) als waarnemenden vechtgeneraal in Natal aftrekken zou, terwijl de overigen op den Drakensberg blijven zouden om de passen te bewaken.

Ik moet in 't voorbijgaan hier zeggen, dat er in de wetten van den Oranje Vrijstaat niets gezegd werd van een vechtgeneraal: maar kort vóór den oorlog had de Volksraad bepaald dat de President zoo een officier kon aanstellen; gelijk in dezelfde zitting aan hem ook het recht van v e t o gegeven werd in betrekking tot alle wetten in verband met den oorlog.

Ook nu kon com. Steenekamp, van wege aanhoudende krankheid, niet gaan, en mij werd bevolen als waarnemenden commandant der Heilbronschen, met vijf honderd man af te trekken.

Het bleek spoedig dat het doel van ons aftrekken was de Engelschen, die te Dundee en Elandslaagte waren, aftesnijden. Wij zouden in vereeniging met de Transvalers, die van de richting van Volksrust kwamen, en met een deelvan de Vredesche burgers - allen onder het bevel van Gen. Koch - moeten handelen.

Maar wij slaagden in ons doel niet. Wij kwamen niet bij tijds tusschen Elandslaagte en Ladysmith. Waaraan dit toe te schrijven was weet ik niet. Dat er slordigheid in het spel was lijdt geen twijfel; maar of daaraan schuld hadden de bevelvoerders der Zuid-Afrikaansche Republiek, of Hoofdcom. Prinsloo, of Vechtgen. de Villiers, kan ik niet bepalen; daar ik toen slechts waarnemende commandant was, die niet te bevelen, maar bevelen uittevoeren had. Hoe het zij,

VOORPOST DER BOEREN IN DE NABIJHEID VAN LADYSMITH.

toen ik met het krieken des dags op den 23sten October het spoor naar Dundee, ongeveer twaalf mijlen ten noorden van Ladysmith, brak, zag ik, dat de Engelschen naar Ladysmith teruggevallen waren. Dit was de vlucht van Col. Yule, die zoo hoog in Engelsche kringen geroemd werd. Waren wij maar een weinig vlugger geweest, dan zouden wij deze terugvluchtenden vóór gelegen hebben, en een goeden slag kunnen leveren.

Deze Engelschen vereenigden zich met die van Ladysmith, en wij konden nu verwachten, dat, vóór de Transvalers, die nog te Dundee, of in de nabijheid van dat district waren, zich bij ons voegen konden, wij van deze vereenigde machten aangevallen zouden worden.

Dat geschiedde ook.

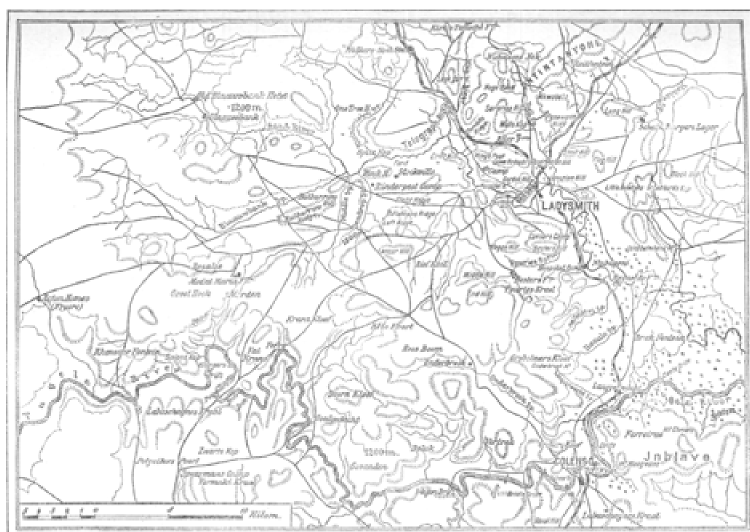
Den volgenden morgen, 24 October, trokken de Engelschen te 8 ure uit Ladysmith, en het gevecht te Modderspruit of Rietfontein begon. Dit was, na een schermutseling tusschen de Harrismithschen en de Carabineers te Bester-Station op den 18den, waar Jonson, een Harrismithsche burger - het eerste offer in onzen vrijheidsoorlog - sneuvelde, de eerste slag van de Vrijstaters.

Onze positie was een uitgestrekte op kopjes ten westen van het Ladysmith-Dundee spoor, die een grooten half cirkel vormden, en ons eenig kanon werd geposteerd in onzen westelijken vleugel langs een hoogen kop. Wij telden niet meer dan duizend man, want de anderen bleven als een achterhoede te Bester-Station.

De Engelschen trokken tegen ons op met drie batterijen van kanonnen. Die stonden een heel eind achter de troepen en openden, op een afstand van ongeveer 4000 meter, een oorverdoovend bombardement op ons. Ons kanon schoot een paar maal, maar werd spoedig het zwijgen opgelegd, en moest uit positie genomen worden, zoodat het gansche gevecht door ons met klein geweren gevoerd werd.

Dadelijk begonnen de Engelschen met hun taktiek van omtrekken; maar zij gingen toch onze vleugels niet om. Hun doel scheen te zijn ons uit elkaar te houden, zoodat wij niet ergens met kracht zouden concentreeren.

Intusschen drongen degenen die den aanval doen moesten al nader. De posities waren zoo gelegen dat zij in kleine klooven en anderszins dit doen konden zonder onder schot te komen, totdat zij

SCHETS VAN HET OORLOGSTERREIN TUSSCHEN NICHOLSONSNEK EN DE TUGELA.

zeer dicht aan ons waren. Waar zij dan daar te voorschijn kwamen werd door ons zulk een ontzettend en onafgebroken vuur op hen gericht, dat zij nergens tot nader dan twee honderd pas konden komen. com. Nel met de Kroonstadsche burgers, aan den westelijken vleugel had het 't heetst. Waar ik was, meer ten oosten, hadden de burgers minder te verduren. Maar al de burgers waar zij ook waren streden dapper. Elke positie werd gehouden en hoewel er gedurig degenen waren, die gesneuveld of gewond nedervielen, was er geen teeken van wijken, gedurende den geheelen slag.

Het kleingeweervuur op de Engelschen duurde tot ongeveer drie uur in den namiddag. Toen zag de vijand, dat hij ons uit onze posities niet verdrijven kon en trok naar Ladysmith terug. Kort daarna konden wij over het slagveld gaan. Er waren niet vele dooden en gewonden; maar die werden gedurende het gevecht weggedragen. Burgers, die op den hoogen kop, daar straks genoemd, waren, hadden de Engelschen dat zien doen.

Wij hadden elf dood en eenentwintig gewond, waarvan twee later stierven. Dit verlies ging ons zeer ter harte, maar het was bemoedigend om op te merken dat het de uitwerking niet had om iemand, officier of burger, neerslachtig te maken.

Juist toen de slag begon daagde de heer A.P. Cronjé op. Hij was door den President als vechtgeneraal aangesteld en nam het bevel over van waarn. Gen. C.J. de Villiers. Men mag hier zeggen dat hij zich goed in dezen slag gedroeg; en ik keurde het goed dat hij onze macht te zwak achtte de terugtrekkende Engelschen achterna te jagen.

Toen alles voorbij was, kon ik mijn stelling verlaten en hem een handdruk geven als ouden vriend en mede volksraadslid. Het was mij een genoegen hem als vechtgeneraal te verwelkomen - ook omdat hij de zoon was van een dapperen officier, die in den Basutooorlog van 1865 en 1866 gestreden had. Hij had echter den ouderdom van 66 jaar bereikt, welk ouderdom te hoog is voor een man om hem nog te kunnen doen beantwoorden aan de strenge lichamelijke eischen, welke de plichten van een vechtgeneraal stellen.

Hoofdstuk II.
Nicholsons Nek.

Wij hielden de posities te Rietfontein tot den 29sten October. Toen kwam com. Generaal Joubert met gedeelten van Transvaalsche commando's bij ons. Er werd toen overeengekomen dat de Transvalers te noorden van Ladysmith en ten oosten van Nicholsons Nek, en de Vrijstaters ten noordwesten en ten westen van dit dorp posities zouden gaan innemen.

De kop met platten kruim, anderhalf uur ten zuiden van Nicholsons Nek, door ons Zwartbooiskop, en, na den slag van den 30sten November, Klein Majuba genoemd, moest door een gedeelte van de burgers van com. Nel, Kroonstad, bewaakt worden.

Op den 30sten November, pas na de zon opgegaan was, hoorden wij in de richting van het verste punt, waar de Transvalers positie hadden, het gedreun van grof geschut, en het bevel dat men opzadelen moest werd dadelijk gegeven. Ik vroeg aan com. Steenekamp, die den vorigen dag van Bezuidenhoutpas aangekomen was, naar Gen. Cronjé's lager, dat ongeveer twee mijlen van het onze was, te gaan, om hem te verzoeken op te mogen rukken naar de plaats waar er geschoten werd. Dit werd toegestaan en com. Steenekamp ging derwaarts met driehonderd man, waaronder ik mij ook bevond. Wij moesten den kop ten zuiden van Nicholsons Nek voorbij, en wat zagen wij toen wij daar tegenover kwamen? De kop was van Engelschen bezet!

Dit was aan niets anders dan zeer laakbare nalatigheid aan den kant van com. Nel. toe te schrijven, die daar de wacht te houden had. Hij verontschuldigde zich, echter, door te beweren dat hij niet beter had geweten of een zijner veldcornetten met een aantal burgers zich op den berg bevond.

Wat nu gedaan?

Com. Steenekamp en ik besloten den berg met de driehonderd

man, die wij bij ons hadden te bestormen. Wij deden dit en het gelukte ons het noorder punt in bezit te nemen.

Daar boven ontdekten wij dat de Britsche troepen meestal in posities waren, van het midden des bergs tot naar het zuider punt. Zij wachtten geen oogenblik, nadat wij den top bereikt hadden, maar openden een hevig kleingewerenvuur op ons hetwelk wij even heftig beantwoordden. Twintig van com. Nels manschappen kwamen bij ons, onder dit schieten en namen deel in het bestooken van den vijand. Na eenigen tijd zoo bezig te zijn geweest, zagen wij in dat er geen andere weg voor ons open was dan vechtende van positie tot positie al dichter tot de Engelschen te genaken.

Ik kon nu zien dat de berg een langwerpige was, die naar zijn lengte noord en zuid lag, en dat hij ongeveer duizend schreden lang was. Van ons einde was het kaal, maar wat verder voorwaarts leverde het terrein klippen op, die goede beschutting verleenden. Wij waren dus in onze bestorming van de Engelschen op plaatsen zeer blootgesteld. De Engelschen daarentegen hadden prachtige stellingen, want zij hadden posities genomen in oude kaffer-steenen kralen, waarvan er vele overblijfselen van de helft tot het zuideinde van den berg waren. Fel beschoten wij de Engelschen en het duurde niet lang voor zij van het midden bergs naar het zuider punt begonnen te wijken. Dit gaf ons een bepaald voordeel, want wij konden nu de prachtige klipkraal posities waaruit zij geretireerd hadden innemen.

In het bestormen van den vijand hier vond er iets amusants plaats. Waar de rotsblokken zeer schaars waren, kwam een Jood naar een Boer, die achter een steen lag. ‘Verkoop mij jou klip voor een halve kroon,’ zeide de Jood.

‘Loop!’ riep de Boer. ‘Ik lig hier zelf.’

‘Ik zal jou vijftien shilling geven,’ hield de Jood aan.

Hoewel de Boer misschien nooit iets bezat dat zoo schielijk in waarde steeg, had hij op dat oogenblik geen lust met den Jood een handel te drijven, en sloeg het aanbod finaal af.

In de posities waaruit wij de Engelschen gedreven hadden namen wij eenigen krijgsgevangen, en vonden anderen dood en gewond.

De Engelschen waren nu in hun sterkste stelling aan het zuider end van den berg. Daar hadden zij niet alleen vele kaffer kralen, maar ook groote rotsblokken, waarachter zij schuilen konden. Hun

TRANSVAALSCH BOERENCOMMANDO BIJ LADYSMITH.

vuur op ons was nu hevig en onafgebroken. Hunne kogels floten en sisten over ons heen, en spatten tegen de klippen. Niet minder fel werden zij door ons beschoten en het gevolg was dat na een korten tijd een paar witte vlaggen uit de kralen op hun linker vleugel in de lucht rezen, terwijl het schieten daar ook plotseling afbrak. Ik gaf dadelijk order het vuur te staken en ging voorwaarts naar den vijand toe.

Plotseling brak de vijand op ons weer los. Wij hervatten het schieten met verdubbelden ernst. Maar het duurde niet lang. Weldra werden uit al de kralen witte vlagjes geheschen en was de slag door ons geleverd.

Ik wil hier niet zeggen dat er een misbruik van de witte vlag was. Ik neem aan wat men mij na den slag zeide, dat men, namelijk, in den oostelijken vleugel niet gezien had, wat in den westelijken gedaan was, en daarom het schieten voortgezet had.

Die nu in dezen slag aan onzen kant deel namen waren slechts de driehonderd Heilbronschen, twintig Kroonstadschen, en veertig of vijftig Johannesburgsche policie, onder kapitein van Dam, die gedurende het gevecht op het tooneel kwamen en zich zeer dapper gedroegen. Maar van de drie honderd Heilbronschen, waren ook niet allen in het gevecht, want eenigen moesten wij bij de paarden aan den voet des bergs laten en anderen bleven, zooals toen nog gewoonlijk gebeurde, achter klippen bij de eerste veilige positie, die zij bereikten liggen. Ik heb, toen de slag voorbij was, er nauwkeurig op gelet en kan verklaren dat het niet meer dan twee honderd mannen waren, die werkelijk den slag leverden. Ons verlies was vier dood en vijf gewond.

Wat het verlies der Engelschen betreft, kan ik dit zeggen dat ik zelf twee honderd drie aan dood en gewond telde; hoewel ik er niet voor kan instaan dat er niet meer waren op plekken, waar ik hen niet bereiken kon. De gevangenen, die ik vier diep voor mij voorbij deed marcheeren, waren achthonderd zeventien in getal.

Wij kregen ook in bezit twee maxims en twee bergkanonnen. Zij waren echter onklaar, en de vijand had daarmede niet gevochten. De krijgsgevangenen zeiden ons, dat het grofgeschut op muilezels geladen was, en dat deze dieren in den nacht schrikten en uit de hand rukten, met het gevolg, dat niet al de gedeelten van de kanonnen op den berg kwamen. Wij vonden de muilen met de ontbre-

DAM IN DE RIVIER BIJ LADYSMITH.

kende deelen van de stukken dien namiddag en den volgenden dag.

Dat de Engelschen hunne kanonnen niet gebruiken konden was tot ons voordeel geweest. Zij stonden dus met ons wat dat betreft op gelijken voet, daarin dat zij met niets anders dan met geweren gewapend waren. Zij hadden echter het voordeel van in stellingen te zijn en vijfmaal zoo veel als wij te tellen.

Behalve de kanonnen namen wij meer dan duizend Lee Metford geweren, twintig kisten patronen en eenige pakmuilen en paarden.

Nog eenige bijzonderheden moet ik te boek stellen.

De slag had geduurd van 's morgens te 9 ure tot 's namiddags te 2 ure. Het was een zeer heete dag, en wij hadden zeer aan dorst geleden, want er was geen water nader dan een mijl van den berg. Het lijden der gewonden ging mij zeer ter hart. 't Was akelig hun geroep: ‘Water, water!’ te hooren. Ik beval mijn burgers te helpen de ongelukkigen uit de brandende stralen der zon te dragen in de schaduw van de kameel- en doornboomen, die daar groeiden, alwaar zij door hunne dokters verbonden konden worden. Ook gingen mijne manschappen water voor de arme lijders in de waterkannetjes der krijgsgevangenen halen.

Dadelijk na de gewonden bijeengebracht waren onder de boomen, zond ik een boodschap aan Sir George White om zijn ambulance te zenden om ze te halen en zijn dooden te begraven. Ik weet niet wat de reden was dat de Engelsche ambulance niet vóór den volgenden morgen opdaagde.

Nog tot na zonsondergang bleven wij op den berg. Toen daalden wij af naar het lager, na ik, namelijk, mijn broeder, Piet de Wet, ontboden had om met vijftig Bethlehemsche burgers den kop dien nacht te bewaken. Een paar wagens waren ook van het lager gekomen, welke het grof geschut, de geweren en de ammunitie wegvoerden.

Wij bereikten ons lager te acht ure; en, daar de manschappen dien dag niets genoten hadden, laat het zich denken wat het voor hen was de bont span in den spit te zien braden. Die met een stormjager of drie en een beker koffie herstelde hen in hun vorigen staat. Zij werden van brand- en gewonen nachtdienst dien nacht verschoond en genoten zeer, na de vermoeienis van den dag, de rust des slaaps.

Ik heb nog slechts dit te zeggen in verband met wat op dezen

dag gebeurde, dat er ook door de Transvalers op verschillende plaatsen aan hunne oostelijke stellingen, ongeveer acht mijl van Nicholsonsnek gevochten werd; en dat door hen vier honderd Engelschen krijgsgevangen genomen werden.

Onze wachten werden dien nacht met groote zorg niet alleen ver buiten het lager als 'brandwachten' maar ook om het lager geplaatst. Dit werd met des te grooter bezorgdheid gedaan, omdat er een gerucht was dat de Engelschen de Zulu's van Natal gewapend hadden. Het was dus noodig, als dit waar was, dat wij voor de barbaren zeer op onze hoede zouden zijn. Sedert de vroegste tijden

ENGELSCHE BERGARTILLERIE.

van ons volksbestaan - reeds in 1836 - had ons geslacht kennis gemaakt met de zwarte rassen, en bittere ondervinding gehad van wat zij, voornamelijk de Zulu's, des nachts uitrichten konden. En als wij nu dachten om al hetgeen de baanbrekers der beschaving in Zuid-Afrika - onze Voortrekkers - te lijden hadden van de bloedige nachtaanvallen der Zulu's, dan kon een ieder begrijpen dat dezen terecht n a c h t w o l v e n genoemd werden. Later hadden wij, Vrijstaters, ook veel te lijden van de Basuto's in den oorlog van 1865-1867. Onze geschiedenis had ons dus geleerd hoe wij in den nacht om onze lagers brandwachten moesten plaatsen, en verken-

ningswerk doen, zoo bij dag als bij nacht. Misschien schrijf ik later in dit boek - wellicht in een ander werk - breedvoerig over het verkennen om aan de wereld te toonen waarom het verkennen der Britsche legers altoos, of in de meeste gevallen op mislukking uitliep. Ik kan echter de verleiding hier niet wederstaan om aan te merken dat het eerst in de laatste stadiën van den oorlog was - toen de Engelschen de zoogenaamde 'Handsuppers' (beter gezegd: Boeren-deserteurs) gebruikten - dat zij in de kunst van het verkennen slaagden.

Wat berokkenden die deserteurs ons onheil! Later zeg ik van hen meer. Later noem ik hen bij hun rechten naam: den naam, welken zij dragen moeten tot een eeuwigen afschuw niet alleen voor 't Afrikaansche volk; maar voor elk volk ter wereld, dat mogelijk vallen kan in de moeilijkheden, waarin de twee gewezene Republieken in Zuid-Afrika grootelijks door het toedoen van deze ontrouwe burgers gedompeld werden.

Hoofdstuk III.
Ladysmith wordt belegerd.

Op den 1sten November werd een algemeene krijgsraadvergadering van den Oranje Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek

GEREED VOOR BRANDWACHT.

gehouden, waarop besloten werd Ladysmith te belegeren. Ook kwam men overeen een paarden-commando te zenden in de richting van Estcourt. Dit paarden-commando ging later onder waarnemenden

Gen. Louis Botha, en had, onder anderen, een voorval met een gepantserden trein op den 15den Nov., waar 100 Britsche troepen krijgsgevangen genomen werden. Na andere kleine botsingen met den vijand keerde Gen. Botha terug.

Maar ik loop vooruit.

In den nacht van den 1sten November ging Gen. A.P. Cronjé met de burgers van Heilbron en gedeelten van de commando's van Winburg en Harrismith, en met twee Krupp-kanonnen ten westen van Ladysmith om, ten einde posities in te nemen ten Zuiden en Zuidwesten van dat dorp.

Den volgenden dag vond een kleine schermutseling plaats met de Fngelschen, die echter schielijk naar Ladysmith terugtrokken.

Op den 3den gebeurde er iets van grooter beteekenis. Op dien dag trokken de Engelschen uit Ladysmith in een Zuidwestelijke richting met twee batterijen van 15-ponder en 12-ponder Armstrongkanonnen. Er waren een paar regimenten infanterie en naar schatting van tien tot vijftien honderd beredene troepen. De Engelschen plaatsten hunne stukken op zulk een afstand, dat het onmogelijk voor ons was om hen uit onze stellingen met het Mauser te bereiken; en er viel niet aan te denken dat wij nader zouden gaan, omdat het van onze posities tot waar 't Engelsch grofgeschut stond een opene vlakte was. Eén onzer kanonnen, dat vlak vóór den vijand geplaatst werd begon te vuren; maar het werd, na het één of tweemaal geschoten had, zoo bitzig door de Engelsche stukken aangevallen, dat het, zooals te Rietfontein, dadelijk 't zwijgen opgelegd werd.

De infanterie en cavallerie der Engelschen schenen min lust te hebben ons aan te vallen; en wij evenmin hen aan te pakken. Toch deden de Britten een poging, toen het voetvolk, weldra, onder het donderen der twaalf kanonnen trachtte nader te komen. Een paar malen rukten deze troepen op, maar zij zorgden er voor dat zij niet onder het bereik van onze geweren kwamen; of deden zij dit, dan zagen zij zich telkens verplicht met verlies te retireeren.

Ons ander kanon stond op een tafelkop ten oosten van waar het gevecht plaatsvond. Dit kanon deed goed werk, want toen de beredene troepen het telkenmale beproefden ten oosten van onze posities om te trekken, bestookte het hen zoo heftig, dat zij van hun voornemen afstand moesten doen.

15 cM. BELEGERINGSGESCHUT (CREUZOT) DER BOEREN.

De vijand kon ook nu zijne kanonnen niet verder oostwaarts, nader aan den Tafelkop plaatsen, omdat er gevaar was dat zij daar door ons genomen zouden worden. Toch trachtte hij eenige stukken tusschen ons en Platrand, die, ten noorden, vóór den Tafelkop lag, te brengen, om zoodoende ons van de zijde te beschieten, doch hij slaagde hierin niet, omdat ons kanon op den Tafelkop de troepen en artilleristen zoo fel beschoot dat het voor hen onbestaanbaar werd.

En voor ons, zooals ik reeds gezegd heb, was het ook onmogelijk stormenderwijs op te treden; want gingen wij uit onze posities naar voren toe, zouden wij geheel blootgesteld zijn aan het geschut der Engelschen, en deden wij een uitval ten zuiden, zouden wij ons exponeeren aan zekere kanonnen, die onze tegenstanders op Platrand hadden, en ons aldus in een kruisvuur begeven.

Het was een onbevredigend gevecht. Van geene zijde kon iets uitgericht worden; en, zooals het gewoonlijk in zulke slagen het geval is, werd er weinig meer gedaan dan met het geschut te bombardeeren. Het bulderen der kanonnen duurde van 's morgens 10 uur tot 's namiddags 5 uur. Toen trokken de Engelschen naar Ladysmith terug.

Ons verlies was één dood en zes gewond. Onder de gewonden was Marthinus Els, veldcornet, van Heilbron. Dat de Engelschen ook verlies hadden konden wij zien, doch hoe groot kon niet bepaald worden. Ik geloof echter niet dat het bijzonder groot was.

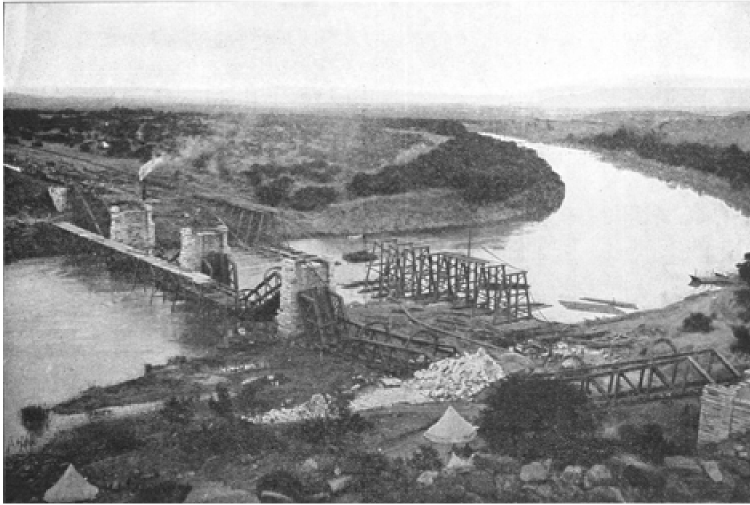
Van nu totdat ik Natal verliet vonden er af en toe kleine schermutselingen plaats, zoowel aan den kant der Transvalers als aan dien der Vrijstaters; doch niets van bijzonder belang gebeurde. Het was in dezen tijd dat ('t was den nacht van 7 en 8 December) het groote kanon van de Transvaal, Long Tom, dat op Bulwana stond,met dynamiet zoo erg door de Engelschen beschadigd werd, dat het een tijd lang buiten werking gesteld werd. Allen moesten erkennen dat de Engelschen dien nacht een kloeke daad deden. Aan de aanvoerders van die dapperen moet allen lof toegezwaaid worden. Waren wij maar op onze hoede geweest dan was de stormpartij er heel kaal van afgekomen; maar wij waren niet, en het ongeval leerde ons de les van meer waakzaam te zijn. De Transvaalsche hoofdofficieren traden nu ook strenger op, en wat zij verordenden had een goede uitwerking zoowel op de commando's als op de artillerie.

Ben Viljoen.
Louis Botha.
KRIJGSRAAD DER BOEREN AAN DEN TUGELA.

Generaal Sir Redvers Buller was te Kaapstad reeds in 't begin van November geland. Tegen het midden dier maand werd het gedurig verwacht dat wij hooren zouden, dat hij 't opperbevel aanvaard had over het Engelsche leger, dat tusschen Estcourt en Colenso gekampeerd stond. Die kampen werden dagelijks grooter door versterkingen, die maar gedurig over den Oceaan kwamen, totdat zij groote afmetingen aannamen.

Iedereen had groote verwachtingen van Sir Redvers Buller, aan wien de Boeren, door de verdraaiing van zijn naam, een eigenaardigen toenaam gaven. Hij was dan ook niet lang in Natal of hij beproefde zijn horens. Ik wil, echter, over hetgeen hij deed, en hetgeen waarin hij niet slaagde hier niets zeggen, omdat, daar ik op den 9^{den} Dec. Natal verliet, ik hem persoonlijk niet kon gadeslaan; doch dit moet ik getuigen, wat ook zijn eigen volk tegen hem gezegd heeft, dat hij van al de Engelsche bevelhebbers in dezen oorlog, tegen de sterkste posities in Zuid-Afrika te opereeren had, en dat zegt veel.

VERNIELDE SPOORWEGBRUG BIJ COLENSO.

Hoofdstuk IV.
Ik word als vechtgeneraal aangesteld.

Zooals ik gezegd heb was ik slechts waarnemend commandant. Maar op den morgen van den 9den December ontving ik een telegram van Staatspresident Steyn mij vragende in de hoedanigheid van vechtgeneraal naar de Westergrens te gaan. Het telegram was mij een verrassing. Ik telegrafeerde aan den President terug, hem verzoekende mij tijd te geven om de zaak te overdenken, daar ik gewenscht had om slechts als privaatburger mijn plicht in den oorlog te doen. Bijna onmiddellijk daarop ontving ik een ander telegram, ditmaal van den heer A. Fisscher, lid van den Uitvoerenden Raad, wien ik als zoodanig hoogachtte, er op aandringende dat ik de aanstelling van de hand niet zou wijzen en zonder verzuim naar de Westergrenzen gaan.

Ik gevoelde mij bedrukt. Evenwel liet ik mij door mijn gevoel niet overheerschen; en het duurde niet lang of ik besloot de betrekking van Vechtgeneraal aan te nemen. Van Com. Steenekamp kreeg ik vergunning veertien man, die mijne kameraads waren, met mij te nemen; en, nadat ik de Heilbronsche burgers toegesproken, en hen gedankt had voor al het genoeglijke, dat ik onder hen genoten had, ging ik nog dienzelfden dag uit het lager. Ik moest mij als van het Heilbronsche commando losscheuren; de 9de December blijft voor mij een van de onvergetelijke dagen van mijn leven.

Den volgenden morgen kwam ik met mijn staf te Elandslaagte-Station aan, om per spoor naar Bloemfontein te reizen. Zonder het minste oponthoud, werd ik in een specialen trein, die mijn Regeering van het Transvaalsche Gouvernement gekregen had, vervoerd. Geen oogenblik ging verloren. Als de conducteur mij telkens vroeg of ik niet ergens bij een station wilde vertoeven was mijn antwoord

steeds: ‘Neen, vooruit, als 't je blieft.’ Wij arriveerden te Viljcensdrift en dáár was het spelletje van den specialen trein op 'n eind. Ik moest er zes uren lang wachten, en kon eerst in den nacht met den gewonen passagierstrein voort; en dit niettegenstaande de orders door de Regeering gegeven dat ik snel vervoerd moest worden.

Te Bloemfontein vond ik alles in orde; en vandaar aanvaardde ik de reis van zestig of zeventig mijlen naar Magersfontein, alwaar ik op den 16den December aankwam.

Gedurende mijn reis, hadden drie beroemde slagen plaats gevonden: die, namelijk, van Colenso, Magersfontein en Stormberg. Te Colenso leden de Engelschen zware verliezen en vielen tien kanonnen

ENGELSCH LAGER AAN DE MODDERRIVIER.

in onze handen; te Magersfontein hadden zij ook velen aan dood en gewond, en sneuvelde Generaal Wauchaupe; en te Stormberg werden zeven honderd Engelschen krijgsgevangen genomen, en nam onze macht drie kanonnen af.

Generaal Piet Cronjé was te Magersfontein in bevel over zes of zeven duizend Transvaalsche Burgers. De Transvaalschen stonden onder Gen. De la Rey; en, zooals te denken valt, kreeg ik nu het bevel over de Vrijstaatschen.

De Hoofdcommandant van deze Vrijstaters, en van die, welke rondom Kimberley lagen, was de heer C.J. Wessels; terwijl de heer E.R. Grobler dit te Colesberg, en de heer J.H. Olivier te Stormberg was.

Ik bracht de eerste paar dagen te Magersfontein met het organiseeren van de Vrijstaatsche burgers door. Toen ik dit gedaan had,

drong ik tezamen met Gen. De la Rey, bij Gen. Cronjé er op aan, dat wij twee met vijftienhonderd man in de richting van Hopetown en De Aar zouden gaan opereeren, met het doel om de spoorwegcommunicatie van Lord Methuen te storen. Doch hierin was Gen. Cronjé niet te overreden. Wat wij ook deden, wij konden hem daartoe niet bewegen. Hij zeide dat hij vijftien honderd burgers van de posities te Magersfontein niet zou laten gaan, tenzij de Regeering hunne plaatsen aanvulde. Daar de Regeering deze manschappen niet verschaffen kon kwam er van het plan van Gen, De la Rey en mij niets.

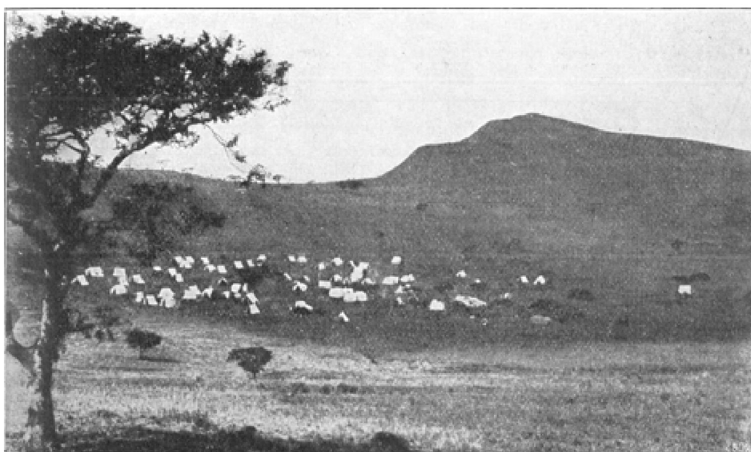
Kort daarna werd Gen. De la Rey naar de commando's te Colesberg gezonden, en toen kwamen ook de Transvalers te Magersfontein onder mij. De Regeeringen bepaalden nu dat Gen. Wessels alleen te Kimberley hoofdcommandant zou zijn, en dat Gen. Cronjé het opperbevel over de Vrijstaatsche burgers te Magersfontien zou hebben. Vandaar dat ik als vechtgeneraal mijn orders van Gen. Cronjé moest ontvangen. De commandanten onder mij waren: Com. du Preez, Hoofdstad; Com. du Plessis en later Com. Diederiks, deel van Boshof; Com. Grobler, Fauresmith; Com. D. Lubbe, Jacobsdal; Com. Piet Fourie, Bloemfontein; Commandd. J. Kok en Jordaan, Winburg; Com. Ignatius Ferreira, Ladybrand en Com. Paul de Villiers, Ficksburg.

De Engelschen hadden zich te Modderrivier vast gegraven, en wij hadden dit te Magersfontein gedaan. Er was voor ons letterlijk niets te doen, en toch had ik nooit een moeilijker tijd dan daar. Ik had behalve de Vrijstaters ook de Transvalers onder mij en moest elken dag, een afstand van vijftien mijl langs de posities afrijden. Wat had ik toch dag aan dag veel aan te hooren. Hier zeide de éène officier dat hij niet bestand zou zijn tegen een aanval, als die plaats vond; daar weder verklaarde een andere dat zijn stelling met te min manschappen bezet was - om niet te spreken van andere nietigheden, die de moeite niet waard zijn te vermelden.

Intusschen bombardeerde de vijand onze stellingen onophoudelijk. Geen dag ging er voorbij of twee groote lyddiet-kanonnen op ons granaten zonden; soms slechts vier of vijf op een dag dan weder van vijftig tot tweehonderd. Eén dag vielen er vierhonderd zes en dertig op de posities.

En - wij kwamen van dit aanhoudend bombardement gelukkig

af. Ik kan mij van slechts drie ongevallen herinneren. Eén lyddietgranaat trof een jongen burger, die achter een randje, geheel buiten gezicht, reed. Hij werd met paard en al verpletterd. Deze jongeling was een zoon van den heer Gideon van Tonder, lid van den Uitvoerenden Raad. Een ander kwetste twee broeders Wolfaards, van Potchefstroom zoo ernstig dat aan hun herstel getwijfeld werd, maar zij genazen toch. Ik wil hierdoor niet te kennen geven dat de Britsche artillerie slecht schoot. Neen! hare schatting was goed, en, daar zij elken dag oefening had, was schot nog schot op haar

EEN BOERENLAGER BIJ COLESBERG.

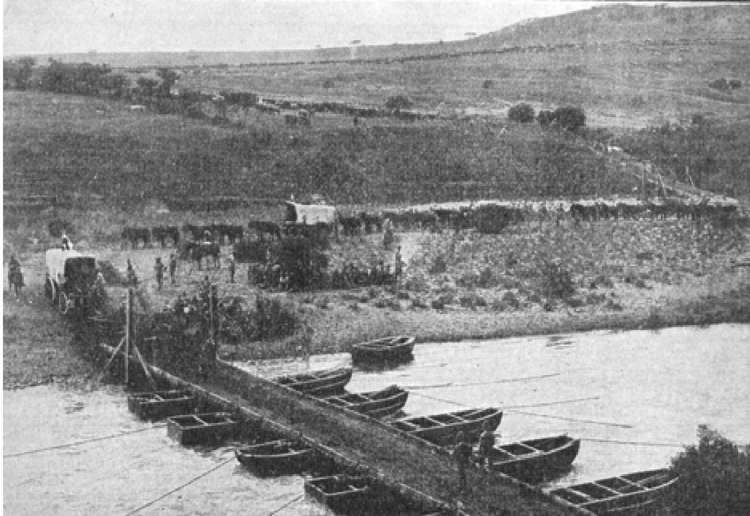
plek. Ik schrijf het daaraan toe dat er een Hooger Hand was, die de ongevallen afweerde.

Ik was niet lang te Magersfontein of ik werd er van overtuigd dat Lord Methuen tegen onze vijftien mijl lange posities niet weder een aanval zou beproeven. Ik deelde deze overtuigingen aan geen burger mede, maar ik deed dit, en wel herhaalde malen aan Gen. Cronjé. ‘De vijand’, zoo zeide ik hem keer op keer, ‘zal hier niet aanvallen; hij zal omtrekken.’ Maar ik kon niets uitvoeren. Wat mij ook in 't lager hinderde was de tegenwoordigheid der vrouwen. Ik trad daarover met de Regeering in correspondentie, en

verzocht dat zij het verbieden zou dat vrouwen in de commando's zich zouden bevinden. Dit hielp ook niet; en wat met Gen. Cronjé gebeurde zag ik aankomen. Later zal men zien hoe duur de tegenwoordigheid der vrouwen in het lager de Republieken te staan kwam; en het zou ook nu niet meer lang duren of wij zouden moeten boeten voor onze verknochtheid aan de slooten en schansen van Magersfontein.

Hoofdstuk V.
Lord Roberts en zijn overweldigende overmacht.

Het doel van de Engelschen in hun stellingen vóór, en hun bombardement van Magersfontein werd spoedig door mij ontdekt. Het

PONTONBRUG DER ENGELSCHEN OVER DE MODDERRIVIER.

was niets anders dan hun politiek - waartoe zij ook ten volle te rechtvaardigen waren - om ons gedurig onder den waan te doen verkeeren, dat zij ons aanvallen wilden, en ons aldus bijeen te houden in die posities, terwijl zij dan elders hunne voorbereidselen voor

hetgeen dat zij in 't oog hadden, konden maken. Het bleek dan ook van achteren, dat Lord Roberts dien tijd gebruikte om met zijn overweldigende machten bij te komen. Te Colesberg hadden hoofdcom. Piet de Wet en Asst. com. Gen. H. Schoeman de handen met de Engelschen vol; maar het gelukte Gen. De la Rey den vijand daar zoodanig te bevechten, dat toen Lord Roberts, met Lord Kitchener, als de Eerste van zijn staf, er kwam, het voor hem, niettegenstaande zijn groote machten, onmogelijk was, direct bij Norvalspont door in de Oranjerivier te gaan, en dat hij den weg moest inslaan naar Modderrivier.

Het zou, met het oog op de spoorwegcommunicatie voor Lord Roberts veel beter geweest zijn dáár door de Oranjerivier te gaan. Doch de posities van Colesberg tot minstens dertig mijlen ten noorden der rivier waren zoo in ons voordeel, dat, had hij het gewaagd dáár door te slaan, het met hem, waarschijnlijk niet beter zou gegaan zijn dan met Sir Redvers Buller in Natal.

Maar hij koos de gelijke vlakten, en groote versterkingen kwamen elken dag van Colesberg en elders te Modderrivier aan.

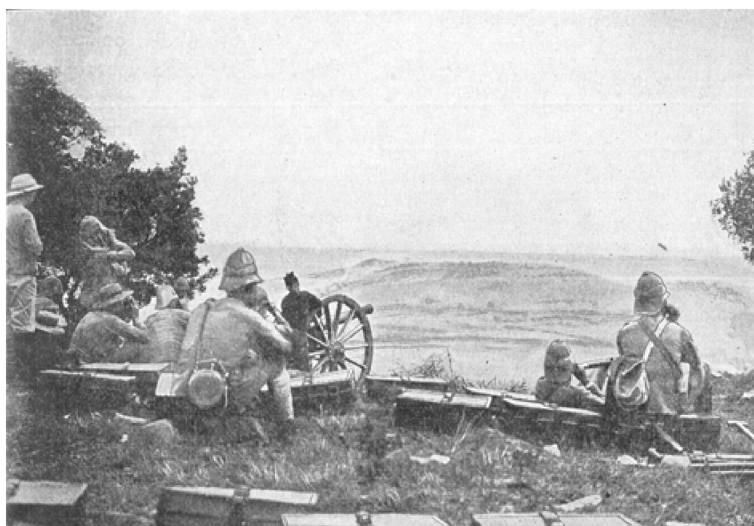
En nu begon de Engelsche krijgslist van omtrekken dat ik voorzien had. Op den 11^{den} Februari 1900, trok een sterke macht van beredene troepen uit de kampen te Modderrivier naar Koedoesberg, een kop aan de Rietrivier ongeveer twaalf mijl ten westen van hun legerplaats. Deze troepen stonden, zooals wij later uitvonden, onder 't bevel van Gen. Mc. Donald.

Het was ongeveer 10 ure des morgens toen Gen. Mc. Donald uittrok. Onmiddellijk kreeg ik order van Gen. Cronjé met 350 man den engelschen generaal in zijn voortgang te gaan stuiten. Van de Magersfontein-randjes, die veel hooger waren dan de Engelsche kampen te Modderrivier, had ik gezien dat het kinderspel zou zijn met drie honderd vijftig man tegen de macht van Gen. Mc. Donald te gaan, en ik verzocht dat aan mij vijfhonderd burgers en twee kanonnen zouden gegeven worden. Dit werd mij echter geweigerd.

Toen ik in den namiddag nabij Koedoesberg kwam, zag ik dat de Engelschen reeds den vorigen nacht den berg in bezit genomen hadden. Zij waren op het zuider einde daarvan en hadden een steenen muur half klaar van west tot oost over den berg gebouwd. Hun kamp hadden zij aan de Rietrivier, die vlak onder den berg ten

zuiden vloeide opgeslagen, bij sterke posities aan losse randjes ten oosten van den berg. Ten westen was hun linkervleugel in een sloot die van den berg afliep in de rivier.

Met com. C.C. Froneman bestormde ik dadelijk den berg. Onder een hevig geweervuur bereikten wij den voet des bergs en kwamen op een punt, waar wij buiten het gezicht van de Engelschen waren. Daar, echter, konden wij niet blijven. Ik gaf derhalve, bevel dat men den berg beklimmen zou. Wij bereikten den top,

ENGELSCHE ARTILLERIE BIJ MODDERRIVIER.

maar konden niet verder vorderen dan ongeveer tot 700 pas van de Engelschen van wege het geweldig vuur uit den bovengenoemden steenen muur. Wij bleven dus daar wij waren totdat het heelemaal donker was, en gingen toen in groote stilte tot onze paarden, die wij beneden gelaten hadden terug.

Omtrent vier mijl moesten wij rijden om water te krijgen, want nader had Gen. Mc. Donald de rivier in bezit.

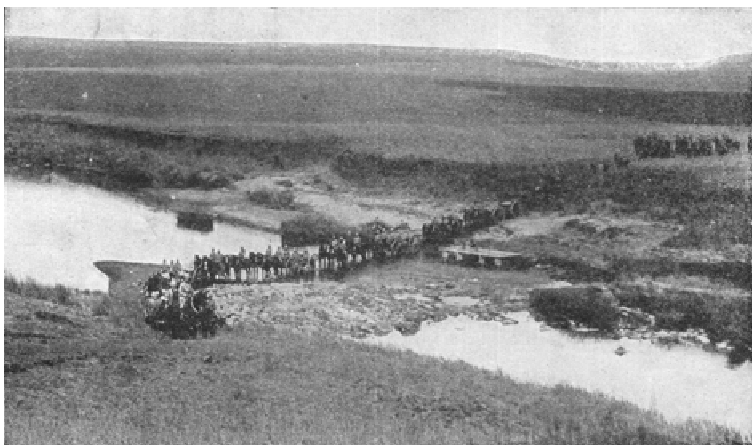
Vroeg den volgenden morgen namen wij de posities van den vorigen avond weder in bezit. Een geweervuur werd op ons gelost,

en daaronder gingen wij van positie tot positie, totdat wij tot ongeveer driehonderd pas van den vijand waren. Vooreerst kon ik niet verder, want met slechts drie honderd vijftig man durfde ik het niet wagen nader tot de sterke stelling van den vijand te gaan. Ik had, echter, den vorigen dag aan Gen. Cronjé om een versterking verzocht, en wachtte totdat die kwam. Weldra daagde er een klein getal manschappen met twee stukken onder bevel van den Majoor Albrecht op. De kanonnen werden in positie gebracht en op de Engelschen gericht. De tweede granaat viel vlak bij den muur, de derde daarop en het duurde niet lang voor de vijand van achter den muur uit moest. Hij retireerde een honderd schreden om een veilige schuilplaats te vinden. Dit gaf ons echter geen voordeel, want de nieuwe posities van den Engelschen waren even goed als die waaruit zij gedreven waren en onze kanonnen konden hen daar niet goed bestoken. Onze stukken konden wij ook niet nader brengen, omdat onze artilleristen het dan onder het geweervuur niet zouden kunnen uithouden. Ons geschut kon ook niet opereeren op dat gedeelte van den muur dat ten oosten achter den berg was.

Onze Krupps, echter, deden goed werk op de vier kanonnen der Engelschen, die ten zuiden aan de rivier stonden. Zij hadden verschrikkelijk op onze stukken gebombardeerd; maar moesten toch weldra door de rivier de wijk nemen om zoodoende door den berg beschut te worden.

Ik zond com. Froneman nu om de rivier en een sloot, die van het noorden zich daarin ontlastte, in bezit te nemen. Heftig werd op hem door de troepen, die op den westelijken vleugel zich, in den anderen sloot, die ik genoemd heb, bevond, op com. Froneman gevuurd; maar onze kanonnen beschoten hen zoo dat de commandant de rivier en de sloot bereiken kon. Hij werd hier, doch zonder ongeval door des vijands geschut fel bestookt. Iets merkwaardigs gebeurde hier: een vliegende valk werd rechtboven de sloot, waar de burgers waren, door een kogel van een granaat-kartets getroffen. en viel dood tusschen de burgers op den grond.

't Was intusschen half vijf uur, en de vraag was nu hoe het alles afloopen zou. Daar ontving ik bericht van een burger, die ik aan den oostkant van den berg geposteerd had, om naar de richting van de groote Engelsche kampen te Modderrivier de wacht te houden, dat een bereden macht schijnbaar van achthonderd tot duizend man

ENGELSCHE ARTILLERIE-AFDEELING DOOR MODDERRIVIER TREKKENDE.

sterk, met twee kanonnen aan het oprukken was met het doel, naar het scheen, om ons ten oosten om te trekken. Ook werd mij medegedeeld dat tachtig mijner manschappen, die ik dien morgen drie mijl ten oosten van den berg op een ronde bult geplaatst had, om te verhinderen dat Gen. Mc. Donald ons omtrekken zou, geretireerd hadden.

Die oprukkende macht moest gestuit, en ik had op het punt waar ik mij bevond slechts zes en dertig man tot mijne beschikking, want de andere burgers waren in posities dichter bij den vijand en ik kon daarvandaan niemand nemen, omdat men door uit te komen erg aan de kogels des vijands blootgesteld zou worden. Er bleef niets over dan dat ik zelf met de zes en dertig man de oprukkende macht zou gaan keeren. Daartoe snelde ik den berg af, en wij sprongen op de paarden, die wij den geheelen dag afgezadeld hadden gehouden, en joegen de versterking te gemoet. Toen wij om den rand, die van den berg afschiet kwamen, waren de Engelschen reeds zoo dicht bij dat er niets anders voor ons te doen stond dan op hen af te stormen. Langs een afstand van ongeveer twaalf honderd schreden was het een gelijke vlakte, tot een kleinen rand. Wij bereikten dien gelukkig vóór de Engelschen. Onder jagen naar dit randje werden wij onophoudelijk door granaat-kartetsen bestookt, en zelfs het randje gaf ons weinig voordeel, omdat het zoo laag was, dat het haast geene beschutting verleende. Toen wij het bereikten waren de Engelschen van vier tot vijfhonderd pas van ons. Zij sprongen van hunne paarden af en openden een geweldig vuur op ons. Het gelukte ons hen een tien of vijftien minuten terug te schieten en -

daar ging de zon onder!

De versterking trok toen, tot mijne verlichting, naar de Engelsche macht op den berg, en ik riep al mijne manschappen met het geschut uit de posities. Wij gingen tot waar wij den vorigen nacht waren, afgemat door den strijd, en uitgeput door honger en dorst, want wij hadden niets meer gehad, dan wat wij uit het lager in onze zadelzakken medegenomen hadden. Laat dien avond kwam com. Andries Cronjé, broeder van den generaal, met nog twee honderd vijftig man en een maxim-Nordenfelt bij ons aan.

Den volgenden morgen was het - schoonveld! Gen. Mc. Donald was in den nacht teruggetrokken naar het hoofdlager. Wat

GEN. LORD METHUEN GEDURENDE DEN SLAG BIJ MAGERSFONTEIN OP 11 DEC. 1899.

verlies hij had kan ik niet zeggen: wij hadden twee dood en zes gekwetst.

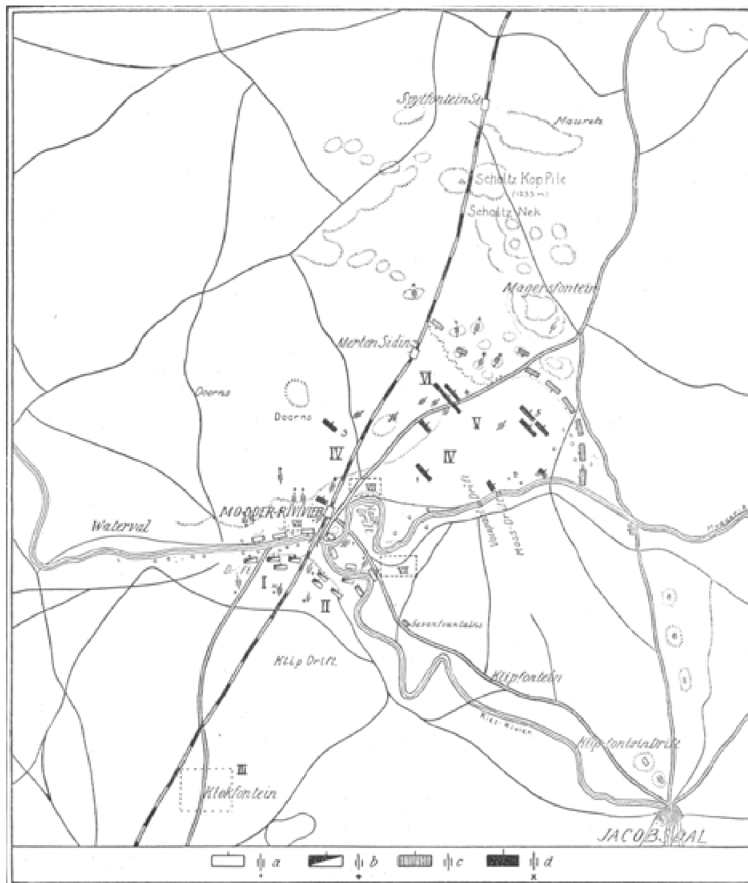
Wij hadden hier nu niets te doen, en gingen naar onze hutten bij de posities te Magersfontein terug.

Den volgenden morgen trok er weder een sterke macht uit de Engelsche kampen te Modderrivier, en ging in de richting van de Koffiefontein-diamantmijn. Dadelijk beval Gen. Cronjé mij met vierhonderdvijftig burgers, een Krupp en een maxim-Nordenfeldt den vijand te gaan terug drijven, zoo luidde het bevel. Ik gaf order aan de commandd. Andries Cronjé, Piet Fourie, Scholtz en Lubbe mij te vergezellen en wij trokken dien avond tot recht tegenover de plaats waar de macht was gaan kampeeren. Vroeg den volgenden morgen trokken wij vóór de Engelschen tot de plaats Blauwbank in 't district Jacobsdal en namen posities in. 't Duurde niet rang voor wij begonnen te vechten, maar het was eigenlijk een kanonnen-gevecht. Na een korte wijle werd het ons duidelijk dat wij te doen zouden hebben met de geheele macht van Lord Roberts, die nu met ontzaglijk groote getallen troepen aan het voortbewegen was naar Paardenbergsdrift. Ik zag dat Lord Roberts, met het zenden van troepen naar Koffiefontein, niet ten doel had gehad daarlangs naar Bloemfontein door te trekken; maar dat hij ten doel had onze machten daardoor zoo te verdeelen, dat hij door Paardenbergsdrift over Kimberley naar de hoofdstad zou kunnen gaan.

Ik trok omtrent zes mijl weg in de richting van Koffiefontein, en verstak mijn commando ten getale van drie honderd vijftig man; terwijl ik de overigen (honderd man) met com. Lubbe zond om al langs het machtig heir, dat nu Paardenbergsdrift naderde, te gaan, en deszelfs bewegingen gade te slaan. Het was een groot lager, bestaande voor het grootste gedeelte uit beredene troepen. Er waren wel negen of tien batterijen kanonnen, en een konvooi van lichte muilwagens.

Ik dacht dat terwijl Gen. Cronjé van voren tegenstand bood ik mij maar verborgen zou houden ten einde te verkennen, en van achteren dat doen dat de aandrang van Lord Roberts naar voren toe hinderen zou.

Ik zond nu, voor de optrekkende Engelsche machten om een rapportrijder naar Gen. Cronjé. Die was com. G.J. Scheepers - later

SCHETSKAART VAN DE GEVECHTEN BIJ MODDERRIVIER EN MAGERSFONTEIN.

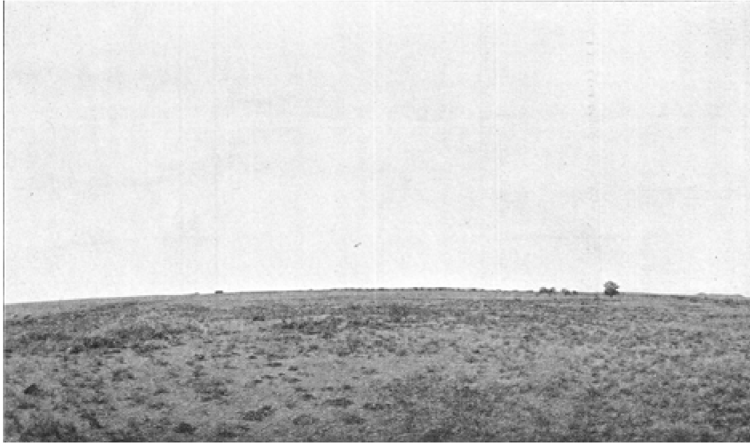
a) Stelling en geschut der Boeren.
b) der Engelschen bij Modderrivier op 28 Nov. voormiddags.
c) Stelling en geschut der Boeren. d) der Engelschen bij Magersfontein op 11 Dec. 's middags. I 9e Brigade, II Garde Brigade, III Lager op de 28 November, IV 9e Brigade, V Garde, VI Hooglanders Brigade, VII Lager op de 11 December.

de beroemde held van de Kaapkolonie. Hij was toen slechts hoofd van ons heliograaf-corps maar ook daar reeds beroemd. Ik liet Gen. Cronjé met hem weten dat de Engelschen te Blauwbank een zwaai gemaakt hadden in de richting van Paardenbergsdrift, en ried hem aan zijn lagers met alle macht uit den weg te doen gaan, daar de macht des vijands naar mijne schatting 40.000 of 50.000 man sterk was. Ik achtte het noodig, Gen. Cronjé dezen raad te geven, ook wegens de vrouwen en kinderen die zich in de lagers bevonden - hetgeen tot mislukking kon leiden.

Toen Scheepers terugkeerde bracht hij mij over wat Gen. Cronjé zeide. Ik teeken het hier aan, niet uit disrespect - verre daar van daan! want ik heb den grootsten eerbied voor Gen. Cronjé, als een held, die niet wist wat het was zijn vijand te vreezen - maar als een bijdrage slechts tot de geschiedenis van den oorlog, en een kenschetsen van Cronjés onverschrokken karakter. ‘Toen ik uw rapport aan den Generaal bracht,’ zoo deed Scheepers verslag, zeide hij: ‘Het julle ver julle weer x x ver de Engelsche? Gaat en schiet die goed dood, en vangt die andere.’

Er waren ook Vrijstaatsche lagers die in afzonderlijke afdeelingen te Paardenbergsdrift stonden. In deze lagers waren er een klas burgers, die men in de posities niet gebruiken kon. Zij werden later ‘Waterdragers’ en ook, naar 't Engelsche, ‘Noncombattanten’ genoemd. Ik deed dezen weten te vertrekken tot een plaats twee uur daarvandaan, waar er meer gras was; maar vóór allen dit deden werd een lagertje van twintig of dertig wagens overvallen en buit genomen.

Intusschen hield ik mijn commandotje goed verstoken en verkende de bewegingen van den vijand. Op den 16^{den} Februari, dacht ik dat het nu mijn kans was Lord Roberts kwaad te doen. Een groot konvooi was, namelijk met proviand aan het voorbij trekken achter de troepenmachten aan, en, zou ik niet, zoo vroeg ik mijzelven af het kunnen aanvallen en afnemen? Neen, dat kon ik dien dag nog niet. 't Zou te veel gewaagd zijn dit te doen, vanwege het nabijzijn van vele troepen; en met mijn legertje van driehonderd vijftig hield ik mij nog schuil. Den volgenden dag verstak ik mij nog en zag in den avond dat het konvooi zich kampeeren ging nabij Blauwbank aan de Rietrivier - even ten westen. Ook had ik gezien dat het grootste gedeelte van de troepen voortgetrokken waren achter Lord Roberts

PAARDENBERG.

aan. Den 18den bleef ik nog verstoken, daar het engelsche lager gekampeerd bleef. De reden hiervan was, zooals ik later hoorde, dat het wachten moest op colonnes, die van Belmont-Station komen zouden. Op den volgenden dag viel ik het konvooi aan van één kant, en werd hevig tegengestaan, ik meen door drie of vier honderd man. Zij hadden, echter geen grof geschut.

Na een vechten van twee uren lang, kregen de aangevallenen een versterking van cavallerie en vier Armstrong-kanonnen, die haar uiterste aanwendde om ons uit onze posities, dicht bij het lager, te drijven. Doch ik wist dat Lord Roberts slechts de provisies die op de muilwagens waren, had; en dat het hem ten zeerste bemoeilijken zou, als hij dit lager met proviand verloor, en daarom was ik vast besloten dit konvooi af te nemen, tenzij het voor mij daar werkelijk door een overmacht onhoudbaar werd. Ik weerstond, derhalve, den aanval.

Het gevecht duurde voort totdat het donker werd, en toen waren wij tamelijk tevreden met wat wij uitgericht hadden. Ons dagwerk had ons 1600 trekossen bezorgd: ook, waar wij de posities gestormd hadden waren veertig soldaten krijgsgevangen; en com. Fourie, dien ik order gegeven had het lager ten zuiden aan te vallen had dáár eenige troepen krijgsgevangengenomen en eenige waterkarren buit gemaakt.

Wij bleven dien nacht in onze posities; maar ik kon niet vanwege het klein getal mijner manschappen het lager insluiten.

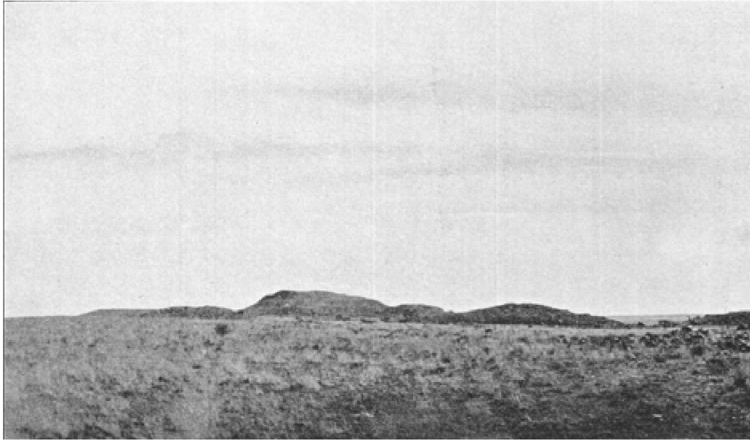
Toen het den volgenden morgen begon te lichten zagen wij, tot onze groote verbazing dat de Engelschen in den nacht uit het lager gevlucht hadden. Wij vonden slechts ongeveer twintig soldaten een eindje van het konvooi in de Rietrivier verstoken, en zes en dertig kaffers op een rand, drie mijlen daar vandaan.

Het lager was verlaten.

Onze buit was een stuk of wat meer dan tweehonderd zwaar beladen wagens en tien of twaalf waterkarren en ‘trollies’. Het proviand bestond uit kisten ‘corned beef’, klinkers (beschuit) jam, melk, sardijntjes, zalm en veel meer dat voor een lager noodig is. Wagenvrachten rhum waren er ook; alsmede paardenvoeder in balen geperst en zaadhaver. 't Was werkelijk een enorme buit van proviand.

Wat nu gedaan?

De soldaten, die wij krijgsgevangen hadden genomen, zeiden ons

POSITIE DER BOEREN. - HIER KWAMEN DE BOEREN HET EERST OP DE KOPJES, DE ENGELSCHE VOORPOSTEN VERJAGENDE.

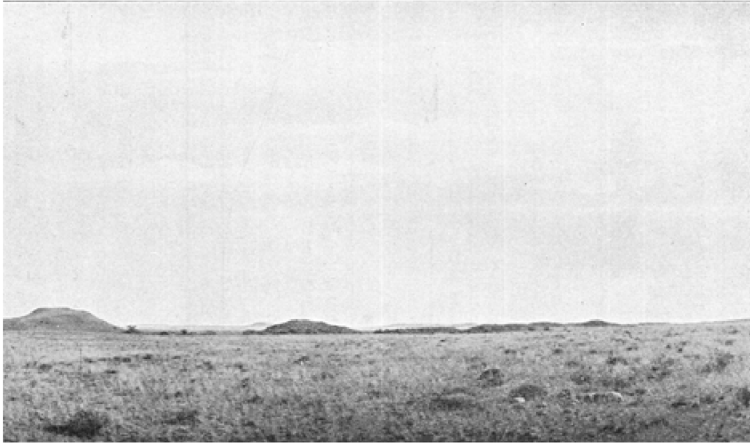
dat er elk oogenblik colonnes van Belmond konden verwacht worden. Als die nu kwamen zouden wij tegen haar niet bestand zijn...... maar het lager moest weg! - niet dat wij destijds in groote behoefte van zoo'n. buit waren, maar omdat ik wist hoe Lord Roberts in ongelegenheid zou komen als hij van zijn voedsel beroofd werd.

Ik liet geen oogenblik verloren gaan. Ik beval dat de burgers dadelijk met alle macht de wagens opladen (want met het goed hadden de troepen verschansingen, die werkelijk prachtige fortificaties waren, gemaakt) en dat zij de wagens inspannen zouden. Het laden der wagens ging gemakkelijk, maar wat had men het moeilijk met het inspannen. Er waren slechts zes en dertig van de kaffer leiders en drijvers, en zij wisten alleen hoe enkele spannen ossen ingespannen moesten worden. Hier echter had ik het voordeel er van dat elke Boer, als zoodanig, een handige wagendrijver of leider is; en dus was het niet een onoverkomelijke zaak de wagens te vervoeren. Desniettegenstaande ging het zeer moeilijk, want hoe wist men het zoo te schikken dat de achterossen niet vóór en de voorossen achter kwamen? Er was niets voor dan spannen van zestien ossen uit te keeren en ze, naar het beste van ons oordeel, dezen os vóór, en dien achter te plaatsen: alles zoo haastig mogelijk, om toch maar weg te komen.

Wij hadden een grooten last de wagens weg te krijgen, want elk een was zwaar genoeg beladen voor zestien ossen, waarvan elk een op zijn rechte plaats trok: wat was het nu dat dit het geval niet was! Zoo gebeurde het dan ook dat het de eerste paar mijlen een groot gesukkel was. Men moest gedurig stilhouden en de ossen verspannen; maar onder het toezicht van com. Piet Fourie, dien ik als ‘Conducteur’ aanstelde, ging het van uur tot uur beter.

Ik gaf bevel dat het konvooi over Koffiefontein naar Edenburg gebracht moest worden.

Tweehonderd uit mijn driehonderd vijftig manschappen moest ik als drijvers en leiders met het konvooi laten gaan. Met de overige honderd vijftig, en het maxim-Nordenfeldt - ik deed het Krupp ter verdediging met het lager trekken - begaf ik mij in de richting van Paardenbergsdrift. Ik had van mijn verkenners gehoord dat er een vijftig- of zestigtal troepen ongeveer acht mijlen van waar wij het lager genomen hadden, zich bevonden. Ik genaakte hen tot op

POSITIE DER BOEREN WAAR HET CONVOOI WERD UITGESPANNEN.

een afstand van 3000 meter en zond een briefje aan hun officier, waarin ik van hem eischte dat hij zich overgeven zou. Dit klompje Engelschen konden niet ontvluchten daar zij, toen zij mijne manschappen zagen, zich van drie kanten bedreigd bevonden.

De zon was juist ondergegaan, toen mijn rapportrijder bij de Engelschen kwam. Wat deed de officier die 't bevel voerde? Hij zond een ondergeschikte, die met mijn rapportrijder tot mij kwam.

'Are you Generaal de Wet?' vroeg hij mij.

'Ja.'

'Mijn bevelvoerend officier', zeide hij nu op beleefden maar tevens beslisten toon, 'laat u weten dat wij ruim honderd man sterk zijn, Wij zijn tevens voorzien zoowel van ammunitie als van proviand. Wij houden een sterke positie bij huizen en kralen; (dat was een feit) en verwachten elk oogenblik 10,000 man van Belmont-Station, die wij naar Lord Roberts leiden moeten: daartoe zijn wij hier.'

Ik had hem ongehinderd laten spreken, totdat hij geëindigd had, en sprak toen even beslist als hij het had gedaan, als volgt:

'Ik geef u slechts zooveel tijd om, op 't kortst mogelijk terug te gaan en uw bevelvoerenden officier te zeggen, dat hij zich onmiddellijk moet overgeven: anders doe ik u bombardeeren en bestormen. Na u in uw kamp komt, geef ik u tien minuten - dan moet de witte vlag wapperen.'

'Waar is uw kanon?' vroeg hij, want hij had het niet gezien.

Ik wees hem naar het kanon, dat een paar honderd pas achter mij stond, omringd van een vijftigtal burgers.

Toen hij het kanon zag vroeg hij: 'Zal u ons niet uw eerewoord geven te blijven, waar u hier is, en niet te roeren totdat wij tien mijl van hier weg zijn? Op die voorwaarde zullen wij onze posities verlaten.'

Ik liet hem weer uitspreken en zag hem onderwijl zwijgend aan, mij over hem uitermate verwonderende, en mijzelven afvragende wat toch de gedachte van een britschen officier over een Boerengeneraal kon zijn. Toen zeide ik tot hem:

'Ik eisch onvoorwaardelijke overgave en van het oogenblik dat uw voet, na uwe aankomst in uw lager den grond raakt geef ik u tien minuten en dan vuur ik.'

BLAUWBANK. - DE BOERENPOSITIE VANAF BRITSCH CONVOOI GEZIEN.

Hij rukte om en jaagde, zoodat de bollen gronds van de hoeven van zijn paard vlogen naar zijn lager terug.

Hij was nauwelijks afgestegen of de witte vlag werd in de lucht geheschen. Wij galoppeerden daarheen en namen acht en vijftig beredene troepen gevangen. Nog dien avond zond ik ze achter het konvooi aan.

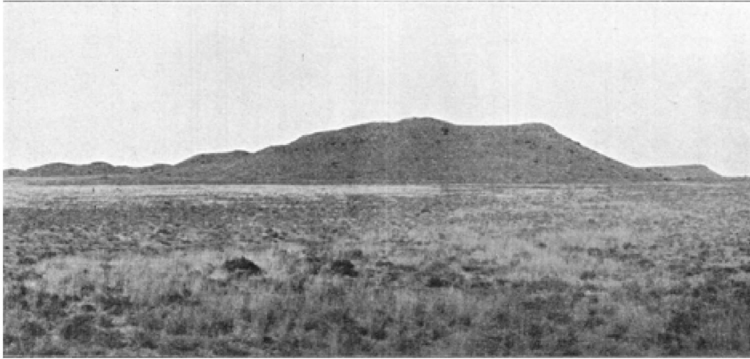
Ik ging toen met mijn commando nog zes mijl van daar, met het doel om Lord Roberts macht te verkennen, en te zien of er niet misschien daarvandaan machten zouden komen om zijn onmisbaar konvooi te hernemen. Maar den volgenden morgen, Feb. 21, bespeurden wij niets behalve een patrouille van de richting van Paardenbergsdrift aankomen.

Dat bleek de honderd man van com. Lubbe te zijn, die ik tot hulp van Gen. Gronjé gezonden had. Van hem vernam ik dat Gen. French doorgebroken en waarschijnlijk Kimberley ontzet had; en dat Gen. Gronjé, vechtende voor Lord Roberts aan het retireeren was in de richting van Paardenberg. Ik was er over ontevreden dat com. Lubbe teruggekeerd was.

Ik besloot nu dadelijk in de richting Paardenbergsdrift op te rukken en was op het punt dit te doen, toen ik een rapport van President Steyn ontving, dat ik dien avond op een plaats, dicht bij Koffiefontein den heer Philip Botha die als Asst. vechtgeneraal was aangesteld met honderd vijftig man als versterking zou vinden.

Ik was nu overtuigd dat het door mij afgenomen konvooi Edenburg-Station zonder voorval bereiken zou, en ging achter hetzelve aan om het kanon te halen. Ik vond het zes mijl van Koffiefontein gekampeerd. Hier kwamen dadelijk na mijn aankomst, com. Jacobs van Fauresmith en Com. Hertzog (broeder van Rechter Hertzog) van Philippolis aan, en rapporteerden dat troepen in optocht waren van Belmont-Station. Ik deed hen met hunne manschappen - ten getale van twee, drie honderd - teruggaan in de richting van de van Belmont optrekkende troepen.

Er was in 't lager overvloed van voeder en onze paarden kregen zooveel als zij maar hebben wilden. Te 12 ure des nachts deed ik opzadelen en kwam te half twee bij Asst. Gen. Philip Botha aan. Ik had hem laten aanzeggen gereed te zijn en met honderd vijftig man, die ik had, en honderd vijftig van hem trokken wij dadelijk tot hulp van Gen. Cronjé.

BLAUWBANK. - DE PLAATS DOOR BRITSCHE VOORPOSTEN BEZET EN DOOR DE BOEREN VEROVERD..

Hoofdstuk VI.
Paardenberg.

Wij zadelden af een uur na de zon opgegaan was en hoorden het gedreun van een ontzaglijk bombardement in de richting van Paardenberg. Dit maakte ons des te haastiger. Wij gaven onze paarden den kortst mogelijken tijd om te rusten, aten een haastig ontbijt en snelden toen voorwaarts, gedurig het verschrikkelijke gebulder der kanonnen hoorende.

In den namiddag ongeveer te half vier uur bereikten wij een punt omtrent zes mijlen ten oosten van Paardenberg en zagen Gen. Gronjé's lager aan den rechter oever der Modderrivier, vier mijl ten nooidoosten van den berg.

Het Lager was vastgekeerd!

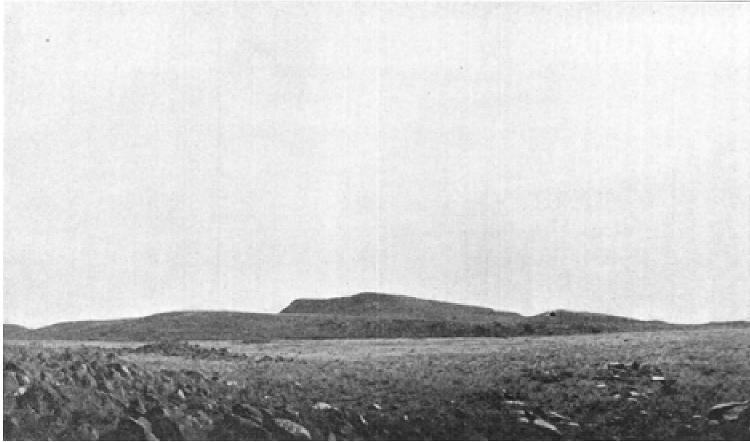
Wij aanschouwden alles door onze verrekijkers nauwkeurig.

Onmiddellijk vóór ons waren de gebouwen van kralen van Stinkfontein, en daar aan de andere zijde der rivier stond Paardenberg. Geheel links en rechts om naar den berg waren er overal groote Engelsche machten Gen. Cronjé was volkomen omsingeld - hij met zijn burgers, een handvol, vergeleken bij de vreeselijke overmachten.

Welk een tooneel vertoonde zich aan ons! Overal rondom het lager stonden de Engelsche kanonnen, en van alle kanten werd het allerverschrikkelijkst gebombardeerd. Van het ongelukkige lager rees er een wolk - een donkerroode stofwolk - waar de granaten op den grond vielen en denzelven opwroetten.

Wat zouden wij doen?

Wij besloten Lord Roberts onverwijld aan te vallen waar zijne machten het naast bij ons waren. Dit was bij de gebouwen en kralen der plaats daar straks genoemd. Wij zouden ook randjes moeten

BLAUWBANK. - DE BOERENMACHT NAM HIER HET EERST DE KOPJES.

nemen, welke omtrent twee-en een halve mijl ten zuidoosten van het lager waren. De gebouwen en kralen waren omtrent duizend schreden meer ten noorden van deze randjes, en in een rechte lijn misschien een paar honderd verder van het lager.

Wij gingen nader. Toen wij zoowat twaalf of veertien honderd pas van de huizen van Stinkfontein kwamen, zagen wij dat die sterk door troepen bezet waren. Asst. Gen. Ph. Botha en ik spaken nu met elkander af, dat hij de huizen, kralen en tuinmuren, en ik de randjes bestormen zou. Wij deden dit en, hoewel een geweldig geweervuur op ons losbarstte schrikte ons dit niet af. Wij zagen het lager van Gen. Cronjé ingesloten en waren met slechts een gedachte vervuld - of wij het niet ontzetten konden.

Wij dreven de Engelschen uit. Zij lieten dooden en gewonden achter en wij namen zestig krijgsgevangen.

Onafgebroken bleef nu het vuur van den vijand op ons; maar wij hadden tamelijk goede posities. Niettegenstaande dit, echter, verloren wij twee man, en verscheidene onzer paarden werden gedood en gewond.

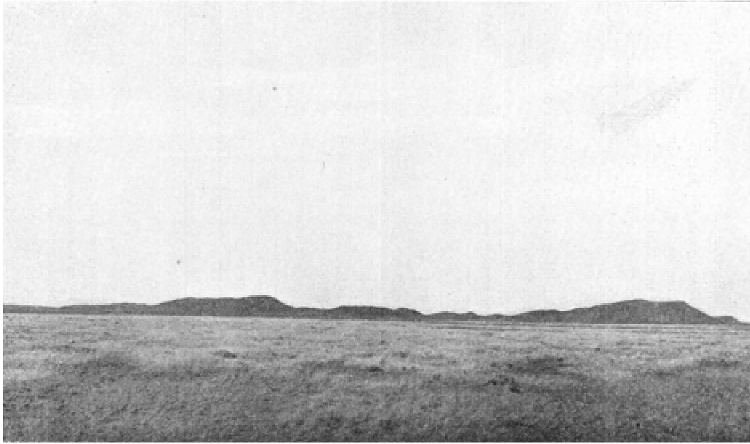
Twee en een halven dag - van 22 tot 25 Februari - bleven wij daar en toen moesten wij de posities afgeven. Drie man van ons werden gedood, zeven werden gekwetst en veertien gevangen genomen bij het verlaten der stellingen.

Maar de lezer eischt, met recht, daar de overgave van Cronjé één der belangrijkste hoofdstukken in de geschiedenis der twee Republieken is, meer bijzonderheden.

Ik voldoe aan dien eisch als volgt:

Nadat wij de posities genomen hadden deed ik ons Krupp- en Maxim-Nordenfeldt nader komen. Zij waren achtergebleven, want met ons geweldig oprukken waren de trekdieren van het grof geschut, alsmede de rijpaarden van sommige burgers zoo tam[1] geworden dat de stukken en al de burgers niet tegelijk met ons aankwamen. Wij konden echter ons geschut nu niet in positie plaatsen, omdat de randjes zoo vol klippen[2] waren dat wij eerst een pad moesten maken. Ik wilde ook met de klippen goede kanonforten bouwen, want ik wist dat een ontzettend bombardement op ons

1) Moede.
2) Afrikaansch voor steenen. Zoo p a s s i m .

BLAUWBANK - ZIENDE OP DE BOERENPO SITIE VANWAAR HET BRITSCH CONVOOI WERD GENOMEN.

arm Kruppje en het Maxim-Nordenfeldt zou geopend worden, zoodra zij zich lieten hooren.

In den nacht maakten wij de schansen en de stukken werden zeer vroeg den volgenden morgen daarin geplaatst.

Toen het begon te lichten bestookten de Engelschen ons weder en wij antwoordden hen met Krupp en Maxim-Nordenfeldt. Wij moesten, echter, zuinig met onze ammunitie te werk gaan, want onze voorraad was beperkt, en van Bloemfontein zouden wij niet binnen vijf dagen weer kunnen krijgen.

Nu was de weg reeds den vorigen dag zóó voor onze komst voor Gen. Cronjé geopend, dat hij zou hebben kunnen ontkomen. Hij zou wel zijn lager moeten hebben achtergelaten, maar dan zouden toch hij en zijn manschappen zijn gered geweest.

Den vorigen dag, dan, was de weg, door het wijken der troepen tusschen ons en het lager geopend. Toen nu onze stukken schoten ging die voor Gen. Cronjé wijder open.

Hij kwam echter niet uit!

Had hij het maar gedaan, dan zou zijn verlies minder groot geweest zijn dan het werd door zijn vastkleven aan het ongelukkige lager, dat hij maar niet wilde prijsgeven. De wereld zal eerbied hebben voor den grooten generaal en zijne dappere burgers: en zeg ik iets afkeurends van zijn blijven in het lager, dan is dit alleen omdat ik meen dat hij zijn krijgsmanszin had moeten opofferen aan het heil van het volk, dat hij niet had dapper moeten zijn ten koste van zijns lands onafhankelijkheid, waaraan hij zoo vurig verknocht was als ik of eenig ander mensch.

Niet allen bleven bij Cronjé in het lager. Toen ik op den tweeden dag den weg met de kanonnen nog wijder geopend had, joegen daaruit naar ons toe Com. Froneman en Com. Potgieter (Wolmaransstad) met twintig man.

Hoewel wij weinig in getal waren, hadden de Engelschen toch last aan ons, en begonnen met hun krijgslist van omtrekken. Zij zonden sterke colonnes cavalerie met grof geschut wijd om ons. Het eenige plan voor ons was om hen in dit doel te stuiten. Ik nam derhalve het Krupp en het Maxim-Nordenfeldt uit de posities, en verdeelde mijne kleine macht in drieën. Eén deel liet ik in de stellingen, - een ander zond ik met het Krupp om den rechter-, en het derde deel zond ik met het Maxim-Nordenfeldt om den linkervleu-

GENERAAL P. CRONJE.

gel der Engelschen terug te houden; want ik wilde met Gen. Cronjé niet ingesloten worden.

Het gelukte ons de vleugels telkens terug te schieten.

Toen de vijand zag dat hij niet omtrekken kon, veranderde hij

zijn taktiek en latende zijne vleugels staan waar zij waren, om onze manschappen ook daar te houden, viel hij ons, op den middag van den 20sten in het midden aan, met een sterke macht van voetvolk. Hij slaagde erin één onzer posities intenemen; die namelijk van één van Com. Spruits officieren; Veldc Meyer. Deze officier kon onmogelijk den aanval terugslaan en retireerde, toen het donker werd, tot een andere stelling, een kleinen rand ongeveer twee, drie honderd pas achterwaarts, welke hij nu krachtdadig hield.

De Engelschen hieven een groot geschreeuw aan, toen zij in de verlatene positie kwamen en Com. Spruit, niet wetende wat het beteekende, en, meenende dat zijne manschappen nog in positie waren. ging daar alleen heen.

‘Hoe gaat het met julle?’ riep hij uit.

‘Hands up!’ gaven de Engelschen ten antwoord.

Er was voor den commandant niets over dan zich gevangen te geven. De soldaten namen hem over een randje en staken een licht aan om te zien wie hij was. Zij ontdekten toen uit papieren in zijn zak dat hun gevangene een voorname persoon was, en hieven weder juichkreet op juichkreet aan.[1)]

Ik dacht toen ik het geschreeuw hoorde dat de vijand een verderen aanval wilde beproeven en gaf order dat men de posities houden zou wat ook gebeurde, want die waren de sleutel tot Gen. Cronjé's ontkoming. Er werd echter geen aanval gedaan. Toch daar niemand denken kon, dat de tweeduizend man voetvolk de stellingen die zij half ingenomen hadden opgeven zouden, verwachtte elkeen een bloedigen aanval op den volgenden morgen. De

1) Elf of twaalf dagen daarna was Com. Spruit weder in ons midden. 't Was ons, toen hij verscheen, alsof een uit de dooden was opgestaan; en allen waren verblijd, omdat hij niet alleen een godvreezende maar ook een zeer beminnelijke man was. Ik had uit zijn eigen mond het verhaal van zijne ontkoming. 's Daags na zijn gevangenneming werd hij van Lord Roberts' hoofdkwartier naar het spoorwegstation te Modderrivier, onder een sterke escorte vervoerd en daarvandaan met een wacht van zes man per spoor, om naar Kaapstad gebracht te worden. Dicht bij De Aar vielen de wachten in den nacht in slaap, en onze dappere commandant maakte zich gereed den trein te verlaten. Hij nam zijn kans waar, toen de trein langzaam steil opwaarts liep, om uit te springen. De trein liep, hoewel langzaam, toch snel genoeg, dat hij, toen hij te land kwam zich bezeerde, doch niet zoo erg, dat hij niet opstaan kon, en den weg in de richting van Colesberg inslaan. Hij ging dien nacht door en verborg zich toen het licht werd. Hij zag toen zijn richting af en ging den volgenden nacht weder voort. Een huis, dat hij passeerde, durfde hij niet aandoen, want hij wist niet wie daar woonde. Hij leed verschrikkelijk aan honger, want hij had geen kost bij zich, doch hij volhardde. Zoo ging het. 's Daags verborg hij zich en 's nachts ging hij door, totdat hij den spoorweg ten noorden van Colesberg bereikte, en toen naar Bloemfontein vervoerd werd, waar hij zich weder uitrustte, en tot groote vreugde van allen in zijn commando den 2den of 3den Maart weer terug was.

stellingen moesten dus gehouden worden, want ontkwam Gen. Cronjé niet, zou dit een ramp voor onze groote zaak zijn. Ten volle onder den indruk hiervan bleven allen dien nacht op hunnen post. Niemand sliep: en zoo ging de nacht langzaam voorbij.

'Fall in,' hoorden wij kort vóór het begon te lichten.

Wat zal dat beteekenen? Iedereen ligt, zit of staat nu in zijn positie strak in het donker starende, en verwacht elk oogenblik een aanval. Wij houden onzen adem in en luisteren of wij niet het geruisch van naderende voetstappen hooren kunnen. Het wordt al

GEVANGEN SCHOTTEN NA DEN SLAG BIJ MAGERSFONTEIN IN HET BOERENLAGER

lichter. Kan het mogelijk zijn? - Ja, onze oogen bedriegen ons niet!

De vijand is weg!

Verbazing vervult ons. De vreugde staat op een ieders aangezicht te lezen. Bijna elkeen zegt: ‘Als Gen. Cronjé het nu maar doen wil!’ - 't Was de morgen van den 25sten Februari.

De vijand liet het niet daar.

Te negen ure trok hij met twee sterke vleugels rechts en links om ons. Ik had maar een paar schoten voor het Krupp en dertig voor het Maxim-Nordenfeldt; en die laatste ammunitie zou ik nu op die vleugels wegschieten. Ik zond één stuk rechts, het ander links, en de Engelschen werden in hun gang gestuit. Ik had bevolen dat, als het laatste schot gevuurd was, moesten de kanonniers het geschut in veiligheid brengen, en dat in de richting van Petrusburg. Ik zag weldra dat zij dit deden en ik wist dat de ammunitie uitgeput was.

De burgers, die met de kanonnen de vleugels trachtten terugtehouden, nu niet meer ondersteund zijnde door grof geschut, waren tegen de overmacht niet bestand; en, kort na de kanonnen weg waren, zag ik hen retireeren - later noemden de Boeren dit ‘trappen.’

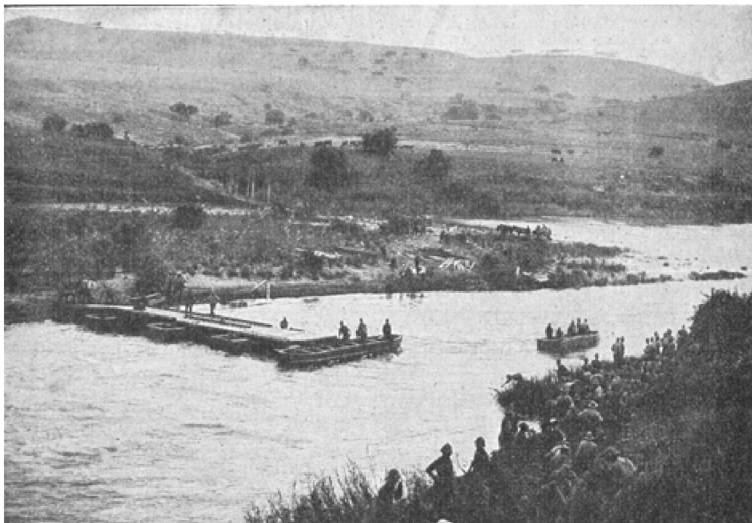
Wat kon ik doen? Ik werd onophoudelijk door kanonnen gebombardeerd, en was van den morgen door kleine geweren hevig bestookt. Dit alles kon ik, echter, nog uithouden. Maar nu trok de vijand mij om. Hoe bitter het dus voor mij was, werd ik verplicht den sleutel tot de ontkoming van Gen. Cronjé optegeven. In allen haast beval ik dat de posities verlaten zouden worden. De burgers hadden ook al gezien dat dit onvermijdelijk was, en hadden aan mij gezegd: ‘Als wij hier blijven, Generaal, dan worden wij met Gen. Cronjé ingesloten.’

Allen kwamen uit, behalve Veldcor. Speller van het dorp Wepener, die tot mijn innigen spijt daar met veertien man gevangen werd. Dit gebeurde daardoor, dat mijn adjudant, die het order aan hem ook moest brengen, hem in de verwarring vergat. Toen Veldcor Speller ontdekte, dat hij met zijn veertien man alleen achter bleef verdedigde hij zich (zooals ik later hoorde) met groote dapperheid totdat hij met geweld gevangen genomen werd. Het kostte de Engelschen menige dooden en gewonden om hem uit zijn schans te halen.

Hoewel ik gezien had, dat het een hard en ver jagen zou zijn om uittekomen, had ik toch niet gedacht dat het wel zoo nauw zou gaan.

De Engelschen hadden zeer snel posities rechts en links met kanonnen en Maxims ingenomen, en wij moesten ruim negen mijlen onder het vuur daarvan jagen. Op die langen afstand, waar wij ook van klein geweren bestookt werden verloren wij - 't is wonderlijk te zeggen - niet meer dan één dood en één gewond en eenige paarden.

De posities, die wij verlaten hadden namen de Engelschen nu in en sloten Gen Cronjé aldus zóó in dat het voor hem er niet aan te denken viel daar te ontkomen.

ENGELSCHE TROEPEN EENE RIVIER OVERTREKKEND.

Juist toen wij buiten het vuur des vijands geraakt hadden, kwamen de voorsten van versterkingen, die wij van Bloemfontein verwachtten, waaronder waren Commandd. Theunissen van Winburg en Vilonel van Senekal - allen onder het opperbevel van Vechtgen. Andries Cronjé.

Dadelijk kwamen de officieren bijeen, en werd er beraadslaagd wat gedaan kon worden om Gen. Cronjé te ontzetten. Men besloot mijne verlatene stellingen te trachten te hernemen. Doch nu was

het terrein zoo veranderd dat er drie posities waren, die genomen moesten worden. Men kwam overeen dat de aanval met drie afdeelingen gedaan zou worden. Gen. Philip Botha zou met Com. Theunissen de door ons verlatene posities te Stinkfontein nemen, Gen. Froneman de eerste posities ten noorden daarvandaan, en ik met Gen. Andries Cronjé andere nog meer ten noorden.

De aanval werd den volgenden morgen gedaan.

De bestorming van Gen. Botha liep op een mislukking af, welke grootelijks daaraan te wijten was, dat het licht werd vóór hij de stellingen bereikte. Een hevig gevecht vond plaats, met het gevolg dat Com. Theunissen met ongeveer honderd man gevangen werd. Of Com. Theunissen te onverschillig injoeg, en of hij niet voldoende gerugsteund werd door Gen. Botha valt mij moeilijk te zeggen, daar ik de toedracht van zaken uit mijn positie niet goed kon waarnemen. Toen wij terug kwamen van de bestorming, waren er burgers, die tegenwoordig waren geweest, die Gen. Botha beschuldigden. Hij zelf verklaarde dat Com. Theunissen te onvoorzichtig injoeg. Hoe het zij, men was in de poging niet geslaagd, de positie was niet genomen en Com. Theunissen was met honderd onmisbare burgers gevangen genomen. En wat erger was een schrik was nu reeds op de burgers gevallen. Die schrik was het begin van de groote paniek, die door de vangst van Gen. Cronjé met zijn duizenden in 't leven geroepen zou worden.

Ik wilde de zaak nog niet opgeven.

Danie Theron, de alombekende en onvergetelijke kapitein van rapportrijders, was met de versterking den vorigen dag medegekomen. Ik vroeg hem of hij niet een mondeling rapport - schriftelijk durfde ik niet wagen te zenden, uit vreeze dat het in de handen van den vijand zou vallen - naar Gen. Cronjé wilde innemen.

Het antwoord, dat ik van een held, zooals Danie Theron kon verwachten, klonk dadelijk, fier en duidelijk:

'Ja, Generaal, ik zal gaan!'

't Was een waagstuk dat ik hem voorstelde te doen, zooals niet overtroffen zou worden in onzen ganschen bloedigen strijd.

Ik nam hem toen alleen en zeide dat hij aan Gen. Cronjé moest gaan zeggen, dat onze geheele zaak er van afhing dat hij met zijn duizenden zou uitkomen, en dat, indien hij in de handen van den vijand viel, dat een nekslag aan ons geven zou. Ik sloeg een weg

UIT HET LEGER VAN CRONJE. BIJ PAARDENBERG.

voor hoe hij uitkomen kon. Hij moest namelijk het lager met alles daarin in den steek laten en des nachts doorvechten, waar ik hem op zekere plaatsen op twee punten te gemoet zou komen en van waar ik dan de Engelschen verhinderen zou hem te achtervolgen.

Danie Theron ondernam door de linies des vijands te gaan en deze boodschap aan Gen Cronjé te brengen.

Hij ging van mij weg in den nacht van den 25sten Februari.

Den volgenden nacht ging ik waar ik Gen. Cronjé besteld had, doch, tot mijn groote teleurstelling daagde hij niet op.

Op den morgen van den 27sten Februari was Danie Theron weder bij mij. Hij had een daad gedaan, die ongeëvenaard is in onzen oorlog. Hij had tusschen de wachten der Engelschen doorgekropen, heen en terug. Zijn broek was aan flarden met het kruipen gescheurd, ja, het bloed liep van zijn beide knieën waar het vel van afgeschaafd was. Hij deelde mij mede, dat hij den Generaal gezien had en dat die hem gezegd had dat hij geen goed kon zien in het plan, dat ik voorgesteld had.

Te 10 ure denzelfden dag, gaf Generaal Cronjé zich over.

Bitter was mijne teleurstelling.

Helaas! mijn laatste poging was ook te vergeefs geweest. De onverzettelijke Generaal wilde naar goeden raad niet luisteren. Ik moet hier herhalen, dat, zoover ik Gen. Cronjé kende zijn blijven in het lager daaraan moet toegeschreven worden, dat het van hem, onverschrokken dappere held die hij was, te veel geëischt was zijn groot lager in den steek te laten. Hij meende dat hij, als man daarbij staan of vallen moest; en hij dacht niet aan wat de uitwerking van zijn vangst zou kunnen zijn. Hij dacht er niet aan dat daardoor een nekslag aan vele burgers zou kunnen gegeven worden, en dat die grootelijks de oorzaak kon worden van een onbeschrijfelijke schrik in al de lagers in het veld - niet alleen daar, maar te Colesberg, Stormberg en Ladysmith. Want als Cronjé, de man die het hoogste geroemd werd, gevangen werd, hoe zou een gewone burger nog den moed hebben om te volharden? Het kan zijn dat het 't doel van God was, die de lotgevallen van elk volk op aarde beschikt, om den kelk in te schenken, dien wij daar ledigen moesten; doch dit neemt niet weg dat het gedrag van Gen. Cronjé niet te verschoonen is, daar hij, indien hij geluisterd had, en den aanval des nachts beproefd had, zoo doorgekomen kunnen zijn.

Ik hoor iemand zeggen dat, daar Gen. Cronjé's paarden alle doodgeschoten waren, het toch een mislukking zou geweest zijn, en dat hij toch door Lord Roberts' macht achtervolgd en ingehaald zou geworden zijn. Het antwoord ligt voor de hand. De Engelsche lagers gebruikten toen ter tijd nog niet de National Scouts, de kaffers en de hottentotten, die ze des nachts, zoowel als des daags konden leiden. Behalve dit had ik met de versterking, die ik gekregen

TYPISCHE BOERENGROEP UIT HET LAGER VAN CRONJE.

had, ongeveer 1600 man onder mij, en zij konden veel doen om den vijand tegen te houden totdat Gen. Cronjé weg was... Geen pen kan beschrijven wat in mij omging toen ik zag dat Cronjé zich overgaf, en wat de uitwerking daarvan op de burgers was. Op aller aangezicht stonden verslagenheid en moedeloosheid te lezen. Die versaagdheid - ik zeg niet te veel - werkte door tot het einde van den oorlog.

Hoofdstuk VII.
De wilde vlucht van Poplar Grove.

De overgave van Generaal Cronjé stemde mij tot grooter vastberadenheid dan ooit te voren om met den strijd voorttegaan, niettegenstaande het feit dat er groote verlamming onder de burgers te bespeuren was; en ik begon dadelijk de hand aan het werk te slaan

Ik was intusschen als waarnemenden hoofdcommandant aangesteld.

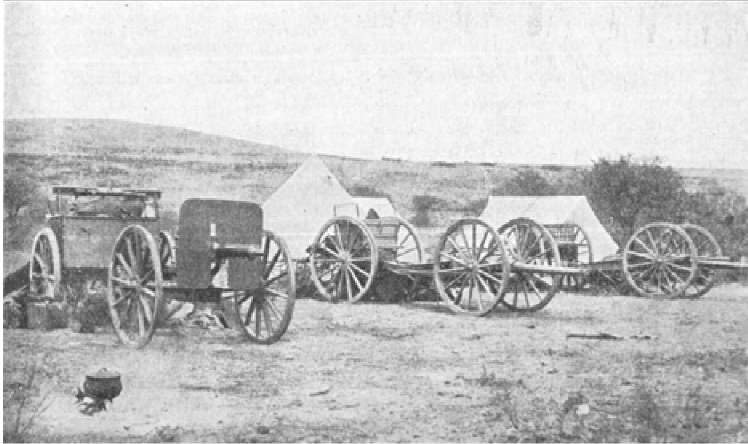
Laat mij hier zeggen hoe dit gebeurde.

Zooals ik reeds gezegd heb was Gen. C.J. Wessels hoofdcommandant te Kimberley. In zijne plaats werd de heer I.S. Ferreira, in Januari als hoofdcommandant gekozen. Deze ging toen zijn hoofdkwartier te Kimberley vestigen. Bij de ontzetting van Kimberley ging een gedeelte der burgers, die de stad belegerd hadden, naar Viertienstroomen, een ander in de richting van Boshof en een klein deel met Hoofdcom. Ferreira in de richting van Koedoesrand, boven Paardenberg. Gedurende den tijd, waarin ik trachtte Cronjé te ontzetten, gebeurde er een ongeluk met een geweer, waardoor Gen. Ferreira - onvergetelijke man voor zijn familie en volk - doodelijk gewond werd. Ik was zoo bezig met hetgeen ik te doen had, dat toen ik den volgenden dag bericht kreeg van zijn dood, het mij onmogelijk was de begrafenis bij te wonen - ook was Gen. Ferreira's positie twee uren te paard van waar ik mij bevond. Den dag daarop kreeg ik van President Steyn de aanstelling van waarn. hoofdcommandant.

Het viel er niet aan te denken voor de aanstelling te bedanken; maar de taak, die voor mij was, lachte mij geenszins als een lichte toe. Wat dacht ik zou het zijn om nu hoofdcommandant te zijn! Maar ik moest nu maar het beste van een slechte zaak maken.

Ik begon door zoo goed ik kon mijne commando's te concentreeren te Modderrivierspoort - Poplar Grove - tien mijl ten oosten van waar Gen. Cronjé zich overgegeven had.

Ik had tijd dit te kunnen doen, want Lord Roberts rustte van den 24sten Februari tot den 7den Maart, om wat bij te komen, na hij het reuzenwerk van het nemen van Gen. Cronjé's lager volbracht had. Hij zal wel zijn gedachte met meer dan het rusten zijner troepen bezig gehouden hebben, want voor onze twee honderd dood en gewond, had hij zeker een gelijk getal duizenden verloren.

CRONJÉ'S GESCHUT BIJ MODDERRIVIER.

De rust dan, die hij nam, kwam mij goed te pas, en ik kon bestellingen maken in betrekking tot de versterkingen, die ik nu elken dag, van bijna alle kanten kreeg. Maar wat hoorde ik, terwijl ik hiermede bezig was? - Ladysmith werd door Gen. Buller ontzet op 1 Maart, Gen. Gatacre nam Stormberg op den 5den, en Gen. Brabant was aan het drijven van de Boeren voor zich uit. Dit alles was de vrucht van Gen. Cronjé's overgave.

En niet alleen was het dat die overgave een nadeeligen invloed op ons had: zij sterkte en bemoedigde den vijand ook. Dit bleek uit het antwoord, dat Lord Salisbury aan het vredesvoorstel onzer

beide Presidenten op den 5den Maart gaf. Maar hierop kom ik straks terug.

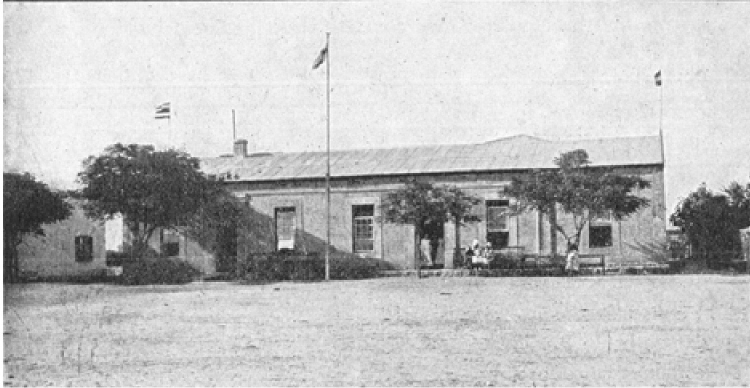
Op den laatsten dag, die wij te Poplar Grove waren, kwam het oude Hoofd der Zuid-Afrikaansche Republiek, President Kruger, ons bezoeken. Hij had de reis van Pretoria tot Bloemfontein per spoor afgelegd, en het was den eerwaardigen man niet te veel geweest van onze hoofdstad naar ons - 96 mijl ver - in een paardenwagen te komen. Ongelukkig kwam hij bij ons aan op den 7den Maart, toen Lord Roberts juist met een macht, die een breedte van tien mijl had, in optocht was naar onze lagers, die ik in stellingen over een lengte van twaalf mijlen langs de Modderrivier geposteerd had. Ik zag geen kans er voor dat de oude President zelfs uitspannen zou, daar ik vernomen had, dat des vijands rechtervleugel reeds Petrusburg genaakte. De President was, echter dien morgen reeds twaalf mijl op een zwaren van den regen natten weg gekomen, en er moest wat uitgespannen worden om de paarden rust te geven. Maar de tuigen waren nauwelijks van de moede trekdieren genomen, toen een onjuist heliogram mij bereikte meldende dat de Engelschen Petrusburg reeds in bezit hadden. De President moest nu dadelijk terug. Toen hij zijn wagen beklommen had, was ik ook te paard gestegen, en reed, zonder verzuim naar de stellingen. Dan - welke bittere vruchten moest ik plukken van Cronjé's overgave! Een schrik was op de burgers gevallen, en toen de Engelschen nog niet zoo nabij gekomen waren, dat zij met goed gevolg met hun geschut op onze posities konden schieten, vond een wilde vlucht uit al de stellingen plaats. Er was aan den kant der burgers geen poging zelfs om ze, hoe prachtig zij ook waren, te houden. 't Was een vlucht, zooals ik vóór dien tijd niet gezien had, en na dien tijd niet zien zou. Wat ik ook deed kon ik, en konden mijne officieren geen burger keeren van achter de wagens en kanonnen aan te vluchten. Ik spande al mijne krachten in. Twee paarden, die zoo goed waren, als maar gevonden konden worden, werden door mij dien dag kapot[1] gejaagd. 't Was alles te vergeefs. - Gelukkig kwamen de Engelschen niet snel voorwaarts, anders hadden zij alles dien dag genomen.

1) moede, uitgeput.

In den avond kwamen wij op de plaats van den heer Charles Ortel, Abrahamskraal, ongeveer achttien mijl van Poplar Grove. De vijand kampeerde anderhalf uur te paard van ons.

Den volgenden dag wilden de burgers maar niet weg, en het was alleen met de grootste moeite dat zij tegengehouden en bewogen werden in positie te gaan.

Ik ging met den grootsten spoed, dien dag naar Bloemfontein om de Regeering te raadplegen over zaken in 't algemeen, en om ook

HOSPITAAL VAN HET DUITSCHE ROODE-KRUIS TE PAARDENBERG.

te zien hoe de stellingen ter verdediging van de hoofdstad ingericht moesten worden. Rechter Hertzog en ik gingen uit en ik beschikte honderd man, die in de forten daar waren, met kaffers, slooten te graven en schansen op te werpen. Op den morgen van den 18den Maart te 9 ure was ik te Abrahamskraal terug. Daar waren Gen. Piet de Wet, die van Colesberg een paar dagen, vóór de wilde vlucht, met zijne commando's aangekomen was, en Gen. De la Rey, die op den 7den Maart arriveerde. Deze twee generaals te zamen met Genn. Andries Cronjé, Philip Botha en Froneman hadden de burgers in posities geplaatst. Het duurde nu niet lang vóór het vechten begon. 't Was meer een kanonnengevecht. De Engelschen bombardeerden verschrikkelijk op Abrahamskraal, en later op Rietfontein, waar

Gen. De la Rey met Transvalers en ook gedeelten van Vrijstaatsche commando's posities hadden. Hier deden zij den meest gedetermineerden aanval, maar met prachtige dapperheid sloegen de burgers onder Gen. De la Rey dien met zwaar verlies terug. Van hetgeen Gen. De la Rey echter hier uitrichtte, wil ik geen verslag doen, daar hij daarvan zelf een beschrijving gaat geven.

De slag duurde van tien ure 's morgens totdat de zon onderging, en toen hadden de burgers de stellingen nog behouden. Zij hadden prachtig wederstand geboden. Hunne dapperheid ging allen lof te boven, en men kon het nauwelijks verstaan, dat het dezelfde burgers waren, die van Poplar Grove zoo verschrikt gevlucht hadden.

En toch bleven zij in de posities niet, na de zon ondergegaan was. Zij verlieten die, alsof een schrik zich van hen opnieuw had meester gemaakt, en weken in de richting van Bloemfontein. Daar was er nu een macht van vijf duizend burgers blindelings voor den vijand wijkende. Men verstaat dat het moeilijk viel hen in orde te houden.

Maar Bloemfontein lag voor ons!

De gedachte eraan dat de hoofdstad in gevaar was zou wel moed aan de moedeloozen geven. Ik rekende er op en nam mij voor daar te staan zooals nooit te voren.

Hier moet ik, vóór ik verder ga, vanhet vredesvoorstel gewagen dat de beide Presidenten op den 5^{den} Maart aan het Britsche Gouvernement deden. Zij verklaarden, en riepen daarvoor God tot getuige, dat zij voor niets anders dan de onafhankelijkheid der beide Republieken vochten, en vroegen of er niet, met die onafhankelijkheid als basis vredesonderhandelingen aangeknoopt konden worden. Lord Salisbury antwoordde - en hoe dikwijls heeft hij sedert hij dat antwoord zond, hetwelk niets anders dan een scheeve voorstelling, ja een onwaarheid is, het herhaald - dat de Republieken zelve door het Ultimatum den oorlog in het leven geroepen hadden; en verder dat hij nooit in de onafhankelijkheid der beide Staten kon toestemmen: hij eischte onvoorwaardelijke overgave.[1)]

Onvoorwaardelijk konden de Regeeringen zich natuurlijk niet overgeven, en de oorlog zou nu maar moeten voortgezet worden tot het bittere einde toe. Zij besloten een deputatie naar Europa te zenden. Die bestond uit de heeren Abraham Fischer, en Cornelis

1) Deze correspondentie is gepubliceerd aan het einde van dit boek.

POPLAR GROVE. - RECHTERVLEUGEL VAN DE BOEREN-POSITIE.

H. Wessels, leden der Volks- en Uitvoerenden raad van den Oranje Vrijstaat (laatstgenoemde was ook voorzitter van den Volksraad) en Daniel Wolmarans, lid van den Eersten Volksraad der Zuid-Afrikaansche Republiek. Deze deputatie werd over Delagoa Baai gezonden.[1)]

Maar waarom werd de deputatie naar Europa gezonden? Was het omdat de Regeeringen op interventie rekenden? Ik kan dit beslist tegenspreken. Dit was iets dat noch de Vrijstaat, noch de Transvaal ooit van droomde, en niets hierop gelijkende werd gezegd door President Steijn, toen hij de burgers te Poplar Grove toesprak: ook sprak hij, in geene van zijne toespraken later in dien zin. Het doel was enkel en alleen dat de deputatie onze zaak voor de wereld zou brengen. En zij heeft dit gedaan, en daardoor ontegenzeggelijk veel uitgericht. Zij heeft geholpen om de sympathie van de wereld voor ons te winnen. En ik geloof, dat er geen twijfel aan bestaat, dat hoe verschrikkelijk tegen alle beschaafde wijzen van oorlogvoeren Engeland den strijd voortzette, het toch met ons erger kon gegaan zijn, als wij deze sympathie van de wereld niet hadden.

Een paar dagen vóór de vlucht van Poplar Grove plaatsvond had ik Danie Theron als kapitein van een verkenningscorps aangesteld. Ik deed hem nu met zijn corps achter blijven om mij gedurig op de hoogte van de bewegingen van Lord Roberts te houden, en ging naar Bloemfontein. Daar plaatste ik de burgers in positie, en deed hen zich bezighouden met schansen op te werpen. Deze schansen

1) Die haven was de eenige voor ons in Zuid-Afrika beschikbaar; doch het duurde niet meer lang, vóór ook de Portugeesche Regeering zich tegen ons zou verklaren, en dat wij van de eenige haven, die anders voor ons open was, beroofd werden. Die Portugeeschen! Zij namen later achthonderd van onze burgers gevangen, die uit gebrek aan paarden in hun gebied de toevlucht gingen nemen, en zonden ze naar Portugal!
De haven van Duitsch West-Afrika kan niet hier medegerekend worden, daar zij niet alleen zeer ver - haast onbereikbaar voor ons - was; maar, om daar te komen zouden wij over ontzaglijke uitgestrektheden van Britsch gebied moeten gaan, zooals gedeelten van de Kaapkolonie, Griqualand West en Bechuanaland. Het viel er dus niet aan te denken dáár iets in- of uittevoeren. Wij moesten het ons dus later maar laten welgevallen met den invoer van de Britten, doch - ons aandeel was somwijlen maar schraal!

STINKFONTEINFARM. - NA HET BOMBARDEMENT.

strekten zich van het westen tot het zuiden om, en waren van vier tot zes mijlen van de stad.

Op den avond van den 12den Maart daagde Lord Roberts op en vonden een paar kleine schermutselingen plaats aan onze linker posities, ten zuiden van de stad, doch niets van belang gebeurde, en een ieder wachtte met allerlei aandoeningen op den volgenden dag.

Die dag, de 13de Maart, dacht ik zou de dag zijn waarop men vechten zou met geen gedachte aan wat het kosten zou; en dat, als Bloemfontein toch ingenomen moest worden, het dan zou zijn over onze doode lichamen heen. Met dit voor oogen stelde ik alles in orde. Laat in den avond ging ik van stelling tot stelling en sprak de officieren en burgers toe. Ik moedigde hen aan, zeide dat een ieder zich dapper gedragen en onze hoofdstad tegen elken prijs verdedigen moest. De beste geest heerschte onder de burgers, en op aller aangezicht kon gelezen worden dat men vast besloten was daar te staan of te vallen.

Maar wat hoorde ik toen ik, tegen tien of elf uur van de westelijke posities, rechts, bij die van den linker vleugel kwam?

Commandant Weilbach had reeds vroeg in den avond zijne stellingen daar verlaten! Het was mij nu onmogelijk in den nacht hem te vinden, en ik moest van andere commando's burgers wegnemen en ze naar de verlatene stelling zenden. Toen dezen daar kwamen, vonden zij, dat de Engelschen reeds vroeg kort na Com. Weilbach weg was, zijne stellingen, die de sleutel tot Bloemfontein waren, ingenomen hadden.

Alles dat nu gedaan kon worden werd gedaan; maar door de lafhartigheid van één commandant, die al te Poplar Grove had afgezet moeten geweest zijn, moest nu alles op mislukking uitloopen.

Ik bracht den ganschen nacht door zonder een oogwenk te slapen.

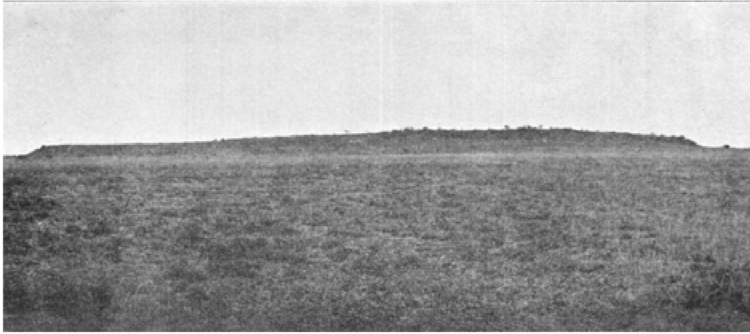
De morgen van den 13den Maart 1900 daagde.

Pas was de zon opgegaan of de Engelschen, die de posities van Com. Weilbach ingenomen hadden, begonnen daaruit op onze daaraan naast gelegene posities van de zijde te bombardeeren.

En daar ging het!

Die positie werd opgegeven.

Toen werd de een na de ander verlaten. Want toen de burgers van de eene stelling zagen dat die van een ander weken, gingen zij

ABRAHAMS KRAAL. RECHTERVLEUGEL VAN DE BOEREN-POSITIE.

ook weg. Bijna allen verlieten hunne posten zonder een enkel schot te schieten.
Wat ik en mijne officieren ook deden, wij konden de burgers niet keeren, allen weken noordwaarts, en

Bloemfontein werd haast zonder een schot te schieten door Lord Roberts ingenomen.

BLOEMFONTEIN.

Hoofdstuk VIII.
Aan de Burgers wordt verlof gegeven een wijle naar huis te gaan.

Bloemfontein viel dan in de handen der Engelschen.

Wat de stad zelve betreft, zij werd met wat zij kostbaars bezat gespaard; maar ik dacht niet dat zij beter was dan andere steden, en dat, als zij in de verdediging plat moest geschoten worden, dat ons niet tot schande zou gestrekt hebben.

Maar ik gevoelde dat het wel een schande was dat wij de stad zonder een schot te schieten opgaven. Wat toch ging door mijn hart toen ik Bloemfontein in de handen des vijands zag vallen! Het was genoeg om den moed van een ieder te breken.

En niet alleen was het dat de Engelschen onze Hoofdstad ingenomen hadden, maar wat men verwachten kon was ook met de burgers gebeurd. Zij waren volslagen moedeloos geworden, en het scheen alsof zij nu geen den minsten tegenstand meer bieden wilden. De commando's waren totaal gedemoraliseerd. De burgers van Fauresmith en Jacobsdal waren reeds van Poplar Grove, zonder verlof naar hunne huizen gegaan en nu haastten zich in de grootste wanorde al de anderen, elk een naar zijn eigen district.

Ik wist dat Lord Roberts nu in de Hoofdstad met zijn troepen een tijd lang zou blijven en wat rusten. En, daar, niettegenstaande alles wat er voorgevallen was, er in mij voor geen enkel oogenblik de gedachte aan overgave opgekomen was, vroeg ik mij af wat er voor mij te doen stond, terwijl de Engelschen stil zouden blijven liggen?... Het werd mij duidelijk dat ik aan den Boer, die toch nu reeds zes maanden van zijn familie weg was, een gelegenheid moest geven om tot verhaal te komen. Daartoe gaf ik al de commando's verlof om naar huis te gaan tot den 25sten Maart, op welken dag

ENGELSCHE TROEPEN DE TUGELA OVERTREKKENDE.

zij weder bijeen moesten komen bij den spoorwegbrug over de Zandrivier.[1)]

Alles zoo beschikt hebbende, ging ik naar Brandfort, om daarvandaan naar Kroonstad te gaan, waar ik President Steijn ontmoeten zou, die op den avond, vóór de inname der Hoofdstad, die verlaten had.

Op mijn weg daarheen ontmoette ik Com. Gen. P.J. Joubert, die naar den Vrijstaat gekomen was om te zien wat gedaan kon worden om Lord Roberts in zijn voortgaan te stuiten. Hij was er zeer ontevreden over, dat ik mijn commando's tot den 25sten Maart verlof gegeven had naar huis te gaan.

‘Wat?’ zeide hij, ‘moeten de Engelschen vrij doen wat zij willen?’

‘U kan niet, Generaal,’ gaf ik ten antwoord, ‘een haas met onwillige honden vangen.’

Maar de oude krijgsman kon maar niet te vreden gesteld worden.

Ten laatste zeide ik:

‘Generaal, kent U dan een Afrikaander niet? U, noch ik kan het verhelpen dat er zoo weinig discipline is. De burgers moeten nu maar naar huis en degenen, die dan terugkomen, zullen met nieuwen moed vechten.’

Ik kon wel denken dat allen niet weder komen zouden; maar ik wilde liever onder mij hebben tien, die vechten wilden, dan honderd onwilligen.

Intusschen had President Steijn Kroonstad als zetel der Regee-

1) De commando's, die ik nog bij mij had bestonden uit gedeelten van Bloemfontein, Ladybrand, Wepener, Ficksburg, Bethlehem en Winburg, respectievelijk onder de commandd. Piet Fourie, Crowther, Fouché, de Villiers, Michal Prinsloo en Vilonel, die weder onder de vechtgenn. J.B. Wesels, A.P. Cronjé, C.C. Froneman, W. Kolbe en Philip Botha stonden.
Aan de commando's, die te Colesberg en Stormberg waren, en die, ten gevolge van Cronjé's overgave, ook met een paniek bevangen waren, werd rapport gezonden verder noordwaarts te komen, en zij deden dit in de richting van Thaba'Nchu en Ladybrand.
De burgers onder Hoofdcommandd. Prinsloo (Kroonstad, Heilbron, Harrismith en Vrede), die moesten blijven waar zij waren, als wachten op de Drakensbergen.
Gen. De la Rey gaf ook aan zijne manschappen verlof, voor een tijd naar huis te gaan.

BOEREN-BATTERIJ.

ring geproclameerd, en van haar als middelpunt werden de zaken bestierd.

Op den 20sten Maart 1900 werd er een krijgsraadvergadering daar gehouden, die door tusschen de veertig en vijftig officieren bijgewoond werd. President Steijn was voorzitter en tegenwoordig was ook die eerwaardige Staatsman, die in den dienst van zijn land grijs was geworden, President Kruger. De hoofdofficieren, die de vergadering bijwoonden, waren Com. Gen. Joubert, Genn. De la Rey, Philip Botha, Froneman, A.P. Cronjé, J.B. Wessels en ik. Ook verschenen ter vergadering een aantal leden der beide Regeeringen.

Het doel dezer bijeenkomst was niet overeentekomen over een vredesvoorstel, dat aan Engeland zou gedaan worden. Neen, daarvan kon geen sprake zijn, aangezien de weg door Lord Salisbury, in zijn brief aan de beide presidenten, eischende van de Republieken onvoorwaardelijke overgave, afgesneden was. Het doel was de beste plannen te beramen tot het voortzetten van den krijg. Deze krijg kon door ons - dit hadden wij van het begin kunnen weten - naar gewone menschelijke berekeningen, niet worden voortgezet. Wij konden dit onmogelijk doen, met het oog op onze nietigheid en des vijands overmacht. Desniettemin beheerschte ons van het begin het gevoel dat een man geen man is, als hij zijn goed recht niet verdedigt. Wij waren ook overtuigd dat het Afrikaansche volk, hoewel het bijna bandeloos is ten aanzien van het gebrek aan discipline in oorlogstijd, toch een volk was in hetwelk het onafhankelijkheidsidée zich diep geworteld had. Het was derhalve waardig, overeenkomstig republikeinsche beginselen te bestaan, niettegenstaande dat de Britsche regeering zich steeds beijverd had dat vrije bestaan te belemmeren.

Ik zal nu niet treden in wat op die vergadering besproken en besloten werd. Slechts dit teeken ik aan, dat behalve dat er besloten werd den strijd krachtdadig voort te zetten, men ook met éénparige stemmen overeenkwam dat de groote wagenlagers afgeschaft zouden worden, en dat de oorlog voortaan door paarden-commando's alleen zou gevoerd worden. De aanleiding hiervan was de treurige ondervinding, die wij, na zes maanden oorlogvoeren met de beslommering van wagens opgedaan hadden, en ook de gedachte aan de ramp waartoe het groote wagenlager van Gen. Cronjé geleid had. Het kwaad dat door dokterscertificaten gedaan werd, werd ook

PRESIDENT PAUL KRUGER, OP DE WARANDA VAN ZIJN HUIS TE PRETORIA.

besproken en de officieren werden er op gewezen dat zij voorzichtig moesten zijn in het aannemen daarvan.[1)]

Ik ging van de vergadering weg vast besloten, dat kome wat wil, ik geen wagenlager meer gedogen zou. Maar, zooals de lezer later zien zal, zou het nog vele maanden duren, vóór de wagens afgeschaft werden. Al het kwaad, dat zij aan het Afrikaansche volk doen zouden was nog niet gedaan.

Er was een bijzonder goede geest onder de officieren en burgers, na den afloop van de samenkomst van officieren. Uit aller mond hoorde men slechts één woord dat tot leuze voor de toekomst gelden moest: Voorwaarts!

Ik ging van Kroonstad naar de Spoorwegbrug te Zandrivier en wachtte daar tot den 25sten Maart.

Op dien dag verzamelde de commando's weer. Wat ik gehoopt had gebeurde. De burgers waren tot verhaal gekomen, en keerden nu met nieuwen moed tot den strijd terug. Zij stroomden toe op dien dag, en gedurende de volgende dagen, totdat zij in zulke groote getallen daar bijeen waren, dat mijne verwachting overtroffen werd. Wel is waar, er bleven zekeren achter, zooals, behalve de reeds genoemde manschappen van Fauresmith en Jacobsdal, bijna

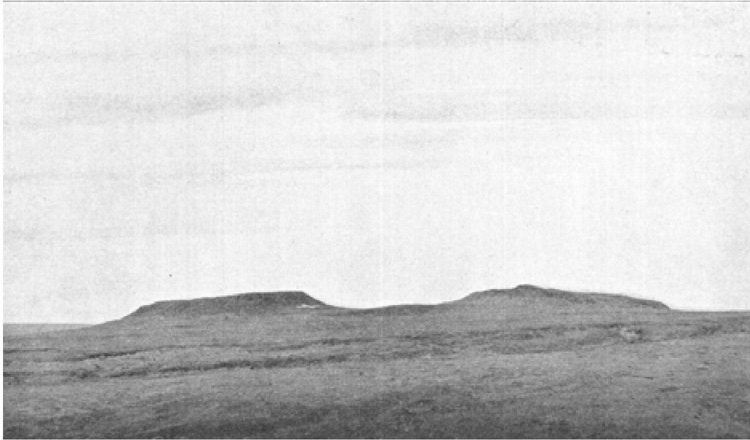
1) Bijna al de officieren zeiden, dat er misbruik gemaakt werd van de wetsbepaling, dat een dienstplichtige burger ontslagen kon worden, bij het overleggen van een certificaat van een geneesheer, waarin de dokter verklaarde, dat zoodanig burger onbekwaam was voor krijgsdienst. Vele gevallen, die zeer verdacht schenen, deden zich voor en het was merkwaardig hoevele burgers schielijk ziek werden. ‘Lijdende aan hartkwaal’ kwam dikwijls in de certificaten voor. Zoo gebeurde het, dat mij op den morgen van den 7den Maart, toen de commando's van Poplar Grove vluchtten, in een ommezientje acht certificaten na elkander getoond werden, die allen denzelfden morgen uitgereikt waren, en allen verklaarden, dat de burgers ‘aan hartkwaal lijdende waren’. Toen het achtste mij voorgelegd werd, en ik zag, dat allen van dezelfde kwaal in de lijders getuigden, had ik - het laat zich goed denken - weinig geduld meer over, en ik deed aan den dokter weten, dat hij geen certificaten meer op dien dag uitreiken zou. Toen de kwestie van certificaten in den krijgsraad besproken werd, zeide ik in scherts, dat geen certificaat voor onbevoegdheid voor commandodienst erkend moest worden, dan die, hetwelk door drie oude vrouwen onderteekend werd - 'twelk dan ook zeker vertrouwbaarder zou zijn. Het was inderdaad zoo ver gegaan, dat certificaten, met kwistige hand, in zulken overvloed rechts en links verleend waren geweest, dat men bijna tot de gedachte kon gekomen zijn, dat er Engelsche krijgslist in het spel was.

BOERENKRIJGSRAAD.

allen van Philippolis, Smithfield, Wepener en Bloemfontein. Met deze burgers had ik weinig kans te handelen, van wege de proclamaties van Lord Roberts. Die proclamaties maakten het mij toen onmogelijk de burgers tot commandodienst te dwingen, en ik besloot te wachten totdat ik eerst met degenen, die ik bij mij had wat goeds uitgericht had, en dan met vaste hand te werk te gaan om hen in de commando's weer te krijgen.

Wij trokken op den 25sten Maart naar Brandfort. Het dorpje had zeker nooit te voren zoo groot een bevolking als toen; want aan de burgers werd toegestaan vrij in en uit het dorp te gaan. Tot mijne teleurstelling gingen sommige burgers zich daar met drank te buiten, en ik was verplicht de kantien (kroeg) te sluiten. Ik teeken dit slechts aan, maar ik wil niet, dat men hierdoor onder den indruk kome, dat de Afrikaners dronkaards zijn. Tot hun lof moge gezegd worden dat zij in vergelijking met vele andere naties een sober volk zijn. Het wordt onder hen een groote schande gerekend, als iemand beschonken is.

KOPJES WAAROP DE YOEMANRY ZICH AAN PIET DE WET OVERGAF.

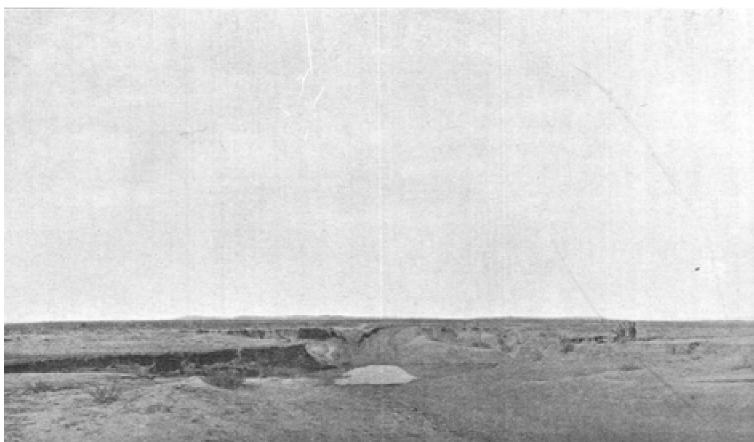
Hoofdstuk IX.
Sannaspost.

Op den 28sten Maart 1900, werd er een krijgsraadsvergadering gehouden, waarop er eerst eenige tuchtzaken afgehandeld werden. Daarna maakte men bepalingen over de wijze waarop de commando's opereeren zouden. Men besloot dat Gen. De la Rey te Brandfort blijven zou met zijne Transvaalschen, en zekere Vrijstaatsche commando's onder Gen. Philip Botha. Men bepaalde verder dat de overigen met mij in den avond vertrekken zouden -

Waarheen?

Groot was de nieuwsgierigheid zoo van officieren als van manschappen aangaande onze bewegingen; maar ik deelde aan niemand mede waar ik heen wilde. Ik was nu vast besloten voortaan aan geen man te zeggen wat mijn krijgsplan was. De ondervinding had mij geleerd, dat waar het bekend werd wat de bevelvoerende officier doen wilde, dit altijd nadeelig werkte; en ik was gedetermineerd de discipline met vaster hand te handhaven dan dit tot nog toe gedaan was. Wel is waar, bijna alles hing van de vrijwilligheid van de burgers af. Zij kwamen naar het commando of zij bleven er van weg naar hun goeddunken; maar ik zou nu den man, die naar het commando kwam, onder een strenger tucht plaatsen, dan tot nogtoe 't geval was. En ik slaagde er ook in!

Wij trokken dan op den avond van den 28sten Maart uit Brandfort. Mijn doel was het kleine garnizoen te Sannaspost (Waterwerken) aan te vallen, en van Bloemfontein het water, waarmede de stad van Sannapost voorzien werd af te snijden. Opdat nu niemand te weten zou komen, waar ik heenging, sloeg ik de richting naar Winburg in. Keer op keer hoorde men vragen: ‘Waar gaan wij toch heen?’ ‘Wat. wil men dan te Winburg doen?’

SANNAS POST. - DRIFT OVER BOOMSPRUIT, WAAR DE WET ZICH VERSCHANSTE.

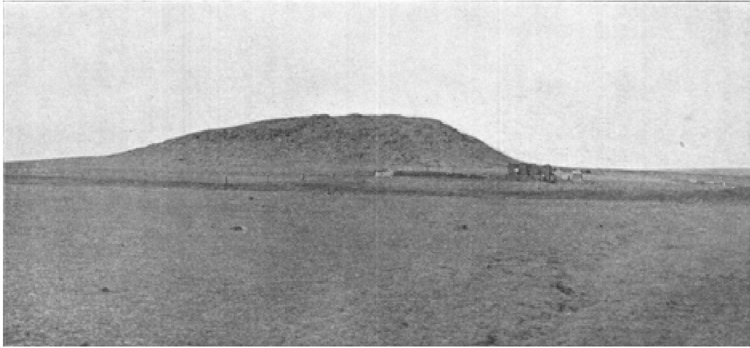
Den volgenden dag stak ik mijn commando weg, en kreeg in den avond van eenige verkenners, die ik vertrouwen kon, en aan wie ik mijn geheim had toevertrouwd, de noodige informatie.

Hier had ik grooten last met Com. Vilonel. Niettegenstaande het uitdrukkelijk verbod van den krijgsraad, bleek het dat er een dertigtal wagens, die aan de burgers van Winburg onder hem behoorden, bij ons waren. Ik herinnerde hem aan het besluit van den krijgsraad, waarop hij mij ten antwoord gaf, dat hij aan zijn burgers geen ongemak wilde opleggen, door ze zonder wagens te laten trekken; en, toen wij dien avond verder gingen, kwam hij met zijn gesleep achterna. Den volgenden morgen gaf ik hem schriftelijke kennis, dat hij dien avond, wanneer wij weder voorttrokken de wagens naar huis moest doen gaan. Daarop deed hij schriftelijk aanzoek dat een krijgsraadsvergadering zou gehouden worden om het besluit te Kroonstad genomen in revisie te brengen. Ik zeide dat ik beslist weigerde zulks te doen.

Intusschen kreeg ik in den namiddag van het één en ander bericht. Ik hoorde dat Gen. Olivier Gen. Broadwood van Ladybrand in de richting van Thaba'Nchu aan het verdrijven was. Een weinig later ontving ik ook van Gen. Froneman en Com. Fourie, aan wie ik mede mijn plan geopenbaard, en die ik gezonden had om het terrein te verkennen, bericht van hoe het te Sannaspost gesteld was. Er waren, zoo zeiden zij mij, volgens hunne schatting twee honderd Engelschen daar, en zij waren zoo en zoo gestationeerd.

Ik riep toen de Generaals, A.P. Cronjé, J.B. Wessels, C.C. Froneman, en Piet de Wet bijeen, maakte hun mijn doel bekend - hen tegelijk striktelijk waarschuwende het geheim te houden - en hield met hen raad.

Orders werden daarna gegeven dat Commandd. P. Fourie en C. Nel met hunne manschappen, drie honderd vijftig in getal mij vergezellen zouden, om vóór het, den volgenden dag, licht werd in Koornspruit te zijn. Generaal Cronjé, Piet de Wet, Froneman en Wessels moesten met de andere burgers, elf honderd vijftig in getal, in randjes gaan ten oosten van de Modderrivier recht tegenover Sannaspost. Zij moesten de kanonnen (waarvan wij vier of vijf hadden) met zich nemen, en zoodra het licht werd Sannaspost bombardeeren. Ik verwachtte dat de Engelschen vluchten zouden naar Bloemfontein, en dan zou ik hen uit Koornspruit in de pan kunnen

LINDLEY, WAAR PIET DE WET DE YEOMANRY GEVANGEN NAM.

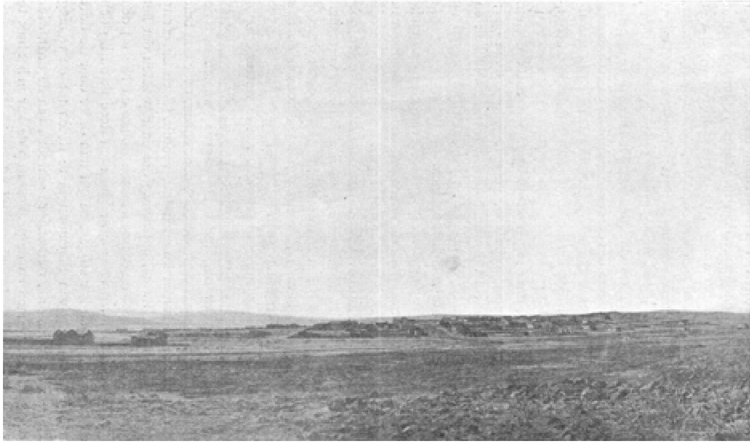
hakken. Het getal manschappen dat ik met de vier Generaals zond was zoo groot, opdat zij Gen. Broadwood zouden kunnen keeren, als hij, hoorende dat er te Sannaspost gevochten werd, als een versterking oprukken zou.

Maar daar had ik nog last met Com. Vilonel. Ik had weinig tijd, want de zon was reeds onder of bijna onder, en wij moesten weg. Daar ik geweigerd had dat er een enkele wagen met mij gaan zou, zeide Com. Vilonel, dat hij, onder het besluit van den krijgsraad niet bukken zou, en dat hij ook niet zijn burgers in posities zou laten gaan, die hij niet zelf verkend had. Hij vroeg tevens dat de aanval uitgesteld zou worden, totdat hij met zijn langen verrekijker Sannaspost had bezichtigd. Er kwam nu een eind aan mijn geduld en ik zeide aan Com. Vilonel dat hij mijn bevelen gehoorzamen zou, en zoo niet, dat ik, als hij niet zelf bedankte, hem ontslaan zou. Hij koos te bedanken. Dit vond in mijn tent plaats. Mijn secretaris verschafte hem spoedig het noodige papier en Com. Vilonel schreef zijn bedanking uit. Ik gaf hem dadelijk zijn ontslag en een gewicht viel van mijn hals, toen ik van zulk een dwarskop commandant verlost werd.

Er was nu geen tijd voor de burgers op de gewone wijze een plaatsvervanger van Com. Vilonel te kiezen. Ik riep, derhalve de Winburgschen bijeen, maakte hun bekend dat hun commandant bedankt had, zeide hun, dat zij later gelegenheid zouden hebben een ander te kiezen en deelde hun mede, dat ik voorloopig, Veldoor. Gert van der Merwe als commandant aanstellen zou. Niemand had iets op Gerrie - dapperen, beminnelijken man - tegen; en, nadat hij order gegeven had dat de wagens naar huis zouden gaan, trokken wij voort.

Op weg naar de ‘W a t e r w e r k e n ’ kwam ik bij eenigen van mijne verkenners, waar ik ze besteld had. Zij deelden mij mede at de macht van Gen. Broadwood dien avond, van den kant van Ladybrand, Thaba'Nchu binnen getrokken waren. Ik scheidde van de Generaals, die ten oosten van Modderrivier tegenover Sannaspost zich posteeren moesten, en reed voort naar Koornspruit, niet wetende dat Gen. Broadwood, na het donker werd, dien nacht van Thaba-Nchu naar de Waterwerken vertrokken was.

Zoo stil als mogelijk rukte ik op en, te Koornspruit gekomen, verborg ik mijne manschappen in de Spruit, rechts en links van de drift

LINDLEY VOOR DEN OORLOG.

van den grooten weg die van Thaba'Nchu en Sannaspost naar Bloemfontein leidde. Toen ik alles daar in orde had duurde het niet lang voor het licht begon te worden, en toen ontdekten wij dat er vlak op den wal der Spruit een wagen stond, waar eenige kaffers waren met een aantal schapen en beesten. Wij hoorden van hen dat het vee aan één der Handsup-boeren van Thaba'Nchu behoorde, en dat men daarmede aan het vluchten was om hetzelve te Bloemfontein aan de Britsche legers te verkoopen. De kaffers deelden ons verder mede dat de eigenaar der schapen en beesten zich in Broadwoods kamp bevond, en dat dat kamp juist te Sannaspost aangekomen was.

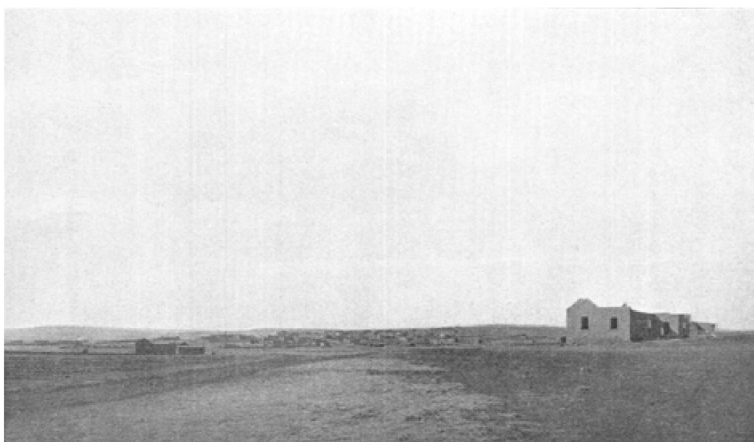
't Werd lichter, en ja, daar zagen wij de groote macht van Gen. Broadwood dicht bij Sannaspost staan, omtrent 3000 pas van ons; en met slechts mijn handvol van driehonderdvijftig man, had ik en niet de Generaals, met de elf honderd vijftig, ten oosten van de Modderrivier met de groote macht te doen.

Ik besloot vast te staan tegenover de groote overmacht en gelukkig waren mijne posities mij zeer tot voordeel. De ligging van Koornspruit was zóó, dat ik mijn manschappen met hunne paarden goed verbergen kon. Ik gaf bevel dat indien onze afdeeling ten oosten van Modderrivier met het vuren begon, niemand zich vertoonen zou, en dat er geen schot gelost zou worden, totdat ik order daartoe gaf. Wij moesten, zoo beval ik, de troepen laten komen, en hen zonder te schieten handsuppen.

Gen. Broadwoods kamp stond op het punt van te vertrekken.

Daar begonnen onze kanonnen te vuren.

't Gevolg was een verwarde vlucht. De wagens kwamen niet de een achter den ander, maar de heele boel, door elkaar, over den bult naar ons toe. Eenige karren kwamen snel vooruit. Toen de eerste van deze in de Spruit kwam, ontwaarde die daarop zaten dat het onraad was. Ik stond met de commandanten Fourie en Nel bij den ingang van de drift. Twee van mijn adjudanten deed ik nu bij den man en de vrouw op de kar stijgen, en gaf hun order door de drift te gaan, in de richting van Bloemfontein te rijden tot de woning van den heer Pretorius drie, vierhonderd schreden van de drift, dáár voor de deur uittespannen en de personen op de kar in het huis te nemen, zoodat zij geen sein aan den vijand zouden kunnen geven. De andere karren kwamen één na de ander in de drift, en ik gaf hun

LINDLEY DOOR DE ENGELSCHEN VERWOEST.

haastig order om de eerste kar te volgen tot naar het huis, elk een waarschuwende, dat indien men eenig teeken uit de karren aan den vijand maakte men geschoten zou worden.

Die op de karren zaten waren Engelsche inwoners van Thaba-Nchu, en ik was verblijd dat de vrouwen en kinderen het huis bereiken zouden, vóór er gevochten werd.

Zóó zonder oponthoud ging het met de karren, dat geen suspicie bij de Engelschen verwekt werd. Zij kwamen in een wanordelijke vlucht op de drift af.

De eerste soldaat gevolgd door een groot getal anderen, even als hij van schrik bevangen, bereikte juist den stroom toen wij riepen:

‘Hands up!’

Dadelijk hieven allen de handen in de lucht.

Een stroom van troepen volgde en wij hadden twee honderd ontwapend vóor zij tot zichzelven konden komen.

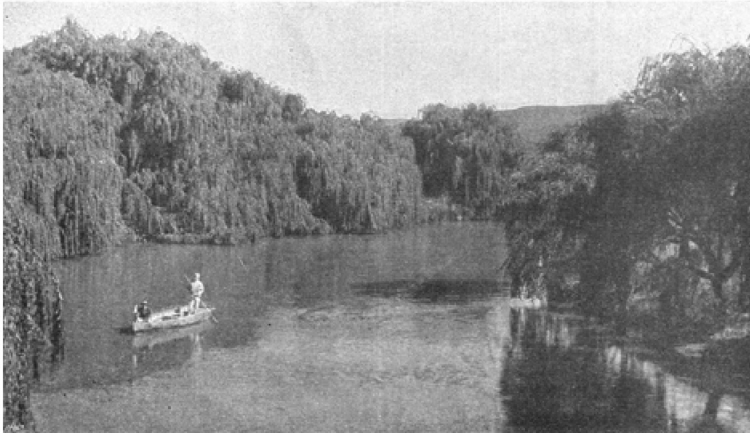
De orde onder de burgers was bijzonder goed tot dat met de ontwapening begonnen werd. Als de manschappen maar nu geweten hadden om voor zichzelven te handelen en de geweren maar op den wal geworpen hadden, zouden wij veel meer kunnen ontwapend hebben; maar daar hoorde ik schreeuwen en vragen: ‘Generaal, wat moet ik met die geweer, wat moet ik met die paard doen?’ Dit, en dat het overigens niet vlug genoeg ging, was voor een man van mijn haastig humeur te veel!... Het duurde niet lang of de achtersten merkten dat er iets verkeerds in de drift aan den gang was.

Plotseling gaf één der officieren order dat de troepen terug vallen zouden.

Maar wij hadden intusschen 200 ontwapend, en hun geheele lager bestaande uit 117 wagens behalve vijf kanonnen waren op één hoop samengedrongen op den oever van de Spruit honderd treden van ons. Twee andere stukken waren tot twee of drie honderd pas van ons.

De Engelschen retireerden tot op een afstand van 1300 meter naar de station-gebouwen van den Dewetsdorp-Bloemfontein spoorweg, die juist vóór den oorlog in aanbouw was, en het laat zich begrijpen dat wij dadelijk een verschrikkelijk vuur op de retireerenden openden.

De gebouwen dienden den vijand voor stellingen. Weinig had ik geweten, toen ik voor den bouw van die lijn in den Volksraad stem-

LANDSCHAP IN NATAL.

de, dat ik een warme voorstander was van een taklijn, waarvan op een plek drie, vier gebouwen als posities tegen mij gebruikt zouden worden.

De Engelschen trachtten de vijf kanonnen te redden. Doch daarvoor was er geen mogelijkheid. De andere twee stukken, echter, namen zij weg, en posteerden die achter de gebouwen, van waar zij ons heftig met granaat-kartetsen bombardeerden. De troepen waren door ons vreeselijk beschoten toen zij naar de gebouwen joegen, en van hen lagen over elkander dooden en gewonden, van waar zij omgerukt hadden tot waar zij de gebouwen bereikten. Dáár gingen zij op den grond liggen, links en rechts van het station en vuurden op hun beurt heftig op ons.

Ons elfhonderdvijftig man, die ten oosten van de Modderrivier met het geschut waren, haastten tot onze hulp; maar ongelukkig wilden zij recht door de rivier komen, en vonden toen zij daar kwamen, dat het water der rivier door opdamming der 'waterwerken' zoo diep was dat zij niet door konden. Zij gingen toen ruim drie mijl met een oneffen weg door slooten en over klippen, met den stroom op. Plotseling kwamen zij tegen een rand, die tot de rivier afschoot, en konden niet verder. Zij moesten toen denzelfden weg terug, en beneden den damwal bij de wagendrift door. Dit gaf Gen. Broadwood goed drie uren tijds ons van de stationsgebouwen te bevechten. En wij waren geweldig bestookt geweest; maar gelukkig hadden wij in den wal der Spruit positie genomen, vanwaar wij met een even geweldig vuur antwoorden konden. Onze stellingen waren bijzonder veilig en wij verloren daar niet meer dan twee man, die ongelukkig doodgeschoten werden.

Zoodra onze versterking door Modderrivier gekomen was, was er geen kans voor Gen. Broadwood langer uittehouden. Hij gaf de positie op en zijne troepen joegen, zoowel rechts als links van mij door Koornspruit voorbij. Wij schoten op hen, en namen weer verscheidenen gevangen. Had ik meer manschappen bij mij gehad, dan kon ik de geheele voorbijvluchtende macht gevangen genomen hebben; maar met driehonderd vijftig man was het onmogelijk twee duizend te sluiten.

Onze burgers aan de Modderrivier vielen nu den vijand 'met alle macht aan, zetten hun volkomen op de vlucht en voltooiden den slag.

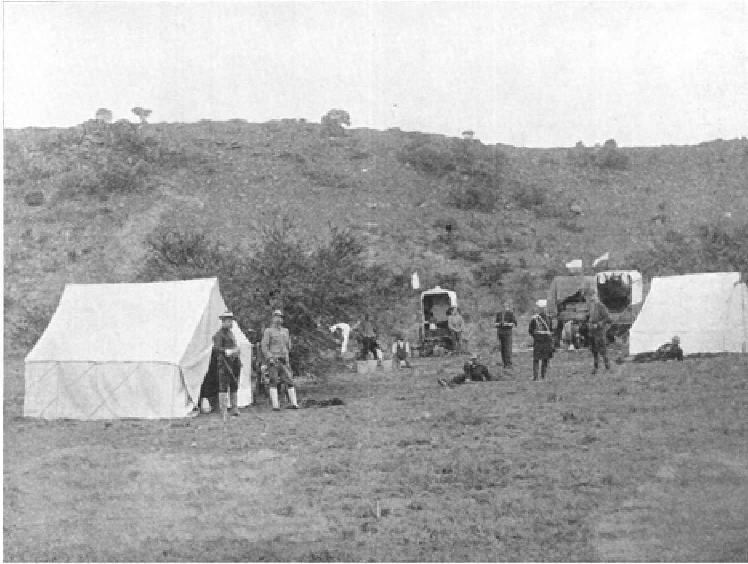
JOHANNESBURGER POLITIE.

Prachtig hadden mijne manschappen zich gedragen. Meer onverschrokken had ik burgers nooit gezien, dan toen zij de troepen op hen zagen afstroomen gelijk een machtige rivier. Kalm, vastberaden lieten zij de soldaten komen en ontwapenden ze. Het was mij een bewijs opnieuw van de dapperheid van den Afrikaner, die naar mijn oordeel nergens overtroffen wordt.

Ons verlies was Com. Gert van der Merve, zwaar gewond (hij herstelde gelukkig). Verder waren er drie dood en vier gekwetst. Het verlies van de Engelschen had ik geen tijd optenemen, doch volgens hun eigen bericht was het 350 dood en gewond. Wij hadden 480 krijgsgevangen genomen (de kleurlingen uitgesloten). Zeven kanonnen en nonderd zeventien wagens vielen in onze handen.

Hier weer had ik groote moeite den warreboel recht te krijgen. Vele van de kanonpaarden waren doodgeschoten, alsmede de ezels en de ossen, die de wagens trokken. Ook waren de wagens, waarvan sommige gebroken waren, in onbeschrijfelijke verwarring, en - elk oogenblik kon een macht van Bloemfontein opdagen. Maar er daagde geen versterking op. Eerst na onze burgers, die de voortvluchtenden achtervolgden, dezen loslieten, ongeveer te 12 ure, daagde een aantal beredene troepen uit Bloemfontein op, en zij gingen niet verder dan het punt, waar zij te voorschijn waren gekomen.[1)]

1) Ik denk, dat het geenszins van onpas is, hier aan merken, dat het mij en een ieder, die er over sprak, bevreemdde, dat er van Bloemfontein waar een veldmaarschalk 60,000 troepen onder zich had, geen versterking opdaagde. De slag vond plaats niet verder dan zeventien mijlen van de Hoofdstad. Het gevecht duurde vier uur lang en in dien tijd kon er toch hulp gekomen zijn. De Engelschen kunnen tot verschooning niet inbrengen, dat Lord Roberts niet kon weten, dat Gen. Broadwood aangevallen werd, omdat de draad van de veldtelegrafie dicht bij de drift door ons afgesneden was. Het was een stille morgen en men kon de kanonschoten te Bloemfontein hooren. Daarbenevens was er een o u t p o s t (buitenpost) van de Engelschen op Boesmanskop, tusschen Koornspruit en Bloemfontein. Ik zeg dit niet, om Lord Roberts in een ongunstig daglicht voor te stellen, maar slechts om aan te toonen, dat er zelfs in het groote Engelsche leger onverstaanbare ongeregeldheden waren, tegenover welke de flaters, die wij wel dikwijls begingen, niet in aanmerking konden genomen worden. Bovendien was het in ons eenigszins te verschoonen, indien er ongeregeldheden plaatsvonden. De Republieken toch waren niet alleen jong, maar er werd door haar nooit aan gedacht te roemen over hare legers, wat orde, organisatie en disci - pline betreft.

ATTACHÉS VAN BUITENLANDSCHE MOGENDHEDEN.

Een afdeeling van Gen. Olivier's mannen kwam van Thaba'Nchu op het tooneel na alles voorbij was. Zij hadden Gen. Broadwood achtervolgd en toen zij de schoten in den morgen hoorden, trokken zij nader, en beweerden, bij hunne aankomst, dat zij niet in staat waren geweest eerder daar te komen.

BOEREN-OFFICIEREN.

Hoofdstuk X.
Vierhonderdzeventig Engelschen bij Reddersburg gevangen genomen.

In den avond gaf ik het bevel over aan Gen. Piet de Wet en Gen. A.P. Cronjé, nam drie van mijn staf met mij en reed dien nacht door tot Donkerpoort in de richting van Dewetsdorp.

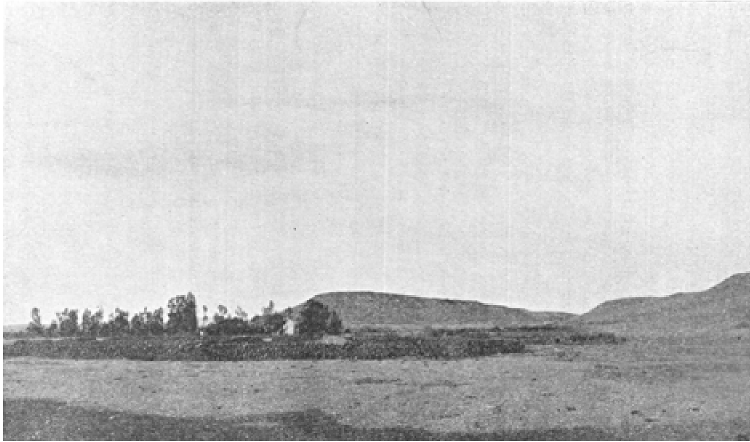
Ik was op een verkenningstocht uit.

Den volgenden morgen vroeg, kwam ik op de plaats Sterkfontein, alwaar ik des middags, 12 uur, hoorde, dat een afdeeling Engelschen van Smithfield, Dewetsdorp was binnengetrokken.

Van Sterkfontein was het dertig mijl naar mijn commando's, maar ik zond, desniettemin, een bevel dat vijftienhonderd man, onder de Generaals J.B. Wessels en C.C. Froneman en de Villiers in allerijl met drie kanonnen oprukken zouden.

Terwijl dezen aan het komen waren, zond ik manschappen om naar de plaatsen van burgers te gaan, die met de inname van Bloemfontein naar huis waren gegaan, en niet weder in de commando's waren verschenen, en die burgers tot den strijd terug te brengen. Op den avond van den 1sten April had ik al de manschappen in den omtrek bijeen; maar het was toen te laat om met hen uittetrekken.

Den volgenden morgen te 10 ure verlieten de Engelschen Dewetsdorp en gingen in de richting Reddersburg. Ik deed toen de generaals, die aan het optrekken waren, weten dat zij nu naar dit dorp moesten, en ik zelf trok met de manschappen, die ik weer bijeen verzameld had, langs den vijand ten noorden op. Ik had honderdtien man bijeengekregen. Velen van hen waren zonder geweren, want zij hadden te Bloemfontein het wapen afgelegd. Anderen onder hen waren wel gewapend, maar hadden zeer weinig of geen ammunitie. Zij hadden hunne patronen voor plezier, of welke andere reden

MOSTERTHOEK. REDDERSBERG. KOPJES WAAROP DE ENGELSCHEN ZICH OVERGAVEN.

ook, weggeschoten, meenende dat zij toch elken dag het geweer zouden moeten afgeven. Mijn klompje burgers was dus zoo goed als ongewapend.

Ik trok voort, en liet de Engelschen gedurig verkennen. Zij konden niet snel voort, want zij bestond grootendeels uit infanterie. Doch niettegenstaande dit waren zij te ver vóór voor mijn commando's, die aan het oprukken waren, en er viel niet aan te denken ze aan te pakken met mijn klein getal bijna ongewapende burgers.

Op den avond van den 2^{den} April kampeerden de Engelschen op den bult ten westen van de plaats Oorlogspoort, en wij ten noorden van hen op de plaats van den heer Van der Walt. De vijand wist van ons niets af.

Te vier ure den volgenden morgen zond ik een derde bericht naar de commando's. Zij waren, vóor zij mijn tweede rapport ontvingen, reeds een goed eind op weg naar Dewetsdorp, en dus ver uit de koers naar Reddersburg, en nu reed mijn rapportrijder slechts de Generaals Froneman en de Villiers, met 700 man en drie kanonnen raak. Gen. Wessels ging dus naar Dewetsdorp voort.

Toen Gen. Froneman mijn rapport, kort na de zon opging kreeg, had hij den geheelen nacht zonder af te zadelen doorgereden, en vele van de paarden der burgers waren reeds moede. Daar echter mijn order was dat de generaals achter laten moesten, die niet verder konden, en zonder eerst af te zadelen dadelijk komen, liet Gen. Froneman het zich niet tweemaal zeggen en kwam op den 3^{den} April te Schanskopjes aan de Kafferrivier. Hij was den middag van 2^{den} April van Sannaspost. Als men nu denkt dat hij met zeven honderd man en drie Krupp kanonnen, trok en dat de paarden bovendien zoo moede waren, dat sommige achtergelaten moesten worden, zal men met mij moeten instemmen dat het mannenwerk was.

Het was toen nog niet de gewoonte van de Engelschen om te beginnen met hun marsch vóór de zon reeds opgegaan was. Dezen vertrokken dan ook, gelukkig voor ons, niet vroeg in den morgen weg. Daarbij kwam nog dit dat in ons voordeel was, dat deze macht ook niet op hare hoede was, niettegenstaande dat zij van wat te Sannaspost gebeurd was moet gehoord hebben.

Gen. Froneman was dan vroeg op den 3^{den} April bij mij gekomen. Hij zeide mij dat het noodzakelijk was de paarden een weinig

aftezadelen, daar hij van den avond; onafgebroken doorgereden had. Maar hoe noodzakelijk dit ook was, zeide ik aan hem, dat het niet kon; want als wij verzuimden, zouden de Engelschen den rand tusschen Muishondsfontein en Mostertshoek (waar zij de allerbeste stellingen zouden hebben) in bezit nemen. Wij moesten dus, zoo beval ik, met alle macht voort, en achterlaten, die niet bijblijven konden.

GEVANGEN ENGELSCHEN.

De Generaal was daarop niet ‘l i n k s ’, zooals wij in 't Afrikaansch zeggen, en riep met zijn grove stem: ‘Komt aan, Burgers!’

Wij hadden het geluk, dat wij met een laagte jagen konden, waarin wij een afstand van ruim zes mijl, onzichtbaar voor de Engelschen, langs hen trekken konden. Maar ongelukkig konden wij den rand vóór hen niet bereiken. Toen wij te voorschijn kwamen op een punt, waar zij ons zien konden, ging hunne voorhoede juist het oostelijke einde van den rand voorbij; en er was voor ons nog tusschen vier en vijf mijlen te gaan, voor wij den rand bereiken zouden.

Ik zag dat de vijand niet groot genoeg in getal was om den geheelen rand in bezit te nemen, en gaf dadelijk bevel aan Gen. de Villiers om vooruit op te rukken, en het westelijk eind, recht boven de woning op de plaats Mostertshoek te gaan bezetten. De vijand, ziende dat Gen. de Villiers dit ging doen, nam het oostelijk eind in.

Ik verdeelde toen de overige burgers in tweeën. De ééne afdeeling om stellingen te betrekken op kopjes, ongeveer zes, zeven honderd pas ten oosten van den rand; en met de andere zou ik en Com. Nel een randje zuidoost van de Engelschen innemen.

Vóór ik deze posities deed bestormen zond ik een briefje aan hen als volgt:

‘Aan den bevelvoerenden officier!

Mijnheer, - Ik ben hier met vijfhonderd man en verwacht weldra nog meer manschappen, met drie Krupp-kanonnen, waartegen U niet kan bestaan. Ik raad u dus, om bloedstorting te voorkomen U over te geven.’

Ik deed het briefje met allen spoed wegbrengen, en hield intusschen een weinig halt, totdat de drager terugkeerde.

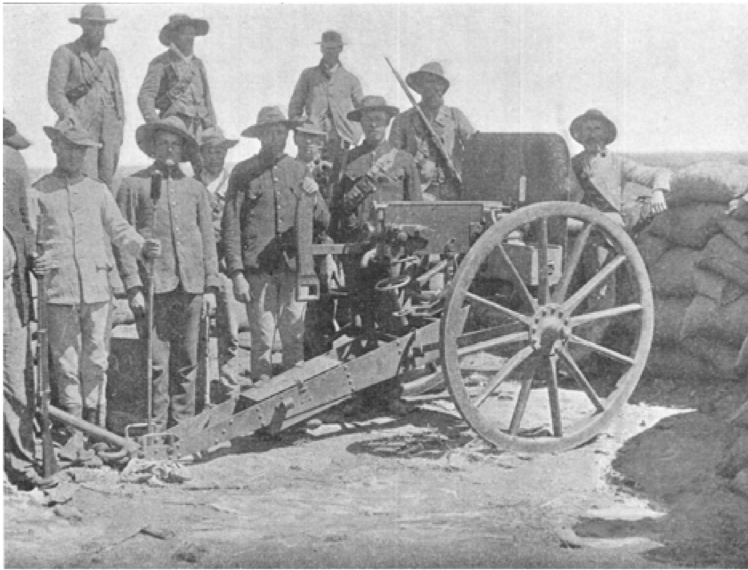
En nu gebeurde er iets schandelijks. Na het antwoord bekomen te hebben op mijn schrijven, reed mijn rapportrijder dadelijk terug, doch hij was nog geen honderd pas weg, of er werd zulk een geweldig vuur door den vijand op hem gelost, dat het alle verstand te boven gaat dat de man ongedeerd uitkwam. Het antwoord, dat hij van den officier bracht was: ‘I'm d - if I surrender!’

Ik beval nu dadelijk naar bovengenoemde posities in te jagen, en nam ze onder hevigen tegenstand van den vijand in.

Hoewel wij nu hier goede posities hadden waren die van de Engelschen even goed en misschien beter. Maar zij waren van het water afgesneden. Voor water hadden zij echter te Muishondsfontein gezorgd, en hunne waterkarren daar gevuld, toen zij ons voor het eerst zagen.

Onze kanonnen bleven ongelukkig tot laat in den namiddag weg, en toen zij arriveerden, konden er slechts eenige schoten gevuurd worden vóór het donker werd.

Ik liet dien nacht zoo goed wacht houden, zoodat er voor de Engelschen aan ontvluchten niet te denken viel. Ook zond ik een sterke brandwacht tot dicht bij Reddersburg, daar ik gehoord had dat

MAXIM. - NORDENFELDT.

er van de richting van Bethanie spoorweg-station een versterking van 1300 tot 2000 man te Reddersburg aangekomen, en daar gekampeerd was.

Den volgenden morgen was mijn vierhonderd, met wie ik den slag begon, door hen, die wegens hunne zwakke paarden, achterbleven, tot achthonderd aangewassen.

Ik had weinig hoop in den avond gehad dat wij den volgenden morgen den vijand op den rand nog zouden kunnen bevechten, want ik verwachtte dat de macht te Reddersburg, die slechts vier of vijf mijlen van Mostertshoek was, en het gevecht kon gezien hebben, opdagen zou. Ik had desniettemin order gegeven dat men, zoodra het licht werd, doen moest wat in zijn vermogen was, om den vijand tot overgave te dwingen.

Toen het nu licht werd, deed ik de drie Krupps zoo hard mogelijk bombardeeren. Deze bestooking duurde voort van half zes tot elf ure, en toen heesch de vijand de witte vlag.

Ik joeg toen naar de Engelschen toe. Ook deden dit de andere twee afdeelingen, en terwijl wij dit deden, begonnen zij opnieuw te schieten, en sneuvelde Veldoornet du Plessis van Kroonstad.

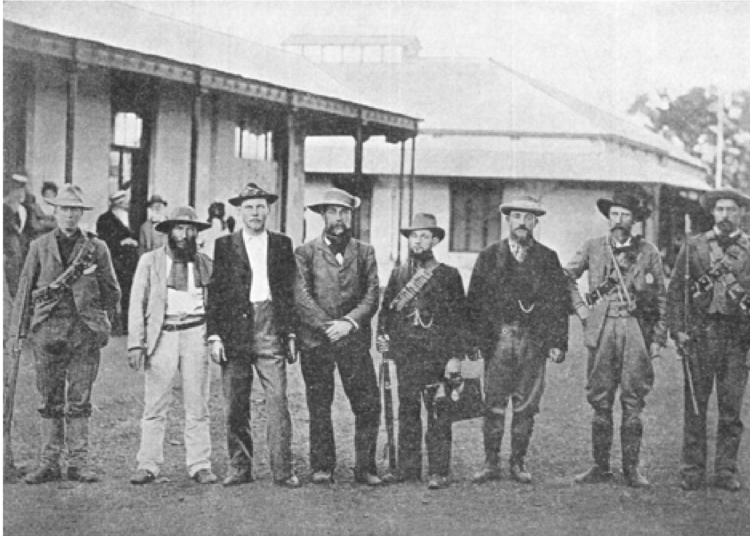
Dit verraad maakte de burgers woedend, en het vuur van onzen kant werd nu doodend.

Spoedig nu werd er van bijna elke klip waarachter de Engelschen lagen een witte vlag geheschen; maar dit had in het begin de uitwerking niet om het schieten te doen ophouden. Ik had de grootste moeite de burgers tot bedaren te brengen en hen te dwingen het schieten te staken. Zij waren, zooals licht te denken valt, verschrikkelijk verontwaardigd door het misbruik van de witte vlag.

De Engelsche dooden en gewonden lagen overal verstrooid. Volgens hun eigen opgaaf verloren zij honderd man gesneuveld en gekwetst. Onder de dooden was ook de officier in bevel. Wij namen vierhonderd zeventig krijgsgevangen. Zij waren de Royal Irish Rifles en Mounted Infantry. Maar ik bekommerde mij er over niet tot welke regimenten zij behoorden, of welke officier in bevel, of wat zijn rang was. Dit was het geval met mij gedurende den ganschen oorlog.

Ons verlies, behalve Veldcor. du Plessis, was slechts zes gewonden.

Ik kon hier geen tijd verliezen, niet zoo zeer omdat ik nu een versterking uit Reddersburg vreesde; maar omdat ik van de krijgsge-

GENERAAL CHR. R. DE WET EN ZIJN STAF.

vangenen vernomen had dat zij van Dewetsdorp aan het garnizoen te Smithfield getelegrafeerd hadden veiligheidshalve naar Aliwa! Noord terug te trekken. Dat garnizoen nu wilde ik nemen vóór het ontvluchten kon.

Ik wachtte, derhalve, slechts totdat ik zag dat de Engelsche ambulance bezig was met hare gewonden, en haastte mij toen weg.

Wat de krijgsgevangenen betreft, daar ik niet wist of de weg, die direct ging, niet door Lord Roberts versperd was, deed ik ze over Thaba Nchu, dicht bij Dewetsdorp voorbijtrekken om van Winburg per spoor naar Pretoria vervoerd te worden.[1)]

1) Ik kan het ook hier niet nalaten aanmerkingen op te maken, dat de groote macht te Reddersburg geen poging deed, om de ongelukkige slachtoffers te Mostertshoek te hulp te snellen. Hun gedrag scheen mij nog veel meer laakbaar te zijn dan dit 't geval was, waar men om Gen. Broadwood te Sannaspoort, zeventien mijl van Bloemfontein gaan moest. Hier toch waren zij slechts vier of vijf mijlen weg. Zij zagen het geheele gevecht aan, en roerden toch geen voet om te hulp te komen. Het was voor ons natuurlijk goed, dat het zoo was, want tegen groote overmachten hadden wij geen kans. Wij moesten den vijand dus in overleg overtreffen, en de beste wijze om dit te doen, was om rad te zijn: rad in het vechten, rad in het verkennen, rad (als het noodig was) in het vluchten. Dit was dan ook wat ik mij ten doel gesteld had, en waren maar niet zoo velen van ons ontrouw geworden, dan had Engeland, zooals de groote Bismarck gezegd heeft. zijn graf in Zuid-Afrika gevonden.

JAMMERSBERG. - KOPJES DOOR DE BOEREN BEZET.

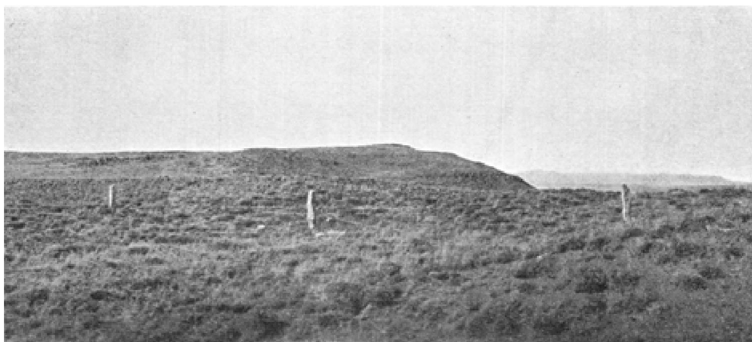
Hoofdstuk XI.
Een mislukte belegering.

Ik trok dadelijk in de richting van Smithfield.

Laat in den avond verdeelde ik de commando's in tweeën. Gen. Froneman zond ik met 500 man van Wepener en Smithfield (waarvan de meesten Smithfieldschen onder Com. Swanepoel van IJzervarkfontein waren) en ik gaf hem order om zonder verzuim voorttetrekken ten einde het kleine garnizoen te Smithfield aan te pakken. Met de anderen ging ik om mij te vereenigen met de afdeeling onder Gen. J.B. Wessels.

Ik ontmoette deze afdeeling op den 6^den^ April op den weg van Dewetsdorp naar Wepener, te Daspoort, tien mijlen van Jammerbergsdrift, Caledonrivier, alwaar Colonel Dalgety met de hooggeroemde C.M.R. (Cape Mounted Rifles) en Brabant's Horse was. Ik zeg hooggeroemd, maar ik moet eerlijk erkennen dat ik nooit gezien heb waarin de beroemdheid van de C.M.R. en Brabant's Horse lag. Terwijl ik den vorigen dag te Mostertshoek vocht, had ik hen laten verkennen en had bericht gekregen dat zij voor zichzelven zeer sterke verschansingen gemaakt hadden. Zij waren ook 1600 man sterk. Hun getal maakte bij mij geen zaak; maar de geschiedenis van Ladysmith, Mafeking en Kimberley strekte mij tot waarschuwing, en ik vroeg mij af of ik den wolf zou belegeren of wachten om te zien of hij niet uit het gat komen zou.

Toen ik echter zag dat het ondier niet te voorschijn wilde komen, maar zich al vaster groef, en ik ook verwachten kon dat Lord Roberts tot ontzetting een macht van Bloemfontein kon zenden, besloot ik de Engelschen aan te vallen. Tegelijk zond ik in de richting van Bloemfontein en van Reddersburg goede verkenners en plaatste

JAMMERSBERG. - KOPJES DOOR DE ENGELSCHEN BEZET.

de commando's van Gen. Piet de Wet en Gen. A.P. Cronjé oost en zuidoost van de hoofdstad.

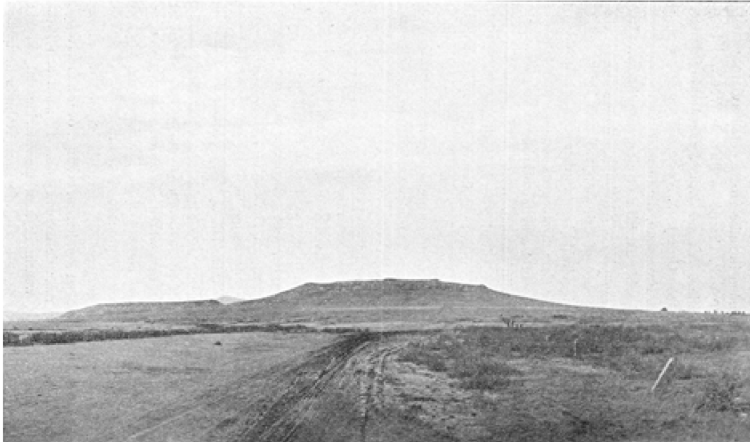
Vroeg op den morgen van den 7den April maakte ik een aanval op twee punten: één ten zuidwesten den ander ten zuidoosten van de fortificaties der vastgegravenen en opende vuur op hen op afstanden van 500 tot 1500 pas. Ik kon nader dan dat niet gaan, omdat er geen de minste positie was. Had ik dit gedaan (de plaats was zoo goed verschanst) zou het vele kostbare levens geëischt hebben.

Na eenige dagen kreeg ik versterkingen, die mij in staat stelden de Engelschen geheel in te sluiten. Maar hunne stellingen lagen zoo, dat wij geen kans hadden een enkele daarvan van twee kanten te beschieten en aldus tot overgave te dwingen.

Wij hielden aan met de belegering dag aan dag, en namen ook elken dag van het vee der Engelschen af, totdat wij 800 van hunne trekossen en 300 van hunne paarden in bezit hadden. Wij kregen ook gaandeweg meer moed, en meenden dat zij zich overgeven zouden.

Daarbenevens was elke burger met een sterke begeerte bezield om juist de Cape Mounted Rifles en het Brabant's Horse gevangen te nemen. Zij toch waren Afrikaners, en men meende dat hoewel zij niet Vrijstaters of Transvalers waren, zij toch, als Afrikaners, tegen ons niet hadden behooren te vechten. Niemand nam het natuurlijk Engeland kwalijk, dat het zulke uitvaagsels tegen ons huurde, maar elk een duidde het hen ten kwade dat zij zich lieten huren. Men gevoelde dat zij het niet deden om het stemrecht voor de uitlanders te verkrijgen, maar om de vijf shilling die zij per dag verdlenden. Gebeurde het dan dat zij hun graf daar vonden, of mochten zij het later vinden, dan zou het nageslacht op dat graf niet trotsch kunnen zijn. Neen, het zou verachting en afschuw daarvan hebben als van het graf van den Afrikaner, die den broeder Afrikaner tot zijn val bracht. Nooit duidde ik het een Kolonist van de Kaapkolonie of Natal ten kwade, als hij geen vrijmoedigheid had met ons tegen Engeland te strijden; maar wel deed ik dit, waar zulke Kolonisten voor vijf shilling per dag, menschen, die op denzelfden grond geboren waren, naar het leven stonden. Dezulken, helaas! zijn er sinds 't begin geweest, toen Kaïn zijn broeder Abel doodsloeg, - doch Kaïn kreeg zijn loon, snel, onverbiddelijk.

Terwijl wij deze Afrikaners belegerden, kwam de tijding dat

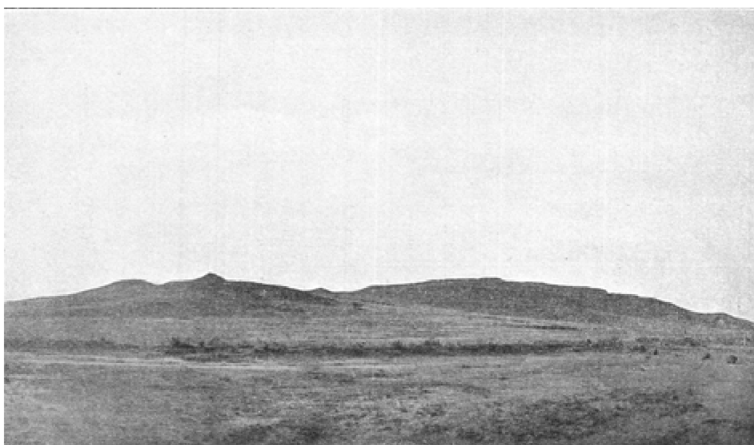
JAMMERSBERG. - CENTRUM VAN DE BRITSCHE POSITIE.

zware colonnes aan het komen waren van Reddersburg en van Bloemfontein. Zij kwamen in zulke groote getallen dat de commando's van de Generaals A.P. Cronjé en Piet de Wet veel te zwak waren ze terug te houden. Ik zond derhalve versterking daarheen: eerst Com. Fourie en toen Gen. J.B. Wessels.

Intusschen was Gen. Froneman, die ik naar Smithfield gezonden had teruggekeerd. Hij zeide dat hij niet uitgevoerd had wat hij gegaan was om te doen. Toen hij te Smithfield kwam, ontdekte hij dat het garnizoen, slechts twee of drie honderd man sterk, juist weg was, maar dat het nog ingehaald kon worden vóór het Aliwal Noord bereikte. Hij kon echter Com. Swanepoel, die de burgers onder zich had, niet overhalen de voortvluchtenden achterna te gaan. Hij ging toen alleen, met slechts vijftien man, en zag de Engelschen te Brandziektekraal twee uren van Aliwal Noord. Doch het viel er niet aan te denken hen met vijftien man te stuiten en hij moest maar terugkeeren.

Zijn tocht was evenwel niet vruchteloos geweest, want hij keerde tot mij terug met ongeveer 500 man van degenen, die, toen onze commando's van Stormberg doorkwamen, naar huis gegaan waren. Hij had ze weer in het commando gebracht.

Dat deze burgers hun lot met ons weder inwierpen hadden wij grootelijks aan Lord Roberts zelven te danken. Hij had zich aan zijne proclamaties, waarin hij het eigendom en persoonlijke vrijheid van de burgers waarborgde, niet gehouden. In den omtrek van Bloemfontein, Reddersburg en Dewetsdorp, en waar er maar kans was, werden burgers die op hunne plaatsen stil zaten door de Engelschen gevangen genomen. Dit was nog gedaan door de colonne die te Mostertshoek in onze handen viel. Ik ontzette daar vijf burgers: David Strauss en vier anderen. Dezen werden terwijl zij stil en rustig op hunne plaatsen waren, door den vijand gevangen genomen op zijn trek van Dewetsdorp en Reddersburg. Dit verontachtzamen van zijn eigen proclamaties, bracht Lora Roberts in kwaden reuk bij de burgers. Zij zagen dat zij het woord van de Engelschen niet gelooven konden en, bezorgd over hunne veiligheid, kwamen zij weder naar de commando's. Ik zond aan President Steijn een telegram, waarin ik hem mededeelde dat de burgers weder aansloten, en merkte aan dat Lord Roberts de beste commandeer-officier was, die ik ooit had.

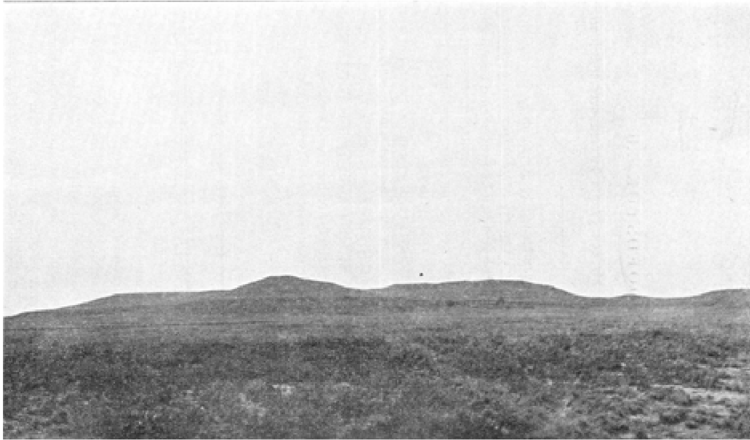
JAMMERSBERG. - BRITSCHE POSITIE, ZUID VAN DE DRIFT.

Om nu voort te gaan met mijn verhaal. Gen. Froneman met zijn nieuwe burgers kreeg dadelijk iets te doen. Er was een Engelsche versterking aan het komen van Aliwal Noord, en ik zond hem met 600 man die te gemoet. Te Boesmanskop ontmoette hij die, en er vond een schermutseling daar plaats.

Intusschen ontving ik nu een rapport van Dewetsdorp van Gen. Piet de Wet, die mij er in kennis mede stelde, dat de machten van den vijand voor hem te overweldigend groot waren, en dat hij had moeten wijken. Ook liet mij Gen. Piet Fourie weten dat hij te Paardenfontein een kort maar hevig gevecht gehad had met de macht uit Bloemfontein, en voor de overmacht had moeten zwichten. Gen. Piet de Wet was van meening, dat ik in het belegeren van den vijand dadelijk moest opgeven, en in de richting van Thaba'Nchu gaan.

Met de groote versterkingen van overal oprukkende, zag ik dit ook nu in, maar ik was van meening dat ik in de richting van Norvalspont met een sterke macht achter de Engelschen moest gaan, omdat ik overtuigd was, dat het nu een onmogelijkheid was geworden den vijand in zijnen voortgang te keeren. Dit, echter, was Gen. Piet de Wet het met mij niet eens. Hij meende dat wij alle krachten moesten inspannen om den vijand het hoofd te bieden.

Ik moest het dan maar doen. Ik gaf derhalve aan Gen. Froneman order, de versterking met welke hij te doen had te laten en tot mij te komen. Ik wachtte totdat hij bij mij kwam en, na Col. Dalgety met de Cape Mounted Rifles en het Brabant's Horse zestien dagen belegerd te hebben, viel ik terug, in de richting van Thaba'Nchu. Ons verlies daar was vijf dooden en dertien gewond. Gevangenen van de Engelschen hadden verklaard dat onze belegering den vijand wel wat aan dooden en gekwetsten gekost had.

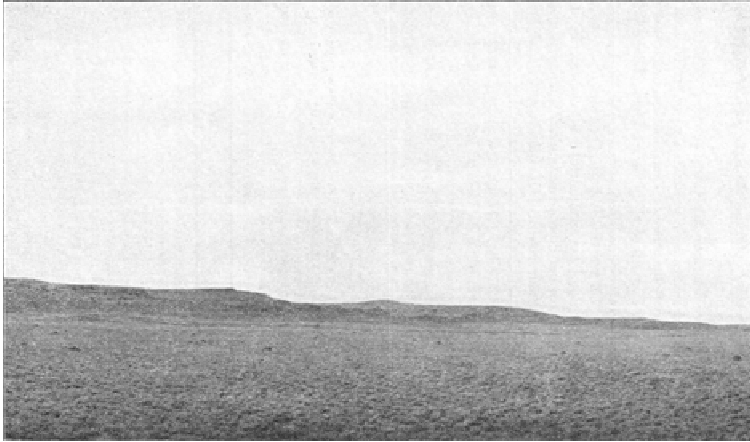
JAMMERSBERG. - KOPJES DOOR DE BOEREN BEHOUDEN, NOORD VAN DE DRIFT.

Hoofdstuk XII.
De Engelschen gaan als een groote stroom over het land.

Op den 25sten April kwamen wij te Alexandrië, zes mijlen van Thaba'Nchu. De voorposten van de Engelschen waren toen reeds in Thaba'Nchu. Gen. Philip Botha had hen tusschen dit dorp Brandfort en Bloemfontein, langs een afstand van tien mijlen, bevochten, en voegde zich nu bij mij. Ik besloot nu mijn commando's, die 4000 manschappen telden, meer te concentreeren.

De plannen, door Lord Roberts te Bloemfontein gesmeed, werkte hij nu uit. Zij bestonden daarin, dat hij met groote machten bereden troepen omtrekken zou. Hij begon met ééne macht naar Zwartlapberg te zenden, maar wij schoten die telkens terug. Hij deed hetzelfde ten noordoosten te Thaba'Nchu, en de eerste maal slaagde hij er niet in. Toen hij dit echter voor de tweede maal beproefde, gelukte het hem er door te breken. Een hevig gevecht had daar plaatsgevonden, en ongelukkig werd Com. Lubbe in het been geschoten en door den vijand gevangen genomen. Ook te Brandfort brak de vijand door, alwaar Gen. De la Rey verplicht werd noordwaarts te retireeren.

Ik voorspelde in mijn eigen gemoed, maar sprak er met niemand over, dat de Engelschen nu naar Kroonstad zouden gaan; en ik zag, meer dan ooit de noodzakelijkheid van achter hen te opereeren. Ik had dit gezegd aan President Steijn, toen hij ons te Alexandrië had bezocht. Ik had hem medegedeeld dat ik naar Norvalspont wilde gaan en zelfs in de Kaapkolonie, maar hij was er op tegen. Dit was echter niet omdat hij mijn plan niet goedvond; maar zijn bezwaar lag daarin dat de Transvaalschen zouden kunnen zeggen, dat de Vrijstaatschen, nu dat de vijand in het land indrong, hen in den steek lieten. Treurig! Ik had het toch moeten doen... Maar het helpt

JAMMERSBERG. - KOPJES DOOR DE BRITTEN GEHOUDEN.

niet zich te beklagen als het kalf verdronken is. Neen! veeleer zeg ik, dat elk een die het met onze groote zaak goed meende en getrouw bleef, naar het beste van zijn overtuiging handelde; en over de uitkomst moet men maar zwijgen.

Wij rukten met onze commando's naar Zandrivier op. Te Tabaksberg had Gen. Philip Botha een kort, maar hevig gevecht met de voorste colonnes van Lord Roberts. Ik verliet Thaba'Nchu de laatste van allen. Te Korannaberg, liet ik Gen. de Villiers blijven met de Commandd. de Villiers (Ficksburg), Crowther (Ladybrand), Roux (Wepener), en Potgieter (Smithfield) om te opereeren in de zuidoostelijke districten, en aldus te verhinderen, indien mogelijk, dat de groote graanschuur van den Oranje Vrijstaat (Ladybrand, Ficksbrug en een deel van Bethlehem) van ons niet beroofd werd.[1)]

Deze dappere generaal deed uitstekend werk en leverde prachtige slagen. Te Gouveneurskop en te Wonderkop bezorgde hij de Engelschen groote verliezen. Hij moest echter steeds voor overmachten wijken. Al gaande kregen zij de graandistricten in hun bezit, maar zij kregen ze toch niet zonder daarvoor te betalen.

De Engelschen achtervolgden Gen. de Villiers tot naar Senekal

1) Uit deze graanschuur werd gevoed, niet alleen de Vrijstaat, maar ook voor het grootste gedeelte der Zuid-Afrikaansche Republiek. De opbrengst van koorn in die districten, te zamen met een deel van Wepener en Rouxville, Bloemfontein en Thaba'Nchu was zeer groot, en dit in 't bijzonder dit jaar. Daar de mannen weg waren werd het graan (mielies en kafferkoorn, zoowel als tarwe) onder toezicht van de Boerenvrouwen gezaaid en geoogst; en waar er kaffers niet te bekomen waren, deden de vrouwen het met hare eigene handen, bijgestaan door hare zoontjes van tien tot zestien jaar oud, en zelfs door hare dochters. De vrouwen hadden voor zooveel gezorgd, dat, indien de Engelschen het niet bij duizendtallen zakken verbrand hadden, er genoeg zou geweest zijn, om den oorlog mede voort te zetten. 't Was voor haar een bittere zaak haar handenarbeid te zien vermorzen door de wijze, waarop de soldaten het graan onmatig voor de paarden op den grond wierpen: nog bitterder, wat haar zooveel werks gekost had, te zien werpen als een prooi der vlammen. Zij hadden met bittere tranen gezaaid, en moesten met nog bitterder tranen maaien. Toch - hoe ook de Engelschen hunne paarden en trekvee in de landerijen loslieten, om daar koorn, mielies, kafferkoorn en haver te vernielen - was er een overvloedige oogst: zoo goed als bijna nooit bekend; en zoo gebeurde het, dat terwijl de man en de zonen op commando waren, kon de vrouw de overige paarden op stal voeren. Lord Roberts sloeg zijn wreede hand op het werk der vrouwen, en verbrandde haar graan op raad van de ontrouwe burgers.

en Lindley, en te Biddulphsberg, nabij het eerstgenoemde dorp leverde hij weder een goeden slag. De vijand leed hier een zwaar verlies. Maar hier overviel ons ook een groote ramp, daarin dat Gen. de Villiers zwaar in het hoofd gewond werd. Dáár vond ook iets anders, dat zeer treurig was, plaats. Op één of ander manier raakte het gras aan brand. Het was zeer droog, en daar de wind zeer sterk waaide, vlogen de vlammen over de posities waar er vele gewonde Engelschen lagen. Zij konden niet gered worden, en zoo kwam menig arme soldaat in het vuur tot een treurig uiteinde.

Men wist geen raad met den zwaar gewonden Gen. de Villiers; en er bleef geen andere weg open, dan den bevelvoerenden officier van het garnizoen te Senekal te vragen om hem toetelaten tot de geneeskundige hulp der Engelsche dokters. Het verzoek werd goedgunstig toegestaan en Gen. de Villiers kwam onder de zorg der Engelsche ambulance. Ongelukkig bezweek hij later aan zijn wond.

Het werd mij medegedeeld dat de persoon, die het verzock naar Senekal weg bracht ex-Com. Vilonel was, die toen als privaat burger diende. Een paar dagen later ging hij 't wapen neerleggen, zoodat men het vermoeden kon, dat hij voor zichzelven alles besprak toen hij inging om de zaken voor Gen. de Villiers te regelen. Kort na hij te Senekal onder de Engelschen was, zond hij een brief aan één der veldcornetten van Gen. de Villiers, dezen ergens op een zekeren avond bestellende, alwaar deze dan door hem en een Engelschen officier zou ontmoet worden. De brief viel niet in de handen van den persoon, door Vilonel bedoeld, en, in plaats dat de veldcornet ging, begaf zich Kapt. Pretorius met eenige burgers naar de aangewezene plaats, die dicht bij Senekal was. 't Was donker en de één kon den ander niet herkennen, of men moest dicht bij elkander zijn. Wat gebeurde?

‘Waar is Veldcor. ....?’ vroeg de heer Vilonel.

‘U is mijn prisonier!’ gaf Kapt. Pretorius ten antwoord, Vilonel's paard bij den toom nemende.

‘Verraad!’ riep Vilonel uit.

Maar het hielp niet. Zij brachten hem naar het lager, van waar hij naar Bethlehem gezonden werd. Daar stond hij te recht voor 't Militaire Hof[1)], dat kort daarna te Bethlehem zitting hield, en werd gevonnisd tot een langen termijn van gevangenisstraf.

1) Dit hof was niet een dat samengesteld was uit krijgsofficieren; maar een nieuwe, dat in 't leven geroepen werd te Kroonstad, door den Volksraad, die dáár voor het laatst zitting hield. Het hof bestond uit drie personen, waarvan het noodig was, dat één een rechtsgeleerde zou zijn.

In plaats van Gen. de Villiers stelde ik Ds. Paul Roux als vechtgeneraal aan. Hij was een beproefde man. Hij had in de commando's als leeraar trouw gediend, en was dikwijls in de hevigste gevechten geweest en had daar onverschrokken de gewonden verpleegd; terwijl hij ook over krijgszaken met goed advies de officieren gediend had. Zijn loopbaan was ongelukkig kort, daar zij plotseling ten einde kwam in zijn gevangenneming op eigenaardige manier met de overgave van Prinsloo achter Nauwpoort.

Ik moet nu teruggaan en een verhaal geven van hetgeen met mij gebeurde. Ik ging ten westen van Doornberg tot aan Zandrivier.

Zandrivier!

De naam verwekt aandoeningen in mij op, want het was aan de oevers dezer rivier dat in 1852 de Engelsche Regeering met de Transvaal een plechtige conventie sloot. Die conventie echter brak zij op 12 April 1877, toen Sir Theophilus Stepstone de Transvaal annexeerde, maar zij werd weer in haar eer hersteld, door Gladstone, Engeland's grooten en edelen Staatsman, toen hij de onafhankelijkheid der Zuid-Afrikaansche Republiek erkende.

Hier op de oevers van de rivier, die voor ons van zoo veel beteekenis was, zouden wij staan, zoo dacht ik, en den vijand tegenhouden; maar de naam met al zijne herinneringen deed er niets aan toe.

Lord Roberts viel ons met zijn vereenigde machten op den 10den Mei aan. Hij moest wel wat betalen - maar hij brak toch door op twee punten recht tegenover Ventersbrug, waar Gen. Froneman en één der Transvaalsche commandanten posities hielden, en trok voort naar Kroonstad.

Ik beval dat mijn commando's naar Doornkop, oost van Kroonstad oprukken zouden; en ik zelf ging met mijn staf, Com. Nel en eenigen van zijne adjudanten na zonsondergang op denzelfden 10den Mei vooruit naar het dorp. Ik reed bijna den geheelen nacht door, en kwam den volgenden morgen op het dorp aan. Wij maakten zonder verzuim schikkingen voor het vertrek van de Regeering, en nog dienzelfden dag, in den namiddag verliet zij Kroonstad, en ging haar zetel te Heilbron vestigen.

President Steijn ging om het commando van Gen. Philip Botha te bezoeken, die de voorposten van de Engelschen teruggeschoten had vijf, zes mijlen van het dorp.

De President had met het verlaten van het dorp de politie op de oevers der Valschrivier geplaatst om de burgers te verhinderen in het dorp te gaan. Toen ik nu door de drift ging was hij een korten tijd vóór mij daar doorgegaan. Ik vroeg aan de burgers ten zuiden van de rivier die, het bevel gehoorzamende, daar afgezadeld hadden of zij den President niet gezien hadden. Doch zij waren Transvalers

ENGELSCH VELDGESCHUT.

en kenden het hoofd van onzen staat niet. Zij antwoordden dus van neen.

‘Maar is hier niemand te paard door?’ vroeg ik weder.

‘Hier is maar alleen die groote konstabel[1] deur,’ antwoordde mij een. ‘Hij het die burgers belet om deur te gaan naar die dorp.’

‘Hoe lijk de man?’ vroeg ik nu.

‘Hij is 'n man met 'n lange rooie baard.’

1) Afrikaansch, naar 't Engelsch, voor politieagent.

Ik wist nu wie de groote konstabel was, en, toen ik aan den President daarna van het een en ander verhaalde, vertelde ik hem ook waar men hem voor hield. Hij lachte er hartelijk over.

Ik besprak den toestand van zaken met Gen. Philip Botha, en wij zagen, dat indien de vijand met zijn vereenigde machten tegen ons optrok, er geen kans was, met de voor ons onvoordeelige stellingen rondom Kroonstad, het tegen de overmacht uit te houden. Behalve dit zouden mijne commando's daar niet kunnen zijn vóór den volgenden dag. Terwijl wij nog over de zaak spraken kregen wij bericht dat een sterke macht cavalerie op den wal van Valschrivier, zes mijlen ten westen van Kroonstad snel aan het oprukken was

Ik ging daarop terug naar zekere Kroonstadsche burgers, die ten zuiden van het dorp afgezadeld waren, en beval hen onmiddellijk op te zadelen, en den vijand te gemoet te gaan. Dit werd gedaan en men reed in allen haast voort. Toen wij de Engelschen naderden, vonden wij dat zij een goede positie ingenomen hadden. Er was echter niets uit te richten. De zon was reeds ondergegaan en alles dat gedaan kon worden was eenige kanonschoten met hen te wisselen. Ik besloot niettemin posities tegenover de Engelschen tot den volgenden morgen in te nemen, en, manschappen daarin latende, ging ik naar Kroonstad terug. Daar gekomen vond ik dat de laatsten der Transvaalsche commando's al door het dorp geweken en noordwaarts gegaan waren. Ik zond dadelijk aan het Kroonstadsche commando bevel om uit de stellingen te komen, en maakte schikkingen om per spoor van Kroonstad naar Rhenosterrivierbrug te gaan.

Te Kroonstad was er nu geen enkel burger meer. Die daar achterbleven waren alleen de inwoners van het dorp, die ook maar al te gereed waren te h a n d s u p p e n . Het berouwde mij echter van één die achterbleef, namelijk Veldoornet Thring, die dien morgen met mij te Kroonstad kwam, maar schielijk krank geworden was. Hij viel den vólgenden dag in de handen van den vijand. Het is mij een aangename taak hier te getuigen dat de heer Thring, die veldcornet voor het dorp Kroonstad was, een eerlijke en oprechte man was. Hoewel Engelschman van geboorte was hij van harte Afrikaner. Hij had den Oranje Vrijstaat als zijn tweede vaderland aangenomen. Zooals menig ander Engelschman was hij burger geworden en had het goede des lands genoten. Nu had hij ook, als getrouwe bur-

ger het zwaard voor het goed recht des lands getrokken. Hij was met die Kroonstadsche burgers, die naar Natal gingen. Later vocht hij onder mij te Sannaspost en Mostertshoek en nam met mij deel in de belegering van Colonel Dalgety te Jammerbergsdrift. Aan mijn zij stond hij te Thaba'Nchu en op den oever van Zandrivier. Hij was één van mijn gehoorzaamste officieren, en zeer ordelijk. Hij won aller vertrouwen en respect; en bewees in 't einde zijn getrouwheid aan zijn aangenomen vaderland, door niet onder de vijanden van den Oranje Vrijstaat in te zweren, zooals hij wel had

TRANSPORT-RIJDER.

kunnen doen, en zette op zijn verleden den zegel met zijn krijgsgevangenschap! Hij blijve het Afrikaner vertrouwen genieten.

Ik bleef laat dien avond in het dorp. 't Was wel wat gewaagd, want het dorp was vol Engelsche inwoners, en zelfs Afrikaansche. die ons niet goedgezind waren en die alles in hun vermogen zouden willen doen om ons kwaad te berokkenen.[1)]

1) Paul Botha was in het dorp. Hij leeft niet meer, maar elkeen weet, dat hij raadslid was, en dat hij desniettegenstaande een pastkwil tegen ons schreef, waarin hij vooral President Steyn belasterde. Ik wil inkt en papier niet verkwisten, met over zulk een man te schrijven, omdat ik overtuigd ben, dat, hoewel hij meer dan alle anderen een grooten en goeden man trachtte te bekladden, hij te nietig was dit te kunnen doen. Neen! wat hij ook zeide in zijn geschrift: ver boven alles dat hij uitbraakte, stond en staat Marthinus Theunis Steyn verheven.

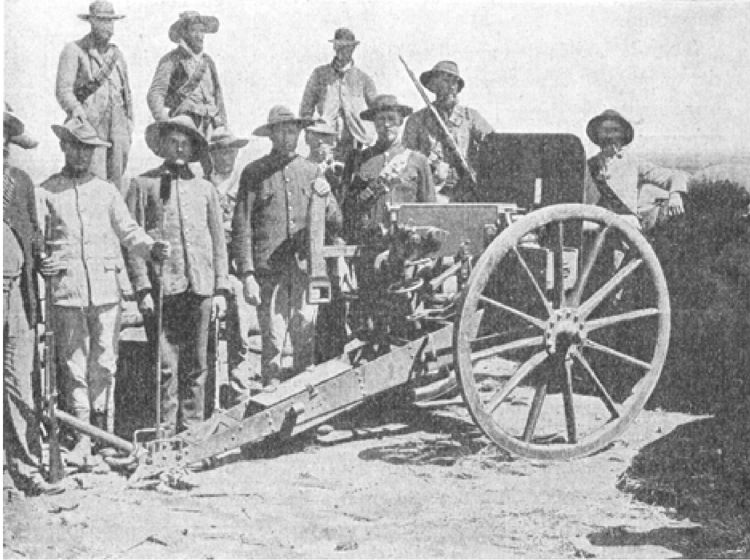
Ik deed de Spoorwegbrug over de Valschrivier in de lucht vliegen, en met den laatsten trein, die het dorp, ongeveer te tien ure verliet, ging ik tot aan de Rhenosterriviersbrug, vierendertig mijl van Kroonstad.

Intusschen waren die gedeelten van de Heilbronsche en Kroonstadsche commando's, die naar de Natalsche grens in het begin van den oorlog gegaan waren, gelast om de Drakensbergen te verlaten. Zij hadden dit gedaan en kwamen juist nu bij mij aan. Ik lag met mijne manschappen aan beide zijden van den spoorweg in zeer prachtige posities. Com. Gen. Louis Botha, die reeds eenige dagen in onzen Staat gekomen was, bevond zich ook daar met de Transvaalschen. Kapitein Danie Theron was nog altijd mijn vertrouwde verkenner en hield mij op de hoogte met betrekking tot de bewegingen van Lord Roberts.

Lord Roberts bleef eenige dagen te Kroonstad en begon, tegen den 18^{den} Mei weder zijn ontzaglijke legermachten in beweging te brengen. Hij zond vier afdeelingen uit: één van Kroonstad naar Heilbron, één ander van Lindley naar Heilbron, een derde van Kroonstad langs de spoorbaan op, en een vierde van Kroonstad naar Vredefort en Parijs.

Volgens overeenkomst tusschen de beide Regeeringen, trok Com. Gen. Louis Botha nu door de Vaalrivier, terwijl wij, Vrijstaters in ons eigen land bleven. Dit droeg mijn volle goedkeuring weg. Het besluit der regeeringen was geweest, dat als de Engelschen in Transvaal gingen, de Vrijstaatsche commando's hen niet in dien Staat volgen zouden. Lang reeds had ik begeerd dat iets van dezen aaid zou gedaan worden, en dat wij achter, zoowel als vóór den vijand zouden zijn. Toen nu de overheid daartoe besloot was het geheel naar mijn hart. Niemand denke hier dat Transvaal en Vrijstaat uit elkander gingen uit oorzake van eenige wrijving tusschen de twee Staten, of omdat zij niet meer in de volkomendste harmonie samenwerkten Neen. Het besluit was gebaseerd op niets anders dan strategische oogmerken. Men beschouwde dat het alleen door krijgslist was dat

het derde deel - want tot een derde deel waren wij door Cronjé's overgave, en door het naar huisgaan van vele burgers gereduceerd - een derde deel, zeg ik van de 45,000 man, waarmede men den oorlog was begonnen, de groote macht van 240,000 man, met drie, vierhonderd kanonnen, bestrijden kon, vooral nu dat het er niet meer aan te denken viel met onze kanonnen te vechten. Wij moesten

SNELVUURGESCHUT DER BOEREN.

dus ons kans waarnemen, waar wij die kregen, en voor het overige...... vluchten.

Vluchten! - Wat was zwaarder, bitterder dan dat? Ach! menigmaal, als ik verplicht was te wijken voor den vijand, gevoelde ik mij zoo klein, dat het was alsof ik een kind in het gezicht niet kon zien. Ik ben toch een man, zoo dacht ik, en waarom moet ik vluchten? Niemand kan weten wat het gevoel is, dat zich van iemand meester maakt, als hij dit doen moet, of hij zelf moet het hebben doen. Daar hebt gij nu mijn heele hart, Lezer! Ik moest vluchten omdat ik niet

met één man tegen twaalf staan kon. Ik maakte gebruik van taktiek waar ik niet stormen kon.

Ik trok, nu de Transvalers door de Vaalrivier gingen met twaalf honderd man naar Heilbron, waar anderen van mijn manschappen reeds waren. De overige strijdmachten van den Oranje Vrijstaat waren nabij Lindley en Gen. Roux stond ten oosten van Senekal. Op de Drakensbergen lagen toen nog als wachten de groote onverdeelde commando's van Vrede en Harrismith en eenige Bethlehemschen.

Toen ik laat in den avond te Heilbron kwam, kreeg ik het bericht dat er gevochten was tusschen Heilbron en Lindley aan de Rhenosterrivier, en dat Gen. J.B. Wessels en Com. Steenekamp daar hadden moeten wijken. Den volgenden morgen kwam de brandwacht terug en zeide dat zij niets gezien hadden. Ik zond dadelijk weer verkenners uit, en die waren pas weg, of één van hen kwam haastig terugrijden, en zeide, dat de vijand tot zeer dicht bij het dorp genaderd was. Het was mij onmogelijk een groote macht van vijf, zes duizend man sterk op de opene vlakte te gaan ontmoeten, en waar er posities waren, kon ik die ook niet nemen, met vrouwen en kinderen achter mij in het dorp. Daarom moest ik maar weg, zonder tijd te hebben mijn echtgenoote en kinderen te verwijderen.

Ons geheel voorraad ammunitie was op het spoor te Wolvehoek. Ik had den heer Sarel Wessels, die de ammunitie onder zijn zorg had, bevel gegeven om gereed te zijn, zoodra hij order kreeg, om daarmede per spoor door de Transvaal om te gaan na Greylingstadstation op de Transvaal - Natal spoorlijn. Hij had een zoodanig bevel gekregen en was naar dat station gegaan.

Maar nu kon de ammunitie daar niet blijven, want Sir Redvers Buller won dag aan dag naar de Natal-grens veld, en de ammunitie zou dus gevaar loopen van afgenomen te worden. Er bleef dus voor mij niets over dan om ze van Greylingstad-station te doen doorbrengen. Zij moest toen of nooit bezorgd worden, en... ik had geene wagens waarmede ik derzelve vervoeren kon, want ik had niet genoeg handen om wagens van de trucks[1] te nemen. Er was maai één weg open: de commando's van Smithfield, Wepener en Bethulie hadden nog, in weerwil van het Kroonstadsche besluit, wagens te

1) Spoorwegwagons.

Frankfort bij zich - ik haastte mij naar dat dorp en zond van die wagens het noodige getal onder een sterke escorte om de ammunitie van Greylingstad-station te brengen.

Om dit verantwoordelijk werk te doen, had ik een man noodig op wien ik vertrouwen kon. Kapt. Danie Theron was niet meer bij mij, omdat hij als Transvaler met Gen. Louis Botha gegaan was. Maar er was een ander: Gideon J. Scheepers.[2)] Aan hem gaf ik het werk te doen, van de Engelschen te verkennen, zoodat de wagens die de ammunitie gingen halen veilig dit doen konden.

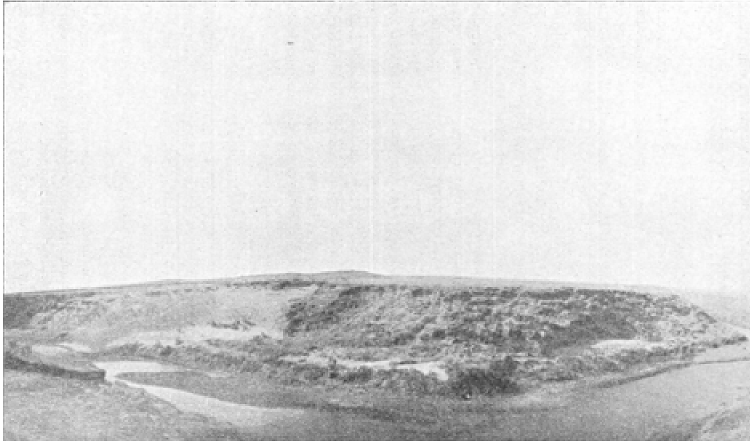
2) Een ieder zal hem kennen - dien dapperen, volbloed Afrikaner, den later beroemden commandant, den martelaar. Ik stelde hem aan als kapitein van verkenners, en van het oogenblik dat hij zijn werk aanvaarde, had ik gezien, dat een man te voorschijn was getreden. Bitter was het om er aan te denken, op welke wijze aan zulk een man het leven ontnomen werd. Later spreek ik meer van hem, want zooals ons spreekwoord zegt, ik had te veel zout met hem gegeten, dan dat ik zonder opmerking over zijn loopbaan kan heenstappen.

Hoofdstuk XIII.
Onze getalsterkte einde Mei 1900.

De Regeering moest nu weder van Heilbron weg. Zij ging in het veld staan op een punt tusschen Frankfort en Heilbron en het duurde nu niet meer lang of de maand Mei was ten einde gesneld. De Regeering ging daar staan om met de Transvaal in communiratie te blijven, want, na Johannesburg ingenomen werd, op den 31sten Mei, en Pretoria op den 5^{den} Juli 1900, was de eenige telegraphische verbinding met de Zuid-Afrikaansche Republiek over Frankfort, Greylingstad, Middelburg tot dicht bij Pretoria.

Wij kregen nu weer een weinig voorspoed, na alles ons zoo zeer tegen was gegaan. Op den 31 Mei, nam Gen. Piet de Wet Lindley in, door een garnizoen van Yeomanry daar te overweldigen. De Yeomanry leed een zwaar verlies, en 500 van hen werd gevangen genomen. Onder die werd mij gezegd waren er vele 'l o r d s !' Deze waren de laatste krijgsgevangenen, die wij door konden krijgen naar de Zuid-Afrikaansche Republiek. Toen Pretoria ingenomen werd, was men verplicht om de gevangenen aldaar verder oostwaarts te zenden; maar, of dit te wijten moet worden aan de lompheid der Transvaalsche Regeering, òf aan de ontrouwheid der opzichters, er bleef een groot getal van hen te Pretoria achter. Zij werden door Lord Roberts ontzet, en dadelijk weer gewapend. Dit achterlaten van de gevangenen werd beschouwd als een grove nalatigheid aan den kant van de Transvaal, en verwekte veel opspraak onder de burgers.

Wij kregen de Yeomanry net door, vóór Sir Redvers Buller op den 17^{den} Juni 1900 door de Natal-grens op den Drakensberg tusschen Bothapas en Laingsnek brak.

RHENOSTER RIVIER, OEVERS GESCHIKT VOOR BEDEKKING.

Toen nu Gen. Buller daar door brak viel er weder een groote schrik op de commando's. ‘Wij zijn nu,’ zoo werd er gezegd. ‘omringd van alle kanten’, en men dacht dat er geene kans tot vechten, zelfs tot ontkomen was.

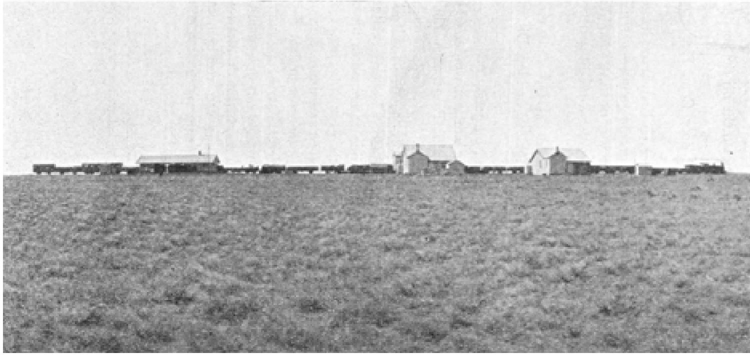
Als er ooit in de geschiedenis van den oorlog een tijd was waarin President Steijn en ik met bezorgdheid en kommer vervuld werden, dan was het nu, dat Buller doorgebroken had, en Johannesburg en Pretoria in de handen der Engelschen gevallen waren. Het was met de uiterste krachtsinspanning dat wij den strijd aan den gang konden houden. Wel is waar, er waren vele officieren en burgers, die als rotsen stonden, maar het gevaar bestond, dat onze machten te niet zouden gaan. In de Transvaal gebeurde nu wat in den Vrijstaat had plaats gevonden, toen Lord Roberts Bloemfontein innam Bijna al de Transvaalsche burgers gingen naar huis en de officieren werden gelaten zonder manschappen. En dit kon tot overgave leiden. Maar wij werden gesterkt door de ondervinding, die wij opgedaan hadden, na de inname van Bloemfontein en lieten ons den moed niet ontnemen. Door President Steijn en mijzelven werden vele telegrammen naar de Regeering en hoofdofficieren der Zuid-Afrikaansche Republiek gezonden hen aanmoedigende pal te staan. De Generaals Louis Botha en De la Rey stonden pal, en als met knersende tanden zagen zij in de toekomst en gingen met den oorlog voort. Hoe ook de stormen woedden, stierden zij het vaartuig over de bruisende baren.

Het zal hier niet van onpas zijn een opgave te doen van den toestand en getalsterkte van den Oranje Vrijstaat.

De geheele districten van Philippolis en Hoopstad hadden zich aan den vijand overgegeven. Uit het eerstgenoemd district waren er twee burgers getrouw gebleven: Gordon Fraser en Norval; uit het laatste: Cornelis du Preez en nog een, wiens naam ik mij nu niet herinner. Ik noem ze hier, omdat hunne getrouwheid hen tot altoos durende eere strekt.

Uit het groote district van Boshof, hadden wij slechts Veldcor. C.C. Badenhorst (later commandant, en nog later, assistent hoofdoommandant) en zeven en twintig manschappen.

Jacobsdal werd vertegenwoordigd door Com. Pretorius (die na Com. Lubbe te Tabaksberg gewond en in de handen der Engelschen gevallen was, in diens plaats gekozen werd) met veertig man.

ROODEWAL-STATION.

Van Fauresmith was Com. Visser niet ongeveer zeventig man getrouw gebleven.

Uit Bethulie was Com. du Plooij met dicht bij de honderd man uitgekomen.

Bloemfontein was vertegenwoordigd door Com. Piet Fourie en twee honderd burgers.

Van Rouxville, Smithfield, Wepener en Ladybrand hadden wij niet de geheele commando's, want zeer groote getallen waren achtergebleven. Ook hadden vele burgers van de districten Winburg, Kroonstad en Heilbron de wapens nedergelegd, en dit gebeurde ook juist in dezen tijd.

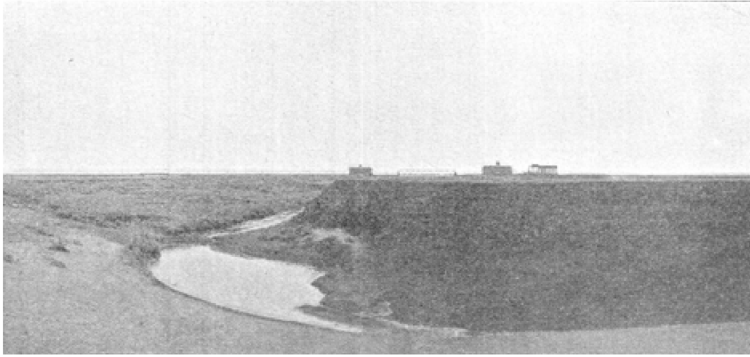
Van de districten Ficksbrug, Bethlehem[1)], Harrismith en Vrede waren er nog geenen, die het wapen afgelegd hadden. Dit zou later geschieden.

Allen te zamen waren er acht duizend burgers.

Van het begin van Maart tot het einde van Mei, werden de burgers van de districten van Hoopstad, Jacobsdal, Fauresmith, Philippolis, Bethulie, Smithfield, Rouxville, Wepener, Bloemfontein en het zuidelijke deel van Ladybrand, die het wapen hadden afgelegd, en te huis waren gebleven, ongehinderd door Lord Roberts gelaten, voor zoover het hun persoon betrof, na mijne commando's uit die districten verlaten hadden, en noordwaarts gegaan waren.

Ik lag nu te Frankfort, wachtende op de ammunitie, die van Greylingstad-station komen moest. Terwijl ik hier was besloot de Regeering, op aanbeveling van eenige officieren, dat de rang van vechtgeneraal afgeschaft zou worden, en tengevolge van dat besluit traden alle officieren van dien rang af. Ik kon mij hiermede niet te vreden stellen en verkreeg in plaats van den rang van vechtgeneraal dien van assistent-hoofdcommandant. Onmiddelijk stelde ik toen als zoodanig aan de oud-vechtgeneraals Piet De Wet, C.C. Froneman, Philip Botha en Paul Roux.

1) Het commando van Bethlehem telde, bij het sluiten van den vrede, het grootste getal burgers onder wapen.

HOOGE OEVERS VAN DE RHENOSTER RIVIER TOT BEDEKKING DIENENDE VOOR DE BOEREN.

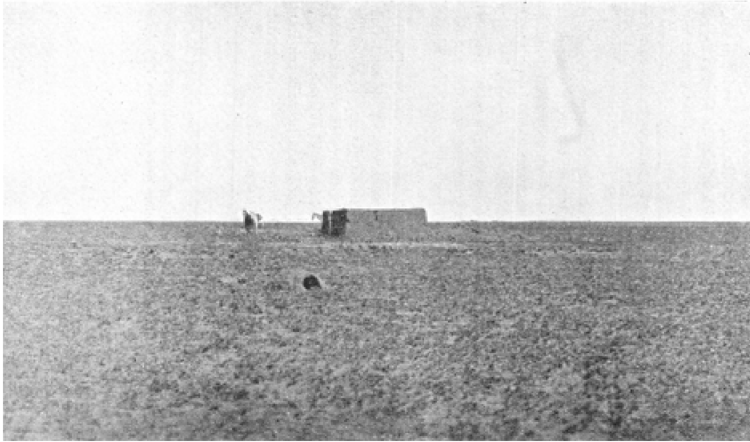
Hoofdstuk XIV.
Roodewal.

De ammunitie kwam veilig aan, en toen trok ik tegen het einde van Mei naar een heuveltje, dat wij toen Presidentskopje noemden, elf of twaalf mijl van Heilbron, waar Com. Steenekamp en Com. (vroeger te Stormberg Hoofdcom.) J.H. Olivier stonden.

Hier verdeelde ik de commando's en nam zes honderd man met mij, die de beste paarden hadden en trok op den avond van den 2^den Juni in de richting van het Roodewal-station. Ik kwam dien nacht tot op de plaats Leeuwfontein negen mijl zuidwest van Heilbron, waar ik mijn commando zoo verbergen kon, dat het niet door het Heilbronsche garnizoen kon gezien worden. Den volgenden avond vorderde ik tot Smitsdrift op den weg tusschen Heilbron en Kroonstad. Ik verstak mij daar weer en kreeg op den namiddag van den volgenden dag, 4 Mei, bericht van een konvooi, dat aan het naderen was van Rhenosterrivier naar Heilbron. Dien avond trok het voort en kampeerde iets minder dan een mijl ten oosten van de plaats Zwavelkrans, vier of vijf honderd pas van de Rhenosterrivier, op een voor hetzelve zeer ongeschikte plaats.

Zeer vroeg den volgenden dag zond ik een afdeeling burgers in de rivier af, vijf honderd schreden van waar het konvooi stond, en toen het licht werd waren wij in een cirkel om het lager. De zon was nauwelijks opgegaan, toen ik iemand met een witte vlag naar den bevelvoerenden officier zond, om hem er mede in kennis te stellen dat hij ingesloten was, en dat er voor hem aan ontkomen niet te denken viel. Om dus noodelooze bloedvergieting te voorkomen, moest hij zich maar liefst overgeven.

Daarop kwam een officier uit, en ik ontdekte toen dat ik Berg-

ROODEWAL. - HUIS OP HET OOSTEN VAN HET STATION V ANWAAR DE BOEREN HET STATION BESCHOTEN.

schotten ingesloten had. Hij wilde eenige voorwaarden stellen. Mijn antwoord was natuurlijk: ‘Onvoorwaardelijke overgave!’ Hij vroeg daarop tijd om met den bevelvoerenden officier dit te gaan zeggen, en ging terug. Men deed mij niet lang wachten. Daar wapperde de witte vlag.

Twee honderd Hooglanders namen wij gevangen en zes en vijftig zwaarbeladen wagens, op een paar na, allen met zestien ossen bespannen, vielen in onze handen.

Gelukkig gebeurde dit buiten 't gezicht van Heilbron of Roodewalstation. Ook was er geen schot geschoten, en tot nog toe zag ik dat ik niet te vreezen had dat de kans bestond van verhinderd te worden in het doel, dat ik voor oogen had, om namelijk een vette buit te Roodewal te nemen.

Ik ging dadelijk terug tot waar ik den vorigen nacht overbleef. Gen. Philip Botha trok met de krijgsgevangenen en den buit door naar het lager van den President, en was den volgenden morgen weder bij mij.

In den avond op den 6^{den} Juni was ik op weg naar Roodewal.

Te Walfontein verdeelde ik mijne manschappen. Ik zond Com. Steenekamp met driehonderd man en een Krupp om, den volgenden morgen als het begon te lichten, Vredefortweg-station aantevallen.

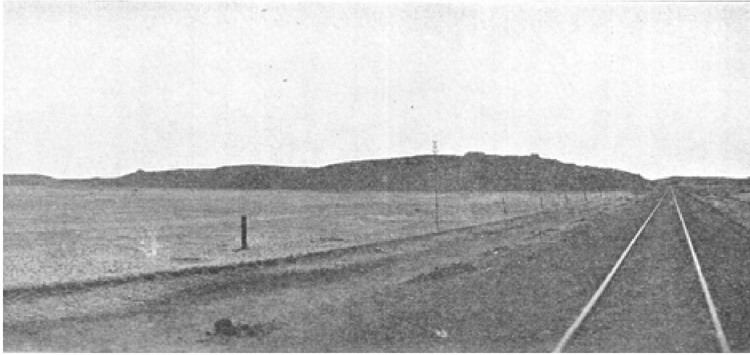
Gen. Froneman met Commandd. Nel en du Plooij, ook met driehonderd man, één Krupp en één snelvuur kanon beval ik een kamp bij de roode randjes een mijl ten noorden van Rhenosterrivierspoorwegbrug met het breken des daags aan te vallen.

Ik zelf nam met mij Com. Piet Fourie en tachtig man met één Krupp, en ging naar Roodewal-station.

Te Doorndraai liet ik ons klein lagertje, of liever paar wagens staan, met twintig man, en deed honderd burgers blijven, waar zij reeds den vorigen dag waren, om tusschen mij en Heilbron de wacht te houden.

Ik wist volgens wat ik uit de verkenning van Kapt Scheepers vernomen had, hoe de vork in den steel zat.

Hoewel mij gerapporteerd was dat te Vredefortweg-station ten hoogste vijftig troepen te zien waren, gaf ik toch aan Com. Steenekamp drie honderd man, omdat ik wist dat de grootste macht van Engelschen ten noorden daarvandaan was, en er gevaar bestond, dat er versterking spoedig naar Vredefort weg kon gezonden worden

RHENOSTER RIVIER. - KOPJES IN BEZIT VAN EEN DERBYSHIRE REGIMENT DAT DOOR DE WET WERD GENOMEN 10 JUNI 1900.

Veel grooter was de macht, die Gen. Froneman te bestrijden had, doch hoewel zij goede stellingen hadden, waren de posities, die de generaal kon innemen ook zeer goed, en daarom gaf ik hem twee stukken, maar niet meer manschappen dan Com. Steenekamp. Te Roodewal werd mij gezegd, waren er niet meer dan honderd Engelschen, maar zij hadden zich zeer goed verschanst. (Het bleek later dat er meer dan dubbel dat getal waren).

Zeer vroeg op den 7den Juni kwam ik te Roodewal aan. Ik naderde het station tot op achthonderd pas. Het krupp was bij mij. Ik deed de paarden afhaken en het stuk posteeren.

Hoort! dat is een salvo van geweerschoten in de verte.

Dat is op Gen. Froneman, ik weet het. Er is weer een salvo. Nog een.

Zoo? Alles is weer stil...

Het zal nog twee uren duren vóór het licht wordt.

Van het donker maak ik nu goed gebruik. Vier man zend ik te voet om zoo dicht als het mogelijk is naar het station te gaan, en te zien wat zij ontdekken kunnen. Zij kruipen tot een honderd pas daarvandaan.

Zij komen terug nog voor het licht is en vertellen mij, dat er ontzettend veel goed daar moet zijn, of dat de Engelschen hooge verschansingen hebben opgeworpen. Zij hebben ook zeer veel spoorwegwagons zien staan. Maar alles was stil. Zij hebben geen mensch zien roeren.

Het begon te lichten. En kort daarna zond ik een man met een witte vlag in en eischte van den bevelhebber dat hij zich zou overgeven. 't Antwoord kwam dadelijk, achter op mijn briefje geschreven:

'We will not surrender!' (Wij zullen ons niet overgeven!)

Daarop deed ik zoo hard als ik kon vuren, zoowel met het krupp als met de mausers, en niet minder geweldig werd ik beantwoord door de Engelschen.

Wij hadden geene schuiling.

Er was slechts een ondiepe holte in den vorm van een 'pan,'[1)] zoo vlak, dat het voorbeen van een paard onder de knie afgeschoten werd. Ten noordwesten van den spoorweg was er wel een diepe pan,

1) Ronde depressie in den grond die in den regentijd met water gevuld is.

omtrent duizend schreden van het station, waar de paarden schuiling konden hebben; maar daar zouden de manschappen even onbeschut zijn als waar zij zich nu bevonden. Ik had ook, toen ik ging om positie te nemen, daar niet willen gaan; want ik zou over het spoor hebben moeten gaan, en er zou dan gevaar geweest zijn dat de Engelschen ons zouden bemerkt hebben.

De burgers moesten, om zoo veilig mogelijk te zijn, platliggen; maar dit konden de manschappen, die het krupp bedienden niet, en ik zag dat zij weg moesten. Daarom gaf ik hun order:

'Haak die kanon aan, en jaag tot drie duizend trêe weg, en vuur van daar al wat julle kan.'

De paarden werden naar het kanon gebracht onder een regen van kogels. Terwijl dit gedaan werd gaf ik aan de tachtig man bevel om zoo hard mogelijk op de schansen der Engelschen te schieten, en zoodoende te verhinderen dat zij goed mikken konden. Wonderlijk! Kapitein Muller joeg met zijn kanon weg, zonder letsel aan man of paard, tot op 3000 meter. Van daar bombardeerde hij met dezelfde uitwerking op den vijand.

Omtrent te 10 ure gaven de Engelschen, met wie Gen. Froneman te doen had, zich over. Ik liet met den grootsten spoed de andere twee stukken halen. Te half 12 uur kwamen zij, en bestookten, van twee punten de Engelschen. Na een uur nog onder het vuur van drie kanonnen en tachtig mausers te zijn, heschen de Engelschen de witte vlag. Ik staakte het schieten, en reed naar het station toe. Twee officieren kwamen naar mij uit. Zij zeiden dat zij gewillig waren zich over te geven, op voorwaarde, dat zij al hun privaat eigendom, zooals kleederen, kombaarsen en wat dies meer zij, konden behouden, tezamen met de mail. (Er waren, zoo zeiden zij, twee Engelsche mails daar). Ik gaf hem ten antwoord dat, wat hun privaat eigendom betrof, zij dat houden konden, daar ik nog nooit in mijne tegenwoordigheid had toegelaten, dat de persoonlijke bezittingen van krijgsgevangenen genomen werden;[1)] maar wat de brieven

1) Het 'u i t s c h u d d e n ' kwam later. De toestand tijdens de bestorming van Roodewal maakte het nog niet noodig. Ik zelf zag het uitschudden nooit met welbehagen aan; maar Engeland had een einde gemaakt aan onzen invoer, en toen onze behoefte groot werd, konden de burgers niets anders doen, dan de kleederen van de soldaten nemen.

betrof, kon ik niet toelaten dat die hunne bestemming bereiken zouden, tenzij dan het vuur als zoodanig kon beschouwd worden.

De officieren hadden niets anders te doen dan in te willigen. Wij hadden hen 100 treden van het station ontmoet, en als zij dit niet gedaan hadden, dan zou ik het station zekerlijk laten bestormen hebben.

Maar zij gaven zich over.

Toen wij bij het station kwamen, stond een ieder verbaasd over de prachtige verschansingen, die de Engelschen gemaakt hadden met geperste balen van kleederen en kombaarsen en postzakken. De verschansingen waren zoo goed, dat het verlies des vijands niet groot was. Er waren slechts zeven en twintig dood en gewond. Wij namen twee honderd krijgsgevangen.

Behalve de balen van kieederen, waarmede de Engelschen fortificaties gemaakt hadden was er nog veel goed op de spoorweg-wagons: honderden kisten van allerlei benoodigdheden: ook ammunitie in ontzaglijk groote hoeveelheid. Duizenden kisten klein geweer ammunitie en van Lyddiet: dan, granaten, kartetsen en eenige honderden van de projectielen der groote scheepskanonnen, waarmede Lord Roberts van plan was de forten van Pretoria te bombardeeren. Verscheidene burgers beproefden deze reuzen van bommen op te tillen, maar er was niet één man, die dit alleen doen kon. Men kan zich verbeelden wat de hoeveelheid en waarde van alles dat ik hier nam was, als ik zeg, dat ik later in de nieuwsbladen las, dat ik aan het Britsche gouvernement een schade van drie kwart millioen pond sterling daar aanbracht.

Doch op dat oogenblik dachten wij er zelfs niet aan de schade te berekenen. Wij hadden er geen tijd voor en het zou ons ook niets in den zak gebracht hebben. Eén ding alleen ging mij ter harte: dar ik de kostbare winterkleeren, de kombaarsen en de laarzen, die daar in zeer groote hoeveelheid waren, voor onze burgers niet vervoeren kon. Er was geen tijd voor, want ik wist dat de Engelschen het spoor tot hunnen dienst hadden en dat zij van Bloemfontein, Kroonstad en Pretoria zeer snel troepen naar Roodewal vervoeren konden. En... ik kon mijn schat niet vervoeren. Ik moest alles tot een prooi der vlammen geven.

Vóór ik, echter, dit deed, liet ik de burgers toe de postzakken te openen en daaruit te nemen wat zij wilden. Er waren in die zakken

GROEP BOERENAANVOERDERS.
Pres. Steijn.
A. Fischer.

allerlei kostbare pakketten, waarin voor het meerendeel gevonden werden warme onderkleeren van de eerste klas, kousen, hemden - voorts sigaren en sigaretten. Wat waren de burgers spoedig druk bezig met het openen der zakken. Elk een was daar plotseling postmeester geworden.

Toen de Boeren zich aldus bezighielden, kwamen tot mij van de krijgsgevangen en vroegen mij, of zij ook van de postzakken konden openen en er van de pakketten uitnemen?

‘Neemt,’ zeide ik hun, ‘wat en zooveel als julle wilt. Het moet toch alles verbrand worden.’

En toen was het aardig de tweehonderd troepen te zien hun eigen mail berooven. Zij kregen kust en keur, en werden gaandeweg zoo keurig, dat zij de ‘plumpuddings’ als lekkernij niet meer rekenden

Ik had wel op de spoorlijn, noord en zuid, al de bruggen laten vernietigen om den vijand te verhinderen onbelemmerd te naderen. Dit echter stelde mij niet gerust, en ik moest mij reppen.

Allereerst, moest ik een plan vinden om van de ammunitie te redden, vóór ik den ganschen boel aan brand stak.

Ik had echter geen wagens bij mij om, wat ik van ammunitie wilde vervoeren, te verwijderen. Daar lag voor mij dus geen ander weg open dan, wat ik weg wilde nemen, dit door de burgers te doen wegdragen.

Maar zij waren aan buiten!

Het is genoeg om dit te zeggen, en die iets weet van onze commando's, zal het verstaan dat ik de grootste moeite had om handen te krijgen.

Toch slaagde ik er in eenigen hunner van de postzakken weg te krijgen. De buitgeest echter, was onder de burgers, en ik kon maar weinig uitrichten. Gaf ik een burger werk, dan duurde het niet lang of hij was er van weg, en men moest hem gaan zoeken, of een ander inroepen om het werk te doen. Het gelukte mij, echter, kanon- en Lee-Metford ammunitie (want toen waren de burgers begonnen te vechten met Engelsche geweren) weg te krijgen. Van vijf tot zeshonderd kisten werden weggedragen, in verschillende gedeelten, drie honderd pas daarvandaan.

Toen de zon onderging moesten de Boeren weg.

Wat was het een gezicht!

Elk een had zijn paard geladen uit een winkel, waar hij niets te

betalen had, of ook te betalen zou hebben. Er was geen plaats op het zadel voor den ruiter, en hij ging vooruit zijn dier leidende. Maar het grootste pret was de Tommies te zien, toen ik order gaf, dat zij voort moesten. De arme, goede veldcornet, die belast was met de taak van hen naar ons lagertje te brengen had zijn werk om hen van den buit weg te krijgen, en toen hij eindelijk er in slaagde, droegen de soldaten zulke groote drachten, dat men wel denken kon, dat elk een van hen een winkeltje wou gaan openen. Maar zij konden onder zulke lasten niet voort - dat laat zich denken - en zij waren verplicht hunne bundels lichter te maken: Streep, streep, zooals wij in 't Afrikaansch zeggen, lag de weg vol met wat zij niet meer dragen konden.

En nu moest het vuur zijn werk doen.

Ik koos vijftien man, en stak den grooten buit aan brand op verschillende plaatsen, waar wij daarvoor met de planken van kisten gereedheid hadden gemaakt.

Tegelijk sloegen de vlammen overal uit.

Zeer haastig sprongen wij toen te paard en jaagden weg.

Wij waren op een afstand van vijftien honderd pas, toen wij de ontploffing van de eerste bommen hoorden. Wij sloegen het tooneel gade.

Het was het fraaiste vuurwerk, dat iemand zich ooit voorstellen kon; en daar het een donkere nacht was, was het schouwspel des te indrukwekkender.

Men kon tusschen het harde gebulder der groote granaten de zachtere klanken van de ontploffende hoopen c o r d i t e hooren; maar het prachtigste van alles was het veelkleurig licht, dat zich hoog in de donkere lucht verspreidde.

Wat de slag van Gen. Froneman betreft ten noorden van Rhenosterrivierbrug, die was te 10 ure afgeloopen. Het schieten dat wij gehoord hadden was van wachten, die dadelijk naar een rand vluchtten, waaronder hun kamp stond. Onze burgers en de Engelschen hadden toen stellingen tegenover elkander op klipkopjes, en verlatene kafferkliphokken of kralen, die dagteekenden uit den tijd van Moselekatze (Umziligazi). Hoewel de Engelschen goede posities hadden, en meer dan tweemaal in getalsterkte dan de Boeren waren, was het voor hen onmogelijk het tegen ons vuur uit te houden. Zij hadden geen kanonnen en wij hadden, zooals de lezer weet, één

krupp, en één klein snelvuur kanon, dat een uitwerking had als een Maxim-Nordenfeldt. Zij moesten zich overgeven. Vijfhonderd werden krijgsgevangen genomen, waaronder waren Kapt. Wyndham Knight en andere officieren. Colonel Douglas sneuvelde en honderdzeventig werden gedood en gewond.

Ook was Com. Steenekamp voorspoedig geweest. Zonder een schot te schieten had hij het kamp te Vredefortweg-station ingenomen, en maakte achtendertig krijgsgevangenen.

Wij hadden dus 800 krijgsgevangen genomen, en een ontzettend groote voorraad goed en ammunitie van den vijand vernield.

Het was voor ons een wondervolle dag, en dit met haast geen verlies. Te Roodewal, waar ik voor mijne manschappen geene beschutting had, werden er slechts twee gewond, en waar Gen. Froneman vocht sneuvelde één, de burger Mijburgh, en werden twee licht gewond.

Wij gevoelden ons diep dankbaar. Maar het stemde ons treurig toen wij er aan dachten, dat wij niet meer van de ammunitie en kleederen behouden konden. 't Was, evenwel een zwaar verlies voor den vijand. Het was winter en dit waren juist warme kleeren voor de troepen. Het zou den Engelschen wel wat moeite bezorgen, en eenige tijd zou verloopen vóór zij weer uit Europa het noodige krijgen konden. Ongetwijfeld had Lord Roberts eenigszins reden om op mij boos te zijn; maar ik kon mij gelukkig troosten, dat de haat wel met den tijd vergroeien zou; vooral als hij, na een weinig kalm nadenken, het zou moeten toegeven dat ik volkomen in mijn recht was, en dat hij wat haastig was om zoo veel goed, zoo ver naar vorentoe, met zeer zwakke bescherming, bij een station op één te hoopen. Waarom had hij het niet te Kroonstad of liever nog te Bloemfontem gelaten totdat al de bruggen op den spoorweg naar Pretoria door ons vernield, hersteld waren. Lord Roberts was in der daad een beetje te mak geworden tegenover de Vrijstaters, die waar zij ook aan denken, nooit voor een enkel oogenblik daaraan konden denken hun land af te geven.

Den volgenden dag kreeg ik bericht dat er dertig Engelschen gezien waren, acht mijlen ten westen van Roodewal, in de richting van Kroonstad trekkende.

Gen. Froneman ging hen halen met dertig man.

Ik ging den volgenden dag, 8 Juni, tot drie mijl west van het

spoor en deed de krijgsgevangenen onder Veldcor., later Com., De Vos een weinig verder trekken.

De ammunitie, die ik te Roodewal liet wegdragen, moest ik nu in veiligheid brengen. Om dat te doen zond ik in den nacht de commandanten, elk een met twee wagens, om die te Roodewal te gaan opladen en naar mijn woonplaats, Roodepoort, drie mijlen van de spoorwegbrug van Rhenosterrivier te nemen. De drift daar had een gewone zandblok. Ik beval dat men de ammunitie in het zand in den wagenweg, waar die ten zuiden uit de rivier ging, moest gaan

BOEREN-AMBULANCE IN BESLAG GENOMEN DOOR DE ENGELSCHEN.

begraven, en dan er over te rijden, zoodat niemand kon weten dat er iets verborgen was. Later ontdekte ik dat de commandanten niet al de ammunitie weggenomen en begraven hadden.

Vóór ik dit hoofdstuk eindig heb ik iets afschuwelijks te boek te stellen.

Veldcor. Hans Smit, van het district Rouxville wist stilletjes met den gevangen officier, Kapt. Wyndham-Knight te knoeien, en kreeg van hem een vrijgeleide door des vijands linies naar Kroonstad, en tevens een verzoek van dezen officier aan de Britsche autoriteiten aldaar, om hem (Hans Smit) met twintig burgers, een vrij-

geleide naar het district Rouxville te geven. Dat een Vrijstaatsche officier dit kon doen! Zijn naam zal gebrandmerkt blijven door elken eerlijken man! Daarentegen zal den naam van Kapt. Wyndham-Knight door mij en elkeen, die zijn land en volk oprecht dient, hooggeeerd zijn, als van één, die zelfs, waar hij in gevaar was van ontdekt te worden, nog zijn volk diende. Veldoor. Smit deserteerde met zijn twintig burgers in den nacht van den 10[den] Juni, en eenige dagen waren verloopen vóór ik zijn lage daad ontdekte. Het was mij gemakkelijker tegen het groote heir van Engeland te vechten, dan tegen zulke laagheden onder mijn volk. Tegen beiden te strijden eischte een ijzeren wil; maar zelfs voor een ijzeren wil, verschafte zulke dingen bittere oogenblikken - beproevingen, welke, zooals ons Afrikaansch spreekwoord zegt, niet in een mans kleederen gingen zitten.

Hoofdstuk XV.
Ik maak met Lord Kitchener kennis.

Op den morgen van den 10[den] Juni kwam, zooals ik verwacht had een groote macht Engelschen van Vredefortweg en Heilbron, om ons van het spoor te jagen. Deze macht stond onder het bevel van Lord Kitchener en bestond, naar schatting uit twaalf tot vijftien duizend. De paar wagens, die wij hadden, deed ik in de richting van Kroonstad trekken, ten westen van den spoorweg op, met het doel om later, wanneer zij buiten gezicht waren ten westen te draaien en zoodoende de macht, die ons kwam zoeken, te misleiden.

Ik kon het evenwel niet over mijn hart krijgen om maar zoo weg te trekken zonder een schot te schieten. Dat zou niet gaan. Ik deed derhalve posities innemen op de kopjes noord van Rhenosterriviersbrug, waar Kapt. Wyndham-Knight vier dagen te voren was: Ook deed ik dit doen op mijn plaats Roodepoort, en op de Honingkopjes.

Daar de Engelschen een groote voorliefde hadden om om te trekken, als zij het maar eenigszins doen konden, stonden zij meer dan een uur lang stil en bombardeerden onze posities met lyddiet- en andere kanonnen. Dat had op de burgers bij mij te Honingkopjes geen uitwerking.

Daarna begonnen de Engelschen om te trekken. Ik zag dat hoopen cavalerie een bult ten noorden van Roodepoort in bezit namen, en daar ik van waar ik was de stellingen te Roodepoort niet in oogenschouw had, kon ik niet zien wat de uitwerking was van die vleugelbeweging. Ik wist dat als de burgers daar weken en langs de rivier af retireerden, zij dan buiten gezicht zouden zijn en wij, hen niet ziende, en er niets van wetende, te laat zouden kunnen ontdekken dat wij omsingeld waren. Ik moest dus daarheen, om te zien of de cavalerie niet reeds om kwam. Maar, om nu bij de burgers geen

suspicie van het gevaar, dat er bestond, op te wekken, - hetgeen hen in hun tegenstand verzwakt zou hebben - zeide ik hun, dat zij de posities houden moesten, terwijl ik even ging, om te zien hoe het te Roodepoort gesteld was.

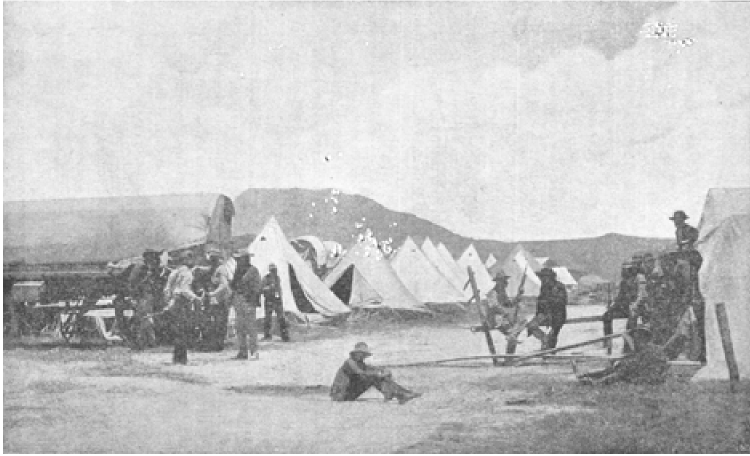
Toen ik de stellingen zien kon, bemerkte ik, dat de Engelschen al tot zoo nabij genaakt waren, dat er met klein geweren gevochten werd.

Tot mijn geluk was het dat ik gekomen was. Ik was juist op den bult tusschen Roodepoort en de Honingkopjes, toen ik zag dat de burgers, in de verst noordwestelijke stellingen, begonnen uittevluchten. Ik had dit gevreesd. Dadelijk daarop deden dit ook de mannen dicht bij mij in het midden. Daar begonnen zij hunne paarden los te maken van elkander, waar zij onder een randje aan elkander gebonden waren, om weg te komen van een zware macht Engelschen die vlak voor hen op hen, met kanonnen en al, kwam aanrukken.

Ik kon nu onmogelijk de burgers op de Honingkopjes rapport doen om te retireeren. Het eenige dat ik doen kon was om order te geven, dat de burgers, bij mij, niet langs de rivier, die een veel veiliger ontkoming aanbood, maar ten zuiden dwars door den stroom wegjagen moesten. Dit zouden de manschappen dan op de Honingkopjes zien, en het zou voor hen het teeken zijn dat zij ook retireeren moesten. Hard joegen de burgers uit onder een zwaar kanon, zoowel als kleingeweervuur, maar gelukkig werd niemand bezeerd. De burgers op de Honingkopjes zagen ons vluchten en verlieten de stellingen, vóórdat de vijand de kans had hen tegen de rivier vast te keeren of van de drift af te snijden.

Ongelukkig waren er zeven Heilbronsche burgers een eindje van de anderen in een kliphok.[1] Zij waren juist hard aan het vechten, onder een oorverdoovend gekraak van het vuren van den vijand, die hen tot op eenige passen genaakt had, en merkte niet dat al de andere burgers de posities verlaten hadden. Toen zij de positie verlieten, en naar hunne paarden aan den voet van den rand afdaalden, zagen zij dat hunne kameraden reeds acht of negen honderd schreden van hen weg joegen, en dat hunne paarden die burgers gevolgd hadden.

1) Ruïne van kaffer steenen huis uit den tijd van Moselekatze.

BOERENLAGER.

Er bleef voor hen niets over dan zich over te geven.

Onder die zeven waren Willie Steyn, Attie van Niekerk en een zekere jonge Botha. Het waren Steyn, Botha en twee Steytlers, die van het schip dat in de haven van Ceylon geankerd lag, wisten te ontsnappen en naar een Russisch schip (een paar mijlen van 't Engelsche) te zwemmen. Zij werden door dat schip naar Rusland gevoerd, en genoten daar alle gastvrijheid, waarvoor wij den Rus dankbaar blijven zullen. Van Rusland gingen zij over Duitschland naar Holland en werden van dat land met een Duitsch schip naar Duitsch West-Afrika gebracht. Zij vonden hunnen weg door Boesmansland tot in de Kaapkolonie, waar zij, na vele avonturen, bij het commando van Gen. Hermanus Maritz opdaagden, en zich bij hem aansloten gingen. Ongelukkig sneuvelde in een gevecht één dier dapperen: de jonge Botha. Wat zal de wereld van deze jonge burgers zeggen? Dapperder en getrouwer heeft onze aardbol niet opgeleverd. Het spijt mij zeer, dat ik nu, bij het neerschrijven van dit één en ander, al de namen niet weet van de kameraden van Willie Steyn. Ik was met hem in den trein op weg van den Oranje Vrijstaat - nu Oranje Rivier Kolonie - naar de Kaapstad, waar ik mij vervoegen zou bij de Generaals Louis Botha en J.H. De la Rey, met het doel om ten behoeve van mijn volk naar Europa en Amerika te gaan Hij beloofde mij toen alle bijzonderheden te geven, doch er moet een of ander verhindering in den weg gekomen zijn. Er waren behalve deze vier, nog twee andere Vrijstaters. Zulke mannen zijn voor een volk veel waard.

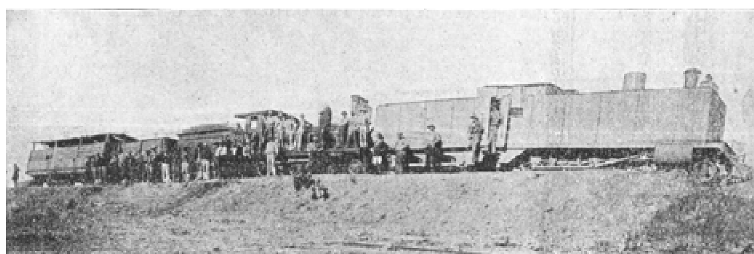
Wij moesten dan van de Honingkopjes (waar er trouwens geen smaak van honig was) en van Roodepoort retireeren. Ik gaf bevel dat de burgers dit doen zouden in de richting van Kroonstad.

Ik kreeg dien morgen bericht dat er een groot voorraad in het Engelsche commissariaat te Kroonstad was, beschermd door slechts weinige troepen. Ik trok, echter nu niet daarheen, om dien voorraad te gaan vernielen, daar ik vermoeden kon, dat de Engelsche machten, die ons verdreven hadden, naar Kroonstad zouden gaan, niet alleen omdat zij denken konden dat wij in die richting waren doorgegaan, om een aanval daar te doen; maar buitendien, om de manschappen daar in het beschermen van het goed behulpzaam te zijn. Daarheen ging ik dan niet, maar, zoodra het donker werd, zwenkte ik schielijk

west, en kwam laat te Wonderheuvel aan, waar ik Veldcor. De Vos met de krijgsgevangenen vond. Wat ik vermoed had gebeurde. De groote troepenmachten rukten op, met den weg langs het spoor naar Kroonstad, dat vierendertig mijlen van de Honingkopjes lag. Lord Kitchener, zooals ik later vernam, kwam daar reeds kort na den middag van den volgenden dag aan.

Vroeg in den morgen waren wij vertrokken langs Rietspruit op, en op de plaats Vaalbank gekomen, alwaar wij tot den avond van den volgenden dag, den 13^{den} Juni, bleven. Dien nacht zag ik, dat het noodig was dat wij over het spoor zouden gaan, indien wij, met de krijgsgevangenen, uit de klauwen van Lord Kitchener wilden blijven; want, ons te Kroonstad niet vindende, zou hij ons ten westen van het spoor komen zoeken.

Maar nu gevoelde ik mij ook geroepen, dat ik dit spoor gedurig

EEN DOOR DE BOEREN VEROVERDE GEPANTSERDE TREIN.

breken moest. Het was de eenige lijn waarop Lord Roberts het ontzaglijk groot voorraad voedsel, dat hij voor zijn duizenden troepen noodig had, vervoeren kon (want de Natal- en Delagoabaaispoorweg was nog in ons bezit). De communicatie der Engelschen moest door ons, ten koste van alles, belemmerd worden. Daartoe besloot ik noord van de Rhenosterrivierbrug bij Leeuwspruit over het spoor te gaan, welke brug intusschen door de Engelschen gerepareerd was, en dan in den morgen de garnizoenen der Engelschen, die weer Rhenosterrivierbrug en Roodewal betrokken hadden, aan te vallen.

Was er toch maar een weinig meer krijgslist gebruikt geweest, met betrekking tot het storen van de communicatie der Engelschen; of zal ik niet liever zeggen: had men maar een weinig beter toege-

zien, dat de orders, om alle vee langs den spoorweg weg te nemen, uitgevoerd werden: was dit ook gedaan, volgens de bevelen van Gen. Louis Botha, rondom Pretoria en Johannesburg, dan was het met Lord Roberts het geval geweest, dat hij met zijne duizenden, zooals de Samaritanen in Samaria, in gevaar zou geweest zijn te Pretoria van honger om te komen. Het was niet de goede voorziening van Lord Roberts, rekening houdende op alle eventualiteiten, die hem redde: hij had het te danken aan het niet uitvoeren van onze orders, dat zijn groot leger te Pretoria niet van honger stierf.

Ik sprak dan dien avond met Gen. Froneman af, dat hij ten noorden van de Rhenosterrivierbrug, bij Leeuwspruitbrug over het spoor trekken, en dan in den morgen van het oosten de Engelschen daar aan zou vallen; terwijl ik ten westen van 't spoor ging tot dicht bij de plaats Roodepoort, en mij met één Krupp verborg, om aan te vallen, zoodra ik hoorde dat hij van het oosten vuur opende.

Maar dit gebeurde niet, want toen Gen. Froneman in den nacht op het spoor kwam vond er toen, en niet in den morgen, een gevecht plaats met de wacht bij de Leeuwspruit-spoorwegbrug. Tegelijk kwam er een trein van het zuiden aan, waarop Gen. Froneman's manschappen zoo fel schoten, dat dezelve tot stilstand gebracht werd. Gen. Froneman gaf bevel den trein te bestormen, maar de burgers deden het niet.

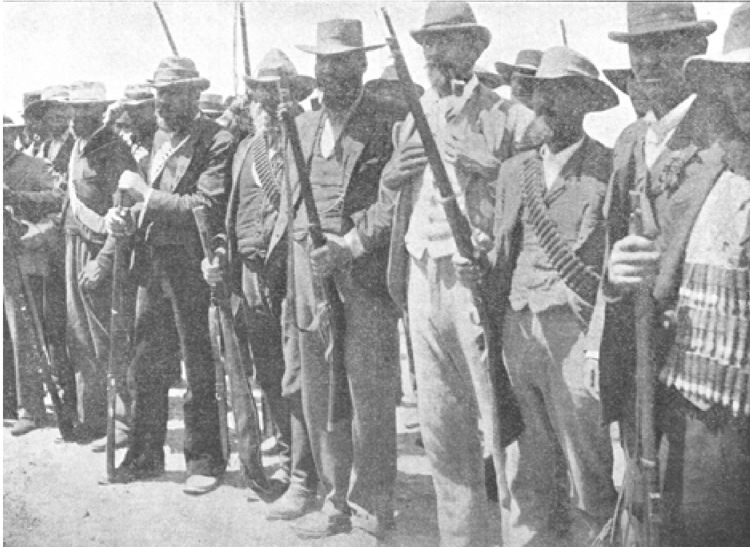
Hadden zij dat gedaan dan was Lord Kitchener in onze handen!

Niemand wist dat hij in den trein was, en het was eerst later dat wij het hoorden, dat hij in de duisternis - 't was een donkere nacht - den trein verliet, en op een paard ontkwam, dat hij van één der wagons liet afspringen, toen de trein stilhield.

Na een korten tijd ging de trein weer voort.

Die ontsnapte dus, maar Gen. Froneman overweldigde het garnizoen, bij de spoorwegbrug en nam daar achtenvijftig troepen krijgsgevangen. Ook stak hij aan brand de temporaire brug, die nu voor de tweede maal van hout herbouwd was, na het in de lucht doen springen van de eerste.

Hier werden driehonderd Kaffers krijgsgevangen genomen. Zij beweerden dat zij geene wapens hadden, en slechts op het spoor werkten. Dat was hun behoud! Zij mochten wel wapens gehad hebben, die zij in de duisternis weggeworpen hadden; maar dit wisten

GROEP BOERENSTRIJDERS.

wij niet, en wij handelden hier op het beginsel, dat het beter is tien schuldigen vrij te laten, dan op één onschuldige de uiterste straf toe te passen.

Gen. Froneman trok voort tot oost van Doorndraai, hoogst te vreden met de krijgsgevangenen die hij genomen had, en de brug die hij verbrand had, en in zijn voldoening dacht hij aan mij niet.

Ik wachtte in den morgen; ik wachtte volgens onze afspraak dat hij van het oosten zou beginnen te vuren; maar niets gebeurde. Zonder hem wilde ik van het westen niet aanvallen, omdat de posities voor mij van daar niet geschikt waren, en ik ook te min manschappen had - 't kon, zoo dacht ik, op mislukking uitloopen.

Het werd 10 uur.

Toen kwamen eenige verkenners te voorschijn. Zij werden aangevallen door vier van de mijne: één van hen werd geschoten en de anderen gevangen genomen. En nog hoorde ik Gen. Froneman niet schieten.

Ik kwam tot de overtuiging uiteindelijk, dat er een misverstand tusschen mij en Gen. Froneman moest zijn, en dat ik mijn weg voor mijzelven maar moest vinden. Daarop liet ik het Krupp op de positie van den vijand vuren.

Nog bleef van den kant van Gen Froneman alles stil.

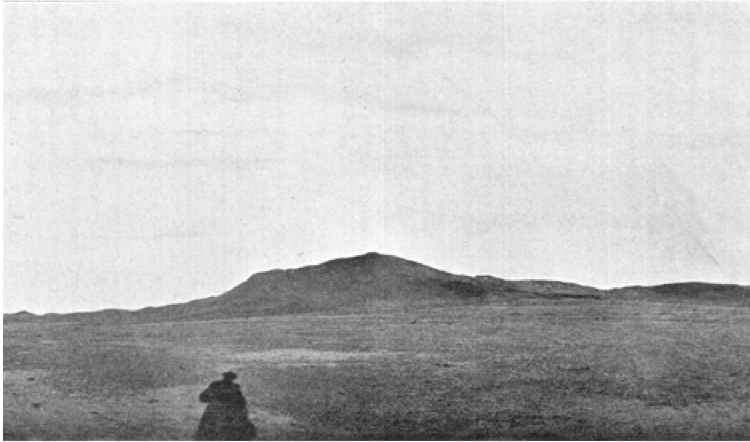
Toen liet ik voorttrekken - eerst een kort eind over den eersten bult ten noordwesten - toen stormde ik af op de Leeuwspruit-brug.

Niets was daar!

Laat dien avond kwam ik bij Gen. Froneman, en hij vertelde mij de geschiedenis, zooals ik die boven opgeteekend heb.

Den volgenden dag zond ik bij de twaalf honderd krijgsgevangene troepen en kaffers op naar het lager van den President ten oosten van Heilbron en wij trokken tot nabij Slootkraal aan de Rhenosterrivier. Wij bleven ons daar versteken tot den nacht van den 16^{den} Juni en trokken toen voort, om den volgenden morgen in randjes te Elandslaagte te gaan, en daar een groote macht van Engelschen, die van Vredefortweg naar Heilbron aan het optrekken was, in te wachten.

Ik dacht dat, indien wij daar een slag leveren konden, wij dat doen moesten, en zoo niet, dan zoolang als mogelijk te staan en dan te retireeren. Waren de burgers mijn orders stiptelijk nagekomen, dan zouden wij, al was het ook dat wij daar den slag niet gewonnen

BETHLEHEM, TEN NOORDEN VAN DE STAD.

hadden, toch een zwaar verlies aan den vijand gebracht hebben. 't Eén en ander gebeurde aldus:

De Engelschen kwamen aangereden, zonder verkenners ver naar vorentoe uitgezonden te hebben. Wij hadden posities rechts en links van den weg, waarlangs zij kwamen, en mijn bevel was, dat de burgers de troepen moesten laten komen tot tusschen onze stellingen, die omtrent driehonderd pas van elkander waren en hen dan van beide zijden beschieten.

Dit deden de manschappen niet. Vóór de Engelschen tusschen de beide randjes kwamen, begonnen de burgers op een afstand van vijfhonderd schreden te vuren.

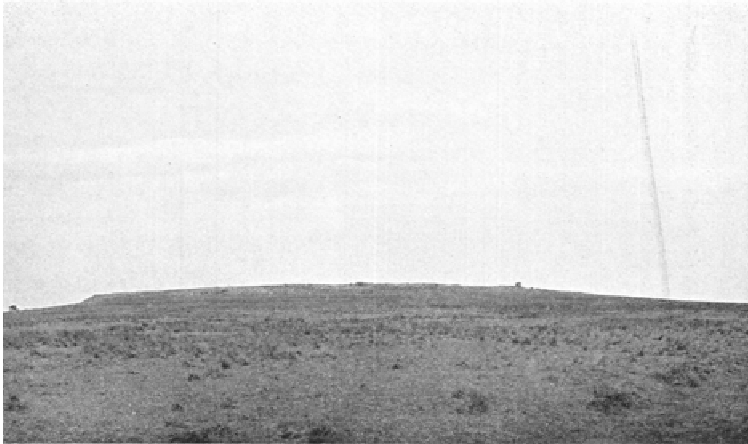
Daar rukten de Engelschen om en joegen tot omtrent vijftien honderd pas terug, waar zij van hunne paarden afstegen en op ons schoten. Zij hadden echter geen positie hoegenaamd daar, en konden het niet lang uithouden. Hunne paarden, derhalve, weder bestijgende, gingen zij tot omtrent 3000 meter terug tot hunne kanonnen. Hun geschut begon nu de randjes, waarop wij waren, hard te bestoken. Onze drie krupps deden goed werk, en wij zouden het daar nog goed kunnen uitgehouden hebben, ware het niet dat van Heilbron, die slechts tien mijl daarvandaan was, één lyddiet- en één Armstrong-kanon uitkwamen en op ons van achteren schoten. Wij werden aldus tusschen twee vuren geplaatst en moesten wijken. Gelukkig hadden wij geen verlies.

Een eind weg ten zuiden gingen wij om vooreerst buiten het bereik der kanonnen te komen: toen zwenkten wij oost in de richting van Heilbron; en tot onze groote blijdschap ging de zon onder.

De ondergang der zon!

Hoe dikwijls vielen er looden gewichten van mij af, als de zon onderging! Soms was het ons tot nadeel, als zij wegzonk achter de westerkimmen, maar meestal was haar verdwijnen de uitredding van den Boer.

In de duisternis gingen wij terug tot ons lagertje zuid van Slootkraal en staken ons daar den volgenden dag weg. Hier bedankte Com. Nel, en werd de heer Frans van Aard als commandant door de Kroonstadsche burgers gekozen. Den nacht daarop begaven wij ons naar Paardenkraal, twintig mijl ten noordoosten van Kroonstad, en bleven daar tot den avond van den 19^{den}, toen ik, met het doel om het spoor te breken mijn manschappen in drieën verdeelde. Ik

KOPJE WEST VAN BETHLEHEM.

deed com. J.H. Olivier, die intusschen bij mij aangekomen was, naar Honingspruit-station trekken. Gen. Froneman, zond ik naar Amerika-siding, en ik ging naar Serfontein-siding. Toen het dag werd, brak Gen. Froneman het spoor te Amerika-siding, en ik op een andere plaats: meteen ook de telegraafpalen. Elke paal werd eerst met het mauser doorgeschoten en toen men hem omrukte, knakte hij waar de kogel was doorgegaan. Met Com. Olivier was het niet zoo voorspoedig gegaan. Hij viel het station aan; maar ongelukkig niet zoo vroeg als bepaald was. Het gevolg was, dat hij alleen met het kanon daarop schieten kon. Toen ik bij hem kwam, was er reeds een groote versterking van Kroonstad in aantocht, en daar ik te weinig manschappen had om tegenstand te bieden, moesten wij maar terugtrekken. Ik ging dien nacht naar Paardenkraal.

KOPJE TEN ZUIDEN VAN BETHLEHEM.

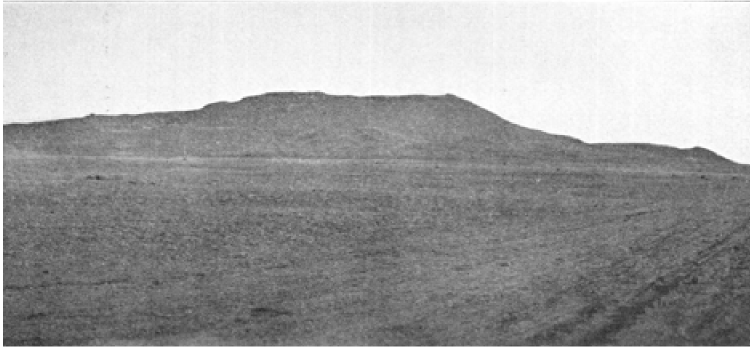
Hoofdstuk XVI.
Bethlehem door de Engelschen ingenomen.

Ik besloot nu naar de machten te gaan, die rondom Lindley lagen, en te zien of ik dat dorp kon innemen, want eenige dagen na Gen. Piet de Wet de Yeomanry daar krijgsgevangen genomen had, was het dorp weder in bezit van de Engelschen gekomen. Ik trok derhalve, op den 21 Juni, tot halfweg van Lindley, en kwam den volgenden dag tot zes mijl van het dorp.

Op den 23sten reed ik om het dorp met Gen. Piet de Wet, met het doel om te zien wat de beste wijze zou zijn, waarop een aanval kon gedaan worden.

Ik had in den morgen Com. Olivier gezonden in de richting van Kroonstad, om een sterke colonne, die ik hoorde in aantocht te zijn, tegenstand te bieden. Mijn plan moet uitgelekt hebben, want de colonne kwam al langs de beste posities en Com. Olivier had geen kans haar te bevechten. Den volgenden morgen ging zij Lindley zonder tegenstand binnen, en nu was er geen mogelijkheid het dorp aan te vallen.

Intusschen was het lager van President Steyn vertrokken van het oosten van Heilbron en bevond zich bij ons. Hij zelf met de leden der Regeering was naar Bethlehem gegaan. Daar bevond zich ook Gen. Marthinus Prinsloo, die bedankt had als hoofdcommandant van de commando's, die als wachten op de Drakensbergen lagen, en Com. Hattingh van Vrede was in zijne plaats daar gekozen. De vraag ontstond nu wat de rang van den heer Prinsloo was. De President verklaarde, dat hij niets meer dan een privaat burger was, doch Com. Olivier was daarmede niet te vreden, en eischte dat er een kiezing voor hoofdcommandant zou plaats vinden. Dit echter weigerde de President.

BETHLEHEM. - KOPJE AAN BOVENZIJDE VAN DEN WEG.

Nu wilde ik niet hoofdcommandant zijn, als ik het vertrouwen der officieren niet bezat, en daar wij acht mijlen ten oosten van Lindley telegrafische verbinding met Bethlehem hadden, ging ik daarheen en vroeg den President, in een telegrafisch gesprek met hem, dat hij toch eene verkiezing zou toelaten. 't Was vergeefs. Zijn HoogEdele weigerde dat er een electie zou gehouden worden.

Ik trok nu de stoute schoenen aan, en riep stil weg de officieren bijeen om eene verkiezing te houden, opdat ik weten mocht hoe men over mij als hoofd van de Vrijstaatsche legers gezind was, vast besloten, dat indien de meerderheid der officieren tegen mij zouden zijn, en de President weigerde de verkiezing van een ander goed te keuren - hetwelk in zijne macht lag - ik dan, in de hoedanigheid van hoofdcommandant in zulk geval niet zou blijven voortstrijden, en als zoodanig aftreden.

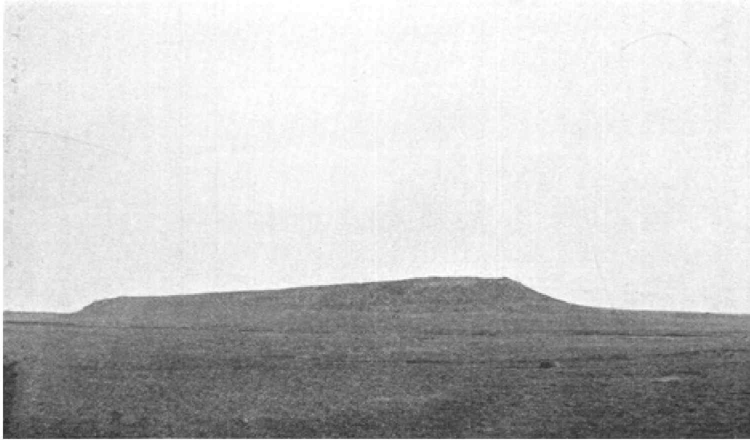
Behalve Hoofdcom. Hattingh en zijne officieren op het Drakengebergte, en Vechtgen. Roux en zijne officieren waren al de oudste Commandanten van den Vrijstaat op de vergadering. De stemming geschiedde met geslotene stembriefjes en de uitslag was dat er twee stemmen waren voor Gen. Marthinus Prinsloo, één voor Gen. Piet de Wet, drie voor Com. Olivier en zesentwintig voor mij.

Ik telegrafeerde toen aan den President wat ik gedaan had. Hij berustte zich daarin; en ik gevoelde mij ook tevreden, want ik wist nu waar ik stond. Ook was de heer Marthinus Prinsloo tevreden, hoewel ik hier van hem dit getuigen moet, dat het niet hij was, die op eene verkiezing had aangedrongen.

Het bleek nu spoedig, dat het doel van de Engelschen was Bethlehem intenemen. De macht, die in de omgeving van Senekal was, rukte op naar Lindley, en toen zij het dorp genaakte, trokken de troepen die daarin waren uit, en allen gingen in de richting van Bethlehem. Het gevolg was dat een groote sterkte van Engelschen concentreerde en oprukte naar dit dorp.

Wij waren nu ongeveer 5,300 man sterk, want Gen. Roux vereenigde zich met mij met een gedeelte zijner manschappen. Eén deel zijner burgers bleef te Houtnek, nabij Ficksburg, en een ander te Witnek.

De Engelschen naderden, en te Elandsfontein, twaalf mijlen ten oosten van Lindley, vond wat hoofdzakelijk een kanonnengevecht was, plaats, maar er werd ook hard met kleingeweren gevochten.

KOPJE WEST VAN BETHLEHEM. IN HET BEZIT DER BOEREN GEBLEVEN.

Het gevecht duurde anderhalven dag.

Een dapper stuk deed Com. Michal Prinsloo hier. Hij schoot de manschappen, die drie Engelsche kanonnen bedienden, weg. Ik kwam juist toen zijne burgers dit gedaan hadden, bij hem in de positie. Met honderd man stormde hij nu de stukken, met het doel om ze te gaan halen. Terwijl hij aldus chargeerde, beschoot ik de troepen bij de kanonnen met een Krupp en een vijftien-ponder Armstrong zoo hard, dat zij over een bultje moesten wijken. Com. Prinsloo kwam tot bij de kanonnen en nam ze in bezit, doch er waren daar geene paarden, om de drie stukken te vervoeren. Hij trachtte ze nu met zijne burgers te verwijderen, onder een hevig bombardement van de Engelschen, die hem van een ander punt beschoten. Dat zou hem echter niet verhinderd hebben zijn doel te bereiken; indien niet ongelukkig groote troepenmachten op hem en zijn honderd man hadden afgestormd. Ik kon hen met mijn twee kanonnen ook niet terughouden, want zij waren beiden onklaar geraakt: de nippel van het Armstrong was weggevlogen, en (iets dat nog nooit gebeurd was) de slot van het Krupp was vastgebrand. Ware het niet voor dien tegenspoed met de twee stukken, dan had Com. Prinsloo de kanonnen met zijne manschappen uitgebracht, tot over een bultje, waarheen ik spannen paarden in aantocht had. Hij moest echter wegjagen al wat hij kon en de kanonnen in den steek laten.

In den avond waren de Engelschen zoo ver ten noorden om, dat wij maar weer onze posities verlaten moesten. Wij trokken naar Blauwkop en den volgenden dag naar Bethlehem.

Intusschen was ik weer met een ontzaglijk zwaar wagenlager belast. De wagens pakten in den laatsten tijd bijna onopgemerkt samen om mij. De aanleiding tot het met zich medenemen van de wagens lag daarin, dat toen de Engelsche legers op de plaatsen van de burgers kwamen, zij die en de ossen der burgers wegnamen. Het was dus een harde zaak voor de Boeren dat zij zich van hun eigendom zoo beroofd zagen, en zij dachten dat zij het zouden kunnen redden door hunne wagens, karren en andere rijtuigen naar het commando mede te brengen. Nu ligt het wel in den aard van iederen mensch om te redden wat hij redden kan; maar ik zag toen in, dat waar men trachtte zijn wagens te redden, men dit doen zou ten koste van onze groote zaak. Dit echter kon niemand verstaan. De groote

REITZ HOEVE DOOR DE ENGELSCHEN BEZET.

fout van onze legers lag daarin, dat de burgers niet gehoorzaam waren, vooral op punten, waar het hunne bezittingen gold. Ik kon mij op de vrijwilligheid alleen van de burgers beroepen, en daarom, indien ik het toen gewaagd had, de wagens met geweld te verwijderen, zou dit revolutie verwekt hebben, en dit zou nadeelige gevolgen met zich gesleept hebben.

Daar ik van plan was het dorp Bethlehem te verdedigen, ging ik vroeg in den morgen van den dag, die nu volgde, met de generaals en commandanten om de posities te bezien, en wees aan elkeen aan de stelling, die hij intenemen had. Onze verdedigingslijn lag van het zuiden van Wolhuterskop, west om tot het noordwesten van het dorp. De officieren gingen toen terug en brachten de commando's, die ten zuiden van Bethlehem achter de eerste randjes lagen, naar de posities. Ik had vele burgers, wier paarden zoo zwak waren, dat zij te voet moesten gaan: ook anderen waren er te voet, die zich bij de wagens bevonden. Deze ‘voetgangers’, die bij de wagens niet noodig waren, posteerde ik in Wolhuterskop ten zuidwesten van Bethlehem.

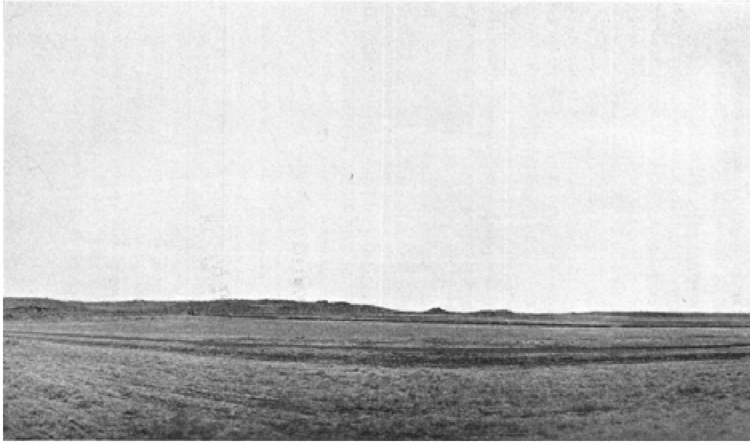
Ik zond daarop een kennisgeving aan de inwoners van Bethlehem, dat daar het dorp verdedigd zou worden, de vrouwen en kinderen, ten minste, hetzelve verlaten moesten. Het duurde nu niet lang of verscheidene vrouwen en kinderen, en zelfs mannen, gingen uit naar Fouriesburg.

De gevangene Vilonel werd ook naar dit dorp gezonden.

Tegen vier uur in den namiddag kwamen de voorposten van de Engelsche machten aan. Vijftien verkenners reden vooruit naar de plaat of rand ten noorden van het dorp. De burgers lieten hen komen tot dicht bij en schoten op hen. In een oogwenk lagen negen plat. De andere zes ontkwamen: of zij ongedeerd waren valt te betwijfelen, daar zij tot zeer dicht bij ons kwamen.[1)]

En nu verliepen er slechts weinige oogenblikken of het dreunde van het rumoer van een groot gevecht. Kanonnen en geweren kwa-

1) Zooals ik op een vorige bladijde gezegd heb, ga ik later een afzonderlijk boekje schrijven over het verkennen, en in hetgeen ik daarin te zeggen zal hebben, zal dit voorval één van de sprekende bewijzen zijn, die ik aanvoeren zal, om aantetoonen, hoe verkeerd de Engelsche verkenners verkenden.

KOPJES IN DE OMGEVING VAN BETHLEHEM.

men in volle werking. Overal in de posities verzetten de burgers zich dapper; vooral was dit het geval met de voetgangers die ik in Wolhuterskop geplaatst had. Zij vuurden hevig op de Engelschen, wanneer dezen nagenoeg kwamen.

Den volgenden dag kwam van den kant van Reitz een groote macht, die van de Zuid-Afrikaansche Republiek was opgerukt, en als ik het wel heb, onder het bevel van Gen. Sir Hector Mc. Donald stond. Gen. Mc. Donald vereenigde zich met de generaals Clemens, Hunter, Broadwood, Paget en misschien ook anderen, die nu te Bethlehem waren, om aan den Vrijstater een einde te maken. Verschrikkelijk bombardeerden zij onze posities, gelukkig echter, zonder ernstige gevolgen. Over dit bombardement sprekende, moet ik hier van de merkwaardige en ontzettende uitwerking van een granaat van een lyddiet-kanon melding maken. Zij viel op de stelling ten noordwesten van Bethlehem door Com. Steenekamp gehouden, en doodde vijfentwintig paarden. De paarden stonden tweehonderd pas, achter de posities der burgers, en de granaat barstte voor hen op een klipplaat.

Allerverschrikkelijkst was de aanval recht vóór het dorp op de posities van de commandanten Van Aard en Piet Fourie. Het was onmogelijk voor die officieren het daar uit te houden, en, vóór ik in staat was uit andere stellingen versterkingen daarheen te zenden, moesten zij wijken Dit was ongeveer te 12 ure. Eén kanon bleef daar in den slag, doch vóór men retireerde, storte men het van de krans van den berg naar beneden, en het werd stuk gebroken.

De vijand nam Bethlehem in.

Wat het verlies van de Engelschen was herinner ik mij nu niet meer; maar ik heb het geweten. Mijn informatie kreeg ik, den volgenden dag, van onzen telegrafist, Bland. Hij ‘tapte’ de telegraafdraad te Zuringkrans, en vóór Gen. Clemens uit Bethlehem het ontdekte, dat hij niet met het garnizoen te Senekal sprak, had Bland van hem alle bijzonderheden van de dooden en gewonden gekregen.

Wij trokken met onze commando's door Retiefsnek ten zuiden van Bethlehem. Te Retiefsnek vond ik President Steyn en de Regeering.

ENGELSCHE SOLDATEN.

Hoofdstuk XVII.
Waarom ik met den President uit Slabbertsnek ging, en iets over de overgave van Prinsloo.

De Engelschen hadden, na zij Bethlehem innamen rust noodig: vooral Gen. Mc. Donald die van de verre Transvaal met den meesten spoed opgerukt had. De tijd die zij daartoe noodig hadden kwam ons nu ook goed te sta. Wij bereidden ons voor wat nu naar alle waarschijnlijkheid gebeuren zou.

Ik had geen twijfel aan wat de bedoeling was van de groote Engelsche machten waarmede wij te doen hadden. Nu dat wij allen, behalve kleine machten te Commandonek en Witnek geretireerd waren achter de groote Roodebergen, dachten zij zeker dat zij spoedig een einde aan ons maken zouden.

Laat mij toe, Lezer, u hier een beschrijving te geven van het gebergte, achter hetwelk wij verdwenen waren. Het was een groote keten die zich van de Caledonrivier aan de Basutogrens tot Slabbertsnek strekte, en vandaar tot Witzieshoek weder aan de Basutogrens. De passen in deze trotsche reeks van bergen zijn: Commandonek, Witnek, Slabbertsnek, Retiefsnek, Nauwpoort en Witzieshoek. Behalve door deze passen levert de bergketen weinig kans van ontkomen aan rijtuigen, of aan ruiters. En het is, buiten deze passen, langs groote afstanden, onmogelijk zelfs voor voetgangers om over de bergen te gaan.

Men kan dus zien dat er niets beter voor de Engelschen kon geweest zijn, dan te weten dat wij nu achter de Roodebergen waren. Daar moeten zij gedacht hebben zal de Vrijstater voor de laatste maal staan.

Zij hadden gelijk, als zij dit dachten. Het zou onze laatste tegenstand geweest zijn, waren wij daar alleen gebleven. En, daarom, toen het voorgesteld werd, dat wij op de bergen posities zouden innemen, gaf ik, met onomstootelijke redenen, mijn besliste afkeuring daarvan. Het werd toen besloten, dat al de commando's, behalve een kleine wacht van achter de bergen uit zouden gaan.

Het werd bepaald, dat onze geheele strijdmacht[1)] in drieën verdeeld werd.

1. De ééne afdeeling zou onder mij staan. Zij zou zijn onder 't bevel van Gen. Philip Botha en bestaan uit Heilbronsche burgers, Com. Steenekamp en Kroonstadsche onder Com. Van Aard. Behalve dezen nog 500 Bethlehemschen onder Com. Michal Prinsloo, de burgers van Boshof onder Veldcor. Badenhorst, een klein getal kolonisten van Griqualand West onder Veldcor. van Zijl en eenige Potchefstroomschen, die zich bij ons bevonden. Dan had ik Kapitein Danie Theron om te verkennen. Hij, met zijn corps van tachtig man, bestaande uit haast alle natiën, had zich bij mij weder gevoegd. Ook had ik voor dit werk Kapt. Scheepers met zijn manschappen.

De Regeering zou onder mijne bescherming zijn, en ik zou in de richting van Kroonstad Heilbron gaan.

2. De tweede afdeeling moest staan onder assist. Hoofdcom. Paul Roux, met P.J. Fourie en C.C. Froneman als vechtgeneraals, uit de volgende commando's: Fauresmith onder Com. Visser, Bloemfontein, Com. P.J. Joubert, Bethulie, Com. du Plooy, Wepener Com. Roux, Smithfield Com. Potgieter, Thaba'Nchu Com. Crowther, Rouxville Com. J.H. Olivier, Jacobsdal Com. H. Pretorius, Deeltje Bloemfontein, Com. Kolbe.

Deze macht kreeg bevel op Maandagnacht, den 16[den], één dag na ik dit deed, door Slabbertsnek te trekken in de richting van Bloemfontein, en daarvandaan zuidwaarts, en in de zuidelijke districten al gaande de achtergebleven burgers weder onder wapen te brengen.

3. De derde afdeeling stond onder Gen. Crowther en bestond

1) De Harrismithsche en Vredesche Commando's waren ontboden om ook derwaarts te komen.

uit de burgers van F i c k s b u r g onder Com. P. de Villiers, L a d y b r a n d , Com. Ferreira, W i n b u r g , Com. Sarel Hasebroek, S e n e kal, Com. van der Merwe.

Gen. Crowther moest met deze afdeeling op denzelfden datum, uittrekken ten noorden van Bethlehem, en voortgaan totdat hij Wd. Hoofdcom. Hattingh met de commando's van Harrismith en Vrede ontmoette, en dan onder hem opereeren in de noordoostelijke districten.

Er bleef nog het overige van Com. Michal Prinsloo's Bethlehemsche burgers, te weten, die van de bovenwijk, Wittebergen. Dezen moesten als een macht achterblijven onder den heer Marthinus Prinsloo als hoofd. Deze wacht moest in drieën verdeeld worden, waarvan één te Slabbertsnek, één te Retiefsnek en één te Nauwpoort moest staan. Zij moesten geen wagens bij zich hebben, zoo dat, als de vijand in overweldigende getallen indringen zou, zij hun weg over de bergen vinden konden. Ik stelde die burgers daar, omdat zij, als inwoners van die districten, met het terrein daar goed bekend waren. Het werk van deze wacht was om de groote getallen vee, dat men achter de passen had gezonden, te beschermen. Dit dacht mij zou zij wel kunnen doen, want ik was van meening dat, na al de commando's van achter de bergen uitgetrokken waren, de Engelschen zich niet erg, in allen geval met geen groote macht, zich met de wacht zou bemoeien.

Zoo werd alles geregeld, en ik vertrok door Slabbertsnek op den 15^{den} Juli, verwachtende dat de generaals volgens mijne regeling, in overleg met de Regeering, mij volgen zou; maar wat gebeurde er?

Dadelijk na mijn vertrek, wilden eenige officieren, ontevreden met de regeling die er gemaakt werd, waardoor Gen. Roux als asst. hoofdcommandant het bevel zou voeren eene vergadering van officieren houden om een hoofdcommandant te kiezen - hetgeen geheel strijdig was met de bepaling van den Volksraad, waardoor, namelijk, den President macht gegeven was alle commando-wetten te kunnen veranderen. Had asst. Hoofdcom. Roux toen maar zijn man gestaan dan was alles wel anders gegaan. Maar hij liet het toe en een vergadering werd op den 27sten Juli gehouden, waarop de heer Marthinus Prinsloo, met een paar stemmen (echter niet finaal want eenige officieren, die niet op de vergadering waren, moesten nog stemmen) tot assistent hoofdcommandant gekozen werd.

Zelfs aldus onwettig gekozen, was de heer Prinsloo nog niet finaal gekozen, en wat deed hij als assistent hoofdcommandant?

Hij gaf zich onvoorwaardelijk aan de Engelschen over!

Laat mij in het één en ander kortelijks treden. De Engelschen hadden op den 17den en 18den Juli te Slabbertsnek en Retiefsnek, doorgebroken, en dadelijk heerschte er de grootste verwarring. Een groot gedeelte van officieren en burgers wilden zich maar overgeven. Dit bleek duidelijk daarin, dat op dezelfde vergadering, waarop de heer Prinsloo onwettig tot hoofdcommandant gekozen werd, er besloten werd met 17 tegen 13 stemmen, dat men zich overgeven zou.

EEN COMMANDO BOEREN.

Maar dadelijk dit besluit in revisie nemende - hetgeen mij ook als politiek voorkomt - trok men dat terug, en besloot, stilstand van wapenen voor zes dagen te vragen, ten einde met de Regeering te kunnen raadplegen. Was dat werk voor officieren die zagen dat zij op het punt stonden van vastgekeerd te worden? Kon men denken dat een vijand zoo onnoozel zou zijn om stilstand van wapenen te verleenen, opdat men daardoor wegen tot ontkoming zou kunnen vinden. - Neen 't was òf kortzichtigheid òf ... iets anders! -

Nu hadden de commando's nog gelegenheid om in de richting van Oldenburg of Witzieshoek te ontkomen. Maar, instede van met allen spoed daarheen op te rukken, ging de heer Prinsloo heen en correspondeerde met Gen. Hunter over stilstand van wapenen, hetgeen de Engelsche Generaal natuurlijk niet toestond, en de heer Prinsloo gaf zich, op den 29sten Juli 1900, met al de burgers achter de bergen onvoorwaardelijk over. Dit één en ander heeft de kleur alsof door de heer Prinsloo of iemand anders verraad kan gepleegd geweest zijn; en, wat alles des te bedenkelijker maakt, is dat Vilonel, een gevangene, die wegens hoogverraad een termijn van gevangenschap aan het ondergaan was, een hand in de onderhandelingen had.

Met Prinsloo gaf zich over Gen. Crowther, de Commandd. Paul de Villiers, Ferreira, Joubert, du Plooy, Potgieter, Crowther, Van der Merwe, Roux en ongeveer 3000 manschappen.

Wat alles des te treuriger maakte was dat burgers tot de plaats van Salamon Raath gekomen waren, en dus zoo goed als vrij waren, en toch terugreden om het wapen te gaan afleggen.

Wat Asst. Hoofdcom. Roux betreft, hij deed daar een stap, die niet van een zeer voorzichtigen man, zooals hij bij mij aangeschreven stond, verwacht kon worden, maar wel van een kind. Hij ging namelijk persoonlijk naar Gen. Hunter's kamp om te protesteeren tegen de overgave, op grond dat zij onwettig was, daar hij en niet Prinsloo hoofdcommandant was. Hoe kon assist. Hoofdcom. Roux gedacht hebben aldus de daad van Prinsloo omver te werpen? Wat moet de Engelsche Generaal in de stilte geamuseerd geweest zijn over zulk kinderspel. Men behoeft zich ook niet te vragen wat van Gen. Roux werd? Er kan maar één antwoord zijn: Gen. Hunter had één prisonier meer!

Er ontkwamen echter, de generaals Froneman, Fourie, de Villiers (Harrismith) en de commandanten Hasebroek, Olivier, Visser, Kolbe en anderen met een klein getal burgers en zes, zeven kanonnen.

En wat moet ik zeggen, als ik nog een oogenblik stil sta bij deze daad van Marthinus Prinsloo, en de andere hoofdofficieren, daar achter de Roodebergen? Zij was een gruwelijke moord gepleegd op Regeering, Land en Volk. Drie duizend burgers zoo in de handen van onzen vijand te geven! De burger kan niet volkomen verschoond worden, maar hij kan toch pleiten dat hij aan zijne officieren ge-

hoorzaam moest zijn. De officieren daarentegen verdienen voor altoos door het nageslacht voor deze daad gebrandmerkt te staan.

Een treurig naspel vond nog plaats, toen een groot getal burgers van het Harrismithsche, en een klein deel van het Vredesche commando, nadat zij reeds ontkomen waren, van hunne huizen reden en op het dorp Harrismith het wapen aan Gen. Sir Hector Mc. Donald gingen afleggen. Het is om op de tanden te knersen er aan te denken, dat een volk aldus er niets van dacht zich in den grond te boren. Bij de Harrismithschen was er een landsvader de heer Piet Maree - een lid van den volksraad. Hij was de bewegende oorzaak van de overgave te Harrismith. Hij oefende invloed op de burgers uit, en ried hen aan om de schandelijke daad te doen - hij, één van de zestig mannen, die voor den oorlog stemden!

Hoofdstuk XVIII.
Ik moet voor groote troepenmachten uit tot in de Transvaal wijken.

Zooals ik reeds gezegd heb ging ik met mijn commando's op den avond van den 15den Juli van achter de bergen door Slabbertsnek uit. Ik had met mij de Regeering en 2,600 man, en helaas! 400 wagens en karren. Wat ik ook deed, ik kon de wagens maar niet afschaffen. Wij trokken dien nacht vóór een colonne, die in den namiddag uit Bethlehem gekomen was voorbij, en kwamen op een plaats zes mijlen ten oosten van Kafferskop.

Den volgenden dag kwam ik in aanraking met Engelschen, die in de richting van Witnek trokken. Zij zonden een paarden-commando uit, om te zien waarheen wij wilden. Men wist dus van onzen trek, hetgeen mij zeer speet, want de wensch, die ik had om een gelegen heid te vinden, om één of ander macht van de Engelschen aan te vallen, was nu verijdeld.

Het was echter niets meer om schermutselen dien dag. Noch wij, noch de Engelschen deden eenigen aanval.

In den avond gingen wij tot het oosten van Lindley, en bleven daar den volgenden dag over: 's Avonds weer voort, tot de plaats Riversdale; en, in den nacht van den 18den, stonden wij op de plaats van den heer Thomas Naudé ten noordwesten van Lindley. Al de Engelschen hadden dit dorp verlaten en waren naar Bethlehem gegaan.

Den volgenden morgen (19den) kreeg ik bericht van mijn verkenners, dat een Engelsche macht, van omtrent 400 man sterk, aan het komen was naar Lindley. Dat machtje moest nu in onze handen vallen! Met 500 man en twee kanonnen ging ik om het te nemen. Toen ik maar kort van het lager weg was, kreeg ik een rapport dat

BOERENLAGER.

er een groote macht van cavalerie, zes tot zeven duizend man sterk, tot zeer niabij uit de richting van Bethlehem genaderd was. Ik was dus verplicht de gedachte van de vier honderd te nemen op te geven, en in een westelijke richting uit het pad te trachten te komen van de naderende beredene troepen. Dien avond gingen wij tot op de plaats van den heer C. Wessels van Rivierplaats. Wij konden den volgenden dag niet stil liggen, want de groote macht Engelschen kwam al nader. Zij trok, echter eenigszins rechts, meer in de richting van Roodewal, terwijl ik in de richting van Honingsspruit ging. Ik kwam op de plaats Paardenkraal.

Den volgenden morgen (20 Juli) deed ik het lager voorttrekken, en, met den President en eenigen van de leden der Regeering, bleef ik wat achter om op een hoogen kop zelf te verkennen. Wij hadden gelegenheid de uitnoodiging van den heer C. Wessels aan te nemen om in zijn huis te ontbijten. Daar kwam Gen. Piet de Wet bij mij en vroeg mij of ik nog kans zag om met het vechten aan te houden?

Ik ergerde mij op de plek en keek hem aan.

‘Ben jij gek?’ riep ik uit.

Ik teeken hier aan de woorden, die ik gebruikte: deed ik dit niet, dan zou het van mij oneerlijk zijn.

Toen keerde ik mij om en ging in het huis, niet wetende, dat Piet de Wet, daar op dat oogenblik wegreed, en zijn eigen koers ging nemen.

Na 't ontbijt gingen wij op den kop uit, en na wij daar wat vertoefd hadden, gingen wij het lager achterna. Ik liet het te twaalf ure uitspannen.

Toen hoorde ik van mijne zoons dat Gen. Piet de Wet aan hen gezegd had, dat wij allen dien nacht bij het spoor gevangen zouden worden. Hij wist niet dat ik voornemens was dien nacht over den spoorweg te gaan, maar hij leidde dit af van de richting, die ik de commando's deed trekken.

Te twee ure kreeg ik bericht dat de Engelschen met twee afdeelingen aan het naderen waren: de eene afdeeling was zes mijlen links, en de andere acht mijlen rechts van den weg waarlangs wij gekomen waren.

Ik deed het lager dadelijk inspannen.

Een lager van 460 wagens en karren! Wat was dat mij tot onbeschrijfelijk overlast! Hoe demoraliseerend ook werkte het op de

burgers. Mijn geduld werd zeer op de proef gesteld. Niet alleen kon men nu zich niet haastig met de beslommering van wagens bewegen, maar ook als er gevochten moest worden, gebeurde het dat dan deze en dan die burger het met een wagen of kar te doen had, en naar het vechtterrein niet gaan kon.

Wij trokken tot de plaats van den heer Hendrik Serfontein aan Doornspruit, en terwijl ik daar halt hield, wachtende totdat het donker werd, kwamen eenige burgers - niet mijne verkenners - en zeiden dat er te Honingspruit-station en te Kaallaagte een Engelsch kamp stond.

Dit ontstelde den President en de leden der Regeering, want als dat waar was, zouden wij niet anders dan met hard vechten over den spoorweg kunnen komen, en het gevaar bestond daarbenevens dat wij zouden gevangen kunnen worden.

Ik stoorde mij aan wat deze burgers zeiden niet. Ik wist wat voor verkenners ik had en wachtte op hen. Ik kon ook voorloopig dit aannemen dat als er iets van waar was in wat gezegd werd, dan zou ik er van gehoord hebben van degenen die ik reeds in den morgen in die richting gezonden had. Ten laatste daagde er van het corps van Kapt. Scheepers op - hij verkende v ó ó r en Kapitein Danie Theron a c h t e r het lager - en rapporteerden dat de lijn ‘schoon’ was, behalve dat er een tent of zes te Honingspruit-station, en vier in de Kaallaagte ten noorden van Serfontein-s i d i n g met kleine wachtjes stonden.

Dit gaf aan den President en de leden der Regeering verlichting.

Ik moest nu, om van de groote macht, die van zeer nabij mij volgde, weg te komen, over het spoor gaan. Mijn voorbereidselen daartoe waren alle gemaakt. Ik had in den namiddag een commando van burgers aan de oevers van de Doornspruit achtergelaten om den vijand, die in aantocht was, terug te houden, totdat wij over den spoorweg waren; en nu wachtte ik slechts, totdat de duisternis des nachts mij tot hulp kwam.

Zoodra het donker werd deed ik de wagens in vier rijen langs elkander trekken, met een macht van manschappen aan elke zijde, een achterhoede, en een voorhoede. Onmiddellijk op de voorhoede volgden de President en ik.

Ik ging voort totdat wij ongeveer twintig minuten van het spoor kwamen. Toen deed ik de twee vleugels - ongeveer drie mijlen

van elkaar - naar den spoorweg rechts en links van Serfonteinsiding gaan.

Dicht bij het spoor gekomen, beval ik de voorhoede met den President te wachten, en reed zelf met vijftien man tot aan de lijn om den draad af te snijden.

Terwijl men met het knippen van den draad bezig was, kwam een trein in volle vaart van 't zuiden aan. Ik had niets bij mij, om denzelven in de lucht te doen springen of te ontsporen. Ik kon alleen steenen die daar in het donker gevonden werden op het spoor plaatsen, maar de ‘cowcatcher’ van de machine schoof die weg en de trein ging voort. Schieten had ik verboden, omdat, als er in het front van mijn groot lager gevochten werd, dit tot groote verwarring aanleiding kon gegeven hebben. De trein ging voort en wij gingen over.

Juist toen de laatste wagen het spoor over was, kreeg ik rapport dat kapitein Theron een trein gevangen had, wat meer ten zuiden. Ik deed de wagens voorttrekken, en reed er heen om te zien wat er voorgevallen was.

Toen ik daar kwam hoorde ik dat de trein tot stilstand gekomen was door het breken van de luchtrem; dat de troepen daarop dadelijk op de manschappen (waaronder er ook Bethlehemschen waren) van Kapitein Theron begonnen te vuren, doch dat zij zich spoedig ten getale van 98 overgaven. Vier hunner en één van ons waren zwaar gewond.

Het deed mij leed dat ik, daar het lager nu te ver was, van de kostbare ammunitie niet kon wegvoeren. Ik liet derhalve de vier gewonden, onder de zorg van den conducteur van den trein uit het wachthuisje, waar ik ze vond, nemen, en in een ‘van’ plaatsen, die ik twee honderd pas op het spoor achteruit deed brengen, waar zij veilig zouden zijn als ik den trein aan brand stak; en na de burgers zich uit de wagons goed met suiker, koffie en wat dies meer zij, geholpen hadden, gaf ik alles aan de vlammen. De achtennegentig krijgsgevangenen nam ik met mij.

Toen wij niet ver weg waren hoorden wij dat de kleingeweer ammunitie zich vermaakte door in het vuur op den trein alleen te vechten. Dat gevecht baarde ons geene bekommeris.

Wij waren dus veilig over. Het was niet gegaan zooals Piet de Wet voorzegd had. Hij zag de groote macht achter ons, en vermoedende dat het spoor vóór ons dicht met troepen zou bezet wezen, had

hij gezegd: ‘Van avond word' julle allemal op die spoor gevang.’ In plaats van gevangen genomen te worden, hadden wij achtennegentig troepen gevangen genomen, en een zwaar beladen trein vernield. Hoe anders dan wij die uitdenken zijn dikwijls de wegen van een hooger besturende Hand.

Wij trokken nog dien nacht tot de plaats Mahemsspruit. Vandaar tot Wonderheuvel, en op 22 Juli kwamen wij op de plaats Vlakkuil. Hier stond ik, een dag over om te zien wat de bewegingen van de

ZES BROEDERS IN EEN SCHANS.

Engelschen zijn zouden, daar zij intusschen wat aan het spoor wachtten.

Ik zond van hier eenige wagens met koorn, om dit te laten malen door den molen van den heer Mackenzie nabij het dorp Vredefort.

Denzelfden namiddag werd mij bericht gebracht dat een sterke colonne van de Engelschen van Rhenosterriviersbrug in de richting van Vredefort aan het trekken was, en op de plaats Klipstapel acht mijlen van waar ik mij bevond, was gaan kampeeren.

Pas na den opgang der zon, den volgenden morgen, kreeg ik weder rapport van deze colonne. Uit haar kamp had zij een macht gezonden om onze koornwagens te nemen, en deze waren maar kort vóór haar aan het uitvluchten.

Haastig werd nu opgezadeld, doch wij waren niet bijtijds om de wagens te redden. Ons ziende hield de Engelsche macht dadelijk halt; de wagens tegelijk zoo hard mogelijk latende trekken naar hun kamp.

De Engelschen telden tusschen de vijf en zeshonderd man - wij ongeveer vierhonderd. Hoewel zij dus meer in getal waren wilde ik toch niet dat zij onze wagens zonder een schot te schieten afnemen zouden.

Ik beval dat de burgers stormen zouden.

't Was een opene vlakte. Voor den vijand, noch voor ons was er een enkele positie. Maar dit deed er niets aan toe. De burgers stormden prachtig en kwamen, sommigen tot op twee en drie, anderen tot op vijf en zeshonderd pas van de Engelschen. Zij sprongen van de paarden af en lagen plat op den grond, van waar zij een geweldig vuur openden. Een gevecht, zoo hard als men zich maar denken kon, vond plaats.

Gelukkig was er in een deuk (holte) van den bult, eenige schreden achter de burgers, een schuiling voor de paarden.

Het gevecht werd fel voortgezet een uur lang, en toen ik begon te denken dat de vijand elk oogenblik op de vlucht kon gejaagd worden, gebeurde er wat er zoo dikwijls plaats vond: een versterking daagde op.

Zij hadden twee kanonnen bij zich, en ik moest de zaak opgeven. Met een verlies van vijf dood en twaalf of veertien gewond retireerden wij. Wat het verlies der Engelschen was, weet ik niet; maar, als het waar is wat Kaffers, die daar woonden, ons berichtten, moet het aanzienlijk geweest zijn.

In den namiddag trok ik met het lager tot op de plaats Rhenosterpoort, en de vijand ging in den avond naar Klipstapel terug.

En nu concentreerden de Engelschen. Groote legermachten vergaderden zich om mij. Van achter uit de richting van Bethlehem en Kroonstad kwamen er gedurig meer colonnes, totdat mijn macht als in het niet, in vergelijking met hen, wegzonk.

Ik stond op de plaats Rhenosterpoort aan de Vaalrivier, twintig

mijl van Potchefstroom, waar er ook een sterke macht was, die ik ook gedurig in het oog moest houden.

Toch, niettegenstaande hun groote overmacht, scheen het alsof de Engelschen geen lust hadden naar mij in de bergen van Rhenosterpoort te komen. Zij deden iets anders. Zij begonnen van verre om te trekken, van Vredefort, namelijk, over Wonderheuvel tot Rhenosterrivier, en sloegen kampen op langs de rivier tot nabij Baltespoort. Vandaar weer trokken zij het kordon tot Scandinaviërdrift aan de Vaalrivier.

Nu was het voor ons om door die lijn te breken, of om door de Vaalrivier te gaan in de Zuid-Afrikaansche Republiek. De Vrijstater wilde liever in zijn eigen Staat blijven, en dit zou hij ook hebben kunnen doen. Maar wij waren belast met een zwaar wagen lager, en een massa ossen; en, zoolang die bij ons waren, was het voor den Boer een te harde zaak wagen, kar en ossen in de hand van den vijand te laten vallen, en, alles opofferende, als paardencommando door te breken. Wij stonden daar tusschen het kordon en de Vaalrivier en hadden bijna elken dag gevechten of avontuurtjes met de voorposten van den vijand, zooals eens bij de Witkopjes te Rheboksfontein, en weer, zooals toen er in het huis van den heer C.J. Bornman van zijne ‘kuiergasten’ - Engelsche verkenners - gevangen werden.

Het ging zoo voort tot op den 2^{den} Augustus, op welken dag wij daar, op Vaalriviersoevers, een bitteren kelk te ledigen hadden.

Het was op dien dag, dat ik bericht ontving van de onvoorwaardelijke overgave van Prinsloo achter Nauwpoort.

Ik ontving een schrijven van Gen. Broadwood, dat mij berichtte dat er door zijne linies een rapport van Gen. Marthinus Prinsloo aangekomen was, aan mij gericht. De drager daarvan was de secretaris van den heer Prinsloo, de heer Kotzé; en nu vroeg mij de Engelsche generaal of ik waarborgen zou, dat genoemde secretaris weer terug zou kunnen gaan, als hij, tot opheldering van het rapport, het eigenhandig overbracht. De secretaris van den heer Prinsloo had zeker gemeend, dat hij opgewassen was om ons, verdwaalde onnoozele ‘klompje’, terecht te helpen, en aan de Engelschen over te leveren, maar daarvoor was hij waarlijk te jong!

Nu was er bij ons het vermoeden, dat er een groote schroef moest

los wezen[1] met de strijdmachten, die wij achter de Roodebergen hadden gelaten, want, op den vorigen dag had ik een brief van Gen. W. Knox uit Kroonstad ontvangen, die mij mededeelde, dat Gen. Prinsloo met al zijne commando's zich overgegeven hadden. Om nu iets meer daaromtrent te weten te komen, gaf ik aan Gen. Broadwood de verzekering, dat ik den secretaris van den heer Prinsloo ongedeerd zou laten teruggaan.

Daarop reden de President, eenigen der Regeeringsleden en ik den rapportbrenger tegemoet, om hem de gelegenheid niet te geven onze posities af te zien; en halverwegen tusschen de Engelschen en ons kwamen wij hem tegen. Hij gaf mij dezen brief:

Hunterskamp, 30 Juli 1900.

Den WelEd. Gestr. Heer C.R. de Wet, Hoofdcommandant.

WelEd. Gestrenge Heer,

'Door de groote overmacht van den vijand was ik verplicht mij, met al de O.V.S. lagers hier te velde onvoorwaardelijk aan den vijand overtegeven.

Ik heb de eer te zijn, uw Weled. Gestr.
Dienstwillige dienaar
M. PRINSLOO.
Hoofdcommandant.

Hierop antwoordde ik hem in een ongesloten enveloppe aldus:

Te velde, 3 Augustus 1900.

Den Weled. Heer M. Prinsloo.

Mijnheer. - Ik heb de eer de ontvangst te erkennen van uw schrijven, d.d., den 30sten 1.1. Het verwondert mij te zien dat gij uzelven noemt hoofdcommandant. Vanwaar gij het recht krijgt uzelven de betrekking van hoofdcommandant aantematigen is voor mij een raadsel. Gij hadt geen recht als hoofdcommandant te handelen.

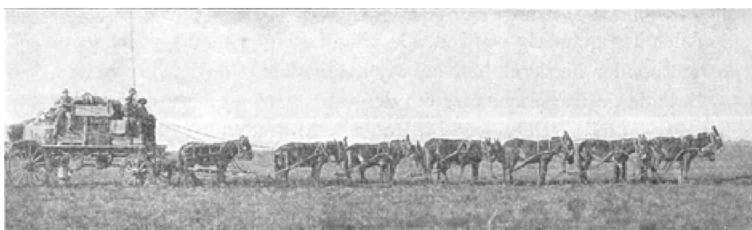
Ik heb de eer te zijn
C.R. DE WET.
Hoofdcommandant O.V.S.

Nauwelijks was het rapport van Prinsloo beantwoord, of wij zagen twee personen te paard naar ons komen. Het bleken twee burgers te

1) Dat het niet in orde was.

zijn, gezonden door Gen. Piet Fourie, die tijdens de overgave met Prinsloo achter de Roodebergen was. Deze burgers brachten ons van genoemden officier en van Gen. Froneman, Com. Hasebroek en anderen nader bericht van de overgave van Prinsloo. Ook hield het rapport in, dat niet allen zich hadden overgegeven; dat, integendeel, ruim twee duizend burgers ontkomen waren. Dit beurde ons op en President Steyn en ik zond Rechter Hertzog om de ontkomene commando's, die volgens het rapport, ergens aan de Wilgerivier in het district Harrismith waren, tot ons, indien mogelijk, over te brengen.

Zoo ver ik heb kunnen uitvinden waren er nu vijf of zes Engelsche generaals, met 40,000 of 50,000 troepen, waarvan het meerendeel bereden waren, allen er op uit om de Regeering en mij, gevangen te nemen.

TRANSPORTWAGEN.

Mijn legertje telde slechts 2,500 manschappen.

Op den namiddag, toen ik bovenstaand schrijven ontving, kon ik nog ontkomen met den weg van Parijs, aan de Vaalrivier, naar Potchefstroom. Die weg ging met Schoemansdrift door en langs de Vaalrivier tusschen Parijs en Vanvurenskloof. Hij was echter eenigszins onveilig geworden, aangezien er dienzelfden namiddag een groote macht langs de Vaalrivier van Vredefort naar Parijs aan het optrekken was. Deze macht zou den volgenden morgen vroeg te Vanvurenskloof kunnen zijn: en dit zou ook kunnen de macht te Potchefstroom, waarvan ik gesproken heb.

Ik deed nog dien avond van den 2den Aug. het lager door de Vaalrivier trekken tot bij Venterskroon, zes mijlen van Schoemansdrift. Den volgenden morgen vroeg rapporteerden mijne verkenners dat

de Engelschen snel aan het oprukken waren van Potchefstroom in twee afdeelingen: één was te Zandnek, - de ander was al gevorderd tot Roodekraal in de richting Schoemansdrift. Zij zeiden dat het zijn kon dat het ééne deel een wending gemaakt had naar Vanvurenskloof. Nu ging de weg van Venterskroon tusschen twee bergketenen ten noorden uit naar Vanvurenskloof, en ik vreesde dat de Engelschen ons op dien weg zouden afsnijden.

Ik moest dit tot elken prijs verhinderen, en - ik had haast geene manschappen om dit mede te doen; want het grootste gedeelte mijner manschappen waren nog ten zuidoosten en zuidwesten van de Vaalrivier. Er bleef niets voor mij over dan de burgers die in het lager waren overgebleven te nemen, en terwijl het lager met allen spoed uittrok, met hen opterukken en te verhinderen dat de vijand de kloof bezetten zou. Ik deed dit, met één gedeelte der mannen en ging naar Vanvurenskloof op, terwijl ik een ander deel naar Zandnek zond.

Alles liep gelukkig goed af. De vijand daagde niet op. Het lager kwam zonder hindernis uit, en wij kampeerden te Vanvurenskloof.

Ik leide de Engelsche hier om den tuin, want zij moesten gedacht hebben dat wij met den weg bij Roodekraal zouden uitgekomen zijn.

Maar wat onverstaanbaar is, is dat de macht achter ons, die den vorigen avond te Parijs kwam, daar dien nacht bleef, en toen zij eerst den volgenden morgen daarvandaan ging, zij niet trok, zooals verwacht kon worden naar Vanvurenskloof, maar naar Lindequesdrift, minstens acht mijlen langs de Vaalrivier op.

De burgers, die in de richting van Roodekraal trokken, waren met de Engelschen slaags te Tijgerfontein. Er werd hevig met de kanonnen gebombardeerd, en mijne manschappen vertelden mij, dat de bavianen waarvan er vele in de bergen waren - arme dieren - van de ééne krans naar de andere sprongen, schreeuwende van vrees voor de lyddiet-granaten, die overal vielen en de rotsen braken. Onze mannen en de Engelschen kwamen dicht bij elkander, en er werd geweldig met geweren gevochten. Het verlies van den vijand, zooals later bleek, was meer dan honderd dood en gewond. Wij verloren twee man.

Wij kampeerden dan te Vanvurenskloof.

Den volgenden morgen werden wij door den vijand verrast - hetgeen op de nuchtere maag geen kleinigheid is.

Het bericht van mijn verkenningscorps ontving ik toen de Engelschen geen 3000 schreden van ons waren, en toen was men reeds begonnen met grof geschut niet alleen, maar ook met geweren op het lager te schieten.[1)] Dadelijk werden posities ingenomen, en het lager vluchtte al wat het kon. Het gelukte den wagens over de eerste randjes te komen. Zij gingen toen, eenigszins buiten gezicht voort, terwijl wij de Engelschen bezig hielden. Dezen kwamen al nader in overweldigende overmacht. In hun stormen zag ik hoe velen van hen onder ons onmeedoogenloos vuur neergeschoten werden. Het viel echter er niet aan te denken de overmacht tegen te houden, en wij moesten de posities verlaten, met één dood en één gekwetst.

Dien nacht trokken wij tot tien mijl ten oosten van den Gatsrand op weg naar Frederiksstad-station, en den volgenden ochtend tot aan den voet van dat gebergte. Wij spanden een weinig uit, en gingen weder voort, daar onze vervolgers nu met alle krachtsinspanning ons achternazetten. Het was niet alleen de macht waarmede wij te doen hadden aan den anderen kant van Vanvurenskloof, maar de vereenigde machten der Engelschen die van verschillende punten nu concentreerden om onzen ondergang te bewerken. De Engelschen waren er zeker onbeschrijfelijk boos over, dat wij te Vaalrivier, waar zij dachten dat zij ons in de handen hadden, hen ontglipt waren. Het was buiten al hunne berekeningen geweest, en om van zich alle blaam te werpen, rapporteerden zij dat wij door de rivier gegaan waren waar er geen drift was - hetgeen niet waar is: Wij trokken door de wagen- en postdrift: de alombekende Schoemansdrift.

In allen gevalle de vijand kwam in groote getallen achter ons aan, en wij moesten weg.

Wij trokken dien avond, den 7den Augustus, ten noorden van Fredriksstad-station over het spoor, deden een brug met twee spanningen in de lucht vliegen, en braken het spoor met dynamiet.

1) De reden waarom Kapitein Scheepers mij zoo laat het weten deed, was, dat hij ditmaal in de nabijheid van Zandnek met zes zijner manschappen veertien wagens, waarbij er dertig troepen waren, bestormde en voor bijna een uur lang zoo bevocht, dat zij op het punt stonden zich over te geven, toen een versterking opdaagde. Kapt Scheepers moest toen retireeren, met het gevolg, dat hij toen hij uitkwam, zag, dat de vijand aan het komen was, en ter nauwernood voorbij kon komen, om mij het bericht te brengen.

Den volgenden dag kwamen wij te Mooirivier met haar kristallen stroom. Winter of zomer vloeit de heldere rivier en verschaft in onuitputtelijken overvloed water ter besproeiing aan vruchtbare landouwen, die aan hare boorden bebouwd kunnen worden.

Door die rivier - terecht m o o i genoemd - gingen wij en kwamen bij het commando van Gen. Liebenberg, die, even als wij in de 'bak' zich bevond. Hij trok met ons, en den volgenden dag waren wij negen mijl van Ventersdorp.

Vroeg dien morgen kwam het bericht:

'Die Engelsche kom aan en trek o'er die breedte van die aarde.'

'Inspannen!' klinkt het bevel.

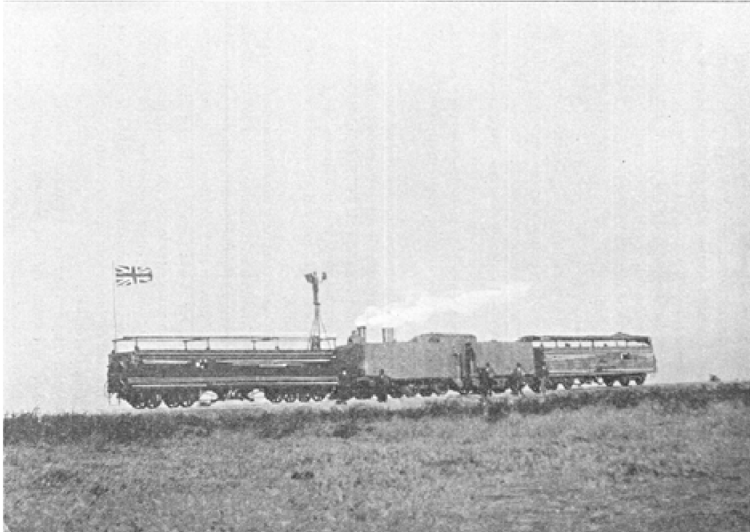
Niemand murmureert. Elkeen doet het zoo snel, dat men niet verstaan kan dat een lager zoo spoedig in beweging kan komen - en voort vluchten de wagens en karren, naar Ventersdorp peilende.

Aan vechten viel haast niet te denken, de macht van den vijand was zoo groot. Ons eenig redmiddel was vluchten. Wij wisten al te goed dat een Engelschman met een Boer niet trekken kon, en zijn ossen en paarden in werkende conditie houden. Wij zouden dan dit doen: zóó snel weg te trekken dat de vijand ten laatste uitgeput en machteloos moet nederliggen - hetwelk, zooals de lezer straks zien zal, het geval werkelijk was.

Er moest evenwel gevochten worden, om het lager te behouden, tegen een macht cavalerie, die haastig vooruit kwam en achter ons aan oprukte. Men wilde voor goed een einde aan de voortvluchtenden maken. Er moest een einde komen aan de kleine macht, die hoewel steeds wijkende, toch hier en daar een korten wederstand bood, en haar vervolgens deed 'les opzeggen', zooals nabij Retiefsnek, en later ten noorden van Lindley, en weder op het spoor, en dan nabij Vredefort, en dan op de voorposten te Rhenosterspoort en weder te Tijgerfontein. Ja er moest een einde aan komen.

Wij waren verplicht dit te doen, nabij Ventersburg, zoodat ons lager de kans zou krijgen om te ontkomen. Wij vielen de oprukkende beredene troepen op verschillende punten aan, en stuitten hen in hun malle vaart. Maar onze tegenstand duurde niet lang. Wij moesten wijken, en één van onze Krupps achterlaten.

Had ik dit niet gedaan, en onze Krupp aan het schieten niet gehouden, totdat het niet meer kon gered worden, dan was het lager naar alle waarschijnlijkheid genomen. De lager werd echter gered.

EEN GEPANTSERDE TREIN.

Hier liet ik de krijgsgevangenen los.

En nu moest het onze vervolgers zoo veel mogelijk bemoeilijkt worden. Het ruige wintergras stond dor en droog en zeer vatbaar voor het vuur. Ik besloot dat al gaande achter mij af te branden, en het aldus onmogelijk te maken voor de Engelschen voor hunne ossen weiveld te vinden. Ik deed derhalve het vuur in het gras steken, en het gansche landschap achter ons werd zwart.

Wij trokken voort tot op de plaats van den heer Smit, een uur te paard ten zuiden van Witwatersrand - de groote waterscheiding die in de richting van Marico loopt. Die gingen wij over, trokken denzelven af, en hielden den ganschen nacht niet op met voort te gaan, totdat wij in den morgen, 11 Augustus, ten zuiden van Magaliesberg kwamen.

In den namiddag gingen wij slechts den nek over en door de Krokodilrivier.

Het veld was hier beter, en wij hadden den nek voor posities achter ons lager. Mijn plan was om daar wat te blijven en rust aan de moede dieren te geven.

Gen. Liebenberg nam bezit van de stellingen ten westen, dicht bij Rustenburg, doch onmiddellijk na hij dit gedaan had, kwamen er Engelschen in een ander deel van den nek. Hij liet mij dat weten en stelde mij er in kennis van, dat hij daar niet blijven kon.

Weer moesten wij wijken en ik kon aan de dieren de rust niet geven, die ik had willen doen.

Wij sloegen den weg in van Rustenberg naar Pretoria, en kwamen den volgenden avond tot dicht aan Commandonek, welke, zooals wij spoedig ontdekten, door een Engelsche macht gehouden werd.

Ik deed het lager aankomen, en reed zelf vooruit met een paardencommando. Toen ik niet ver af was zond ik een briefje aan den bevelvoerenden officier hem aanzeggende dat, als hij zich niet overgaf, ik hem aanvallen zou. Dit was om uit te vinden hoe sterk men daar was, en indien het mogelijk was werkelijk een aanval te doen, om dan door den nek ten oosten om de machten van Engelschen, die mij achtervolgden, te trekken.

Het gelukte mijn rapportrijder in het kamp te komen, vóór men hem blinddoekte. Hij kwam met de gewone weigering terug, en rapporteerde dat hoewel de macht daar niet groot was, waren de posities zoo sterk, dat de macht niet zou kunnen overweldigd wor-

den, vóór de Engelschen van achter bijkwamen.

Ik moest dus de gedachte opgeven daar door te breken, en om de Engelschen te trekken.

Wij gingen toen in de richting van Zoutpan, en kwamen een paar uren daarna aan de Krokodilrivier - niet ver van deze pan.

De Engelschen waren nu een heel eind achter, en wij konden wat uitrusten.

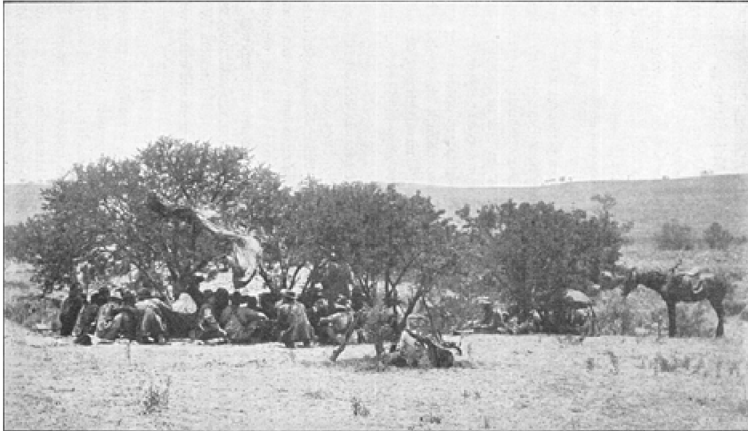
Hoofdstuk XIX.
Ik keer met een kleine macht naar den Vrijstaat terug.

Hier aan de Krokodilrivier sprak President Steyn het als zijn wensch uit, met de leden der Regeering een bezoek te brengen aan de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek, die toen te Machadodorp zich bevond. Dat zou waarlijk geen lichte taak zijn te volbrengen, want men zou, om Machadodorp te bereiken, door een deel van den Transvaal, waar er op sommige plaatsen groote schaarschheid van water en waar het land zoo goed als woest was, en, op andere, waar de kaffers, die er woonden, ons niet goed gezind waren, moeten gaan. Men zou namelijk moeten gaan door het Boschveld. Men zou ook niet buiten gevaar van de Engelschen zijn, want de President zou den Pietersburg-spoorweg, welke in hun bezit was, moeten overschrijden.

Het werd echter goed gevonden dit te doen. Ik besloot den President niet te vergezellen; maar met twee honderd paardenruiters direct terug te gaan naar den Oranje Vrijstaat. Ik zou dan ook overal op de plaatsen bekend maken, dat ik terugtrok, en aldus de aandacht der Engelschen van het lager aftrekken.

Ik riep de commandanten bijeen en deelde hun mede wat ik doen wilde. Zij stemden met mij overeen, en Com. Steenekamp werd tot asst. hoofdcommandant gekozen, om het lager naar het Boschveld te leiden.

Op den 14^den^ Augustus, verliet President Steyn het lager, om naar Machadodorp te gaan; en ik drie dagen later. Ik nam met mij Gen. Philip Botha en Com. Prinsloo met 200 man, als ook Kapt. Scheepers met zijn corps, bestaande uit dertig man. Met mijn staf telden wij allen tezamen 246 man. Zoo gingen dan nu onze wegen uiteen.

BIJEENKOMST VAN BOERENLEIDERS

De President naar de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek, het lager naar het noorden, en ik naar den Vrijstaat terug.

Ik moest nu over de Magaliesbergen. De naaste twee passen, waar ik mede overgaan kon waren Olifantsnek en Commandonek. Maar de eerste was te ver ten westen, en de tweede was waarschijnlijk door Engelschen nog bezet. Ik besloot derhalve tusschen de beide nekken met een voetpad, dat over het gebergte ging, te trekken. Ik moest dezen tusschenweg kiezen, omdat ik niet wist of Commandonek van den vijand bezet kon zijn.

Op den 18den Augustus kwamen wij op een plaats waar Duitschers woonden - de ouders en zusters van den heer Penzhorn, secretaris van Gen. Piet Cronjé. Zij betoonden zich zeer vriendelijk jegens ons, en deden alles wat in hun vermogen was om ons te onthalen.

Vandaar reisden wij nog denzelfden dag voort, en bespeurden weldra een groote kamp van den vijand, gekampeerd op den weg van Rustenburg naar Pretoria, tusschen Commandonek en Krokodilrivier. Dit kamp lag, van waar wij het gezicht daarvan kregen, omtrent zes mijlen ten zuidoosten. Een ander groot kamp stond zeven mijlen ten noordwesten.

De vijand kon ons duidelijk zien, want het was heelemaal open veld, behalve waar er hier en daar lapjes bosschen waren.

Wij reden nu voort in de richting van Wolhuterskop, gelegen dicht aan de Magaliesbergen. Ik dacht dáár in den grooten weg van Rustenburg naar Pretoria te zullen kunnen komen, waar het voetpad over de Magaliesberg dan nog acht of negen mijlen vandaan was.

Wij kwamen tot ongeveer twee mijlen oost van Wolhuterskop, en daar zagen wij plotseling voor ons twee Engelsche verkenners. Wij vingen één van de twee. Deze vertelde ons dat een groote macht van den vijand vlak vóór ons aan het komen was.

Wat nu gedaan?

Met het voetpad konden wij nu niet voort, want dáár versperde deze macht ons den weg. Noord en west waren er ook machten, zooals ik reeds gezegd heb, en dwars voor ons lag de keten van de Magaliesbergen. Wij bevonden ons dus als tusschen vier vuren.

Daarbenevens drong zich nog de gedachte aan mij op, dat onze paarden moede waren van al het geweldig trekken. Ik wist dat dit ook het geval was met de Engelsche paarden, maar ik kon niet weten of zij niet versche van Pretoria gekregen hadden. Zij konden

in allen geval de beste paarden uit elk kamp kiezen en een overmacht tegen ons zenden.

Lezer! Dat was één van de oogenblikken waarin een man zijn tegenwoordigheid van geest moet behouden - anders gaat hij overboord.

Terwijl ik nog over de zaak nadacht begonnen er van het kamp ten westen troepen uittetrekken met den weg tusschen Wolhuterskop en Magaliesberg, omtrent twee mijlen van ons. De verkenner, die ontsnapt was, kon nu bij de macht zijn. Ik moest dus handelen.

Ik besloot het Magaliesgebergte zonder weg of voetpad te beklimmen!

In den omtrek was een kafferhut. Ik reed daarheen.

‘Recht dwars voor ons,’ vroeg ik den kaffer, die daar woonde, en wijzende naar het Magaliesgebergte, ‘kan 'n mensch daarover?’

‘Nee, baas, jij kannie?’ gaf de kaffer ten antwoord.

‘Heeft nooit 'n mensch daar over gereden?’ vroeg ik hem weder.

‘Ja baas,’ antwoordde de kaffer, ‘vammeleve.’[1)]

‘Loopen daar bobbejane over?’

‘Ja helle loop daar, maar die mensch nie!’

‘Rukt op,’ zeide ik tot de burgers. ‘Dat is onze eenigste weg en waar een baviaan over kan, daar kunnen wij, daar moeten wij ook over.’

Bij ons was een korporaal, Adriaan Matthijsen, een burger van 't district Bethlehem, die zeer van pas en droogweg soms een grap kon maken. Hij keek op tegen het gebergte twee duizend voet hoog en zuchtte:

‘O Roode Zee!’

Daarop zeide ik: ‘De kinderen Israëls geloofden en gingen door. Kom aan. Geloof maar. Deze is niet de eerste Roode Zee, waarmede wij te doen hebben gehad, en zal de laatste niet zijn!’

Wat Korporaal Matthijsen dacht weet ik niet, want hij zweeg stil en trok een lang gezicht, alsof hij dacht:

‘Noch gij, noch iemand bij ons zijt Mozes!’

Wij rukten op, onopgemerkt zooals ik denk, in een lap bosschen,

1) ‘Van mijn leven’, vroeger, lang geleden.

die ons, om mij nog wat te blijven bepalen bij de toepassing van de geschiedenis van de Roode Zee een wolkkolom was, om ons van de Engelschen te verbergen.

Wij kwamen tot een kloof, en gingen zuidwest daarin op, buiten gezicht van de Engelschen, totdat wij meer dan de helft van het gebergte beklommen hadden. Daar moesten wij zuidwaarts uit de kloof gaan, en, in volle gezicht van den vijand, verder den berg uitklauteren.

Het was nu zoo steil, dat er geen kans was te blijven rijden. De burgers moesten hunne paarden leiden en hadden de grootste moeite om op hunne voeten te blijven. Het gebeurde dikwijls dat een burger viel en achteruit onder zijn paard ingleed. Het ging al zwaarder en zwaarder, totdat wij bijna boven op een groot granietplaat, zoo glad als ijs, kwamen, waar mensch en dier nog meer struikelden, en gedurig vielen.

Wij waren, zooals ik zeide, in gezicht van den vijand; en, hoewel buiten het bereik van Lee Metfords, toch niet van grofgeschut.

Ik hoorde burgers kermen:

'Wat als de vijand nou op ons die kanonnen stel' - 'wat zal dan van ons worden?' - 'Hier kan niemand pad gêe.'

Ik merkte aan dat dit alleen kon gedaan worden als de Engelschen een Howitzer hadden: een soort kanon, dat niet erg in den smaak van de Engelschen viel, - althans de van colonnes die ons achtervolgd hadden.

Maar niets gebeurde. De Engelschen schoten op ons niet: zij kwamen ons ook niet achterna. Korporaal Matthijsen zou nu kunnen gezegd hebben dat zij voorzichtiger waren dan Farao.

Wij bereikten den top van den berg - doodmoede! Vele bergen had ik beklommen: Majubaas ruwe rotswanden had ik bestegen; op de steile zijden van Nicholsons Nek had ik uitgekropen; en nimmer was ik zoo moede als nu. Maar ik ondervond een gevoel van voldoening in de diepte van het gemoed, en al het zware, dat wij te doorworstelen hadden gehad, werd vergoed door de prachtige panorama, die zich nu voor ons in het zuiden uitstrekte. Het was het oneffen veld, tusschen het gebergte, waarop wij stonden en Witwatersrand. Door een moot[1)] konden wij ver zien, en waar wij ook vóór

1) kloof.

GEWAPENDE BURGERS.

ons het oog wierpen, was er geen teeken van iets op den vijand gelijkende.

Daar het nu te laat was om eerst af te zadelen, begonnen wij, na een weinig gerust te hebben, den berg af te dalen, om een plaats te bereiken waar ik hoopte eenige slachtschapen of ossen voor de manschappen te krijgen, die niet alleen afgemat waren, maar ook erg honger hadden.

Wij begonnen den berg af te dalen, wel sneller dan wij hem beklommen hadden, maar niet te snel, want de helling was erg steil. Nog anderhalf uur duurde het vóór wij beneden bij een boerenwoning kwamen.

Het laat zich denken hoe de burgers bij het avondeten het hart ophaalden en wat het was de moede ledematen, rust te geven.

Den volgenden morgen vonden wij daar ook goed en overvloedig paardenvoeder, want toen was het nog niet de gewoonte van de Engelschen, om alles voor den voet te verbranden. Zij voerden althans op al de plaatsen dat helsche werk nog niet uit.

Ik was nu gerust wat het lager betrof. De aandacht van de Engelschen zou nu wel daarvan afgetrokken zijn. Ik had ook gelijk; want na eenige dagen hoorde ik, dat zij het lager niet achtervolgen konden, omdat hunne trekossen zoowel als hunne paarden zoo gansch afgemat en uitgeput waren, dat die bij hoopen stierven. Ik hoorde ook dat het hun spoedig bekend werd, dat De Wet opweg naar den Vrijstaat terug was, waar hij zich weer aan spoor- en telegraaflijn vergrijpen zou, en dat President Steijn het lager verlaten had en op weg naar Machadodorp was.

Het was op den 18^{den} Augustus 1900, dat wij bij die boerenplaats daar straks genoemd, in gerustheid onze bete broods eten konden, en onze paarden zoo veel voeder gunnen als zij maar hebben wilden. 't Was alsof er voorloopig een zware last van onze schouders gevallen was.

Dien namiddag trokken wij door de Krokodilrivier, en vernachtten bij een winkel onder Witwatersrand, die nog gespaard was gebleven, hoewel er bijna geen voorraad waren meer in was. Er was echter voeder in overvloed, en wij konden weer onzen paarden goed te eten geven.

Daar ik bericht kreeg dat een sterke macht van Engelschen in optocht was van Olifantsnek naar Krugersdorp, trok in in den nacht

weg. Het was dezelfde macht, die het lager de vorige week voorgelegen had, toen wij Ventersdorp voorbijtrokken. Ik wilde, vóór het licht werd, den volgenden dag hun weg ('t was dezelfde, dien Jameson, toen hij zijn inval in de Zuid-Afrikaansche Republiek deed getrokken had) overschreden hebben.

Ik slaagde hierin en hoorde niet weder van deze macht. Rustig ging ik in de richting van Gatsrand, voort.

Ik trok daarvandaan voort over den Krugersdorp-Potchefstroomspoorweg acht of tien mijlen ten noorden van Bank-station. Het spoor daar was toen nog niet overal bewaakt - alleen bij de stations waren er kleine garnizoenen, en zoo kon men zelfs bij dag over. Tot mijn leedwezen had ik geen enkel patroon dynamiet of eenig stuk gereedschap bij mij, waarmede ik het spoor kon breken. 't Was mij zwaar aldus een spoorweg te zien en geen schade er aan te doen - want het was mijn leuze om de spoorbaan nooit te passeeren zonder de communicatie des vijands te storen.

Wij kwamen op de plaats van de heeren Wolfaard, die met Gen. Cronjé gevangen waren. Hier ontmoette ik Com. Danie Theron met zijn tachtig man. Hij was tusschen Mooirivier en Ventersdorp ter zijde geweken, en zijne paarden waren, hoewel nog zwak, toch wat uitgerust. Ik gaf hem order om na eenige dagen naar mij te komen, om mij tot steun te zijn, totdat mijn commando's konden terug komen. Mijn doel was niet groote operaties te ondernemen. Daar was mijn macht niet sterk genoeg voor. Ik wilde nu vooral mij bezig houden met de communicatie van den vijand te storen door het spoor en de telegraaf te vernielen.

Met de hoofdlijn in den Vrijstaat, moet ik hier zeggen, was het reeds anders gesteld dan met de Krugersdorpsche taklijn, waarover wij pas gekomen waren. Omdat zij de voornaamste verbindingslijn van Lord Roberts was, had hij gezorgd dat er overal wachten waren.

In den nacht van den 21sten Aug. kwamen wij te Vanvurenskloof. Wat was het ons den volgenden morgen verrukkelijk daarvandaan weer koppen voor ons, als de oude bekenden, ten zuiden van de Vaalrivier in onzen Vrijstaat te herkennen.

‘Daar is de Vrijstaat’ hoorden wij roepen van verschillende kanten toen het licht werd. Iedereen was uitbundig als een kind om het land weder te zien, dat, van alle landen op aarde, de beste plaats in 't hart innam.

Ik zond Gen. Philip Botha hiervandaan, om de burgers van Vrede en Harrismith, die tehuis gebleven waren, weder bijeen te brengen, en met hen naar mij te komen. Toen verzuimden wij maar zóó lang als het voor de paarden noodig was, en trokken daarna voort. Nog dien avond kwamen wij op de plaats Rhenosterpoort, waar ons lager iets meer dan een week gestaan had, onmiddellijk vóór wij door de Vaalrivier getogen hadden. De eigenaar van de plaats was de oude heer Jan Botha. Neen! het kan niet zijn: dat hij tot de familie van de Paul Botha van Kroonstad behoort, want hij en zijn huisgezin, (waaronder was zijn zoon Jan, een goede veldcornet) waren echte Afrikaners. En was het ook zoo, dat hij tot de familie van Paul Botha behoorde, dan was het verschil even groot in gevoel en aard, als het, helaas! in dezen oorlog het geval was tusschen de leden onderling van vele families. De één had alles voor zijn land feil; terwijl, daarentegen, de ander van denzelfden naam, alles dat hij doen kon tegen zijn land en volk deed. Maar hier waren er die wanklanken in het huis niet. Ook de twee oude broeders van den heer Botha, Philip en Hekkie, waren hart en ziel met ons.

Potchefstroom was tijdelijk zonder Engelschen. Ik reed daarheen, en daar werd het welbekende portret van mij genomen, dat veel verspreid werd, waar ik met een mauser in de hand zit. Ik meld dit slechts ter wille van de geschiedenis verbonden aan het wapen, dat ik in mijn hand hield. Die was als volgt:

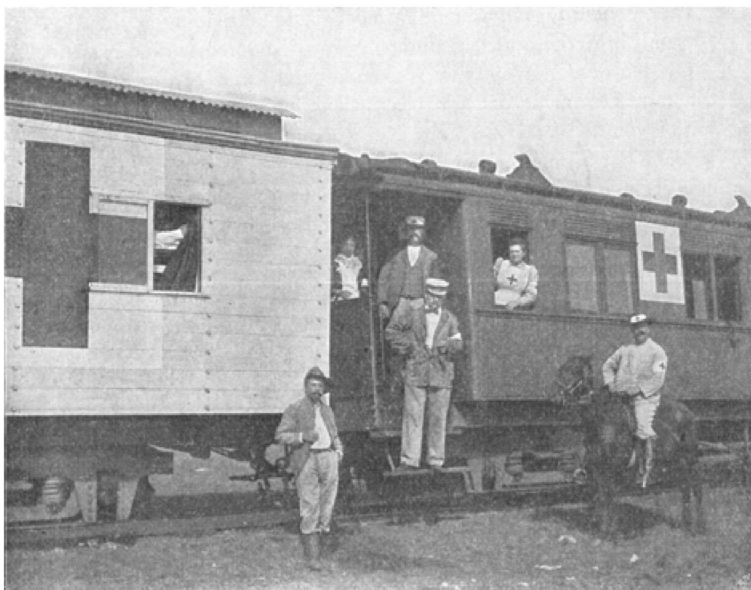
Toen de vijand doortrok naar Pretoria bleef een garnizoen te Potchefstroom achter, en vele burgers gingen dáár hunne wapens afleggen. Die wapens werden op één hoop verbrand. Toen het garnizoen het dorp verliet, kwamen de burgers weder in het dorp. Onder hen waren er eenigen, die aan het werk gingen om kolven voor de geweren die verbrand waren te maken.

‘Dit geweer,’ zeide men, mij één toonende, ‘is het tweehonderdste, dat van den hoop gebrande genomen en weer in orde gemaakt is.’

Dit had zulk een indruk op mij, dat ik het in mijn hand nam en mij daarmede liet photographeeren. Het spijt mij slechts dat ik de namen van de burgers die het werk deden hier niet te boek kan stellen. Hunne namen zijn waardig in onze geschiedrollen opgeschreven te staan.

Na ik mij hier weer van dynamiet voorzien had, ging ik terug naar mijn commando, en trok in den nacht stil weg tot bij Rhenosterkop.

Daarvandaan zond ik Veldcorn. Nicolaas Serfontein van het Bethlehem-commando in de richting van Reitz en Lindley om de kaffers, die ,naar ik vernam, erg brutaal met onze vrouwen waren tot hun plicht te brengen. Het overige van de Bethlehemschen, onder Com. Prinsloo met Veldcorn. du Preez moest bij mij blijven, om te trachten de commando's die van achter de Roodebergen ontvlucht waren, en die onder het bevel van Gen. Fourie zich ergens in 't zuiden van den staat bevonden, onder mijn toezicht te krijgen;

LAZARETTREIN DER BOEREN.

terwijl ik Kapt. Scheepers daar liet, om het spoor nacht aan nacht met dynamiet te vernielen.

Ik trok dien nacht voort tot op de plaats van den heer Welman ten zuidwesten van Kroonstad.

Dáár kreeg ik bericht dat de commando's van Gen. Fourie in de nabijheid van Ladybrand waren. Ik zond toen rapport aan hem en Rechter Hertzog om te komen en mij te spreken, in betrek-

king tot het weder onder wapen brengen van de burgers in de zuider- en zuidwester districten van den Staat.

Dit rapport nam Com. Michal Prinsloo met eenige rapportrijders naar Gen. Fourie. Den nacht, toen hij over het spoor ging, deed hij het in de lucht springen, vóór en achter een voorbijgaanden trein. De trein kon toen vóór- noch achteruit, en viel alzoo in de handen van Com. Prinsloo, die, nadat hij er uitgenomen had wat hij wilde, denzelven verbrandde.

Wat mij zelven betreft, ik bleef op in den omtrek van de plaats van oud Com. Nel.

Hier gebeurde één van de wonderlijkste uitreddingen die God voor mij in dezen oorlog gedurig in één of anderen vorm bewerkte.

Op den derden avond met zonsondergang kwam er een hottentot tot mij. Hij zeide dat zijn baas, wiens huisgezin ongeveer twaalf mijlen van de plaats van Com. Nel woonde, het wapen had neergelegd, en dat hij niet in den dienst kon blijven van de vrouw van zulk een slechten baas. Hij vroeg mij of hij niet mijn achterrijder kon zijn.

Toen hij nog sprak kwam Landdrost Bosman van Bothaville mij bezoeken.

'Goed,' zeide ik tot den hottentot, 'ik zal jou nog hierover zien.' Want ik wilde hem nog kruisvragen.

Ik ging toen met den landdrost in het huis, en had veel schrijfwerk met hem. Hij vertrok laat naar Bothaville, en daarop ging ik, precies te elf ure, slapen.

Nadat ik al in het bed was, kwam de hottentot in mijn gedachte en ik begon onrustig te worden. Ik stond op en ging naar het buitenhuis waar mijn kaffer sliep. Ik wekte hem en vroeg hem waar de hottentot was. 'Hij is weg,' kreeg ik ten antwoord, 'om zijn goed te gaan halen, om met baas mede te gaan.'

Ik gevoelde dadelijk dat het fout was, en ging de manschappen wekken. Ik deed opzadelen en trok met mijn staf weg tot de plaats van den heer Schoeman aan Valschrivier, ten oosten van Bothaville.

Den volgenden morgen nog vóór de dag brak, bestormde een macht van ruim tweehonderd Engelschen de woning van Com. Nel om mij te vangen.

Van de plaats van Schoeman ging ik naar Rhenosterrivier en vond daar Kapt. Scheepers. Hij deed verslag van vier, vijf nachten achtereen het spoor in de lucht te hebben doen vliegen.

Daar kreeg ik ook het droevig bericht van het sneuvelen van den onvergetelijken, dapperen, getrouwen Com. Danie Theron in een gevecht te Gatsrand.

Danie Theron was niet meer! Zijn plaats zou niet licht gevuld worden. Beminnelijke en dappere mannen zooals hij zouden er wel in de wereld zijn; maar een man, met zoo vele deugden in één persoon vereenigd, waar zou ik dien vinden? Hij bezat bij zijne dapperheid groote krijgslist, en was bovendien een doordrijvenden man. Kreeg hij een order, of wilde hij iets, dan moest het, buigen of breken, uitgevoerd worden. Aan de hoogste eischen van een krijgsman beantwoordde Danie Theron.

Eén van Com. Theron's luitenants, Jan Theron, werd in zijn plaats gekozen.

Vandaar trok ik met Kapt. Scheepers, naar het spoor, waar ik één van houten dwarsliggers gebouwd temporaire brug verbrandde en een groot gedeelte van de rails met dynamiet verwoestte.

Ik ging toen naar plaatsen in de nabijheid en, na eenige dagen, kwam Com. Michal Prinsloo bij mij. Met hem ging ik naar het spoor om het op groote schaal op dezelfde plaats als zoo even genoemd te vernielen. Laat mij zeggen hoe het gedaan werd.

Op vijfentwintig plaatsen werd een schot dynamiet geplaatst met een man bij de lont, die ze aan brand moest steken zoodra hij een fluit hoorde blazen, zoodat allen te gelijk aangestoken konden worden, en iedereen uit den weg kon zijn, als de stukken ijzer door de ontploffing overal rondvlogen.

Toen het teeken gehoord werd, werden de lucifers overal getrokken om de lont mede aan te steken. De Engelsche wachtten op een ander gedeelte van het spoor niet ver daarvandaan de lichtjes ziende, schoten toen zoo hard op de burgers, die de lonten moesten aansteken, dat dezen allen te paard sprongen en wegjoegen. Slechts vijf schoten ontploften.

Ik wachtte een oogenblik. Alles werd stil.

‘Komaan,’ zeide ik, ‘de schoten moeten allen aan brand geschoten worden.’

Bij het spoor gekomen moesten wij in de duisternis de plaatsen zoeken waar de dynamiet geladen was en het order werd weder gegeven, dat als het teeken door de fluit gegeven werd elkeen zijn lont aansteken moest.

Weer was er een fout.

Eén burger stak zijn lont aan vóór het teeken gegeven werd, en dit verspreidde zulk een schrik, dat de anderen weer weg joegen.

Ik en een paar van mijn staf gingen toen plat liggen, waar wij bij het spoor waren totdat de schot ontploft had, en daarop ging ik de burgers weder halen.

Ditmaal ging het goed. Al de schoten ontploften.

Ik verbrandde ook de opnieuw gebouwde brug, trok daarna voort naar Rietspruit waar wij afzadelden; en toen verder naar Rhenosterpoort.

RECHTER HERTZOG.

Hoofdstuk XX.
Het wederwapenen van burgers, die den eed van neutraliteit gezworen hadden.

Te Rhenosterpoort wachtten mij tijdingen.

Ik vond er Com. F. Van Aard met zijn commando. Hij vertelde mij dat na ik het lager verlaten had, hadden de burgers niet meer last van de Engelschen gehad. Hij was doorgetrokken tot Waterberg, en, na een korten tijd daar vertoefd te hebben, teruggekeerd. Hij had nog wagens bij zich. Maar in vele gevallen waren de ossen zoo uitgeput dat wagens achter gelaten werden, en vele burgers hadden te paard, en sommigen zelfs te voet teruggekeerd, waar de paarden flauw geworden waren. Hij deelde mij ook mede dat Waarn. Hoofdcom. Steenekamp denzelfden nacht over het spoor gegaan was in de richting van Heilbron, in welk district er toen geen Engelschen waren.

Te Rhenosterpoort waren ook aangekomen Generaals Fourie en Froneman en Rechter Hertzog, die mij zeiden dat zij hunne commando's in 't district Winburg achter gelaten hadden.

Zij hadden mij veel te vertellen dat ik reeds gehoord had, maar nu kreeg ik het uit de eerste hand. Ik hoorde dat de burgers, die met Gen. Prinsloo gevangen genomen werden naar Ceylon gezonden waren, niettegenstaande de belofte aan hen gegeven, dat hun eigendom veilig was, en zij naar hunne plaatsen konden terugkeeren.

Nu had ik het groote plan voor oogen om overal de burgers, die het wapen afgelegd, en den eed van neutraliteit gezworen hadden, weder onder wapen te brengen, en overal in den Staat te doen opereeren. Daartoe ging ik met deze officieren over het spoor, om Gen. Philip Botha ten zuidoosten van Heilbron, en zoo mogelijk ook Gen.

Hattingh, die over de Harrismithsche en Vredesche burgers aangesteld was te ontmoeten.

Wij moesten over den spoorweg tusschen Roodewal en Serfonteinsiding en hadden ditmaal hard te vechten. Vóór wij bij den spoorweg kwamen, beschoten ons de Engelschen schuin van het noordoosten, uit de richting van Roodewal, en toen wij op het spoor kwamen, bestookte ons, uit het zuiden, weder een ander getal van den vijand. Wij slaagden er echter in over te komen, met de wagens die Com. Van Aard bij zich had; maar hadden ongelukkig het verlies van één man dood, en drie gekwetst.

Den volgenden dag gaf ik aan Com. Van Aard order om naar zijn wijk, midden Valschrivier, te gaan en zijne burgers de gelegenheid te verschaffen, verschooningen van kleederen, en, die ze nog hadden, versche paarden te gaan halen; want, hoewel de Engelschen heel wat huizen verbrand, en paarden weggenomen hadden, was het nog niet zoo ver gekomen, dat colonnes alles wat in hunnen weg kwam vernielden. Com. Van Aard ging, en helaas! eenige dagen daarna, hoorde ik dat hij - de alombeminde - in een gevecht gesneuveld was in de nabijheid van zijn plaats tusschen Kroonstad en Lindley. Hij werd op zijn eigen grond ter aarde besteld.

En nu begon ik het groote werk dat ik mij voorgesteld had.

Ik gaf instructies aan Asst. Hoofdcom. Piet Fourie om als zijn afdeeling te nemen de districten: Bloemfontein, Bethulie, Smithfield, Rouxville en Wepener, en in die afdeeling de achtergeblevene burgers opnieuw te laten aansluiten - zonder echter iemand daartoe te dwingen, want ik was van gevoelen dat een gedwongen burger voor ons niets waard, en daarenboven niet te vertrouwen was. Onder hem zouden staan: Commandanten Willem Kolbe, Andries van Tonder en Kritzinger; Com. Kritzinger werd aangesteld in plaats van Com. Olivier, die te Winburg krijgsgevangen genomen werd.[1)]

Rechter Hertzog stelde ik aan om als Asst. Hoofdcom. hetzelfde werk te doen in Fauresmith, Philippolis en Jacobsdal. Onder hem stonden Com. Hendrik Pretorius van Jacobsdal, en Com. Visser. Com. Visser was de man, die toen de manschappen van Fauresmith,

1) Com. Van Tonder werd met Com. Olivier ook gevangen, maar rukte om en ontkwam onder een regen van kogels.

nog vóór de inname van Bloemfontein, achterbleven, met zeventig of tachtig burgers doorkwam, en zich altijd trouw en dapper gedroeg, totdat hij zijn leven als een offer voor het recht van zijn volk in een gevecht te Jagersfontein gaf. Zijn naam zal bij ons volk in eere gehouden worden.

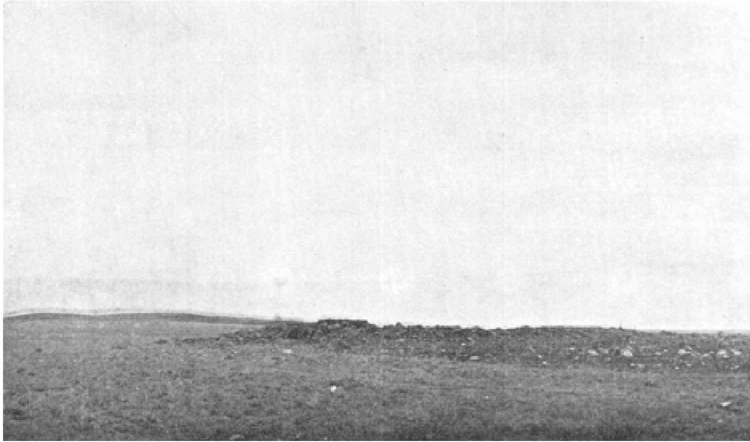
Deze twee Asst. Hoofdcommandanten hadden nu een reuzenwerk te doen. Elkeen kan begrijpen dat het geen kinderspel was; maar ik zond Kapitein Pretorius met een kleine patrouille vooruit om voor Gen. Fourie den weg te bereiden en Kapt. Scheepers voor Rechter Hertzog. De één moest zeggen: 'Houdt julle gereed, oom Pieter komt'; de ander 'Houdt julle gereed, Rechter komt.'

Het ging goed. Gen. Fourie volgde spoedig en deed doortastend werk. Hij was in zijn afdeeling niet lang of hij had 750 man onder zich, en had ook verscheidene gevechten gehad. Het is omdat hij zoo krachtig optrad dat de Engelschen de zuidoostelijke dorpen weder met garnizoenen voorzagen, zooals Dewetsdorp, Wepener en andere.

Met Gen. Hertzog ging het nog beter. Hij had spoedig 1200 man op de been. Gen. Fourie had niet zoo veel manschappen in zijn afdeeling onder wapen gebracht, omdat vele burgers uit die districten met de overgave van Prinsloo krijgsgevangen genomen waren. Gen. Hertzog leverde slagen te Jagersfontein en te Fauresmith.

Ik moet hier er van melding maken dat toen ik over de Magaliesbergen gekomen was, had ik reeds Veldcornet C.C. Badenhorst met zevenentwintig man naar de districten Boshof en Hoopstad gezonden om een dergelijk werk daar te doen. Het had niet lang geduurd of hij, nu tot commandant gepromoveerd, 1000 man onder zich had. Ook hij was verscheidene malen met de Engelschen slaags geweest; en hij was niet lang zoo werkzaam, of ik stelde hem als Asst. Hoofdcommandant aan.

Ik verwacht het dat de vraag hier gedaan zal worden door den lezer, die mij goed gevolgd heeft, hoe het te verantwoorden is, dat bijna drie duizend burgers aldus opnieuw het wapen konden opnemen, en aldus hunnen eed van neutraliteit breken? In antwoord doe ik de wedervraag: Wie hebben de termen van dien eed eerst gebroken: de burgers of de Engelsche militaire overheden? Dan is het antwoord bij de hand: De militairen. Ziet, Lord Roberts had een proclamatie uitgevaardigd waarin afgekondigd werd dat, indien

FREDERICKSTADT. - KOPJE OOSTELIJK VAN HET STATION DOOR ENGELSCHEN BEZET.

de burgers den eed van neutraliteit aflegden, en zich stil en rustig op hunne plaatsen gedroegen, hij hun protectie voor hunne personen en goederen verleenen zou. Maar wat gebeurde? Hij zelf eischte van hen telkens rapport te doen bij de Britsche militaire autoriteiten, als er Boerenverkenners of commando's op hunne plaatsen kwamen, en dreigde hen te straffen indien zij dit niet deden. Oude menschen ook, die nooit een voet van hun werf zetten, zagen zich beboet met honderden ponden als de spoor- of telegraaflijnen in de nabijheid van hunne huizen vernield werden. Daarbenevens in stede ervan dat protectie aan de burgers gegeven werd, werd hun vee van hen door de militairen genomen, tegen prijzen die zij niet wilden, en dit dikwijls met geweld! Ja, zelfs van weduwen, die niet eens zonen op commando hadden, werd alles genomen. Indien de Engelschen aldus hun deel van het contract braken, hadden dan de burgers niet volkomen recht om zich ontslagen te beschouwen van de verplichtingen die de eed op hen legde?

En dan, als men ook verder er aan denkt, dat de Engelschen niet schroomden om zulke soorten van menschen als er ongelukkig op aarde zijn, als de 'National Scouts' te gebruiken, en aldus personen te wapenen die den eed van neutraliteit gezworen hadden, waar dan bleef de verplichting op den Boer om zijn eed te houden?

Dan nog gold de plicht, dien een ieder had tegenover zijn eigene Regeering, welke Regeering nooit een eed erkennen kon, die hare burgers geen recht hadden te zweren, evenmin als dit een soldaat kon doen. Neen! alles samenvattende kon geen rechtgeaarde burger anders dan het wapen weder nemen, niet alleen om zijn plicht als burger getrouw te zijn, maar ook om niet als een lafaard gebrandmerkt te staan, een man die nooit in de toekomst zijn hoed van zijn oogen zou kunnen lichten.

Ik verordende dit één en ander te Doornspruit, district Kroonstad op den 23sten September 1900, en toen ging ik van daar in de richting van Rietfontein om op den 25sten de Heilbronsche commando's te ontmoeten waar ik hen te Heilbron op den 25sten besteld had.

Hoofdstuk XXI.
Onheilen te Frederikstad en te Bothaville.

Toen ik op weg was naar Heilbron, hoorde ik dat de commando's onder Generaal Hattingh (die, namelijk, van Harrismith en Vrede) bij het Spitskopje zeven mijlen ten zuidoosten van Heilbron waren. Ik keerde toen terzijde naar deze commando's. Zij behoorden tot diegene, welke de vuurproef doorgestaan, en zich niet met Prinsloo overgegeven hadden.

Het was mij een ware vreugde de Harrismithsche burgers te ontmoeten en te denken aan vervlogene dagen. Voor de eerste maal, na de maand December 1899, was het dat wij nu elkander wederzagen. Wij hadden elkander 't laatst gezien, toen wij nog om Ladysmith lagen, en toen zij en de Heilbronschen buren waren, onze posities naast elkander zijnde.

Maar wat wrevel ging door mijn ziel, toen ik de zware wagenlagers zoo van Vrede als Harrismith zag - wetende nu wat wagens en karren mij hoofd- en hartbrekens gekost hadden, en hoe mijn commando's, om ze te redden, van Slabbertsnek tot Waterberg 280 mijlen hadden moeten vluchten. Als opperbevelhebber was ik nu gedetermineerd het besluit van Kroonstad stiptelijk na te komen, en ik nam mij voor met een wagenlager niets meer te doen te hebben.

Ik dacht niet dat ik het zwaar zou hebben de commando's van Harrismith en Vrede te overtuigen, dat het best was deze onnoodige beslommeringen afteschaffen, want kort te voren hadden de Engelschen zelven mij geholpen, door te Winburg en Vetrivier een groot getal wagens van Com. Hasebroek aftenemen; maar wat ik zeide viel op onwillige ooren.

Ik was niet lang in het lager of ik liet de burgers bijeen roepen, en

sprak hen toe. Na ik de officieren en burgers er voor gedankt, dat zij zich achter Nauwpoort met Prinsloo niet overgaven, en met waardeering gesproken had van wat zij daarna deden in gevechten nabij Heilbron, en bij name te Ladybrand, waar zij de Engelschen uit het dorp in de spelonken van Leliehoek kort boven het dorp gedreven hadden, raakte ik het voor den Boer teedere punt van het prijsgeven zijner wagens aan. Neen - ik raakte dat niet aan: ik drong er op aan dat de wagens naar huis gezonden zouden worden. Nu dit beteekende zooveel als: ‘geeft uwe wagens en karren aan den vijand’; en dat wilde de Boer niet verstaan. Ik wilde het echter; en aan het einde van mijn toespraak zeide ik: ‘Burgers ik mag het niet doen u te vragen, en ik vraag u ook niet: wat gij doen wilt in betrekking tot de wagens? Ik zeg u dat de wagens afgeschaft m o e t e n worden!’

Den volgenden dag riep ik de officieren bijeen, en gaf hun het directe order in alle beleefdheid, maar toch zeer beslist dat de wagens dien dag reeds weggezonden zouden worden.

Ik bepaalde ook dat de Bethlehemsche burgers in hun eigen district en de Harrismithschen met de Kroonstadschen, onder Gen. Philip Botha werkzaam zouden zijn in het storen van de communicatie der Engelschen tusschen Kroonstad en Zandrivier.

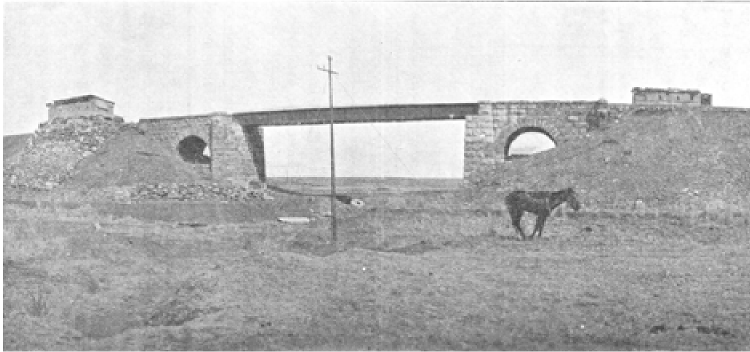
Dien namiddag, den 24sten September reed ik met mijn staf naar de Heilbron-burgers, die nu teruggekeerd waren van hunne huizen, waarheen zij, na zij van Waterberg terug waren gekeerd, verlof hadden, eenige dagen te gaan. Zij kwamen in groote getalen op.

De vijand was ook nu in die afdeeling gekomen, en wij moesten ons dus al dadelijk weer gereed maken te vechten waar het noodig was, en te wijken waar de macht te groot werd.

Ik had nu een tamelijk groote macht daar van Heilbron-, Harrismith- en Vrede-burgers.

Toen ik de burgers op dien 25sten Sept. ontmoette, moest ik een macht zenden in de richting van Kroonstad, om voorposten van den vijand, zes mijlen buiten het dorp te gaan tegenstaan.

Ik maakte dadelijk rapport aan Gen. Hattingh om met zijne burgers over te komen, en wat moest ik hooren? - De burgers waren er niet in staat toe geweest afstand te doen van hunne wagens! Het grootste gedeelte van de manschappen van Vrede en Harrismith waren met hun wagens naar huis gegaan, hoewel er bijna bij iederen

FREDERICKSTADT. - BRUG DOOR ENGELSCHEN BEZET.

wagen een kafferdrijver en een leider was, die overeenkomstig mijn orders de wagens moesten wegbrengen. Wat was ik ontsteld. Het zijn zulke oogenblikken, die iemand drijven konden om maar de gekke wereld te volgen, indien er niet kracht van boven kwam om dit te verhinderen.

En om nu alles des te ernstiger te maken waren er van alle kanten Engelschen en ik had geen manschappen. De Kroonstadschen waren in hun eigen district. De Bethlehemschen had ik ook naar het hunne laten gaan, om daar werkzaam te zijn. Zoo ook de Winburgers onder den dapperen commandant Hasebroek, en - Vrede en Harrismith waren naar huis! - Ik had slechts een deeltje van die twee districten en dan de Heilbronschen met mij.

Men verstaat dat, onder deze omstandigheden, de macht die zich nu op ons concentreerde te groot was om te bevechten, en dat er voor mij geen anderen weg open lag, dan dat ik nu, met degenen, die bij mij waren, over het spoor in de richting van Schoemansdrift moest gaan; en als ik nog achtervolgd werd, dan naar Bothaville, om zoodoende haar het zandveld, waar het voor de Engelschen moeilijk zou zijn, in te leiden.

Wij trokken voort in de richting Wolvehoek-Station, en gingen den nacht daarna over den spoorweg tusschen Vredefortweg en Wolvehoek, waar ik het spoor op verschillende plaatsen in de lucht deed vliegen, en ook een macht, dertien in getal, die allen in hun tent lagen te slapen, gevangen nam. Dit geschiedde op den vroegen morgen van den 30sten September.

Wij waren over het spoor en omtrent drie mijlen weg, toen een trein aankwam, en ons met een Armstrong en Maxim-Nordenfeldt bombardeerde, doch zonder eenig nadeelig gevolg. Onze kanonnen waren te ver in de voorhoede, en de arme paarden te moede om terug te gaan, anders hadden wij dat schieten beantwoord. Maar wij kregen gelegenheid om ons grof geschut te gebruiken op een tweehonderd paarden ruiters, die ons achtervolgden, maar dezen sloegen dadelijk een veiligen weg in, toen zij zagen, dat wij bereid waren hen te ontvangen.

Dien avond trokken wij tot een weinig ten zuiden van Parijs, en den volgenden dag tot de koppen ten westen van Vredefort. Daar stonden wij een paar dagen en toen begon de vijand weer te Heilbron te concentreeren.

Ik verdeelde mijn commando in twee. Een gedeelte hierd ik bij mij. De Harrismithsche Burgers (die niet met de wagens gegaan waren) zond ik onder Gen. Ph. Botha in de richting van Kroonstad, waar hij het commando van dat district ontmoeten zou, dat order gekregen had-ten westen van het spoor zich bezig te houden. Gen. Ph. Botha stelde Veldoor. P. De Vos aan als commandant over de Kroonstadsche Burgers in plaats Com. Frans Van Aard. Hij deed een goede keus, want Com. De Vos was niet alleen een dapper officier, maar ook een strikt ordelijken man.

Eenige dagen bleef de vijand gekampeerd op de plaats Klipstapel - zuidoost van Vredefort. Daarna vielen zij ons aan. Wij zetten ons anderhalven dag tegen, maar moesten eindelijk wijken door de Vaalrivier, en de Engelschen, denkende ongetwijfeld dat wij weder naar Waterberg gingen, achtervolgden ons niet. Dit was op den 7den Oct. 1900.

Ik kreeg nu een rapport van Gen. Liebenberg dat Gen. Barton met zijn colonne in de omgeving van Frederiksstad-station was. Hij vroeg mij (daar hij alleen te zwak was) om hem te helpen den Engelschen generaal aantevallen. Dadelijk besloot ik te gaan, en zond aan Gen. Liebenberg een confidentiëel schrijven, waarin ik hem in kennis stelde dat ik na eenige dagen komen zou.

Om de Engelschen in de war te maken, trok ik in gezicht van hen terug door Schoemansdrift tot de plaats Baltespoort aan de Rhenosterrivier, vijftien mijl van de drift. Den volgenden nacht, ging ik bijna recht terug, door de rivier even ten westen van Schoemansdrift. Toen wij den volgenden nacht weder in het zadel waren, hoorde ik uit menigen mond: 'Waarheen nu?'

Het was naar Frederiksstad-station. Daar vielen wij Gen. Barton aan. Vóór den aanval werd goed verkend. Ik ontdekte dat Gen. Liebenberg de communicatie van de Engelschen geheel had afgesneden, en dat zij geen verbinding naar buiten hadden anders dan met de heliograaf. Of zij echter kruit geroken hadden weet ik niet, want zij waren goed verschanst bij het station, en op randen ten zuidoosten en ten noorden daarvandaan.

Wij belegerden Gen. Barton. Nadat wij vijf dagen hem ingesloten hadden lagen wij in stellingen ten oosten, ten zuiden en ten noordwesten van hem. Op den vijfden dag maakte ik een afspraak met Gen. Liebenberg om dien avond een nieuwe positie op de ophooging

van het spoor, noordwest van de sterkste stelling der Engelschen te nemen, met twee honderd man, waarvan ik tachtig Vredesche burgers onder Gen. Froneman, en Gen. Liebenberg honderdtwintig geven zou. Deze positie was eene, die niet bij dag verlaten kon worden, zonder groot gevaar, en daarom moesten er tweehonderd man in gaan, om, als zij daar mogelijkerwijze aangevallen werden, sterk genoeg te zijn zichzelven te kunnen verdedigen.

Zoo werd het afgesproken.

Maar wat gebeurde?

Ik wist niet beter dan dat er twee honderd man in de positie gegaan waren. In plaats daarvan waren er slechts tachtig in, toen er, den volgenden morgen, een zeer groote versterking van Engelschen, door Gen. Barton ontboden, uit de richting van Krugersdorp opdaagde. Ik kreeg geen kennis van deze versterking, vóór dat zij zoo dicht was, dat er geen kans voor mij bestond om haar terug te houden. Toen ik het bericht kreeg stormde de vijand reeds op het ongelukkige klompje burgers, en bestookte ze vreeselijk. Hadden nu deze burgers maar ammunitie genoeg, dan konden zij zich verdedigd hebben. Maar daar zij verplicht waren zich geweldig tegen de bestorming te verzetten was hunne ammunitie spoedig bijna geheel uitgeput. Er bleef toen voor hen niets over dan de wijk te nemen. Dit geschiedde onder een geweldig vuur van drie kanonnen, die hen wel den geheelen voormiddag bestookt hadden, maar, daar onze burgers achter de ophooging van het spoor lagen weinig of niets uitrichten konden. De burgers moesten geheel blootgesteld uit de positie te voet rennen, want zij waren zonder paarden daarin gegaan, omdat er geen veiligheid voor de dieren was. Waren er 200 burgers, zooals afgesproken was allen in de positie gegaan, dan was er niet aan te denken, dat de versterking ze daar zou hebben kunnen verdrijven; en naar alle waarschijnlijkheid had Gen. Barton zich moeten overgeven. In stede daarvan hadden wij een verlies van dertig aan dood en gewond, en ongeveer een gelijk getal aan gevangenen. Onder de dooden was de onvergetelijke Kapitein Sarel Cilliers, kleinzoon van den waardigen voortrekker van denzelfden naam, en onder de gevangenen Veldcor. Jurie Wessels.

't Was een treurige geschiedenis. Gen. Froneman had zijne manschappen moeten teruggeroepen hebben, toen hij zag dat Gen. Liebenberg de zijnen niet gezonden had. Ik hoorde echter dat Kapt.

FREDERICKSTADT. - SPOORWEGSTATION.

Cilliers de posities maar niet wilde verlaten. Het was zwaar een slag, die bijna gewonnen was, aldus te moeten verliezen. Juist toen de overwinning daar was moesten wij wijken.

Wij trokken terug in de richting van Vanvurenskloof. Toen wij daar den volgenden avond kwamen, vernamen wij dat een groote macht van den kant van Schoemansdrift Potchefstroom binnengetrokken was, dat een andere te Tijgersfontein, en een derde te Schoemansdrift stond.

Wij trokken vroeg den volgenden morgen de Vaalrivier te Witbanksfontein door. Daar zadelden wij af.

Nu had ik verkenners uit - niet echter van Com. Jan Theron's manschappen[1)] maar gewone burgers, die de commandanten uitgezonden hadden; en, toen wij pas een laat ontbijt, tegen den middag genoten hadden kwamen deze burgers in het lager gejaagd, schreeuwende:

'Hier is de vijand!'

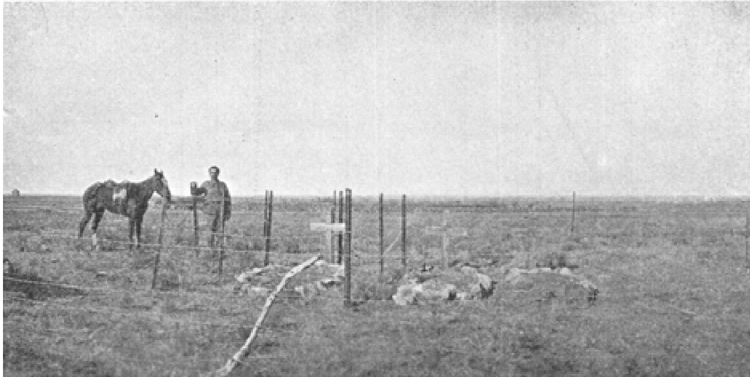
Het duurde niet lang of elkeen was opgezaald, en wij moesten maar retireeren. De Engelschen hadden de kopjes vlak ten noorden van de Vaalrivier, en wij niets meer dan de muren van de kraal en de landerijen. - Deze leverden geen positie voor onze paarden, en wij moesten uitjagen. Het was ons een warme namiddag zoo te wijken met kanon en geweer bestookt.

Wij verloren hier één kanon. Dit gebeurde terwijl ik in den linkervleugel was. Een der wielen van de affuit viel uit en het kanon moest achtergelaten worden. Iets wonderlijks gebeurde ook met deze vlucht. Een granaat van den vijand trof den ossewagen, waarop er vier kasten dynamiet was: en alles werd verpletterd. De ossen waren juist afgehaakt, en de wagen verlaten, anders was er een verschrikkelijke ramp geweest.

Wij hadden verder geen verlies, behalve twee burgers, die, denkende dat het veilig was, om in een huis zich te versteken, juist daardoor twee Engelsche machten, die van de richting van Schoemansdrift kwamen, de gelegenheid gaf hen gevangen te nemen.

Wij trokken een eind weg in een oostelijke richting, en toen het donker werd zwenkten wij schielijk west in een richting zuidwest

1) Het corps was in een commandantschap overgegaan. Het deed wel nog maar niet uitsluitend verkenningswerk.

COL. LE GALLAIS' GRAF TE BOTHAVILLE.

naar Bothaville. Den volgenden avond stonden wij te Bronkharstfontein bij de Witkopjes. Daarvandaan gingen wij den volgenden dag een weinig west van Rheboksfontein en bleven den nacht over te Winkeldrift aan de Rhenosterrivier.

Daar ontving ik bericht dat President Steyn met zijn staf van Machadodorp, waar hij de Transvaalsche Regeering ontmoet had, aan het komen was. De President ontbood mij naar hem te komen, om ook Gen. De la Rey te ontmoeten.

Ik deed het commando in de richting van Bothaville trekken en ging met mijn staf naar den President. Wij ontmoetten elkander op den 31sten October nabij Ventersdorp. Van hem hoorde ik dat, toen hij te Machadodorp kwam President Kruger juist gereed was om van Lorenço Marquez, met het oorlogschip, de Gelderland, dat speciaal door Koningin Wilhelmina gezonden werd om hem naar Nederland over te brengen, te vertrekken. Dit was kort vóór Portugal ophield neutraal te zijn. De oude President kwam juist bijtijds weg.

Gen. De la Rey was verhinderd te komen, en ik vertrok met den President op den 2den November in de richting van Bothaville.

Ik had bericht ontvangen van de Generaals, Fourie en Rechter Hertzog en van Kapitein Scheepers dat de burgers in hunne afdeelingen weder zich hadden aangesloten en ik dacht dat het nu de tijd was opnieuw in de Kaapkolonie te trekken. President Steyn drukte het als zijn begeerte uit om mede te gaan.

Wij trokken voort met het plan om over het spoor ergens nabij Winburg te gaan. Op den 5den kwamen wij in den morgen te Bothaville aan, waar wij Gen. Froneman, die met de commando's van Rhenosterrivier getrokken was, vonden. Maar ach! wie kon denken dat ons nabij het dorp, een groot onheil wachtte? Dienzelfden namiddag daagde een sterke macht van den vijand, die ons achtervolgd had, op, en een schermutseling vond plaats, waarna de Engelschen terugtrokken, niet verder echter dan onder schot uit. Wij ook trokken weg, maar slechts over den eersten bult. Zonder iets te vreezen, vernachtten wij ongeveer zeven mijlen van de Engelschen, met de Valschrivier tusschen ons en hen.

Ik zond een brandwacht tot dicht bij de rivier, en gelastte haar daar te blijven tot den volgenden dag. De burgers van deze wacht kwamen in den morgen en rapporteerden dat zij niets zagen dan

BOTHAVILLE. - BOERDERIJ WAARIN LE GALLAIS GEDOOD WERD.

rookjes. Die rookjes waren ten noorden der rivier, en zij meenden, dat die opstegen uit het lager der Engelschen.

'tWas dan nog veilig - zoo zou een ieder kunnen gemeend hebben.

Maar de korporaal, die mij bescheid bracht, was nog geen honderd pas van mij weg, of ik hoorde een paar schoten vallen. Ik dacht dat het slachtbeesten waren die geschoten werden; maar dadelijk vielen er weer eenige, en wat moesten wij zien? De Engelschen waren binnen twee honderd schreden van ons op het bultje aan den kant van Bothaville - den kant waar de brandwacht juist vandaan gekomen was.

'tWas nog vroeg. De zon was geen twintig minuten opgegaan, en menig burger lag nog onder de kombaars te slapen.

Zooiets als nu gebeurde had ik nog niet gezien. Ik had veel van een verschrikking gehoord - hier zag ik wat zij eigenlijk is!

Ik zelf moest maar uitzien waar mijn paard was om het opgezadeld te krijgen.

Intusschen vochten eenigen der burgers; maar al wie opgezadeld waren joegen weg zoo hard als zij maar konden. Zelfs lieten velen hunne zadels in den slag en vluchtten ‘bloots’ uit.

Het hielp niet dat ik, onder het opzadelen, schreeuwde:

‘Moet niet wegjagen. Stormt den vijand!’

De schrik was daar. En degenen, die zich aan hunne paarden niet stoorden, maar vochten, waren de slachtoffers.

Voor mij viel niets te doen, dan te paard te springen en te trachten de burgers terug te brengen. Maar neen! ik kon het niet doen. Als ik de burgers op het eene punt keerde, dan gingen anderen op een ander punt voorbij; totdat spoedig het geheele commando van onder het vuur uit was.

De aanvoerder van de stormpartij was Colonel le Gallais. Hij was, zonder twijfel, een van de dapperste aanvoerders der Engelschen, dien ik gezien heb. Maar hij ontmoette geen vereenigden tegenstand. Slechts op één punt stormde een klompje burgers in positie. Onder hen was Staatsprocureur Jacob de Villiers en Veldcornet Jan Viljoen. Maar wat het overige der manschappen betreft, er viel niet aan te denken hen terug te brengen. Alles in hun vermogen werd gedaan door de kanonniers om onze stukken te redden, maar zij hadden geen tijd om het trekvee ingespannen te krijgen.

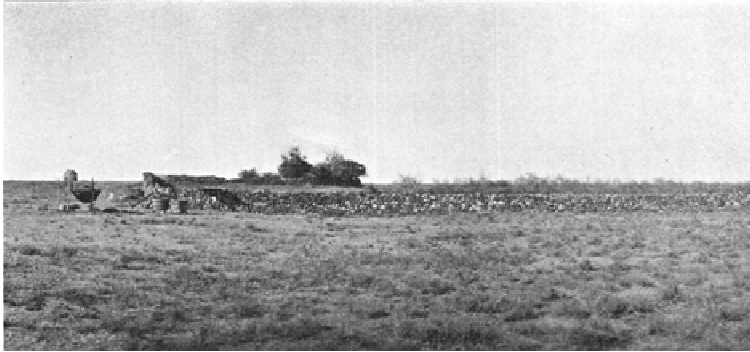

FREDERICKSTADT. - KOPJE TEN OOSTEN VAN HET STATION DOOR DE ENGELSCHEN BEZET.

Ons verlies was zoo ver ik uitvinden kon negen dood, tusschen vijfentwintig en dertig gewond en ongeveer honderd krijgsgevangenen. Onder de gedooden waren de Veldcornetten Jan Viljoen van Heilbron, en Van Zijl van de Kaapkolonie; en onder de gewonden Staatsprocureur Jacob de Villiers en Jan Rechter, die later overleed. Onder de gekwetsten, die er in slaagden uit te jagen, was Gen. Froneman, die licht in de borst gewond werd, de heer Tom. Brain, licht in de dij, één van mijn staf zwaar, maar niet doodelijk door den schouder, en eenige anderen, wier namen ik mij niet herinneren kan. Gesneuveld is daar ook, volgens Engelsche berichten, Dr. de Landsheer, een Belg. De Engelsche bladen beweerden, dat deze geneesheer met een patroonband om zijn lijf dood lag. Ik kan hier verklaren, dat de doctor geweer noch patroonband bezat. Ik kan het ook niet gelooven, dat hij op het slagveld zich gewapend had.

Zes Krupp-kanonnen bleven in den slag: doch, daar onze ammunitie voor deze stukken bijna uitgeput was, was het verlies van dit grof geschut voor ons niet al te groot.

Ik moet hier openlijk verklaren, dat als de burgers schouder aan schouder gestaan hadden, dan hadden wij den vijand, om het minste te zeggen, kunnen teruggedreven hebben, en was het onheil niet plaats gevonden. Wij waren 800 man sterk, en de vijand telde niet meer dan van 1000 tot 1200. Waar er echter zulk een overrompeling plaats vindt zijn de gevolgen in de meeste gevallen noodlottig.

BOTHAVILLE. - BOERDERIJ DOOR DE BOEREN BEZET.

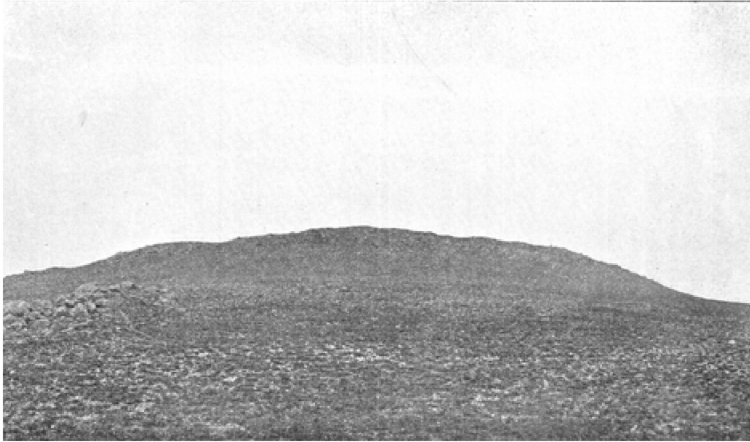
Hoofdstuk XXII.
Ik trek zuidwaarts voort met het doel om in de Kaapkolonie een inval te doen, en neem Dewetsdorp in.

De paarden van de burgers waren in zwakke conditie; en, daar de Boer dan alleen een man is als hij een paard bezit, dat sterk genoeg is om hem, als hij in de knijp zit, uit den slag te redden, moest ik nu voorwaarts rukken, en het commando met paarden en zadels voorzien. Daartoe trok ik voort in de richting van Zandriviersbrug tot op de plaats van den heer Jacobus Bornman.

Daar ergens verdeelde ik de commando's. Gen. Froneman zond ik met de Vredesche en Heilbronsche burgers tusschen Doorn- en Zandrivier over het spoor om terug te gaan, en in de noordelijke gedeelten van den Staat te opereeren. Ik nam met mij Com. Lategan van Colesberg met ongeveer honderdtwintig manschappen, en Com. Jan Theron met tachtig, en trok den 10^{den} of 11^{den} Nov. over het spoor tusschen Doornrivier en Theronskoppen, met het doel om mijn plan uit te voeren om in de Kaapkolonie een inval te doen. Wij deden het spoor en eenige brugjes in de lucht vliegen en trokken in de richting van Doornberg, waar ik Com. Hasebroek en zijne burgers ontmoette. Ik zond ook orders aan Gen. Philip Botha, om met de Harrismithsche en Kroonstadsche manschappen onder hem naar mij te komen, en zij kwamen tegen 13 November bij ons aan.

Wij trokken toen met ongeveer 1500 man in de richting van Sprinkhaansnek, ten oosten van Thaba'Nchu. Bij het noorderpunt van Korannaberg bleef Com. Hasebroek achter, totdat nog eenigen zijner manschappen bijkwamen.

Wij namen met ons één Krupp met - zestien schoten! Dit was ons geheel voorraad van kanonammunitie!

KOPJE DOOR DE ENGELSCHEN BEZET, ZUIDEN VAN FREDERICKSTADT.

In den namiddag van den 16den waren wij gevorderd tot Sprinkhaansnek.

De Engelschen hadden toen een lijn van forten van Bloemfontein over Thaba'Nchu tot Ladybrand; en, waar wij door wilden, was er een fort ten zuiden en een ander ten noorden op de helling der bergen, ongeveer 2000 meter van elkander.

Eerst liet ik het Krupp op het eene fort zes schoten vuren, en tot eere van de artilleristen moet ik zeggen dat bijna elk schot op het fort viel; toen liet ik doorjagen. Het ging zeer goed, alleen Asst. Com. Jan Meyer van Harrismith werd in de zijde gewond, terwijl hij in een kar zat nog lijdende aan een wond, die hij eenige dagen te voren bekomen had, in een hevig gevecht dat Gen. Philip Botha te Ventersburg-station had.

Van daar trokken wij doorRietpoort in de richting van Dewetsdorp, en vernachtten den 17den Nov. aan de Modderrivier. Den volgenden dag, trokken wij slechts een klein eind, tot op de plaats Erinspride.

Op den 19den trok ik, helder over dag, opzettelijk om door het garnizoen te Dewetsdorp opgemerkt te worden, van Erinspride. Ik deed dit omdat ik meende, dat het garnizoen wellicht denken kon, dat wij een aanval op het dorp wilden doen, daar ik Gen. Philip Botha op den 18den met een patrouille om het dorp had laten gaan om tot zijn eigen satisfactie over de posities te oordeelen. Ik had voor mijzelven niet noodig dit te doen, daar het dorp mij maar zeer goed bekend was, en ik mijn informatie van de posities, die de Engelschen hielden, had. Het garnizoen kon nu niet anders denken dan dat wij weer hier in een wilde vlucht voorbij gingen, zooals ik later in een nieuwsblad las, dat de Engelschen zeiden, dat wij te Sprinkhaansnek gedaan hadden. Zij konden nu denken dat wij hier slechts posities hadden verkend, en dan voortgegaan waren naar Bloemfontein. Ik vernam ook trouwens later, dat zij een patrouille achter ons zond tot de koppen van de plaats Glen Gharry, vanwaar zij ons ook konden zien wegtrekken in de richting van Bloemfontein. Ook hoorde ik dat het werkelijk zoo was dat zij dit dachten. Zij hadden gezegd: ‘De Wet is te verstandig, of t e b a n g om Dewetsdorp aan te vallen, waar hij zeker zijn kop stampen zal.’ Ook toen zij 't telegrafisch bericht ontvingen dat ik door Sprinkhaansnek gegaan was: ‘Als De Wet hier komt aanvallen, zal het zijn laatste aanval zijn.’

Maar Bothaville was ons een groote doorn in 't oog, en wij moesten iets doen om met de Engelschen afterekenen.

Wij kwamen op de plaats Roodekraal aan, en bleven daar, goed buiten gezicht, den 20sten over. Onze vrienden te Dewetsdorp dachten nu zeker: ‘De Boeren is baing weg.’

Maar op den avond van denzelfden dag trok ik zoo stil als mogelijk naar Dewetsdorp terug - of liever ik bekroop zoo dicht als ik kon de posities van het garnizoen. Ik was dicht aan dit dorp, dat de Volksraad naar mijn vader genoemd had, opgegroeid en had later de plaats waarop ik opgewassen was, Nieuwjaarsfontein, van mijn vader gekocht. Nooit te voren was ik gewoon geweest het dorp te bekruipen, maar had bij dag en bij nacht vrij in- en uitgereden; maar nu moest ik gelooven, dat de aarde draaide en dat er niets op bestendig was, daar ik nu niet eens verlof had, om in het dorp te gaan, anders dan onder de voorwaarde van overgave. Daartoe, echter, had ik nu geen trek, en wilde liever, als 't niet anders kon, mijn weg in het dorp met geweld banen.

Met het breken van den dag op den 21sten Nov. namen wij drie punten om het dorp in: Gen. Botha, wien ik tot gidsen gaf Jan en Arnoldus du Plessis, J.zz. van Boesmansbank, nam den tafelkop ten zuidoosten van 't dorp. Deze kop hadden de Engelschen prachtig verschanst en er ook kanonforten op gebouwd, die voor ons zeer voordeelig zouden geweest zijn, als wij maar wat meer kanonammunitie hadden gehad. De Engelschen hadden de forten op dien hoogen kop gebouwd, met het oogmerk ongetwijfeld, dat als zij onraad merkten daar kanonnen op te plaatsen, en dan van daar, in elke richting het dorp beschermen. Doch zij waren al te gerust - en dit in oorlogstijd. Gen. Botha vond er slechts drie wachten slapende, of althans slapende, totdat hij hen bij de hielen greep. Twee ontvluchtten, hunne kleederen achterlatende, en de derde werd doodgeschoten. Met Com. De Vos nam ik een punt van den rand in ten noorden van het dorp, vanwaar ik min of meer met het 1600-pas versier in het dorp schieten kon. Com. Lategan ging in den kop ten westen van het dorp tegenover Glen Gharry, waar het voor den bewoner, den heer B.W. Rechter - vader van mijne dappere adjudanten B.W. en Jan Rechter - een verrassing moet geweest zijn om dien morgen te ontdekken dat zoo iets als een aanval op Dewetsdorp beproefd werd.

De vijand hield posities op het punt van den rand ten zuidoosten boven de kaffer-locatie, aan het zuidwesten, en ten westen om naar het noorden. De schansen van de Engelschen waren met klippen gebouwd, en met slooten voorzien. Op de klipmuren waren zandzakken met schietgaten. Al de posities waren uitstekend sterk verschanst, en tot lof van Majoor Massey, die bevel had over gedeelten van het Glocestershire Regiment, Highland Light Infantry en Irish Rifles, vijf honderd in getal, moet ik zeggen, dat hij en zijn manschappen zich zeer dapper gedroegen.

Wij waren allen te zamen negenhonderd man sterk, want Com. Hasebroek was niet opgedaagd: zoo ook Com. Prinsloo niet. Uit deze manschappen, echter moest ik een sterk patrouille op Roodekop, achttien mijlen in de richting van Bloemfontein houden, om bijtijds te rapporteeren, als versterkingen aan het komen waren. Eveneens moest ik manschappen zenden om de wacht te houden naar den kant van Thaba'Nchu, Wepener en Reddersburg, en ik kon het lagertje van den President, dien ik naar de plaats Prospect had doen trekken, niet onbewaakt laten. Met dezen afgetrokken, bleef ik met niet meer dan ongeveer vierhonderd vijftig man over, om het dorp mede aantevallen.

Het was een plezier te zien hoe uitstekend dapper de burgers daar te Dewetsdorp waren. Men kon weer moed vatten bij het aanschouwen van hoe zij schans voor schans bekropen, waar zij in sommige gevallen hoegenaamd geene schuiling hadden, en blootgesteld waren aan het gevaar van neergeschoten te worden.

Den eersten dag vorderden wij van het zuidoosten en het noorden tot dicht bij de schansen, en bleven in den nacht in de posities, waarheen kost aangebracht werd.

Den tweeden dag (22 Nov.) begon het schieten zeer vroeg in den morgen, tot laat in den namiddag. Onze voorste burgers, de Harrismithschen waren toen tot ongeveer honderd pas van de eerste schans. Daar zag ik een man kruipende, totdat hij onder des vijands fort kwam. Toen merkte ik dat de geweren over de schans gegeven werden aan den man, die daarheen gezeild had. Bij later onderzoek bleek het dat de man, die dit dapper stuk deed, niemand anders was dan Veldcornet W. Wessels van Harrismith, die later gepromoveerd werd tot Commandant in plaats van Com. Truter en nog later tot Asst. Hoofdcommandant. Toen hij het fort genomen had, konden de

DEWETSDORP. - KOPJES WESTELIJK VAN DE STAD, DOOR ENGELSCHEN BEZET.

burgers zonder groot gevaar daarin gaan; maar zij waren er nauwelijks in, toen de twee kanonnen der Engelschen ten westen van 't dorp geweldig op hen losbarstten. Ik deed toen injagen en gaf order, dat een groote schans van de Engelschen omtrent tachtig schreden daarvandaan bestormd zou worden, en het duurde niet lang of Veldcornet Wessels deed dit met vijfentwintig man. Geweldig werd op de bestormers uit eenige schansen, die nog verder lagen, gevuurd, maar zij drongen door en namen ook dat fort. Terwijl onze burgers nu achter de ingenomen schans zich schuil hielden, verlieten de Engelschen de forten, waarop de bestormers zoo hevig gevuurd hadden. Dit echter wisten Veldcornet Wessels en zijne burgers niet, want toen zij wat gerust hadden, en weer wilden beginnen te stormen, zagen zij dat het stil was, en dat zij alleen van de westerforten der Engelschen, over het dorp, beschoten werden. Ik, die alles in oogenschouw had, kon ook niet zien dat de forten verlaten waren.

Gen. Philip Botha joeg toen met zijn zonen Louis en Charlie in tot bij Veldcornet Wessels, en onderwijl ging de zon onder.

Aan het zuiden van het dorp zag ik nu uit den molen van den heer Wessel Badenhorst rookwalmen slaan, en men hoorde van allen kant:

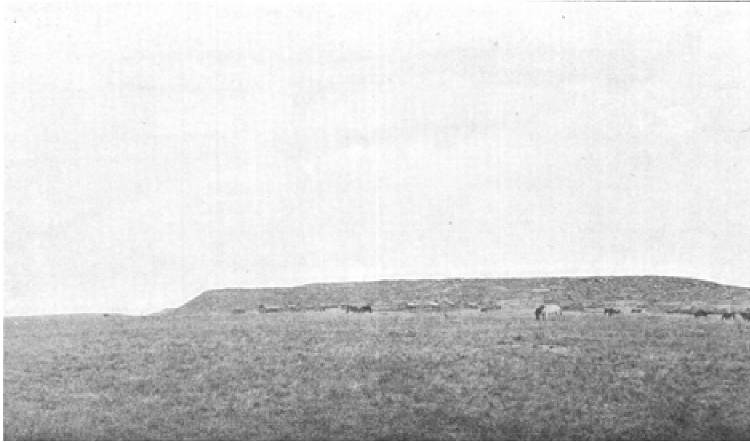
‘Daar branden de Engelschen hun commissariaat: zij willen zich overgeven.’

Aan den noorder kant waar Com. De Vos posities hield hadden de Engelschen een sterke schans. Om deze schans te nemen zou men tweehonderd meter open en bloot moeten stormen. Dit fort was op zulk een punt dat Com. De Vos niet op des vijands positie kon vuren, anders dan op dat fort. Toen de zon nu ondergegaan was zond ik aan Com. De Vos bevel, dat hij den volgenden morgen, vóór de dag brak, die schans moest bestormen.

Den volgenden morgen had Com. De Vos dit ook gedaan.

Hij was in stilte het fort genaderd, en werd door de Engelschen niet opgemerkt vóór hij dicht bij de schans was. Zij vuurden geweldig op hem en twee zijner burgers sneuvelden. Maar er was geen keeren van de burgers. Zij sprongen de schans binnen en de Engelschen moesten zich overgeven. Zes hunner werden gedood, eenigen gewond en ongeveer dertig krijgsgevangen genomen.

Ik had ook den vorigen avond aan Veldoornet Wessels order gegeven het dorp te nemen. Den volgenden morgen had hij het ge-

DEWETSDORP. - KAFFER WOONPLAATS EN KOPJE DOOR DE BOEREN GENOMEN.

daan, en kreeg het punt van de bank vlak aan het dorp ten westen in bezit.

De Engelschen hadden nu slechts eenige schansen ten westen van hem, niet verder dan een paar honderd schreden van elkander gelegen.

Ik was den vorigen avond naar het lager te Prospect gegaan, en van plan geweest vroeg bij de bestorming te zijn (daar ik wist dat het veel gemakkelijker zou zijn in het donker dit te doen) maar de dag overviel mij, en ik moest open en bloot van de kaffer-locatie injagen tot de sloot bij het dorp. Van daar was het veilig tot waar Veldcor. Wessels bij het punt van de bank was. Het laat zich denken dat het een genoegelijk oogenblik voor mij was de inwoners van Dewetsdorp aan wie ik zoo goed bekend was, te ontmoeten. Het was echter niet erg veilig rond te gaan. Na ik drie huizen bezocht had, dat van den onderwijzer Otto, Jacobus Roos en den ouden heer H. van der Schijf, en in elk een kopje koffie gedronken had, haastte ik mij bij de burgers te komen. De Engelsche schansen waren zoo goed dat zij nog hardnekkig tegenstand bieden konden. Dit duurde tot in den namiddag, en toen, ongeveer te drie uur, op den 23sten November, heschen zij witte vlaggen en was de slag geleverd.

Wij namen vierhonderd acht krijgsgevangenen, waaronder was Majoor Massey en zeven andere officieren. Er werden ook vijftig kaffers gevangen genomen. De Engelschen hadden van hunne gesneuvelden reeds begraven, en van die onbegraven waren, werd het getal niet opgenomen noch van de gewonden. Doch er waren ongeveer van zeventig tot honderd dood en gewond. Verder viel in onze handen twee Armstrong-kanonnen met meer dan driehonderd schoten, eenige wagens, paarden en muilen, en een goed voorraad Lee-Metford ammunitie.

Ons verlies was zwaar: zeven dood en veertien gewond, waarvan de meesten licht.

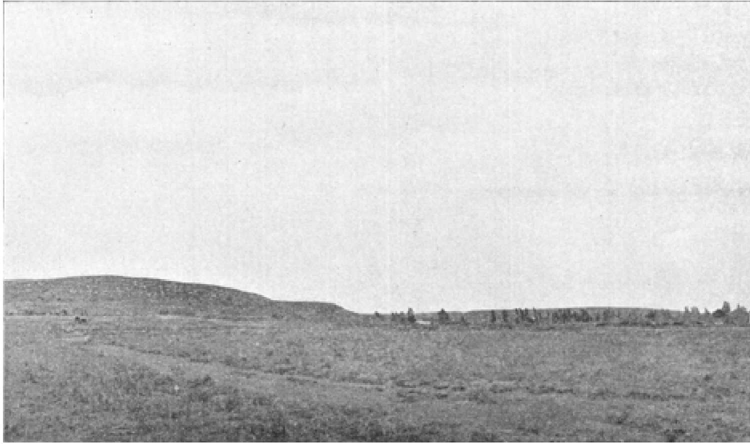
Toen alles in orde was, was de zon reeds onder. Laat in den avond kwamen wij in ons lager aan te Prospect, en ik had toen ook bericht, dat een groote colonne in aantocht was uit de richting van Reddersbrug, om Majoor Massey te ontzetten, maar zij was te laat.

Den volgenden morgen waren wij vroeg uit, om te zien wat met deze colonne te doen was. Wij namen posities in ten westen van Dewetsdorp en hadden dien dag meestal een kanongevecht. Wij

DEWETSDORP. - KOPJES WESTELIJK VAN DE STAD DOOR DE ENGELSCHEN BEZET.

bleven dien nacht in de posities. Den volgenden morgen zag ik dat de colonne, die reeds sterk genoeg voor ons was, op een versterking wachtte, en daar zij geen aanval wilde doen, besloot ik, aangezien mijn plan toch was een inval in de Kaapkolonie te doen, stil uit de posities te gaan en voort te trekken. Mijne stellingen waren zoo, dat ik ze ongemerkt kon verlaten. Ik liet echter een klein getal burgers daar om een vertooning te maken, opdat de Engelschen ons niet dadelijk opvolgen zouden.

DEWETSDORP. - ZUIDELIJK GEDEELTE DER STAD.

Hoofdstuk XXIII.
Mislukking van mijn plan om in de Kaapkolonie te trekken.

Meer dan een halven dag gaven de Engelschen ons kans om weg te komen. Wij vertrokken van de plaats Platkop, en gingen den nacht door naar Vaalbank.

De krijgsgevangenen nam ik met mij, want het was mijn doel ze aan de andere zijde der Oranjerivier los te laten.

Den morgen na dezen trek overvielen ons de Engelschen onverwachts. Om duidelijk te maken hoe het gebeurde moet ik zeggen wat er toe leidde.

Te Dewetsdorp was bij mij gekomen Kapitein Pretorius, dien ik twee maanden te voren van het district Heilbron naar de districten Fauresmith en Philippolis gezonden had om twee of drie honderd paarden uit die streken te gaan halen. Hij had mij verteld dat hij de paarden gebracht had, en dat ze bij zijn tweehonderd manschappen te Droogfontein waren.

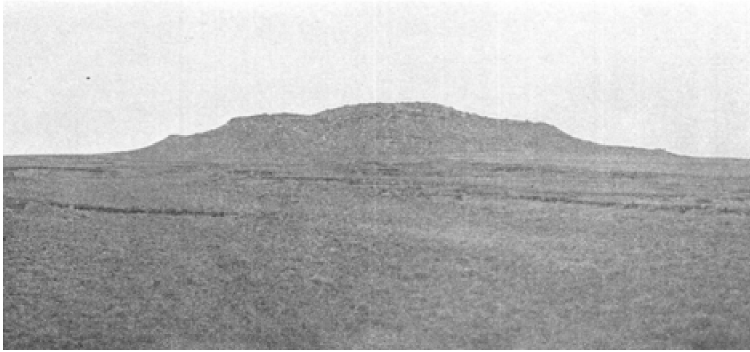
Den morgen te Vaalbank na den nachttrek zag de brandwacht ongeveer te 8 ure een paardencommando van Beijersberg in de richting van Reddersbrug aan 't komen. Zij lieten mij dit weten: doch ik dacht dat het Kapitein Pretorius was, dien ik juist uit die richting verwachtte, en ik zeide:

'Dat is zeker Kapitein Pretorius.'

De burger, die mij het bericht bracht, was echter nog niet tot zijn kameraden terug, toen een tweede naar het lager aangejaagd kwam schreeuwende:

'Op zaal, op zaal: hier is die Engelsche.'

'Is het niet Kapitein Pretorius?' vroeg ik.

VAALKOP. - DEWETSDORP.

‘Nee, di's Engelsche.’

Of het nu Engelschen of Australiërs waren kwam er niet op aan. Het waren vijanden: en het was niet noodig bevel tot opzadelen te geven. Dit werd dadelijk gedaan. Men was echter daarmede nog niet klaar, toen de vijand uit denzelfden rand waarop de brandwacht geweest was, vuurde.

De burgers ‘trapten’. Ik hield hen ook niet tegen, want het was mijn plan, daar de plek, waar wij waren, ongeschikt was om ver te zien, een half uurtje daarvandaan posities te nemen op randen van waar ik ook verkennen kon, vooral naar den kant van Dewetsdorp van waar ik den vijand elk oogenblik kon verwachten. Veldcor. De Wet werd zwaar gewond - anders, behalve dat eenige zwakke paarden in den slag bleven, kwamen wij er goed van af.

Wij trokken voort in de richting van Bethulie. In de nabijheid van dit dorp, op de plaats Klein Bloemfontein ontmoette ik Gen. Piet Fourie en Kapt. Scheepers, en nam hen met mij mede. Op dezelfde plaats werden ook de kaffers, die te Dewetsdorp gevangen genomen werden, vrijgelaten, daar zij voorgaven, dat zij niet gevochten hadden, maar slechts wagendrijvers van de Engelschen waren geweest. Zij kregen een pas om naar Basutoland te gaan.

Hiervandaan trokken wij in de richting van Karmel. Toen wij dicht bij de plaats Good Hope kwamen, zagen de verkenners een Engelsche colonne voorbijgaan van Bethulie in de richting van Smithfield. Ik liet haar dadelijk van twee kanten bestormen; maar zij was in bezit van zeer goede posities, zoodat wij haar dien dag daar niet konden verdrijven. Den volgenden dag vroeg begon het gevecht opnieuw. Ongeveer te vier ure in den namiddag kwam Gen. Charles Knox met een groote versterking uit de richting van Smithfield en wij waren verplicht onze posities te verlaten. Hier had ik den dood te betreuren van één van mijn staf, Johannes Jacobus De Wet, mijns broeders zoon. Johannes was niet meer - de altoos opgeruimde en dappere. Zijn dood ging mij zeer ter hart!

Verder werden hier vier burgers gewond; en ik meen dat het verlies van den vijand aanzienlijk was.

Terwijl het gevecht aan den gang was, kwam Gen. Hertzog bij mij, en wij maakten een afspraak, dat hij zich haasten zou tusschen den Norvalspont- en de Hopetown-spoorwegbrug in de Kaapkolonie een inval te doen, terwijl ik dit zou tusschen de Bethulie- en Aliwal-

DEWETSDORP. - KOPJE WESTELIJK VAN DE STAD DOOR BOEREN BEZET. - RICHTERSFARM.

noord-spoorwegbrug. Hij moest dan in de noordwestelijke gedeelten der Kaapkolonie, en ik in de oostelijke en middellandsche werkzaam zijn.

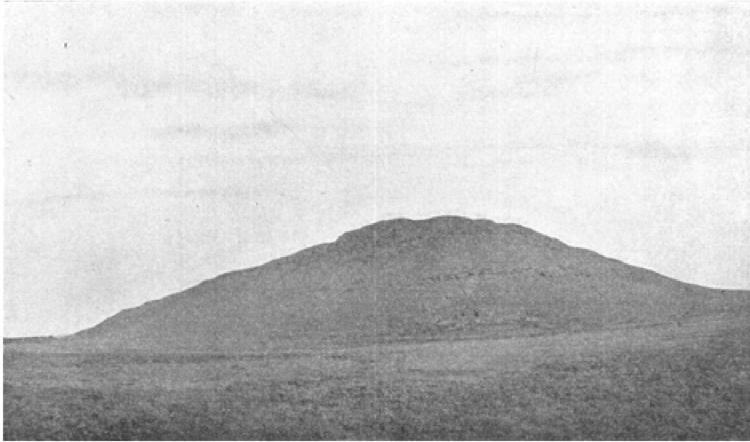
Dien nacht trokken wij een eind weg in de richting van Karmel. Wij hadden gedurende dien trek zware buien op ons. Den volgenden morgen trokken wij, in aanhoudenden regen, voort, zadelden slechts een weinig af en gingen toen weder voort om door de Caledonrivier te komen. Toen wij de Caledon doorgingen, kan ik den lezer verzekeren regende het, zooals de Boeren zeggen: groote duivels dood, en kleintjes de beenen af. Wij trokken maar voort onder de zware buien.

Com. Truter had de achterhoede, en liet een Krupp en ammunitiewagen in den steek. Ik was hierover zeer ontevreden. Wij hadden echter geen enkel granaat meer voor het Krupp, en het was ons niets minder dan een last.

Dien avond gingen wij tot drie mijlen ten noorden van Odendaalsstroom aan de Oranjerivier, en daar - Och! wat moesten wij zien? De Oranjerivier was ondoorwaadbaar, en de drift was ook op den zuider oever door den vijand bezet.

Zaken werden nu een beetje kritiek; want te Aliwal Noord, was er een garnizoen, zoodat het niet mogelijk was met de brug dáár over de Oranjerivier te gaan. Ik kon ook denken dat de Caledon vol was geworden van den zwaren regen, en ik wist dat Gen. Charles Knox een afdeeling troepen te Smithfield gelaten had, die dan de brug over de Caledonrivier bij Commissiedrift bezetten zouden. Jammerbergsdrift door de Caledon was dicht bij Wepener en was ook zeker bewaakt. Er bleef nog over Basutoland, maar wij durfden niet zijn grens overschrijden, want hoewel wij in vriendschappelijke betrekkingen met de Basuto's stonden, zou het niet gaan om van hen vijanden te maken. Wij hadden waarlijk vijanden genoeg. Om nu het beste van een slechte zaak te maken liet ik dadelijk Com. Kritzinger (later Asst. Hoofdcommandant in de Kaapkolonie) en Kapt. Scheepers met hunne driehonderd manschappen in de richting van Rouxville trekken met orders dat, zoodra de Oranjerivier doorwaadbaar was, zij niet verzuimen moesten om door te trekken in de Kaapkolonie. Ik twijfelde er niet aan dat zij daarin slagen zouden.

Alles komt zooals het wezen moet, en als men geen luiaard is, die door niets te doen onge egenheden te vermijden, zelf schuld er aan

SPRINGHAANSNEK. - UITGESTREKT KOPJE WESTELIJK VAN NEK.

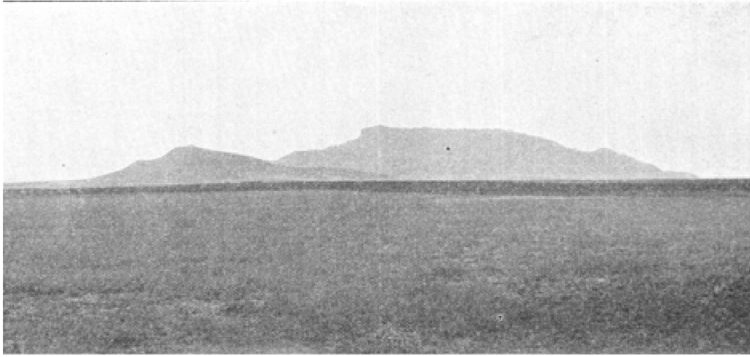
heeft dat kwaad hem treft, dan behoeft men zich niet te beklagen. De Oranjerivier dan was vol. Er viel er nu niet aan te denken dat de Regeering en ik hier of daar de kans zou hebben wat te vertoeven. De Engelschen hielden te veel van ons en zouden ons onwelgevallige bezoeken brengen. Stil te zitten en in die streken te blijven totdat de rivier doorgangbaar werd was onmogelijk. Daar hebt gij het, lezer, waarom ik in de Kaapkolonie niet binnengetrokken ben: mijn oude vriend Gen. Charles Knox was er namelijk op tegen; en nu had hij het voordeel aan zijn kant - daar de rivier ondoorwaadbaar was. Wat zou ik nu doen? Achteruit kon ik niet, want ook de Caledon was vol geworden. En zooals ik reeds gezegd heb, kon ik ook niet in Basutoland gaan: Om uit te houden in de enge ruimte tusschen de twee volle rivieren, tegen een overmacht zooals die van Gen. Knox, die in tien of twaalf dagen verteindubbeld zou kunnen worden uit de overige deelen van den Staat, daaraan kon allerminst gedacht worden.

Waarheen dan?

O, de Engelschen hadden mij ten laatste in een strik gevangen, want de Oranje- en de Caledonrivier die soms weken lang ondoorwaadbaar bleven, waren vol. Hoe zou ik uit. De Engelschen hadden mij ingesloten, ‘cornered’ zooals zij zoo gaarne zeiden. Er was nu voor mij geene ontkoming. Wij lazen later in de South African News, dat Lord Kitchener aan Gen. Charles Knox order gegeven had om geen krijgsgevangen daar te nemen. Voor de juistheid hiervan is het voor mij onmogelijk in te staan; maar wat ons later suspicieus maakten was, dat de heer Cartwright, editeur van het blad daar straks genoemd, in de gevangenis geworpen werd, omdat hij dit van Lord Kitchener in zijn courant had laten drukken.

De toestand van zaken was dan ook in 't geheel niet rooskleurig. Ik wist heel goed dat die goede raadgevers der Engelschen - de National Scouts - hem zekerlijk geraden hadden de bruggen in bezit te nemen, en zoodoende geen opening te laten tot ontkoming voor Steyn en De Wet...

Ik rukte zonder verzuim op in de richting van de Commissiedriftbrug over de Caledonrivier; maar vond haar zooals ik gevreesd had in des vijands bezit. Slooten waren aan beide einden gegraven en schansen opgeworpen, die maar met licht ingenomen konden worden.

SPRINGHAANSNEK. - KOPJES OOSTZIJDE VAN NEK.

Toen ik zag dat dáár geen kans was, zond ik dadelijk naar de rivier om te zien of zij nog aan het rijzen was. Het kon zijn dat het hooger met de rivier op minder geregend had. Het duurde niet lang of de persoon die ik zond terugkwam, en de goede boodschap bracht dat de rivier aan het zakken was, en tegen den avond wel doorwaadbaar zou zijn. Het laat zich denken welk een blijde tijding dit voor ons was. Onze paarden echter waren uitgeput. Het was toen reeds de derde dag dat de dieren in natte modderige paden hadden moeten gaan. Zij hadden geen voer gehad, en het gras was zoo jong, dat het geen kracht gaf. Zij waren dus geheel mat geworden. Doch wij moesten voort. Er was voor ons maar één weg, en dat was: door de rivier te komen, om grootere ruimte te hebben. De eerste drift waar wij dachten door te komen (als die ook niet in bezit van den vijand was) was tien of twaalf mijlen van daar hooger met de rivier op, niet ver van de plaats Zevenfontein. Wij kwamen daar kort vóór de zon onderging, en vonden haar onbezet en doorwaadbaar. Wat was er vreugde op ieders aangezicht te lezen.

Het was op den 8sten December 1900.

Ik trok toen in de richting van Dewetsdorp, meenende dat, indien Gen. Charles Knox, met zijne groote macht, mij een kans daartoe gaf, de paarden wat rust te geven, en dan opnieuw te trachten in de Kaapkolonie te trekken. Maar neen! daarover waren de Engelschen te bezorgd, vreezende dat, als President Steyn en ik in de Kaapkolonie kwamen, hunne moeilijkheden verdubbeld zouden worden. Gen. Knox concentreerde derhalve al zijne beschikbare machten op ons om ons noordwaarts te drijven. Teleurstellend! Maar er was hieraan ook een goede kant: ik wist dat als de vijand mij dreef, dan zouden Com. Kritzinger en Kapt. Scheepers van deze machten rust hebben, en zou hun weg voor hen open gaan om door de Oranjerivier door te komen. Zij hadden echter geen rust van den kant van Aliwal Noord, want, terwijl zij in de omgeving van Zastron stil lagen om hunne paarden kans te geven eenige kracht op te doen, kwam een afdeeling van het Brabant's Horse hen een bezoek brengen. Ongeveer zestig van het Horse werden doodgeschoten, gekwetst en gevangen genomen, en de overigen hadden een nauwe ontkoming naar Aliwal Noord terug. Zoo kregen Scheepers en Kritzinger weer rust en de gelegenheid om de kans af te kijken om hunne orders uit te voeren om in de Kaapkolonie te trekken.

Maar zooals ik gezegd heb, de Engelschen waren op President Steyn en mij toch al te verliefd. Ik werd evenwel twee dagen lang te Wilgeboomspruit ditsrict Wepener van hunne liefkoozingen verschoond. Hier voegde zich Com. Hasebroek met zijn commando bij mij, en mochten wij en onze paarden wat rusten. Toen was Gen. Knox weer op onze hielen. Ik trok west in de richting van Edenburg hopende om een nieuwe proef te maken de Kaapkolonie in te gaan. Maar niet alleen waren de machten van Generaal Knox achter ons, maar, toen wij op de plaats Hexrivier twee uren van Edenburg kwamen, vernam ik van mijne verkenners, die ik vooruit gezonden had, dat er ook een groot Engelsch colonne vóór ons te Edenburg was.

Wat nu?

Ik zwenkte toen de avond viel naar het oosten op in de richting van Wepener.

Den volgenden morgen was de vijand maar weer op het spoor; maar, daar wij dien nacht twintig mijlen hadden afgelegd, waren wij zoo ver vóór, dat het ons dien dag, en zelfs den volgenden dag niet noodig was zoo geweldig voort te trekken.

Op den middag van den 13^den^ December, namen wij sterke posities en langs een afstand van meer dan acht mijl op de plaats Rietfontein, distr. Wepener, ten noordoosten van Daspoort. De vijand moest dadelijk halt houden, om eerst zijn achterhoede bij te krijgen, daar die posities niet licht te nemen waren. Ik wist dat, vóór de vijand ons in die stellingen aanvallen kon, zou het donker ons te hulpe komen, maar voor ons lag de sterke lijn van forten van Bloemfontein over Thaba'Nchu en Sprinkhaansnek naar Ladybrand. Door die lijn zouden wij moeten vechten en het was vooral noodig dat onze moeielijkheden daar niet verzwaard werden, door één van zeer nabij achtervolgende macht. Daarom was onze eenige weg nu om een lange nachttrek te maken en Gen. Knox niet te vlak op onze hielen te hebben.

Ik liet derhalve de stellingen houden, totdat het donker werd, en dat in het gezicht des vijands. Ik had zelf bevel gegeven schansen te pakken (met steenen te bouwen) om de Engelschen onder den indruk te brengen dat wij van plan waren den volgenden dag uit die schansen hen, als zij naderden, te bevechten. En juist kort voor de avond viel, deed ik in al de posities de burgers zich vertoonen, totdat het donker was. Toen dadelijk gaf ik bevel om voort te trekken.

Er werd nu veel gemurmeld door de burgers. Wat beteekende toch deze schielijke verandering in de plannen des generaals, zoo vroeg men. Maar ik zeide in mij zelven: ‘Julle zal dit wel morgen zelven kunnen zien.’

Wij trokken toen recht op Sprinkhaansnek af. 't Ging echter zeer langzaam, daar vele van de paarden der burgers zoo zwak waren dat er niet weinigen waren die zelfs te voet moesten gaan. Gen. Ph. Botha en ik namen de achterhoede, meenende eerst den volgenden morgen, 14 Dec., tegen 10 ure bij de vechtlijn te komen.

Den vorigen nacht was Com. Michal Prinsloo met een deel 'er Bethlehemsche burgers, drie honderd in getal door Sprinkhaansnek naar mij gekomen, en daar zijne paarden in goede conditie waren had ik hem order gegeven om vóór mij uit op te rukken, en door Sprinkhaansnek te gaan; om daarna ten noorden van de lijn, oost van Thaba'Nchu posities te nemen. Dit moest hij doen opdat hij, wanneer wij den volgenden morgen door den nek gingen, den vijand te Thaba'Nchu zou kunnen verhinderen ons van voren te keeren, of versterkingen naar de forten te Sprinkhaansnek te zenden. Dit bleek ons werkelijk tot heil te zijn, daar de Engelschen ons, toen het licht werd, van den hoogen Thaba'Nchu goed konden zien, en werkelijk een versterking zonden in de richting, die zij zagen dat wij gingen, doch het gelukte Com. Prinsloo hen terug te schieten; zoodat toen wij te Sprinkhaansnek kwamen, wij wel tegen zeer sterke forten te vechten hadden, maar niets meer.

Toen Com. Prinsloo, voor het begon te lichten op den 14^{den} Dec., tusschen de forten ging, vuurden de Engelschen daaruit op hem, doch hij gaf order om door te jagen. Een kleine wacht van den vijand, die halverwege tusschen de forten lag, dacht dat zij door van voren te schieten de oprukkende burgers zou doen terugdeinzen. Maar dit had die uitwerking op een held als Gen. Prinsloo niet. Des te strenger gaf hij het order om door te jagen. Wat was het gevolg? Twee van den vijand, die niet bijtijds uit den weg gingen werden letterlijk omvergejaagd. De burgers meenden dat dezen door de paarden dood getrapt werden; maar men kan het verstaan dat niemand van de achtersten van zijn paard afsteeg om zich te vergewissen of dit wel het geval was.

Zooals ik zeide, waren Gen. Botha en ik in de achterhoede. Ik wist dat Asst. Hoofdcom. Piet Fourie, die voor niets stuitte als hij

ergens door moest, en die gesteund werd door Veldcor. Johannes Hattingh, die niet minder dapper was, vóór was. Hij gaf ons dan geen tijd om bij te komen, maar peilde op den nek af. Toen ik dit zag rukte ik met Gen. Botha met alle macht voorwaarts, de burgers gelastende zachtjes met hunne zwakke paarden aan te komen. Ik kon hen óok verlaten, want ik kon zien dat Gen. Knox niet dicht bij was. Wij haalden Gen. Fourie in met de voorste stormpartij, juist toen hij tusschen de forten door was, terwijl de burgers nog als ‘streep’ achter ons waren. Dadelijk toen wij over het eerste bultje waren, stopte ik de burgers en gaf order de paarden uit gezicht des vijands te laten, en tot het bultje terug te gaan, om rechts en links op de forten te vuren, welke ongeveer acht tot negen honderd pas van ons waren. Ik deed ze zoo geweldig mogelijk bestooken, en dit droeg veel bij dat er uit de forten niet zoo vrij maar op de burgers, die nog in een langen trein aan het komen waren, kon geschoten worden.

Om den lezer een begrip te geven wat dit doorstormen te Sprinkhaansnek was, moet hij weten, dat wij door twee sterke forten aan weerzijden van duizend tot twaalf honderd treden van elkander open en bloot moesten jagen. Van waar de burgers in gezicht van deze forten kwamen, totdat zij verdwenen was, een afstand van minstens drie duizend schreden. Daar moesten ruim achthonderd manschappen onder een geweldig vuur van twee kanten, zooals ik zeide, open en bloot doorjagen. En - er werd hier slechts één van ons gewond! Dat is alleen toe te schrijven aan de beschikking en onwederstaanbare bescherming van den almachtigen G o d , die zijn hand genadlglijk over ons hield.

Wat des vijands verlies was kwam ik niet te weten.

Ook kwamen eenige karren en wagens, alsmede een van de twee te Dewetsdorp genomen kanonnen door. Het andere stuk liet de sergeant van artillerie achter blijven, vóór hij op de vechtlinie kwam. Hij zond de paarden van de affuit met de artilleristen naar Com. Hasebroek terug, die niet toen maar later, hoewel achtervolgd, te IJzernek, ten westen van Thaba'Nchu veilig doorbrak.

Mijn ambulance onder Dr. Fourie en Dr. Poutsma werd door de Engelschen aangehouden. Dr. Fourie had, zooals 't behoort, buiten de vechtlinies gebleven om later door te komen. Dit werd hem den volgenden dag door Gen. Knox toegestaan. Hij bracht mij een

boodschap van dien generaal, dat Com. Hasebroek uit Thaba'Nchu gruwelijk door Col. White stuk geschoten was geweest. Ik wist toen al, dat de commandant ongedeerd was doorgekomen, en dat het ingendeel hij was, die, terwijl zij hem bestormden, eenigen van Col. White's mannen had neergeveld.

Wij besloten verder terug te trekken om de paarden wat rust te geven, nog altijd met het doel voor oogen, om, zoodra de kans zich voordeed, opnieuw te trachten in de Kaapkolonie te trekken. Ik wist evenwel goed dat er weinig kans tot rusten voor de commando's zou zijn, zoolang de President en ik bij hen waren, en daarom was het mijn doel, zoodra wij ten noorden van Winburg kwamen, dat de President en ik ons uit de commando's voor een tijd zouden verwijderen. Ik zou gaan om zaken te verrichten, die later zullen medegedeeld worden. Daardoor zou ik, zooals het spreekwoord zegt de dolossen[1)] der Engelschen door elkaâr werpen.

Wij kwamen tot een plaats ten zuiden van Senekal, alwaar de macht van Gen. Knox ons weer achterna zette. Verschillende kleine gevechten met hem vonden plaats, en in één van deze sneuvelde zoon van Com. Truter van Harrismith.

Vandaar trokken wij in den namiddag van den Kerstdag 1900 tot Tafelkop, negen mijlen ten oosten van Senekal.

1) ‘Dobbelossen’. De kaffers gooien knokkelbeentjes van ossen in plaats kubusvormige dobbelsteenen.

AFMAKEN VAN PAARDEN OP EEN BOERDERIJ.

Hoofdstuk XXIV.
Waarin men iets over den oorlog tegen de vrouwen vindt.

Hier werd besloten op den 26sten Dec. het groote commando in tweeën te verdeelen. Het eene deel zou staan onder Asst. Hoofdcom. Ph. Botha, en het andere onder Asst. Hoofdcom. Piet Fourie.

President Steyn vertrouwde ik aan een lijfwacht toe onder Com. Davel die zich met de Regeering in de richting van Reitz begaf.

Wat mijzelven betreft, ik ging naar Asst. Hoofdcom. C.C. Froneman, die met den Heilbronschen commandant, L. Steenekamp, in de nabijheid van Heilbron zich bevond. Het was mijn doel om vandaar een sterk escorte met mij te nemen en de ammunitie te Roodewal op den 7den Juni genomen te gaan opgraven; want zoowel onze Mauser- als Lee-Metford ammunitie was bijna uitgeput; hoewel wij nog een tamelijk groote voorraad van Martini-Henri- en Giddypatronen hadden.

Ik ging dan van Tafelkop op den 27sten Dec. en kwam bij Gen. Froneman's commando twee dagen daarna dicht bij Heilbron aan. Ik moest daar vertoeven tot den avond van den 31sten Dec. totdat de noodige wagens en ossen bijeen gebracht werden om de ammunitie mede te vervoeren. Wagens waren nu niet meer gemakkelijk te bekomen, omdat de Engelschen ze niet alleen van de plaatsen genomen, maar ook vele van hen verbrand hadden. Waar vroeger op elke plaats minstens één wagen en span ossen waren, en op sommige van twee, drie en zelfs meer, daar was nu dikwijls niet één. Ook waar er wagens waren, daar moesten de vrouwen ze altoos gereed houden om mede te vluchten voor de Colonnes van den vijand, die nu reeds begonnen waren de vrouwen wegtevoeren van hare plaatsen naar de concentratiekampen binnen hunne lijnen, in bijna alle dorpen, waar de Engelschen sterke garnizoenen hadden gevestigd. Proclamaties waren door Lord Roberts uitgevaardigd geweest, bepalende dat elk gebouw binnen tien mijlen van den

spoorweg waar de Boeren dien in de lucht hadden doen vliegen of die gebroken hadden, zouden verbrand worden. Dit werd ook uitgevoerd, maar niet alleen binnen den bepaalden afstand, maar ook overal door den Staat. Voor den voet werden huizen verbrand, of met dynamiet verwoest. En, wat nog erger was, de meubels zelf en het graan werden ten prooi der vlammen gegeven, en de schapen, beesten en paarden weggevoerd. Het duurde nu ook niet lang of de paarden werden op hoopen doodgeschoten, en de schapen in duizendtallen doodgeslagen door de kaffers en de National Scouts, of doodgestoken door de troepen met hunne bajonetten. De verwoesting nam van dag tot dag erger en wreeder toe... En de boerenvrouw? - gaf zij met dat alles voor oogen den moed op? Geenszins, want toen de vangst der vrouwen of liever den oorlog tegen haar en tegen de bezittingen van den boer begon, begaven zij zich op de bittere vlucht, om toch buiten de handen van den vijand te blijven. Met het doel om iets nog te behouden voor zichzelven en hare kinderen, laadden zij de wagens met graan en met de noodigste meubelen. Als dan een colonne een plaats naderde, zelfs des nachts, in allen wind en weer, moest menig jonge dochter het touw van de span ossen nemen, en de moeder de zweep, of omgekeerd. Menig knappe, welopgevoede dochter reed te paard en dreef het vee aan, om zoodoende uit de hand der vervolgers, zoolang het toch maar mogelijk was, te blijven, en niet weggevoerd te worden naar de concentratie kampen, welke de Engelsche Refugee (toevluchts) kampen noemde. Hoe valsch toch! Kon iemand ooit, vóór den oorlog gedacht hebben, dat de twintigste eeuw zulke barbaarschheden kon opleveren? Neen! ik en een ieder wist dat in een oorlog wreedheden, gruwelijker dan moorden plaatsvinden konden, maar dat zulke directe en indirecte moord tegen weerlooze vrouwen en kinderen zou gepleegd worden zou ik mijn hoofd gegeven hebben, dat die niet zouden kunnen geschieden in een oorlog door de beschaafde Engelsche natie gevoerd. En 't gebeurde toch. Op lagers, waar er niemand in waren dan vrouwen en kinderen en afgeleefde mannen werden met kanonnen en ook klein geweren geschoten om ze tot stilstand te dwingen. Ik zou hier honderde verklaringen kunnen laten volgen als mijne getuigen. Ik doe het niet: want mijn doel is het niet over deze zaak te schrijven. Ik stip slechts in het voorbijgaan iets aan. In Zuid-Afrika en in Engeland zijn er

rechtvaardige pennen genoeg om deze daden aan de kaak te stellen, en wereldkundig te maken om bewaard te blijven voor de toekomst Want wat volk leeft er, of heeft geleefd, dat niet een geschiedrol heeft, 't zij tot zijn voor- 't zij tot zijn nadeel? Ik kan het niet naar eisch doen. En te veel over deze schandelijke geschiedenis kan niet gezegd worden.

Ik moest mijn hart uitstorten. Laat mij ńu voortgaan.

Op den avond van den 1[sten] Januari 1901 had ik de noodige wagens gekregen en trok ik in de nabijheid van Roodewal-station over het spoor, zonder dat de wachten mij gewaar werden. 't Was laat in den nacht en wellicht waren zij aan slaap. Dien nacht gingen wij nog tot ongeveer 9 mijlen verder, en den volgenden nacht tot dicht bij de plek waar de ammunitie begraven was. Zij lag er nog veilig slechts een paar mijlen van den spoorweg, en dicht bij het Engelsche kamp bij Rhenosterrivierbrug. Op elke patroon moest nu gelet worden daar alles aantoonde dat de oorlog lang zou duren. Er kon, trouwens, geen sprake er van zijn dat wij den strijd zouden opgeven, en de Engelsche trots zou Engeland evenmin daartoe toelaten.

De ammunitie werd op de wagens geladen, en Gen. Froneman nam dezelve over het spoor. Ik ging vijftien mijlen daarvandaan naar het Vredefortsche commando, waar ik zekere zaken te regelen had. Op den avond van den 4[den] ging ik met tien van mijn staf over den spoorweg dicht bij Vredefortweg-station ongemerkt. Twee dagen daarna was ik weer in het commando van Gen. Froneman, en vond dat de ammunitie veilig aangekomen was. Ik vernam hier dat Gen. Knox zijn macht in drie verdeeld had. Een gedeelte vocht met Gen. Fourie en Com. Prinsloo nabij Bethlehem, alwaar onze burgers den vijand goed toetakelden, met het verlies echter van twee burgers, waarvan één de kloeke Veldcor. Ignatius du Preez was. Deze officier was de goedheid zelve - geen burger had hij onder zich, die hem niet teer beminde. Een ander gedeelte was getrokken in de richting van Heilbron. Het derde zette Gen. Philip Botha achterna aan Liebenbergs vlei. Deze afdeeling wilde met Gen. Botha grapjes verkoopen, en dewijl hij dit niet kon gedoogen, had hij op verschillende plaatsen op den 3[den] Januari te kennen gegeven, dat hij op deze familiariteit niet gesteld was. Op eene plaats stormde hij honderdvijftig van de Bodyguard met zestig burgers en nam honderd zeventien gevangen, terwijl de rest gedood of gewond werd.

TABAKSBERG. - DE BRITSCHE POSITIE VAN WAAR DE ARTILLERIE ONS BESTOOKTE.
(Zie pag. 72.)

Een vlucht-geest ontstond nu in het leger van Gen. Knox. Het gedeelte, dat in de richting van Lindley naar Heilbron trok, rukte schielijk om naar Kroonstad, maar stieten zich aan Gen. Botha op verschillende plaatsen, en kwamen er bezeerd van af. Het deel, dat het met Gen. Fourie en Com. Prinsloo te doen had, trok met alle macht Senekal in. Toen ik nu op 8 Jan. in het lager van Gen. Botha kwam zes mijlen oost van Lindley was ook Gen. Knox Kroonstad binnen. En - wij hadden voor een korten tijd rust.

Op den 8sten Januari kreeg ik rapporten van Com. Kritzinger en Kapt. Scheepers uit de Kaapkolonie. Zij deden verslag dat zij door de Oranjerivier met een voetpad veilig doorgegaan waren. Er was een ander voetpad wat meer ten zuiden, waar zich een Engelsche wacht van acht soldaten bevond. Deze soldaten waren in een huis, en wisten van het doortrekken niets, totdat zij de deur zagen opengaan, en zich met 'Hands up!' hoorden toeroepen. Verder verzekerden Com. Kritzinger en Kapitein Scheepers mij, dat de sympathie van onze koloniale burgers sterk met ons was. Ik en elke weldenkende mensch kon dit verwachten, want het bloed kruipt waar het niet gaan kan. De kolonisten, hoewel zij goed wisten welk een gevaarlijken stap het was om te nemen, als zij besloten met ons mede te gaan, en hoe zij later als rebellen konden terecht gesteld worden, wierpen toch hun lot in met ons. Ook van Rechter Hertzog ontving ik berichten in denzelfden geest uit de noordwestelijke deelen van de Kaapkolonie.

Zoodra ik dit rapport ontving, besloot ik gedeelten van de burgers uit alle deelen in hunne eigene districten achter te laten en anderen met mij op een tweeden tocht naar de Kaapkolonie te nemen. Daartoe gaf ik bevel aan Generaals Piet Fourie, Philip Botha en Froneman en aan Commandd. Prinsloo, Bethlehem, Steyn, Ficksburg, Hasebroek, Winburg, De Vos Kroonstad, Van der Merwe, Parijs, Ross, Frankfort, Wessel Wessels, die ik in plaats van Com. Truter, die bedankt had, aangesteld had, Harrismith, Kolbe, Bloemfontein, en Jan Theron, met de beroemde Therons Verkenningscorps, om allen op den 25sten Januari 1901 te Doornberg, district Winburg bij elkander te komen.

Van den 8sten tot den 25sten Januari hadden wij rust in de noordelijke en noordwestelijke districten van den Vrijstaat.

TABAKSBERG. - LINKERZIJDE VAN DE POSITIE DER BOEREN, UITZICHT ZUIDWAARTS.

Hoofdstuk XXV.
Mijn tweede poging om een inval in de Kaapkolonie te doen.

Ik zou dan een tweede poging doen om binnen de Kaapkolonie te trekken, maar ik vreesde dat mijn plan uitlekken zou; want ik was verplicht de commandanten daarvan te verwittigen. En dan moest nog menig burger ook een tweede paard gaan halen, dat zijn vrouw onder haar zorg had. De burgers begonnen allerlei gissingen te maken waarom zij de paarden moesten gaan halen, en men hoorde mompelen: ‘Wij moeten naar de Kolonie toe.’

Niettegenstaande dit waren het grootste gedeelte opgeruimd, behalve diegenen, van wie de officier een eigenzinnig en tegensprekend mensch was. Op den 25sten Januari waren allen tegenwoordig, behalve Gen. Philip Botha, die verhinderd was geweest met de burgers van Vrede onder Com. Hermanus Botha op te komen.

Ook President Steyn en de Regeering besloten met mij te gaan, en ik had twee duizend man bijeen.

Te Doornberg werd de geheele krijgsraad bijeengeroepen door de Regeering en President Steyn deelde op de vergadering mede, dat zijn diensttijd weldra verstreken zou zijn. Hij wees er op dat de bepalingen van de wet nu niet nagekomen konden worden, daar een wettig geconstitueerde Volksraad niet zitten kon. De krijgsraad besloot, zonder voorafgegane requisities een kandidaat aan de burgers voortestellen, hen vrij te laten ook hun eigene kandidaten te stellen. Verder besloot de krijgsraad dat de kandidaat die gekozen zou worden als waarnemend Staatspresident ingezworen zou worden tot tijd en wijle des lands omstandigheden een kiezing volgens wet zouden

OP COMMANDO.

toelaten. Tot stemmen overgegeven zijnde vereenigden zich al de stemmen op den nog in functie zijnde president, Marthinus Theunis Steyn. Niet anders viel het met het stemmen van de Burgers, behalve dat op ééne vergadering de heer Cecil Rhodes als kandidaat voorgesteld werd, doch de voorsteller kreeg geen secondant!

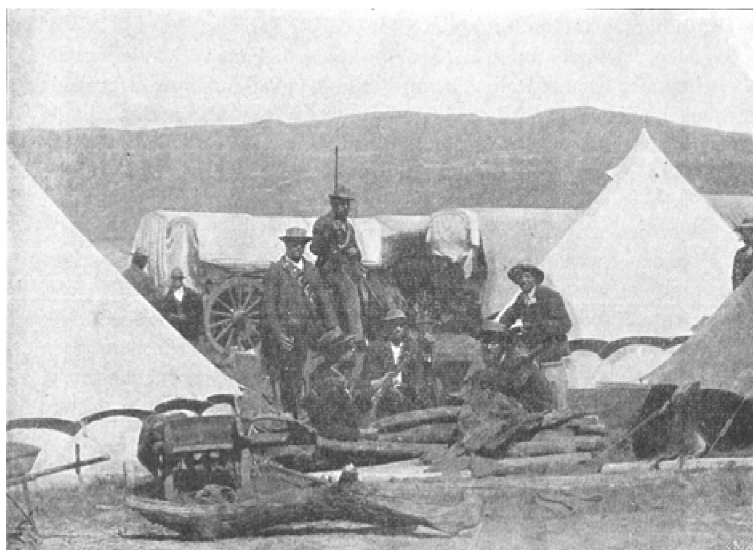
President Steyn werd als gekozen verklaard en ingezworen.

De Uitvoerende Raad bestond nu uit den President als Voorzitter, T. Brain, Gouvernementssecretaris, W.J.C. Brebner Gouvernementsthesaurier, A.P. Cronjé, Jan Meyer en mijzelve, als leden. De heer Rocco de Villiers was Secretaris van den Krijgsraad en de heer Gordon Fraser Privaatsecretaris van den Staatspresident.

Geen Staatsprocureur werd aangesteld, na de heer Jacob de Villiers te Bothaville gevangen werd genomen; maar de heer Hendrik Potgieter, Landdrost van Kroonstad, kreeg de betrekking van Publieke Aanklager van den Krijgsraad.

Dat er geen wettig geconstitueerde Volksraad zitten kon was toeteschrijven aan oorzaken diep betreuringswaardige. Sommige leden hadden, zooals het genoemd werd 'g e h a n d s u p t ', anderen hadden gedacht dat het genoeg was dat zij gestemd hadden voor den oorlog. Ik zou de laatste zijn om te beweren dat zij verkeerd deden zoo te stemmen, aangezien de wereld overtuigd is, dat wat de Boeren ook gedaan zouden hebben, Engeland toch gedetermineerd was de kaart van Zuid-Afrika rood te verven - dat dan ook geschieden moest met het bloed, niet alleen van de burgers en weerlooze vrouwen en kinderen, en zelfs van redelooze dieren; maar ook van zijn eigen onnoodig en onschuldig gesneuvelde troepen. Wat ik echter wraakte was, dat leden van den Volksraad opstonden en zeiden: 'Ik geef mijn laatsten druppel bloed voor mijn land', en dan later er voor zorgden, dat niemand de kans ooit kreeg om bij den eersten druppel te komen. Neen, zij bleven te huis zitten totdat de Engelschen hen daar krijgsgevangen namen. Het deeltje van den Volksraad dat getrouw bleef maakte geen quorum uit, en er kon dus geen zitting zijn. Dat deeltje bestond - er moge een of ander lid zijn over wiens standpunt ik mij vergis - bestond uit tien leden, die zoo ver ik mij herinneren kan de volgenden zijn: C.H. Wessels, B o s h o f (Voorzitter), Wessel Wessels, V r e d e , J.B. Wessels, W i n b u r g , A.P. Cronjé, W i n b u r g , Jan Steijl, B l o e m f o n t e i n , Jan Meyer, H a r r i s m i t h , J.J. van Niekerk, F a u r e -

s m i t h , Daniel Steijn, H e i l b r o n , Hendrik Ecksteen, V r e d e , en Hendrik Serfontein, K r o o n s t a d .

UIT EEN BOERENLAGER BIJ KIMBERLEY.

Wij vertrokken van Doornberg op den 26sten Januari, tot op de plaats van Com. Sarel Hasebroek, acht mijlen ten noorden van Winburg. Er was toen een sterke macht Engelschen, niet alleen vóór ons, zeven, acht mijlen ten oosten van Winburg, en een andere elf of twaalf mijlen nog verder ten oosten; maar er kwam ook één van Ventersburg, ten noordwesten, van waar wij ons bevonden. Elk een kon zien dat de vijand wist wat ons plan was, doch, zooals boven gezegd, 't kon niet anders. De aard van onze legers was zoodanig, dat een geheim niet gehouden kon worden; en ik besloot nu om alles in verband met mijn verder voorttrekken bij mijzelven te houden.

Ik deed, dien dag (27 Juni) in het openbaar verkennen oost van Winburg alsof ik dien nacht in die richting wilde trekken; en zeer geheimelijk deed ik dit ten westen doen. In dien avond rukte ik west van Winburg over de tak Spoorlijn zonder tegenstand

over, en was den volgenden morgen aan de Vetrivier - ten zuidwesten van het dorp. Te snel konden wij niet trekken anders zou zich de moeielijkheid van uitgeputte paarden spoedig voordoen.[1)]

In den namiddag trokken wij tot voorbij Tabaksberg.

Den volgenden morgen (den 29) kreeg ik bericht dat de Engelschen met twee afdeelingen aan het komen waren. Ik deed opzadelen, en wij namen posities in ten oosten van Tabaksberg. Des vijands rechtervleugel was ten oosten, tegenover denwelken wij ook sterke posities op randjes innamen. Die vleugel van de Engelschen kon niet bestormd worden; maar ik deed den linkervleugel zes mijlen ten zuidoosten aanpakken, waar een Maxim Nordenfeldt in perfecte orde afgenomen werd, ten koste echter van één onzer dood en drie gewond. De vijand nam eenige van zijne dooden en gewonden weg, terwijl zij verscheidene gesneuvelden lieten liggen, waar het stuk genomen werd. Het gelukte ons evenwel niet de Engelschen op de vlucht te brengen; maar wij hielden hen den ganschen dag bezig, en zij slaagden er ook niet in ons te verdrijven. Wij verloren nog twee andere burgers en nog eenigen werden gedood.

Daar te blijven, en den volgenden dag weer te vechten viel niet aan te denken, want daardoor zouden de Engelschen in de gelegenheid gesteld worden zich zoo te versterken, dat het doel van naar de Kaapkolonie te gaan verijdeld zou worden. Maar wat nu gedaan? De vijand was op onze hielen en wij moesten voort. Vóór ons lag de lijn van fortificaties van Bloemfontein naar Ladybrand; en die was naar ik vernomen had zeer versterkt, sedert wij door Sprinkhaansnek gingen. Dus kon ik bij Sprinkhaansnek niet door. Ik besloot derhalve in de richting van Thaba'Nchu te trekken: maar om de Engelschen in de war te brengen zond ik, in het openbaar, een sterke patrouille den volgenden dag in de richting van Sprinkhaansnek. Ik kon nu ongemerkt - dit was in mijn voordeel - voorttrekken tot een afstand van acht mijlen, vóór ik uit de forten kon gezien worden. Daar zadelden wij af, want, zagen de Engelschen ons, dan konden

1) Dit bleek echter op dezen tocht niet te verhelpen, want niettegenstaande de prachtige regens, die einde November en begin Januari gevallen waren over de zuidelijke en westelijke deelen des Staats, vonden wij toch toen wij daar kwamen, dat het gras door sprinkhanen totaal opgegeten was. Er was ook geen voeder te krijgen, en de paardenkwestie was zoo ernstig als ooit te voren.

machten van Thaba'Nchu, Sannaspost, Bloemfontein en zelfs uit de forten zich tegen ons vereenigen, en dat met de macht achter ons zou verkeerde spelletjes kunnen afgeven.

Mijn oude vriend Gen. Charles Knox, aan wien het opgedragen was mij de eerste maal uit de Kaapkolonie te houden, was weer met de taak belast. Zeker moest de man, die eenige zaken met hem gehad had, erkennen, dat hij maar een lastige vriend was; dat hij de kunst verstond niet alleen des nachts te trekken, maar dat hij ook een beetje parmantig was als hij op het slagveld zijn krachten met zijn tegenstander mat.

Terwijl wij daar afgezadeld hadden en dachten dat wij voorloopig veilig waren, kwamen mijne verkenners mij zeggen dat de groote macht van Gen. Knox aan het komen was. Ik gaf dadelijk bevel dat men opzadelen, en dat het kleine lagertje van tien wagens meestal met ammunitie en meel beladen inspannen zou. Ik deed een gedeelte van 't commando onder Gen. Fourie achterblijven om Gen. Knox tegen te houden, terwijl ik zelf oprukte om den weg te openen door des vijands forten. Wat in ons voordeel was, was dat de sterke patrouille, die ik in de richting van Sprinkhaansnek gezonden had, Gen. Knox denken deed, dat mijn commando daarheen getrokken was. Hij koos derhalve eerst die richting, en ging daarop voort, totdat hij ontdekte dat hij bedrogen was. Toen rukte hij west, en kwam met Gen. Fourie in aanraking, die hem een paar uren tegenstand bood, verliezende twee man zwaar gewond.

Intusschen was ik op de forten tusschen Thaba'Nchu en Sannaspost gekomen, en zag een versterking cavalerie uit de richting van Bloemfontein aan het oprukken. Ik deed het te Dewetsdorp genomen kanon, en het maxim-Nordenfeldt op het fort, dat in mijn weg lag, bombardeeren op een afstand van 4000 meter, met 't gevolg dat na eenige schoten de Engelschen daaruit vluchtten naar het eerste fort ten oosten: ook dat werd opgegeven. Het fort ten westen werd door Com. Steenekamp met de Heilbronsche burgers bestormd en ingenomen. Zij namen eenigen gevangen. De rest vluchtte naar Sannaspost. In deze bestorming werd slechts één burger licht gewond, Pieter Steenekamp, zoon van den Commandant.

Ons weg was geopend!

Wij gingen door.

Gen. Fourie daagde twee uren na zonsondergang op, en wij trok-

ken voort in de richting van Dewetsdorp, alwaar wij den 31sten aankwamen.[1)]

Van daar ging Gen. Knox naar Bloemfontein, vanwaar hij per spoor zijn leger naar de Oranjerivier bij de Bethuliespoorwegbrug deed vervoeren.

Gen. Knox zag waarschijnlijk nu in dat wij gedetermineerd waren met alle krachten in de kolonie te gaan en verzamelde overal troepen om ons te keeren. Weldra hoorde ik dat er machten waren niet alleen bij de Bethulie-spoorwegbrug; maar ook te Springfontein en te Norvalspoort. Wij zouden dus gemakkelijk bij de verschillende driften gekeerd kunnen worden. Ik moest derhalve nu een plan maken om de Engelsche legers weder een klein troefkaart af te spelen.

Daartoe zond ik Gen. Froneman van den oorsprong van Kafferrivier, ten westen van Dewetsdorp in de richting van Jagersfonteinweg-station, en Gen. Fourie in die van Odendaalsstroom, Oranjerivier, tot op de plaats Klein Kinderfontein ten westen van Smithfield. Daarop deed ik verkenners gaan tot dicht bij Odendaalsstroom. Zij zagen dat de Engelschen elken dag daar patrouilleerden, en vernamen dat de vijand verwachtte, dat wij in die gewesten zouden trachten door de Oranjerivier in de Kaapkolonie te trekken. Den volgenden dag beval ik een patrouille weder daarlangs op en neder te rijden, en deed ik op geheimzinnige wijze rondvertellen, dat er voor mij te veel gevaar bestond de Oranjerivier beneden haren samenloop met de Caledon een doortocht te beproeven, omdat de rivier reeds nu bijna te vol was om door te gaan, en met den minsten regen geheel ondoorwaadbaar kon worden: ook dat ik om die reden besloten had Gen. Froneman terugteroepen en Odendaalsstroom met geweld te nemen, of anders de Aliwal Noord-brug aan te vallen. Ik wist goed dat dit sprookje Gen. Knox nog wel dienzelfden dag zou bereiken, want in de omgeving van de Caledon- en Oranjerivier had hij vrienden genoeg.

Gen. Froneman had order om te trekken in de richting van Zanddrift, ongeveer halfweg tusschen de Norvalspont spoorbrug en die van Hopetown. Dicht bij Jagersfonteinweg-station ving hij een trein, door het spoor vóór en achter denzelven in de lucht te doen vliegen. In dezen trein kregen de burgers veel dat zij noodig had-

1) Er was toen nog niet weder in dit dorp een garnizoen gekomen.

den. Het moet niet vergeten worden dat Zuid-Afrika, en vooral de twee Republieken, geen fabrieken hadden, en dat de invoer reeds lang opgehouden was. Eenige buit dus, zooals zadels, kombaarsen en ammunitie was zeer welkom. Na de burgers genomen hadden wat zij wilden werd de trein verbrand.

KAMP DER ENGELSCHEN.

Ik bleef nog een dag over, totdat ik zeker was dat de Engelschen het bericht hadden dat ik uitgestrooid had. Ik had het goed getroffen. De Engelschen rukten in de richting op, waar ik gezegd had, dat het mijn plan was door te breken. En ik - ik ging in den avond (5 Febr. 1901) met een gedeelte burgers, de kanonnen en wagens in de richting tusschen de stations van Springfontein en Jagersfontein, en verstak mij den volgenden dag, terwijl ik Gen. Fourie met een paarden-commando nog twee dagen lang deed achterblijven en bewegingen maken in de richting van Odendaalsstroom.

Dien avond trok ik over het spoor zonder tegenspoed, doch tot mijn leedwezen werd de dappere Luit. Banie (Barend) Enslin, die één van mijn beste verkenners was, gevaarlijk gewond, en viel in de handen der Engelschen. Hij was met een ander van het Theron's Verkenningscorps vooruitgereden om een geschikte plaats te vinden, waar hij ons over den spoorweg zou kunnen leiden, en, daar het

een donkere nacht was, raakte hij van ons af. Wij gingen over ongehinderd, maar hij en zijn medgezel reden een paar mijlen ten noorden op een wacht af, die op hen vuurde, met het treurig gevolg dat de beminnelijke Banie zoo zwaar gewond werd, dat hij achter gelaten moest worden. Eerst den volgenden morgen kwam zijn kameraad bij ons aan en bracht de treurige tijding.

Wij trokken met zooveel spoed als het mogelijk was, maar daar het pad door den regen doorweekt was, was het zwaar voor de ossen om de wagens te trekken, en evenzoo voor de muilen om de stukken achter zich te sleepen.

Te Lubbesdrift, zes mijlen ten noorden van Philippolis, haalden wij Gen. Froneman op den 8sten Februari in. Nog een eindje trokken wij dien avond verder in de richting van Zanddrift, alwaar wij, op den 10den Februari de Kaapkolonie binnentrokken.

Toen wij door de rivier waren vernam ik van mijn verkenners, dat er ongeveer een half uur hooger met den stroom op, ten zuiden van een drift, een twintigtal van den vijand op een sterk verschanst kopje waren. Ik zond daarheen een veldcornet met vijfentwintig man, waaronder was één van mijn staf, Willem Pretorius. De veldcornet wilde niet nader dan een zekeren afstand gaan. Daarop ging Willem Pretorius en vier anderen naar het kopje. Willem beklom den kop van den eenen kant. De anderen verdeelden zich in twee en klauterden van twee kanten op, steeds op des vijands schans, die rond gebouwd was schietende. Toen zij onder een geweldig vuur dicht bij het fort kwamen, heschen de Engelschen een witte vlag, en riepen: ‘Wij geven ons over.’ 't Gevolg was dat Willem Pretorius met viet man twintig Engelschen krijgsgevangen nam, en een gelijk getal paarden, zadels, tooms, geweren en patroonbanden. Behalve dit kregen zij een paar kasten, waarin er 3000 patronen waren.

Nu kwam de veldcornet met zijn twintig man aangereden, en kon alleen behulpzaam zijn in het vervoeren van den buit.

Het duurde niet lang of die veldconret werd ‘g e s t e l l e n b o s c h t’[1] en toen maakte ik Willem Pretorius veldcornet.[2]

1) ‘Gestellenboscht’, Eng. S t e l l e n b o s c h e d : dit zeiden de Engelschen van officieren, die wegens onbekwaamheid of anderszins afgezet moesten worden, omdat zij naar Stellenbosch, als onbekwaam, naar een nietsbeteekenden post gezonden werden.

2) Ik moet een kort overzicht van Willem Pretorius geven - mijn lieve Willem! Hij was slechts eenentwintig jaar oud toen ik hem als veldcornet aanstelde. Onbeschrijfelijk dapper en onverschrokken was hij - zooals ik nooit overtreffen zag, en toch daarbij niet onverstandig. Hij bleef veldcornet, totdat hij ongeveer twintig dagen vóór den vrede in de Kaapkolonie, terwijl hij onder Com. Meijer diende, getroffen werd door een kogel op een afstand van omtrent 1700 treden. Hij viel daar, de dappere Willem! Door den ganschen oorlog was hij gelukkig geweest. Zes paarden werden onder hem doodgeschoten, en eenigen gewond; maar hij kreeg nooit iets meer dan een schram, drie maanden voor het einde van den oorlog. Maar ook hij, gelijk zoovele soortgelijke helden, moest het bloedaltaar voor zijn volk beklimmen. Mijn geliefde Willem! Hij en de andere helden in onzen strijd worden n o o i t , ja nooit vergeten!

Van het zuiden der rivier trokken wij dien namiddag tot de plaats van den heer Bezuidenhout, waar wij den volgenden dag overbleven, totdat Gen. Fourie bijkwam. Hij arriveerde den dag daarna, en toen was het spel weer in vollen gang.

Niet alleen had Gen. Fourie kort achter zich een groote Engelsche macht, maar ook uit Colesberg waren twee sterke colonnes getrokken, en gingen in de richting van Hamelfontein een afstand van twaalf of dertien mijlen van ons.

Ik ging dadelijk in die richting. Den volgenden dag trok één gedeelte van deze macht ten westen, en het andere recht van voren tegen ons op; terwijl de macht, die Gen. Fourie achtervolgd had, nu ook door de rivier te Zanddrift was.

Mijn plan was geweest, zoodra ik in de Kolonie kwam, mijn macht te verdeelen in drie afdeelingen. Ik moest daarmede, echter wachten totdat Gen. Fourie bijkwam, en toen hij arriveerde, waren de Engelschen in zulke groote getallen rondom mij dat zij mij daartoe geene gelegenheid gaven. Evenwel was Luitenant Malan, die later commandant en nog later vechtgeneraal werd, met vijftig of zestig man dieper in de Kolonie gedrongen.

In den namiddag deed ik het wagenlagertje in de richting tusschen Philipstown en Petrusville trekken. Wij hadden hier en daar kleine gevechten, en toen de zon onderging, waren wij bijna met de Engelschen door elkander, maar het gelukte ons hen tegentehouden, totdat ons lagertje voorbij was. In den nacht gingen wij tot Hondeblafrivier, en zagen den volgenden morgen, dat er niets voor de paarden te eten was, daar de sprinkhanen al het gras verteerd hadden. De paarden hadden ook honger, en waren door het geweldig trekken, erg zwak geworden. Arme dieren, zij hadden van Winburg slecht weiveld gehad. Het regende wel elken dag, en dat was voor het veld goed

- doch het regende geen gras, en het veld had tijd noodig om te groeien. Wij hadden reeds toen al burgers, die te voet gingen; en er was in den omtrek geen paard te krijgen.[1)]

Het getal van mijne burgers was met bijna zeshonderd man verminderd. Eerst bleef Com. Prinsloo met drie honderd man achter, toen weer Wd. Com. Van Tonder met zoowat honderd, en ten laatste Com. De Vos te Oranjerivier met tweehonderd.

Er bleef nu maar één plan over: om, namelijk, zoo haastig mogelijk over den spoorweg nabij Hopetown te gaan, want het zou, indien een macht met het spoor gebracht werd, voor ons noodlottig zijn.

Daartoe vertrokken wij onmiddelijk van Hondeblafrivier. Den dag daarop achtervolgden ons de Engelschen. Ik deed een deel van de manschappen hen bevechten, want onze achterhoede liep gevaar van afgesneden te worden. Dit viel den Generaals Fourie en Froneman ten deel. Zij hadden op verschillende plaatsen scherpe gevechten, namen vijf krijgsgevangen en waren van oordeel dat de Engelschen aanzienlijk verlies leden.

Toen wij een weinig voortgegaan waren, kwam van voren aangejaagd een broodspioen.[1)]. (Mijn verkenners waren eenigszins verkeerd gereden, zoodat zij mij hier geen rapport van gaven). De broodspioen zeide mij, dat hij met een vriend van dezelfde soort bij een boerenwoning vlak bij aangedaan had om brood te koopen, en, toen zij bij het huis kwamen, sprongen eenige Engelschen uit en riepen: ‘Hands up!’ Zijn vriend werd gevangen, maar hij, die nog ongeveer vijftien pas van 't huis was, rukte om en joeg weg onder een regen van kogels. Hij moest 1000 pas galoppeeren, vóór hij onder het lood uitkwam, achter een randje, dat langwerpig tusschen ons en de woning lag.

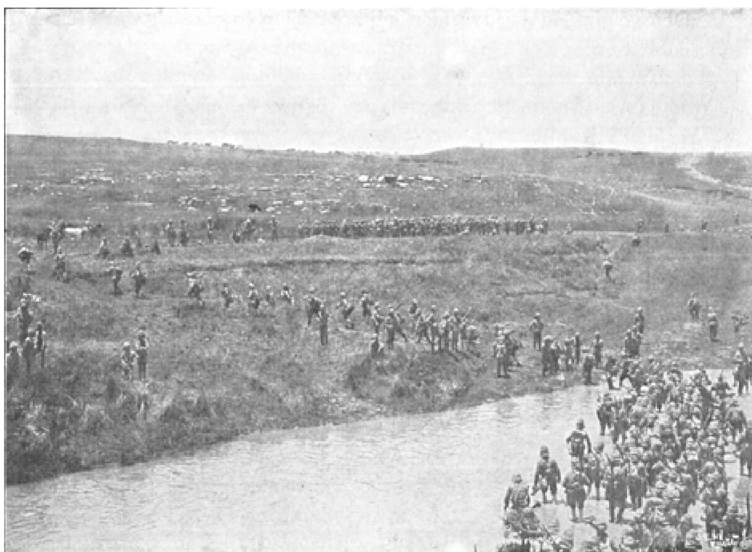
Ik stopte de burgers achter het randje, en deed slechts een klein getal uitgaan om te zien wat er aan den gang was, daar de broodspioen mij niet zeggen kon wat de sterkte van de Engelschen was. Het werd nu gezien dat zij hunne paarden achter vruchtboomen weg-

1) Later in de districten van Hopetown en Prieska kregen wij paarden, doch die waren in de verste verte niet voldoende.

1) Een broodspioen was een burger, die (soms zonder order van zijn officier) vooruit bij de plaatsen aandeed, en brooden voor zichzelven en zijn gezelschap zocht: één dus, wien zijn eigen belang meer ter harte ging, dan het heil van het commando.

gestoken hadden. Zij hadden ook toen zij ons op het randje zagen uitkomen, wetende dat er voor hen geen kans was om te vluchten, posities ingenomen achter kralen en een damwal, niet ver van de woning.

Ik dacht het best, - het kon anders het leven van één of meer burgers kosten - aan dit klompje een briefje te schrijven, hen aanradende zich overtegeven. Terwijl de brief geschreven werd, vuurden zij op ons onophoudelijk, en mijn manschappen losten ook eenige schoten, hoewel wij niemand zien konden. Zoodra echter mijn rapportrijder

ENGELSCHE TROEPEN.

met de witte vlag te voorschijn kwam staakten zij het schieten.

Hun antwoord was nog al brutaal genoeg:

'Wij geven ons niet over.'

Ik beval dadelijk, dat vijftig man hen bestormen zouden. Dit was nog nauwelijks gezegd of eenige jonge burgers sprongen te paard en joegen met alle macht op de klipkraalmuren af.

Het snoeven was blijkbaar dadelijk uit. Zij schoten niet eens een enkel schot op de stormpartij, en gaven zich zoo maar over.

Wij namen twintig krijgsgevangen - ook kregen wij twintig eerste klas paarden alle opgezadeld, twintig geweren en patroonbanden.

Wij hadden nu negentig krijgsgevangen genomen van de rivier tot waar wij nu waren. 't Laat zich denken dat de blijdschap van den broodspioen die vijftig minuten in de handen der Engelschen zich bevonden had groot was, en ik geloof dat hij niet weer naar brood ging snuffelen.

Den volgenden dag kwamen wij zes mijlen ten oosten van Houtkraal-station op een plaats aan, die wij van wege onze ondervindingen van den nacht, die volgen zou, Moddervlei doopten; met de groote macht zoo dicht achter ons dat toen het donker werd zij niet meer dan vijf mijlen van ons was.

Tegen zonsondergang, kort vóór wij door deze vlei gingen, kwamen eenigen van mijn verkenners op omtrent vijftien Engelschen, die van de richting van Houtkraal-station naderden, onverwachts uit. Toen de Engelschen de onzen zagen, rukten zij om. Eén van hen werd in de vlucht van het paard afgeschoten, een ander zwaar gewond, en twee werden gevangen genomen. Ik zond nu twee patrouilles uit om het spoor in de lucht te doen springen, omtrent zeven mijlen aan wederzijden van het punt waar ik wenschte over te gaan, om aldus te verhinderen dat een gepantserde trein komen zou en ons beletten over den spoorweg te gaan.

Wij moesten nog dezen nacht door de Moddervlei.

Door den geweldigen regen, die in den namiddag gevallen was, was de vlei, die ongeveer duizend meter breed was, bedekt kniediep, en op sommige plaatsen nog dieper, met water. Het water, echter, zou de groote zaak niet geweest zijn, als het niet was dat de bodem der vlei van zulk een aard was, dat de paarden soms tot aan hunne knieën in de aarde zakten, ja, soms zóó diep dat het water tot over het zadel rees. Daar moesten wij, veertien honderd ruiters, door. De lezer trachte zich voortestellen hoe het ging en hoe het was toen de laatste burger doorkwam. Zeer velen verloren hun evenwicht door het spartelen van hunne paarden, in de modder wegzakkende, en menigeen moest van zijn arm verzwakte dier afstijgen en het door de vlei leiden. Dan was er een oneindig gesukkel met de

kanonnen en de wagens. Dertig ossen werden voor één affuit gespannen, en soms konden vijftig haar niet verroeren, waar zij in het slijk vastzakte. Eindelijk waren zij echter door: ook een trolliewagen, en het wagentje met mijn documenten en papieren. Maar de ammunitiewagen en de wagens waarop het meel was, bleven vastzitten, op 't oogenblik dat zij in de vlei kwamen. Het was een nacht om nooit te vergeten!

Wat moest nu gedaan worden met de wagens die in de modder bleven vastzitten? 't Zou niet lang duren voor het licht werd, en wij moesten het spoor over vóór de dag brak. Het zou noodlottig zijn als wij in de Moddervlei waren tusschen de macht achter ons, en den spoorweg vóór ons, waarmede van De Aar en van Hopetown treinen vol van troepen konden gebracht worden. Neen, die door waren moesten voort.

Ik deed Gen. Fourie met honderd man, van wie de paarden niet zoo zwak waren, als van de andere burgers achterblijven, om nog te trachten de wagens door te krijgen; en indien hij dat niet kon, vóór de vijand bijkwam, dezelve dan aan brand te steken en zuidwaarts te wijken.

Ik ging daarop met het commando voort naar het spoor.

Bij mij waren al de burgers, die zwakke paarden hadden, en velen, die nu reeds te voet moesten gaan.

Ook nam ik de negentig krijgsgevangen met mij. Ik kon hen niet loslaten, omdat ik niet hebben wilde dat zij bekend zouden gaan stellen hoe zwak onze paarden waren. Als de vijand dit wist zou hij weten wat het ernstigste van onze zwakke punten was. Ik had medelijden met de arme Tommies, maar wat kon ik doen? Ik behandelde hen zoo goed als ik kon - op gelijken voet met mijne burgers. Ook van mijne manschappen waren er velen die te voet moesten gaan.

Wij verzuimden nu niets en gingen voort zoo snel als wij konden.

Het begon reeds te lichten toen wij het spoor bereikten. Gelukkig gingen wij ongehinderd over, want het was de patrouilles gelukt het spoor te breken zooals door mij bepaald.

Het morgenlicht ging op en openbaarde den hachelijken toestand van mijne manschappen. Op ieders aangezicht stond uitputting en afmatting te lezen. Het kon niet anders zijn. Wij hadden den vorigen dag moeten vechten, en hadden slechts eénmaal kunnen afzade-

len, en dit nauwelijks lang genoeg om een stukje vleesch te braden. 't Had ook hard geregend, en de meeste manschappen waren tot op de huid nat, want weinigen hadden regenjassen; en, het miserabelst van alles, de nacht in de moddervlei, waarvan de sporen achtergebleven waren in het slijk dat ons nog aankleefde. Vierentwintig uren waren voorbijgegaan zonder het hoofd te kunnen nederleggen en een weinig rust te genieten, om niet eens van slapen te spreken.

Drie mijlen van het spoor gaf ik order aftezadelen, waar er, echter, geen gras voor de paarden was. Pas hadden wij dit gedaan, of men kwam mij zeggen dat er een uurtje verder gras was. Ik deed weer maar opzadelen, om toch weide voor de arme dieren te krijgen: laat de baas, dacht ik liever nog wat verduren, dan dat zijn paard zonder gras zou zijn. Wij werden beloond voor het eindje dat wij verder moesten rijden, daar een ieder geruster slapen kon als hij dacht dat zijn paard iets te eten had.

Maar de honger dreef ons eerst de schapen te slachten, die wij van den boer die daar woonde gekocht hadden, en een stuk vleesch te braden. In dat deel der Kaapkolonie wordt de aandacht bijna uitsluitelijk aan schapenteelt gewijd, vooral aan die van het A f r i k a a n s c h e s c h a a p , dat een groote staart, die soms tot tien pond weegt, heeft. Zoo geschikt is het in deze deelen voor schapen, dat het een uitzondering is als er een magere gezien wordt.

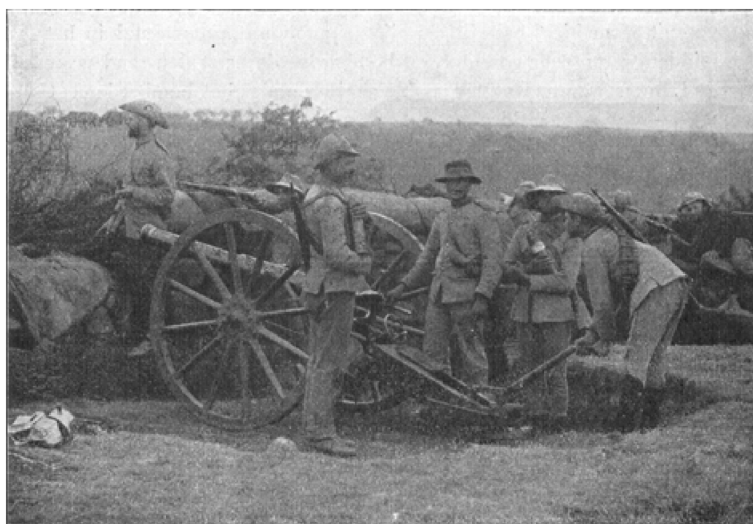
Brood was er hier niet te krijgen, en ons meel was op de wagens achter gebleven, en die waren verbrand, want wij hadden de klanken van het ontploffen van het dynamiet gehoord, en wisten dat Gen. Fourie de wagens niet had kunnen redden. Het bleek van achter dat deze officier door de Engelschen overvallen werd, en de wagens zelf niet aan brand kon steken. Dit echter volgens rapport van mijn verkenners hadden de Engelschen gedaan, tezamen met eenige van hunne wagens, die zij in de vlei hadden doen ingaan, maar niet weder konden uitkrijgen.

Wij konden de Moddervlei maar niet vergeten. Toch, na wij ons goed geholpen hadden aan een vette Afrikaansche bont span, en bij onze zadels geslapen hadden, waren wij allen weer opgeruimd. De burgers, die ik met mij daar had waren van den rechten stempel, die alles ten offer konden brengen voor de vrijheid van het volk, en konden antwoorden op de vraag of er niet een eind kon komen aan

wat men verduren kon, dat geen honderd moddervleien hen afschrikken konden: Ja, dat de vrijheid iets van zulk een waarde was, dat de wereld, van het bestaan des menschdoms af, geen prijs daarvoor gekend had.

Gen. Fourie moest zuidwaarts wijken. Hij ging nabij De Aar over het spoor en kwam weer bij mij met mijn teruggaan in de nabijheid van Petrusville.

De Engelschen moesten met achterlating van de wagens, die zij in de vlei verbrand hadden, omtrekken. Dit gaf ons tijd, en wij behoefden

EEN BOERENBATTERIJ.

niet ver te trekken. Onze paarden konden dus een weinig rusten. Ik trok ten westen van Hopetown in de richting van Strijdenburg.

Den volgenden dag waren de Engelschen weer op onze hielen in grooter getallen dan te voren, en kwamen sneller voorwaarts. Gedurende bijna den geheelen dag moest ik met hunne voorhoeden vechten. 's Avonds waren wij tien of twaalf mijl ten noordwesten van Strijdenburg.

Daar deed ik Com. Hasebroek met ongeveer driehonderd man achterblijven tot den volgenden morgen, om de Engelsche wachten, wanneer zij kwamen wat tegen te houden, en aldus mijne burgers die te voet waren, en die wier paarden zwak waren, kans te geven weg te komen.

Ik moet hier aan den oningewijden lezer uitleggen hoe de vijand zoo tegengehouden werd. De burgers met de beste paarden bleven achter bij een bult of kopje, want in die streken zijn geene bergen waar men posities kan nemen en zich verbergen. Kwam nu de vijand aan, en zag hij twee of driehonderd burgers, dan galoppeerde hij niet vooruit, maar hield halt, bracht zijne kanonnen, die meestal in het midden waren naar vorentoe, en bombardeerde eerst den rand waar de burgers waren. De burgers bleven dan onder het bombardement niet - dat laat zich denken - maar gingen uit het gezicht. Op dien bult of kopje werden dan door de Engelschen heel wat granaten en granaat-kartetsen afgevuurd en zij zonden flanken rechts en links uit. Het duurde soms uren vóór zij zeker waren, dat er geene Boeren daar waren, en middelerwijl was er tijd geweest voor de voetgangers en de zwakke paarden te wijken.

Soms, als er een geschikte positie was werd de voorhoede van de Engelschen in den bak geleid, en reden zich vast of werden gevangen, of moesten onder de kogels terugjagen om de kanonnen en de groote macht vooruit te brengen. Was ik niet op deze wijze te werk gegaan dan waren mijne manschappen op dezen tocht en vele andere allen gevangen. Ik kon ook niet anders. De groote machten welke de Engelschen gedurig op mij concentreerden ontnamen wij alle kans van groote slagen te leveren. En moet ik aan den lezer hier zeggen hoe het was, dat ik tot het einde toe uit des vijands handen bleef? Het zou toch door u niet verstaan worden als ik zeide, gelijk ik hier doe, dat ik het aan niets anders wil toeschrijven dan dit: God heeft het niet gewild! En de lezer die zich daarover verheugt moet Hem de eere geven!

Hoofdstuk XXVI.
Ik ben dankbaar dat de avondschaduwen telkens vallen.

Com. Hasebroek hield den vijand tegen en wij trokken tot de plaats: Vrouwpan.

Den volgenden dag kwamen wij te Brakrivier, ongeveer tien mij ten zuidoosten van waar zij oost van Prieska in de Oranjerivier vloeit.

Zij was ondoorwaadbaar en wij moesten afzadelen.

Er viel niet aan te denken door te gaan. De beste zwemmer zou gefeild hebben, indien hij zich begeven had in den gezwollen stroom, die nu met groote golven heenbruischte en woedde, steil afdalende naar de Oranjerivier.

Ongeveer twee uren vóór de zon onderging, bracht Com. Hasebroek het bericht dat de Engelschen snel aan het komen waren De vraag was nu: waarheen? Overal ten zuiden langs de rivier op, en in de richting van den vijand was het vlakke veld, en wij konden zoo niet wijken zonder gezien te worden. Om nu tegen een onwaadbaren stroom niet vastgekeerd te worden, zou men den weg ten noordwesten langs de rivier af moeten kiezen, met het gevaar echter van tegen de Oranjerivier, slechts tien mijl van ons af, te stuiten. Sloegen wij dien weg in dan zouden de Engelschen ons niet zien, daar er een rand was tusschen ons en hen. Wij zouden achter dien rand kunnen terugzwenken, buiten hun gezicht trekken totdat het donker werd, en dan met de Oranjerivier op achter hen komen. Zij waren, echter, slechts negen mijlen van ons en indien zij snel oprukten, zouden zij den rand, die ons van hen verborgen hield, bereiken vóór het donker werd, en het gevaar was dan dat zij, vóór ik dit plan ten uitvoer kon brengen, ons tusschen de twee volle rivieren zouden insluiten -

hetgeen de treurigste gevolgen kon teweeg brengen. Hoe groot het waagstuk, was dit echter voor ons de eenige weg. Ik had geen tijd om iemand te raadplegen: maar toch sprak ik inderhaast daarover met President Steyn. Hij zeide dadelijk: ‘Generaal, bestier de zaken zooals u het best vindt.’

Ik had reeds besloten wat te doen; maar mijn achting voor den President was altoos zoo groot, en er bestond altijd in ons samenwerken zulke harmonie, dat ik hem niet gaarne voorbijging; en een raadsman als President Steijn was veel waard.

Wel, Jozua, van ouds b a d in zijne dagen, dat de dag mocht verlengd worden. Hier was het anders om. Wij konden d a n k e n dat de dag voorbijging, en de nacht inviel, vóór de machten achter ons den rand bereikten, van waar zij zouden kunnen gezien hebben hoe wij trokken.

De avond viel, en een nacht volgde zoo donker als ik ooit beleefd had. Dit hielp ons. Zeer stil trokken wij terug, langs de Engelschen voorbij, en, waren den volgenden morgen niet alleen uit hun gezicht, maar ook een goed negen of tien mijl achter hen, terwijl zij naar voren toe rukten, verwachtende ons tusschen de twee rivieren in te sluiten.

De macht van de Engelschen was toen met duizenden vermeerderd, en het was duidelijk dat zij meer dan ooit alle krachten inspanden om President Steyn en mij onschadelijk te maken. Zij zagen de zaak van hun standpunt recht in, want was het zoo uitgevallen dat wij in de Kaapkolonie hadden kunnen blijven opereeren, dan - ik houd mij er van overtuigd - zouden zij het moeilijk gehad hebben.

Wat nu? Om nu, met zoovele burgers, die te voet gingen of zwakke paarden hadden, om de Engelschen te gaan en aldus weer vóór hen te komen daaraan viel niet te denken; en om langs de Oranjerivier op te gaan, totdat wij dezelve weer door konden en naar den Vrijstaat terug te gaan - dat zou de verijdeling zijn van Let doel van onzen tocht. Maar ik was verplicht het beste van een slechte zaak te kiezen. En besloot een weg door de Oranjerivier te vinden, vóór de vijand weer op ons spoor was.

Wij trokken derhalve dien dag, den 20sten Februari, terug, met de rivier op zoekende een drift waar wij doorkonden. De rivier was aan het zakken, maar er was geen doorwaadbare plek, en wij moesten maar voort, denkende dat wij die vinden zouden boven haar sa-

menloop met de Vaalrivier. Maar daar was er ook geen kans. De schuiten die er hier waren, hadden de Engelschen reeds vroeger vernietigd; maar wij hoorden dat er een schuit zes mijlen hooger was. Daarheen trokken wij op. 't Was maar een klein schuitje; maar toch kon het tien of twaalf man dragen. Ik deed de burgers dadelijk doorbrengen en op den avond van den 22sten waren tweehonderd vijftig burgers die geene paarden hadden bij tien-twaalftallen doorgebracht. Sommigen hadden doorgezwommen, en één dit beproevende, met name Van der Merwe, verdronk. Er gingen ook anderen

GEWONDE BOEREN IN HET HOSPITAAL TE JOHANNESBURG.

met de schuit door, terwijl zij hunne paarden deden doorzwemmen.

Op den morgen van den 23sten kreeg ik bericht dat de Engelsche machten dicht op onze hielen waren. Zij werden niet zoo spoedig verwacht en hadden een langen nachttrek afgelegd. Zonder verzuim werd opgezadeld en ging men langs de rivier op, terwijl op de achterhoede geschoten werd. De macht van den vijand was echter te groot, en de achterhoede moest, na een kort gevecht wijken.

Gelukkig was het hobbelig veld en wij konden meer dan een paar

dagen te voren uit het gezicht van den vijand trekken. Tegen twee ure in den namiddag waren wij verplicht aftezadelen; maar wij konden dit slechts voor één uur doen, want daar waren de Engelschen weder. Ons kanon en Maxim-Nordenfeldt moesten wij hier verlaten, omdat de trekdieren flauw waren geworden, en wij hadden geen dynamiet om ze in de lucht te doen springen. Wat dan? Och! Engeland had toch zooveel grof geschut laat het deze twee kanonnen ook nemen en zijn godenstaf vermeerderen; hoewel twee stukken geen groote verandering zouden maken als die gevoegd werden bij de vierhonderd kanonnen, welke dat land - een der oudste en sterkste wereldmachten - tegen een klein volk bracht, dat voor zijn heilig recht naar het wapen gegrepen had. Evenwel ging het mij ter harte op dien dag, den 23sten Februari, den gedenkdag van de onafhankelijkheid van den Oranje Vrijstaat, mijn kanonnen prijs te geven. In gelukkiger dagen hadden wij in vriendenkringen den dag, onder het geknal van vreugdeschoten gevierd; nu moesten wij de eenige twee kanonnen, waarmede wij nog schieten konden, geven om daarmede beschoten te worden.[1] Zulke oogenblikken als die welke ik daar doorleefde zijn niet te vergeten! Wat daar door het diepste van het hart trilde, daarvan kon de Engelschman, die Pro-Boer genoemd wordt, een beter besef hebben dan eenig ander; want hij stond op het standpunt van gerechtigheid zijn eigen volk tegen. En dit niet omdat hij vijandig tegen zijne regeering of tegen het bestaan van Engelands rijk was; maar enkel en alleen omdat hij niet gewetenloos was, omdat hij niet zijn geweten, ten koste van gerechtigheid, kon onderdrukken, en zich vereenzelvigen met gewetenlooze ondernemingen. Maar de dag zal dagen - dat staat bij mij vast - dat Engeland ons recht doen zal: en dat recht moet verworven worden door stille trouw en onderdanigheid aan den kant van het volk der twee nieuwe kolonies van Zijne Majesteit. Ik kan mij niet voorstellen dat een vader zich niet ontfermen zal over zijn zoon, waar die in kinderlijke onderdanigheid bij hem komt aankloppen.

Een ander wondere avond daalde voor ons - de wondere avond van den 23sten Februari 1901 - de zeven en veertigste verjaardags-

1) Er waren nog twee Krupps, maar voor die hadden wij geen ammunitie.

avond van den Oranje Vrijstaat. In de donkerheid van dien avond was het dat wij weder van een schijnbaar gewisse ramp ontkwamen. Zooals ik zeide schoten de Engelschen reeds op mijn achterhoede, en daar kwamen mijne verkenners mij zeggen dat er recht van voren op een afstand van uiterst vier mijlen een groot vijandelijk leger was. Ik had in de gedachte gehad om dien nacht ten westen van Hopetown om te trekken. Als ik nu op dien weg doorging dan zou ik recht op dat heir aftrekken. Gingen wij links dan zouden wij geen twee duizend pas gaan of wij zouden zichtbaar zijn voor de Engelschen op den kop vlak bij Hopetown, van waar men onze bewegingen met de heliograaf kon bekend stellen. Naar voren, ten achteren, ter linkerhand kunnen wij niet, en ten noorden - daar is de volle rivier.

Stilstaan konden wij niet: de vijand was op onze hielen. Daar kwam de uitredding: D e d u i s t e r n i s.

De zon ging juist onder, en tegen den tijd, dat wij uit Hopetown zouden kunnen gezien worden, zou de schemering ons met hare vleugelen bedekt hebben. Wij zouden dan kunnen zwenken en om den vijand komen die vóór ons was. Maar nu wist ik dat wij ons zouden moeten gereed houden om bijna den geheelen nacht door te trekken, om zoodoende vroeg den volgenden morgen over het spoor te gaan. Deden wij dit niet, zouden wij den vijand te dicht aan ons van achteren hebben, en misschien een gepantserden trein van voren. Maar... daar waren de burgers te voet, en die zwakke paarden hadden - om hen den ganschen nacht te doen doorstappen, dat kon niet, en de gedachte was ondragelijk zulke getrouwe vaderlandslievende burgers in de handen des vijands te doen vallen. Ik besloor derhalve, dat dezen dwarsweg ten noorden tot aan de Oranjerivier vier, vijf mijl daarvandaan zouden gaan. Daar op de oevers der rivier, waar er vele bosschen waren zouden zij zich moeten versteken totdat de vijanden den volgenden dag voorbijgingen, en dan langs de rivier gaan en met de schuit overvaren. Ik deed hen vermanen niet in een ‘klomp’ of ‘streep’ te trekken maar verspreid uit elkander, zoodat de Engelschen niet gemakkelijk op hunne spooren konden gaan. Het gelukte die arme burgers, die dien gedenkwaardigen en treurigen dag reeds achttien mijlen afgelegd hadden, nog de vier, vijf mijlen naar de rivier te gaan, en dáár een nachtrust te genieten. Zij slaagden er in den tweeden dag onder den

dapperen en getrouwen Com. Hasebroek, wiens paard ook tam[1] was veilig terug te gaan.

Wat mij betrof, ik trok in den avond weg, en na wij dien nacht slechts eenige uren rust genomen hadden, kwamen wij des morgens tot recht over ten zuiden van Hopetown. Tegen acht ure trokken wij het spoor dat gelukkig daar nog niet met forten bewaakt werd over en zadelden af omtrent zes mijlen daarvandaan. Wij hadden niets sedert den vorigen morgen gegeten, en geloof mij, wij waren zoo hongerig, dat wij, zooals het Boerenspreekwoord zegt, een spijker den kop konden afbijten. Wij kregen daar eenige schapen, en het duurde niet lang of wij hadden geslacht, gebraden en gegeten - en dat goed ook! Tegen den middag vertrokken wij van daar, weer naar de Oranjerivier. Wij dachten dat als wij daar kwamen, de rivier ons wel een doorgang zou verleenen, omdat wij den vorigen morgen gezien hadden dat zij snel aan het zakken was. Maar wat was onze teleurstelling: het moet hooger met den stroom op zwaar geregend hebben want de rivier was voller geworden: er was geen kans om door te gaan.

De Engelschen waren aan het komen. Wij moesten echter nu onze verrekijkers gebruiken om hen te zien. Wij waren vijftien of zestien mijlen vóór. Maar er waren al weer burgers, wier paarden moede waren geworden, en die te voet moesten gaan.

't Zal wel beter gaan te Limoensdrift, zoo dachten wij; en elkeen, die die drift kende zeide dat ze een vlakke was. Den volgenden dag waren wij daar, en - de rivier was heelemaal vol! Wij zouden nu maar hooger op gaan. Maar waar wij ook een drift kregen was die ondoorwaadbaar.

Eindelijk kwamen wij te Zanddrift, waar wij zeventien dagen te voren doorgingen. Wij wisten dat deze een vlakke drift is, en daargekomen deed ik twee jonge burgers, waarvan de een, David Heenop, een uitstekende zwemmer was, de drift beproeven. Het water had niet den schijn gehad zoo diep te zijn als wij zagen dat het was, toen de twee burgers daarin daalden. Zij konden op de paarden niet blijven zitten, maar moesten langs hen zwemmen bijna tot de andere zijde. Er viel nu niet aan te denken dat zij terug zouden

1) Tam is in 't Afrikaansch moede.

komen, daar zij met gevaar huns levens waren doorgegaan, en ik gaf, over het water order, dat zij het niet doen moesten. Maar zij hadden geen draad kleeren aan, want zij hadden zich aan deze zijde ontkleed. Zij moesten dus zonder een enkel kleedingstuk op den blooten rug van hunne paarden stijgen en zoo voortgaan, en dit in de brandende zon, die hare heete stralen van omhoog neerschoot Ongeveer een driekwartiertje daarvandaan was er een boerenwoning. Daar moesten zij nu, zoo dachten zij, bij de dames een tabbert (japon) gaan vragen om zich mede te dekken. Toen zij een eind daar vandaan kwamen (zoo luidde hun verhaal, toen zij later bij mij kwamen) hielden zij stil en schreeuwden naar het huis om kleeren. Een brave boerenvrouw, Boshof geheeten, zond elk een met haar zoontje - niet een tabbert - maar een broek en hemd van haar man, die zij nog altijd verstoken had, als de Engelschen, die de manskleederen, gewoonlijk wegnamen of verbrandden, daar gekomen waren.

De vijand was intusschen tot nabij ons genaderd, en wij moesten maar weer een drift met den stroom op gaan zoeken. Wij hadden hoop, als de rivier niet schielijk voller werd, die den volgenden dag te vinden. Zoo nabij kwamen de Engelschen dat wij op hunne voorsten eerst schieten moesten, en dan weer voortgaan.

Hier kwam Gen. Rechter Hertzog met zijn commando's uit het zuidwesten van de Kaapkolonie bij ons aan: ook Generaal Fourie.

Dien nacht trokken wij ongeveer veertien mijlen.

In den nacht, nadat wij door Zeekoesrivier gegaan waren, kwamen wij bij een boerenwoning waar ons medegedeeld werd dat er in den avond kort na zononder twintig Engelsche verkenners daar waren geweest, naar ons vernomen hadden, en denzelfden weg vertrokken waren welken wij gingen. Ongeveer vier of vijf mijl daarvandaan moesten wij over een rand. Het was donker, en ik dacht niet meer aan de twintig Engelschen. Ik had ook geen verkenners vóór mij, maar reed naar gewoonte met mijn staf vóór het commando uit. Bijna op den top van den berg zag ik eenige paarden aan elkander gebonden en vóór hen eenige menschen liggende. De paarden en menschen waren geen twintig pas links van het pad, tusschen de bosschen. Ik dacht dat dit van mijne burgers waren, die, van waar ik onder den berg een wijle halt gehouden had, om de burgers, die te voet gingen een kans te geven bij te komen, en wat te rusten, vooruit gereden hadden en hier nu lagen te slapen. Het ergerde mij,

want het was onordelijk dat burgers zóó, zonder bevel, zouden vooruitgaan. En nu moest ik hen ook wekken.

'Wanneer,' riep ik hun toe, 'is julle vooruitgegaan?'

Bijna tezamen vlogen zij op, en vroegen:

'Who are you?'

'Hands up!' schreeuwde ik.

Met een waren al de handen omhoog.

Zij zeiden, dat zij zeven uit de twintig waren, en - daar begonnen de anderen omtrent twee honderd pas op ons recht van voren te vuren. Ik riep de burgers toe: 'Stormt hen!'

De manschappen deden dit, maar, toen zij op het kopje kwamen, waar wij de lichtjes van de geweren hadden zien uitslaan, vonden zij niemand. De Engelschen waren gevlucht, en, daar de maan juist ondergegaan was, was het te donker hen achterna te zetten.

Wij vervolgden toen onzen weg, de zeven krijgsgevangenen met ons medenemende tot den volgenden dag. Zij gingen met hunne kleederen aan: het was nog vóór de uitschuddingsperiode.

De dag brak, en wij trokken nu, na wij op Brakrivierswallen omgedraaid hadden, naar de vijftiende drift. Zouden wij toch maar hier door kunnen! was de verzuchting van bijna iedereen; want wij wisten dat, als wij door waren, de vijand rusten zou en daardoor zouden wij ook met dankbaarheid eenige verpoozing kunnen genieten, al was het maar voor drie of vier dagen.

Toen wij bij de rivier kwamen deed ik dadelijk een paar burgers zich ontkleeden en ingaan. Och! toen de paarden in de drift kwamen was het water dadelijk tot op den rug, en bijna moesten zij zwemmen. Elkeen dacht: aanstonds moeten de dieren zwemmen, maar zag dat het hoe verder hoe vlakker werd, en dat zij liepen waar men verwacht had dat zij zwemmen zouden, totdat eindelijk het water slechts tot aan de knieën der paarden reikte.

Wat verdrongen de burgers elkander toen om door te komen. In het water was het weldra één massa menschen van wal tot wal.

Ik kan bijna niet de verschillende juichtoonen, psalmen en gezangen beschrijven, die daar opstegen van de burgers strompelende door het water: Het was 'Nu gaan wij niet weer terug.' 'Kolonie, jij ziet mij niet weer' 'De Vrijstaat in.' 'Vrijstaat toe!' 'Vrijstaat bô!' Dan weder 'Prijst den Heer met blijde galmen!' 'Hoera!'

GENERAAL LOUIS BOTHA EN ZIJN STAF.

Hoewel deze een oude wagendrift was, die in de laatste jaren niet meer gebruikt werd, kwamen toch mijn wagentje en een paar karren door. Eén der karren was bespannen met twee kleine ezels. Iemand vertelde mij dat de ezeltjes in het eindje dat diep was, zwemmen moesten, en raakten onder het water weg; maar dat de drijver zoo vol vreugde, of - benauwdheid was, dat hij maar gedurig sloeg waar hij het water zag roeren.

Wat hadden wij verduurd! Een ieder meest verbaasd staan en uitroepen: ‘Kan het mogelijk zijn?’ ‘Was het te verduren?’ - of: daar ik slechts aangestipt heb, zal de lezer zeggen: ‘'t Was toch zoo erg niet!’? Laat mij u dan, waarde lezer, vragen u den geheelen toestand te trachten voor te stellen. Engelands groote macht staat tegenover twee, in vergelijking met Europeesche landen, bijna onbevolkte Republieken. Dat groote rijk gebruikt tegen ons, behalve zijn eigene Engelsche Schotsche en Iersche soldaten, nog vrijwilligers van de Australische, Nieuw Zeelandsche, Canadische en Zuid-Afrikaansche kolonies, huurt tegen ons zwart en wit, en - 't ergste van alles - ruit van ons eigen volk, de National Scouts, tegen ons op. Denkt verder dat alle havens voor ons afgesloten werden, en dat er tot ons aldus geen toevoer was. Kunt gij dan niet zien dat de geheele geschiedenis een Godswonder is van begin tot einde? - een Godswonder voor een iegelijk die het van buiten beschouwde, maar nog meer voor degenen, die er ooggetuigen van waren? Toch, hoe het zij, moet ik nogmaals verklaren, dat, indien het niet voor de National Scouts, en de menigte van Kaffers ware, zouden de zaken dan, naar alle menschelijk oordeel, anders afgeloopen zijn. Maar 't is nu zóó afgeloopen, en alles dat nu gezegd kan worden is dat wij gedaan hebben wat wij konden, en van iemand meer te vorderen dan zijn plicht te doen kan eenvoudig niet. Elkeen legge dan de hand op den mond en zegge: God wilde het zoo hebben - Zijn naam zij geloofd!

Hoofdstuk XXVII.
Waren wij Guerilla's?

Wat gebeurde er nu? Iets wonderlijks! Wij waren geen drie uren door de rivier of zij werd geheel ondoorwaadbaar!

Wij wisten dat wij nu wel eenige dagen rust zouden hebben, en trokken zachtjes voort tot op de plaats Lubbeshoop. Daarvandaan deed ik Gen. Fourie gaan, om maar weder, zooals vroeger in de zuidoostelijke districten te opereeren, en Gen. Rechter Hertzog in de zuidwestelijke. Wij waren van gevoelen dat beter werk zou gedaan worden als de commando's in kleine afdeelingen gesplitst werden. Groote slagen konden nu niet meer geleverd worden, en als wij ons verdeelden, zouden de Engelschen zich ook moeten verdeelen.

De commando's werden als volgt verdeeld:

I. Voor 't district van K r o o n s t a d , de manschappen onder de commandd. Philip De Vos, Jan Celliers en Maree; H e i l b r o n , Commandd. F.E. Mentz, Lucas Steenekamp, en J. Van der Merwe; allen onder Asst. Hoofdcom. Johannes Hattingh.

II. V r e d e , Commandd. Ross en Manie Botha; H a r r i s m i t h , Jan Meyer, Jan Jacobsz[1] en later Beukes onder Asst. Hoofdcom. Wessel Wessels.

III. W i n b u r g , Commandd. Hasebroek, L a d y b r a n d , Koen, F i c k s b u r g , Steijn,[2] B e t h l e h e m , Michal Prinsloo - onder Asst. Hoofdcom. C.C. Froneman.

1) Later werd door de bedanking van dezen commandant, Veldcornet Frans Jacobsz in zijn plaats aangesteld.
2) Toen deze bedankte werd Veldcornet J.J. van Niekerk commandant.

IV. Boshof, Commandd. J.N. Jacobs, P.P. Erasmus, en H. Theunissen[1), Hoopstad, Jacobus Theron (van Winburg) en A.J. Bester (van Brandford) - onder Asst. Hoofdcom. C.C.J. Badenhorst.

V. Philippolis, Commandd. Munnik Hertzog, Fauresmith, Charles Nieuwouwdt, Jacobsdal, Hendrik Pretorius, Petrusburg, Van der Berg - onder Asst. Hoofdcom. Rechter J.B.M. Hertzog, die ook het westerdeel van Bloemfontein in zijne afdeeling begreep.

VI. Commandd. Ackerman en Willem Kolbe, Zuiderdeel, Bloemfontein, Raadslid J.P. Steyl, Thaba-'Nchu, Gideon Joubert, Bethulie en Smithfield, Frederik Rheeders, Rouxville, K. Coetzee, Wepener, - onder Asst. Hoofdcom. Piet Fourie, en later George Brand.

Niet lang na deze indeeling gemaakt werd, werd de afdeeling van Generaal Froneman in tweeën verdeeld, en tot asst. hoofdcommandant van Bethlehem en Ficksburg, als afzonderlijke afdeeling werd Com. Michal Prinsloo bevorderd. Bethlehem, kreeg toen drie ander commandanten: Olivier, Rautenbach en Bruwer.

Door deze nieuwe regeling kon het niet gebeuren dat groote sla gen zouden geleverd worden, maar zij gaf de gelegenheid tot gedurig voorkomende kleine gevechten, waardoor de Engelschen meer verloren dan anders het geval zou geweest zijn. Ons verliezen waren ook daardoor van maand tot maand grooter, hoewel zij niet in evenredigheid met die van den vijand aanwiesen. Er werden ook nu meer krijgsgevangenen genomen, dan vroeger. Het was maar jammer, dat wij deze krijgsgevangenen niet konden aanhouden. Hadden wij dat kunnen doen, zou de wereld over het getal verbaasd gestaan hebben. Maar wat was het geval? Sedert lang reeds konden wij geen krijgsgevangenen meer houden. Wij hadden geen St. Helena's, Ceylons, Bermuda's, waar wij hen heen konden zenden; en terwijl dus elke krijgsgevangene door Engeland van ons genomen, één minder van ons getal uitmaakte, waren de duizenden door ons van de Engelschen krijgsgevangen gemaakt, hun tot geen verlies, want in de meeste gevallen verliepen er slechts eenige uren voor de soldaat

1) Later toen Commandant Theunissen over Fauresmithsche burgers geplaatst werd, werd Command. Mijburgh in zijn plaats aangesteld, later sneuvelde Command. Mijburgh.

weer vechten kon. 't Hing er slechts van af of er voor hem een geweer was op de plek, waar hij weder bij zijn leger kwam.

Sedert wij in zulke kleine machten overal in den Staat oorlog voerden, waren aan ons door den vijand allerlei namen gegeven. Toen Lord Roberts op den 24sten Mei 1900 den Oranje Vrijstaat en later den Transvaal als geannexeerd aan de Britsche Kroon geproclameerd had, werden wij, omdat wij nog tegenstand boden, rebellen genoemd. Ook werden wij ‘Sniping bands’ en ‘Brigands’ genoemd. Nu kregen de Boeren den scheldnaam van Guerilla's en hunne hoofden van Guerilla-Leiders. Ik kon niet zien hoe Engeland zich het recht kon aanmatigen ons voor guerilla's uittemaken. Het moest het toch terugnemen met de vredesonderhandelingen, toen het onze overheid als een wettige regeering erkende, en als zoodanig noemde. Maar laat mij toch over dezen naam Guerilla verder uitweiden, en vragen: Gestelt dat Engeland New York, St. Petersburg, Berlijn, Parijs, Amsterdam of eenig andere hoofdstad van een vrijen en onafhankelijken staat, koninkrijk of keizerrijk ingenomen had, en de regeering van zoodanigen staat of rijk zich bleef verdedigen, zou Engeland daarom kunnen zeggen dat zij Guerilla's waren? Of, omgekeerd, als Engelands hoofdstad, door een of ander volk ingenomen werd, zou Engeland daardoor als geannexeerd kunnen beschouwd worden aan het land van het volk, dat zijn hoofdstad ingenomen had, terwijl zijn regeering nog staande bleef, en zou de vijand de Engelschen guerilla's kunnen noemen? Voorwaar toch niet! Het eenige geval waar men dit beweren kan is waar een beschaafd volk een ander zoo volkomen overwonnen heeft, dat niet alleen de hoofdstad ingenomen is, maar dat het land van hoeke te kante zoo veroverd is, dat niet meer zooiets kon plaats vinden, als er gebeurde te Lindley, waar de Yeomanry gevangen genomen werden, te Roodewal, Dewetsdorp, Vlakfontein, Tafelkop (distr. Vrede) met het Damant's Horse, Tweefontein, en tal van andere plaatsen, om niet te spreken van de vele roemrijke slagen, sedert de zoogenoemde annexatie, in de Zuid-Afrikaansche Republiek, alwaar, pas vóór het sluiten van den vrede het zegel gedrukt werd op onze overwinningen door de verpletterende nederlaag, door Gen. De la Rey toegediend aan Lord Methuen, en het ten eenemale getoond werd, dat Engeland het waarlijk niet ernstig gemeend had, toen het ons als Guerilla's bestempelde.

Hoofdstuk XXVIII.
Onderhandelingen met de Engelschen. Gevecht te Graspan nabij Reitz.

President Steijn dacht een tijdje in de afdeeling van Asst. Hoofdcom. Rechter Hertzog te vertoeven. Ik ging naar de noordelijke commando's, om, met het oog op de gedurige correspondentie tusschen de Generaals Louis Botha en De la Rey en onze Regeering niet ver van den Transvaal te zijn. Twaalf mijlen ten zuiden van Petrusburg, ontving ik een schrijven van Gen. Botha, mij mededeelende dat Lord Kitchener aan hem verzocht had een onderhandeling te Middelburg in de helft Februari te hebben, daar de Britsche Regeering een Vredesvoorstel wilde doen. Gen. Botha verzocht den President en mij nader te komen, opdat, indien het noodig werd, wij bereikbaar zouden zijn.

Ik zond het schrijven aan President Steijn, met mijn opinie er bij, en vroeg hem te willen komen. De President, die alles voor zijn land en volk over had, liet geen oogenblik verloren gaan, en kwam dadelijk.

Ik ging vooruit, met mijn staf en Kapt. Louis Wessels en vijf zijner manschappen. Ongeveer op den 15^{den} Maart trok ik, in den nacht, over het spoor, tien mijl ten noorden van Brandfort. Dáár plaatsten wij eenige schoten dynamiet onder de rails, doch vóór wij gereed waren, kwam er een trein zoo stil aan, dat men hem een verkenningstrein kon noemen. Toen wij hem zagen, want het was een

GRASPAN. - OVERBLIJFSELEN VAN HET LAGER.

donkere nacht, en er was geen licht vóór op de machine, was hij zoo dicht bij dat er geen kans bestond om de lont aan brand te steken. Wij gingen omtrent honderd pas uit den weg, doch er werd uit den trein op ons hard gevuurd, hetgeen wij beantwoordden. De trein ging voorbij, en een tweede daagde op. Die moest goed les opzeggen. Zoodra hij voorbij was staken wij de lonten aan en deden het spoor op eenige plaatsen, dicht bij elkander, in de lucht vliegen. Dadelijk kwamen twee treinen tot nabij de plaatsen waar de ontploffingen plaatsgevonden hadden, en openden een geweldig vuur op ons dat tien minuten duurde. Nadat wij hen met gelijke munt betaald hadden, ging elke trein zijns weegs, en de Engelschen hadden den volgenden dag de communicatie te herstellen.

Wij trokken daarvandaan, geen ongeval geleden hebbende, behalve dat een Duitscher een lichte wond bekomen had, en één paard gedood werd, en kwamen te Senekal, die door de Engelschen verlaten was. Daar ontmoette ik voor het eerst Dr. Reich en diens echtgenoote. Hij ontving ons op zeer hartelijke wijze. Dr. Reich behoorde niet tot ons veldambulance, maar hij deed desniettemin alles. dat in zijn vermogen was, voor onze gewonden - gelijk hij dit ook voor den vijand overhad.

Van Senekal ging ik bij het Heilbronsche commando aan, en daarvandaan naar Vrede, waar ik den 24 Februari kwam.

Ik had aan Gen. Louis Botha een rapport gezonden, hem vragende mij, indien mogelijk, op dat dorp te ontmoeten. Den dag na ik daar gekomen was, vond de ontmoeting plaats. Hij deelde mij mede wat de uitslag was geweest van de onderhandeling tusschen hem en Lord Kitchener. Zij was op niets uitgeloopen.

Hoewel dit niet bevredigend was, was het toch goed dat ik den Commandant-Generaal van den Transvaal kon ontmoeten. Wij hadden veel samen te bespreken, en gingen uit elkander, met het vaste besluit dat, wat ook gebeurde, wij met den strijd volharden zouden.

Op den 27sten keerde Gen. Botha naar den Transvaal terug, en ik ging naar het Heilbronsche commando. Na eenige dagen kwam President Steyn van de zuiderdeelen des Staats, om de Transvaalsche Regeering te Vrede te ontmoeten. Na hij dit gedaan had ging hij in een afzonderlijk lagertje. Het werd goedgedacht dat hij niet meer in de commando's zou blijven. Daartoe gaf ik hem een vijftigtal burgers als lijfwacht onder het bevel van Com. Davel.

Pas was ik teruggekomen van de ontmoeting met Gen. Botha of een ernstige zaak had zich voorgedaan, die mijn tegenwoordigheid te Petrusburg eischte. Daarheen en naar Heilbron terug is het driehonderd zestig mijl, en het was geen plezier, veel min een veilig tochtje voor mij; maar, daar des lands belangen het vorderden, ging ik, hoe afgemat ook van de reis naar de Kaapkolonie, op den 8sten April voort. Mijn staf nam een postje in op het spoor nabij Vredefort, waarin er zestien troepen waren. Van de Engelschen werden een gedood en twee gewond. Ik bezocht het commando van Vredefort, volbracht wat ik te doen had te Petrusburg, keerde terug op den 17den, ging, zonder voorval, over den spoorweg tusschen Smaldeel en Ventersbrugweg-station, en, na Com. Hasebroek bezocht te hebben, kwam ik weer bij het Heilbronsche commando aan.

Toen de Engelschen nu zagen, dat door de verdeeling onzer commando's zij in haast alle deelen van den Vrijstaat door onze burgers bevochten, of, waar zij te sterk waren, ontweken werden, werden zij zoo woedend, dat zij in de noord- en noordwestelijke gedeelten van den Staat geene woningen meer spaarden. In het zuiden en zuidwesten werden de huizen ook verwoest, maar niet zoo algemeen als in de eerstgenoemde. Zij spaarden ook het vee niet. Dat werd weggevoerd of gedood. Onze vrouwen, die zij in de handen krijgen konden, werden naar de concentratie-kampen vervoerd. Maar over de behandeling der vrouwen ga ik niet schrijven, omdat zij zulk een ernstige zaak is, dat wel boekdeelen noodig zullen zijn om haar naar eisch te behandelen; en ik wil ze aan betere pennen overlaten. Ik stip slechts dit aan dat de Boerenvrouwen, op elke schandelijke wijze behandeld werden; en, als Engeland hetgeen hierdoor in het hart des volks achtergelaten werd wil uithalen het dan op zulk een wijze zal moeten handelen als van een grooten veroveraar met recht verwacht kan worden, wil hij tot een mate van verzoening geraken.

De winter van Zuid-Afrika was nu begonnen. Er was gebrek aan alles, behalve vleesch, brood en mielies. Dit alles was wel schaars, maar wij hadden geen reden om te zeggen dat wij toen reeds volslagen gebrek hadden. Wat koffie en suiker betrof, als wij die van de Engelschen niet namen, dan waren zij niet meer onder ons gekend. Wij maakten voorziening, echter, in de eerstgenoemde. In het district van Boshof, groeide er een wilde boom, van de wortels waarvan wij goede koffie maakten. Zij werden stuk gestampt, en gebrand, en

leverden een drank van heerlijken smaak. 't Was maar jammer dat de boom zoo schaars was, dat hij in de verste verte in de behoefte niet voorzien kon. Wij moesten dus koffie maken van graan (tarwe, gerst en mielies) gedroogde perzikken, patata's, enz. Mijn drank - water - was, vooral na elken regen, overvloedig.

De kwestie van kleederen werd nu een ernstige. Men was verplicht den broek, zelfs het baatje (jas), met vel (leder) te lappen. Voor het looien van leder werden ouden en ziekelijken gebruikt, die als de vijand naderde, vluchtten, en als die voorbij was weder naar de looierskuipen terugkeerden: maar naderhand namen de Engelschen de vellen uit de kuipen, en sneden ze stuk, meenende dat zij ons daartoe zouden dwingen barrevoets te gaan, of zonder kleeren te zijn.

Terwijl dit nu niet kon, kwam de practijk van 'uitschudden' in gebruik. De burgers, in weerwil haast van orders, ontkleedden elken krijgsgevangene ('s c h u d d e h e m u i t'). De Engelschen namen eerst de kleeren van de burgers, die in hunne huizen achtergelaten werden weg, of verbrandden ze - nu sneden zij de vellen, die zij in de looierskuipen vonden stuk: dat was toch te erg, en - de burgers betaalden met gelijke munt door het uitschudden van de troepen.

Tegen het einde van Mei ging ik over het spoor naar Parijs en Vredefort, om daarvandaan naar Generaal De la Rey te gaan en hem te spreken in verband met krijgsaangelegenheden. Ik was tot de overtuiging gekomen dat wij kleine commando's naar de Kaapkolonie moesten zenden - kleine commando's, welke zich gemakkelijk bewegen konden, en uit den weg raken, als zij door groote machten bedreigd werden. Niet alleen zouden zulke kleine machten niet gemakkelijk ingesloten en gevangen worden, maar zij zouden ook de Engelschen verplichten hunne machten te verdeelen.

Toen ik Vredefort bereikte ontving ik een rapport van President Steyn, die mij naar hem ontbood. Ik moest nu van mijn plan om Gen. De la Rey te spreken afzien, en schreef hem een brief, waarin ik hem vroeg ook naar den President te komen. Ook ontbood ik Rechter Hertzog.

Gen. De la Rey arriveerde vóór Rechter Hertzog, en toen wij bijeenkwamen, hadden wij dezen brief van de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek te betrachten:

GENERAAL J.H. DE LA REY.

Gouvernementskantoor te Velde.
District Ermelo Z.A.R.

10 Mei 1901.

Z.Ed. Gestr. Gouverts Secretaris O.V.S.

WelEd. Gestr. Heer.

Hiermede heb ik de eer U te berichten dat heden de volgende officieren de Regeering alhier ontmoet hebben, t.w. Z.Ed.Gestr. de Commandant-Generaal, Generaal B. Viljoen, Generaal J.C. Smuts (Staatsprocureur) welke laatstgenoemde de westelijke districten vertegenwoordigde. Onze toestand werd rijpelijk besproken en o.a. op de volgende feiten gewezen:

Eerstens. Dat er nog gedurig klompjes burgers de wapens gaan nederleggen bij den vijand, en dat het gevaar steeds dreigender wordt, waardoor wij er aan blootgesteld worden, dat onze zaak tot een eerloos einde loopen zal, omdat het gevolg daarvan kan zijn, dat de Regeering en de officieren in het veld gelaten zullen worden zonder burgers. Hierdoor drukt een zware verantwoordelijkheid op de Regeering en krijgsofficieren, aangezien zij het volk en niet zichzelf vertegenwoordigen.

Tweedens. Dat onze ammunitievoorraad zoo uitgeput is, dat geen belangrijke slag meer zal kunnen geleverd worden en dat wij daardoor gebracht zullen worden tot een toestand van hopeloos vluchten voor den vijand. Hierdoor wordt het ook onmogelijk voor ons onze menschen met hun vee te beschermen, en worden zij al armer en wanhopiger, en zullen wij spoedig niet meer in staat zijn onze legermachten van levensmiddelen te voorzien.

Derdens. Door bovenstaande feiten wordt het gezag der Regeering allengskens meer en meer verzwakt en ontstaat het gevaar, dat het volk alle respect en ontzag voor zijne wettige overheid verliest, en in een toestand van wanordelijkheid vervallen kan, en onze verdere volharding in zulken strijd kan alleen strekken om het volk al meer in verderf te storten en hun duidelijk te maken, dat alleen het vijandelijk gezag in het land bestaat.

Vierdens. Niet alleen wordt ons volk op bovenstaande wijze verbrokkeld, maar zal het ook gewis gebeuren, dat de voormannen

van het volk, wier persoonlijke invloed hun tot dusverre bijeen heeft gehouden, totaal in verdenking bij hen zullen vervallen en allen invloed verliezen, waardoor alle hoop op herleving van den volksgeest in de toekomst zal verloren gaan.

Vijfdens. Het volk dringt gedurig aan op een antwoord op de vraag welk vooruitzicht er nog bestaat om den strijd met eenig goed gevolg voorttezetten, en zij hebben het recht te verwachten, wanneer het de Regeering en de voormannen duidelijk is geworden, dat er geen vaste hoop meer voor onze zaak is, dat zulks eerlijk en rondborstig aan hen zal bekend gemaakt worden.

Tot hiertoe hebben de Regeering en het Volk verwacht, dat, door medewerking van onze Deputatie en complicatie in Europeesche toestanden, er eene hoop op redding van onze zaak zou kunnen ontstaan en de Regeering gevoelt sterk, dat, alvorens een beslissenden stap te nemen, nogmaals een poging moet worden aangewend om tot zekerheid hieromtrent te geraken.

Bovenstaande punten inachtnemende is de Regeering met de reeds genoemde officieren tot het besluit gekomen.

Eerstens. Dat een verzoek nog heden worde gericht aan Lord Kitchener, dat, door tusschenkomst van gezanten van ons naar Europa, den toestand van ons land aan Z.H.Ed. Staatspresident Kruger zal worden medegedeeld, welke afgezanten met den meesten spoed zullen moeten terugkeeren.

Tweedens. Dat indien dit verzoek afgeslagen wordt of tot negatieve resultaten leidt, er dan een wapenstilstand zal gevraagd worden, waarbij de gelegenheid zal worden gegeven om in overleg met Uwe Regeering het volk der beide Staten te raadplegen om finaal te beslissen, wat ons te doen staat. Dit is echter onderworpen aan eenige oplossing welke Uwe Regeering met inachtneming van bovenstaande bezwaren zou kunnen voorstellen.

De Regeering gevoelt zeer ernstig, dat de tijd voorbij is om deze zaak zoo te laten voortgaan en dat de tijd gekomen is om nu besliste stappen te nemen en zou gaarne zoo spoedig mogelijk een antwoord van Uwe Regeering ontvangen.

Ik heb de eer te zijn
UwEd. Gestr. Dw. Dienaar
w.g.F.W. REITZ.
Staatssecretaris.

Het antwoord dat de President op dezen brief zond, was in mijn bezit, maar het is met vele andere van mijne documenten verloren gegaan. Ik kan hier echter een uittreksel daarvan, dat ik van Ds. J.D. Kestell ontving, geven. Dat luidt als volgt:

'President Steyn drukte zijn groote teleurstelling uit over het schrijven der Transvaalsche Regeering. Hij zeide, dat hoewel men in den Vrijstaat ondervinding had van de nederlegging der wapens door burgers, was men dit te boven gekomen. Ook dat hoewel de ammunitie reeds lang min was, men toch, na ieder gevecht genoeg had om een volgend te beginnen. Op de vraag welk vooruitzicht men had om den strijd verder voorttezetten vroeg hij op zijn beurt welk vooruitzicht twee kleine Republieken van het begin hadden om het in den strijd tegen het machtig Engeland te winnen en als men in den beginne op God vertrouwde, waarom men toen niet op God moest blijven steunen? Hij toonde ook aan, als onze zaak in Europa geheel hopeloos scheen te zijn, wij zeker van onze Deputatie iets zouden gehoord hebben. Verder verzekerde hij de Transvaalsche Regeering, dat indien men ook het Volk van den Vrijstaat bij gelegenheid van een wapenstilstand raadpleegde, het besluit der mannen, die nog staande bleven, toch zou zijn het wapen niet neder te leggen. Ook keurde hij het besluit der Transvaalsche Regeering Lord Kitchener te vragen iemand naar Europa te zenden af, omdat wij daardoor onze hand aan den vijand zouden openleggen; en zeide dat het hem zeer speet dat zulk een besluit genomen was zonder eerst den Vrijstaat te raadplegen.

Aangaande de vrees door de Transvaalsche Regeering uitgedrukt dat de overheid en de officieren in het veld zonder burgers zouden gelaten worden, zeide de President, dat al gaven de Regeering en de officieren zich in den Vrijstaat over, dan zou het volk dat nog niet doen. Hij toonde ook aan welk een ramp het zou zijn, als de Oranje Vrijstaat, die niet alleen goed en bloed, maar ook de vrijheid voor de zusterrepubliek in de weegschaal had gesteld, door deze Republiek in den steek werd gelaten: dat dan alle vertrouwen van Afrikaner op Afrikaner en ook alle samenwerking voor eeuwig den nek zou ingeslagen zijn, en dat het een herschenschim was om er aan te denken, dat wij daarna weder zouden opstaan. Als wij een volk wilden blijven, dan was het toen de tijd om te volharden.

Na het een en ander, dat hij in de nieuwsbladen gelezen had, aan-

EENE BOEREN AFDEELING BIJ GRASPAN GEREED VOOR HET GEVECHT.

gehaald te hebben, ging hij voort in deze krachtige taal: Al deze punten doen mij gelooven, dat wij een volksmoord zullen begaan als wij thans ingaven. Broeders! staat dus nog langer vast! Maakt toch niet, dat ons lijden en strijden in het verleden vergeefs is geweest en dat het vertrouwen op den God onzer Vaderen tot spotternij wordt. Spreekt uwe zwakke broeders moed in.

De President eindigde dezen zeer merkwaardigen en krachtigen brief met de vraag of wij voor de tweede maal de koloniale burgers in den steek wilden laten? ‘Moge God ons daarvoor bewaren!’

Wij besloten naar den Transvaal te gaan, ten einde de zaken met de Regeering te bespreken, en op den avond van den 5^{den} Juni gingen wij vier of vijf mijlen van Liebenbergsvlei tot tegenover Verkijkersdorp. Er waren toen bijeen de staf en een gedeelte van de wacht van President Steyn, de staf van Gen. De la Rey en acht van de mijne, tezamen tusschen zestig en zeventig man.

Den volgenden morgen, anderhalf uur na de zon opgegaan was, kwam een burger aangejaagd en deelde ons mede, dat de vijand een vrouwenlager vroeg dien morgen gevangen genomen had.[1)]

Om nu met onze paarden, die den verren tocht naar den Transvaal afleggen moesten tot ontzetting van de vrouwen te rijden - daaraan kon bijna niet gedacht worden. Ik vroeg onzen gast, Gen. De la Rey, wat hij van de zaak dacht. Dadelijk zeide hij dat wij de vrouwen moesten gaan ontzetten. Ik gaf daarop onmiddellijk order opterukken, want wij waren juist opgezadeld om voorttetrekken. De President met zijn staf en eenige van de lijfwacht bleven achter: Gen. De la Rey, ik en Com. Davel met vijf en vijftig man, allen te zamen gerekend, joegen voort. Met ons was ook oud-Generaal Piet Fourie.

De vijand was getrokken met het lager tot op een bult bij een kafferkraal, waar er een zoden kraal en vier, vijf hutten waren.

Toen wij de Engelschen zagen, op een afstand van ruim vier mijlen, waren zij juist bezig de wagens van de vrouwen in rijen van tien of twaalf te trekken, waarvan de ossen der eerste rij, zooals wij later zagen, bijna tegen de kraal stonden, en zoo vervolgens de eene rij langs de andere. De vrouwen verklaarden dat zij pad wilden ge-

1) Den vorigen avond hadden wij bericht gekregen dat twee Engelsche lagers aan de Wilgerivier waren: één bij Duminysdrift, en één te Steildrift, onder Gen. Elliot. Zij werden door Piet de Wet en andere N a t i o n a l S c o u t s geleid.

ven, om niet gevaar te loopen door ons geschoten te worden, toen de Engelschen geen honderd pas achter de wagens op den grond gingen liggen om te vechten, doch dat zij bevolen werden achter de soldaten tusschen de wagens te blijven. Zij waren dus blootgesteld aan het gevaar van door ons geraakt te worden als wij een weinig te hoog schoten. Zij zeiden, dat het voor haar de bitterste dag van haar leven was.

Op het oogenblik dat wij in het bereik van de Engelschen kwamen, openden zij een geweldig vuur op ons. Wij hadden geene beschutting, want wij moesten injagen over een terrein zoo bloot als een tafelblad, tot vlak voor hem, waar wij achter een kleinen bult kwamen. Daar lieten wij de paarden, en liepen het bultje hard te voet uit. Boven op het bultje kwamen wij ongeveer veertig pas van waar de Engelschen ons inwachtende lagen. Zoodra wij onze hoofden uitstaken barstte hun vuur op ons los; maar dit was maar één salvo, want toen lagen zij neêrgeveld, gewond en gedood, door het vuur dat wij op hen openden. Zij sprongen op en vluchtten tusschen de wagens door, en verscheidenen van hen werden in het vluchten door ons geschoten. Bij de wagens gingen sommigen hunner achter vrouwen schuilen, dezen grijpende en ze tusschen hen en de burgers houdende. De burgers stormden toen tusschen de wagens door. De Engelschen hadden echter, vóór ons uit, de kraal bereikt. Daar hadden zij, met ons komen, of misschien nog te voren, schietgaten gemaakt, vanwaar zij op ons schoten. De eenige schuiling, die de burgers hadden, was een kafferhut, waarvan zooals men weet de muur rond is. Er was voor ons geen kans om door den harden ronden muur schietgaten te maken, en als een burger schieten wilde, dan moest hij met zijn geheele lichaam te voorschijn komen, terwijl de Engelschen klaar lagen achter hunne schietgaten om op hem te vuren. Zoo gebeurde het dat op die plaats elf burgers gedood en zeven gewond werden. Onder de gesneuvelden was Kapt. Thijnsma, en onder de gewonden Luit. H. Howell.

Wij haalden in den tusschentijd al de wagens, behalve de rij het dichtst aan de kraal, weg. Het was voor ons onmogelijk geweest die te verwijderen, daar zij te dicht bij het schieten was.

Zoodra de Engelschen in de kraal vluchtten, hadden de vrouwen zich ook, met de wagens op de vlucht begeven, en het is ongeloofbaar slechts één zoontje van dertien jaar oud was dood, en éëne

vrouw en één meisje licht gewond. Eén van de burgers door de Engelschen in het lager krijgsgevangen, was ook gesneuveld.

Ik kan niet zeggen wat het verlies van den vijand was. Maar zooals zij dood en gewond lagen, toen zij naar het lager liepen, en achter en tusschen de wagens, zou ik zeggen dat er een tachtig gedood en gekwetst waren.

Het gevecht duurde van elf tot drie ure.

Toen daagde een versterking van cavalerie op, achthonderd tot duizend man sterk, met eenige kanonnen. De macht met welke wij te doen hadden, was twee honderd sterk, en behoorde juist tot de colonne, die nu oprukte. Uit de kraal konden wij de Engelschen niet halen, vóór de versterking bijkwam, en wij moesten weg.

Ik had order gegeven, dat de wagens, die uitgekregen werden, voorttrekken moesten in de richting van Reitz, maar slechts eenige karren gingen daarheen. De vrouwen hadden de wagens laten blijven staan, achter het einde van het eerste bultje, juist buiten mijn gezicht, om den uitslag aftewachten, vergetende wat ik haar gezegd had, dat daar ik elk oogenblik een versterking verwachtte, zij zich haasten moesten uit den weg te komen.

Na ik eenige manschappen afgegeven had om de gewonden in veiligheid te brengen, retireerde ik met de overigen, vijf en veertig in getal. Onder dezen was ook Veldoor. Serfontein en zijne burgers.

De kanonnen schoten nu op het vrouwenlager om het te verplichten tot stilstand te komen. Of er vrouwen en kinderen doodgeschoten of gewond werden kon ik niet te weten komen, daar ik na den vrede niet de gelegenheid had om daarnaar te vernemen, maar het was vreeselijk te zien hoe de granaat-kartetsen over het lager barstten. Zoo vielen de vrouwen weder in de handen des vijands.

Ik deed toen met vier van mijne adjudanten en den gewezen Generaal Piet Fourie, ruim 1500 beesten verwijderen. Op hen vielen de granaat-kartetsen, maar, hoe de Engelschen ook bombardeerden, de runderen werden gered.

Laat dien avond kwamen wij op de plaats waar wij President Steyn gelaten hadden. Maar hij was weg. Hij had moeten wijken voor de macht, die den vorigen avond te Duminysdrift was, en die gedurende den dag daar voorbij was gekomen. De President was gegaan in de richting van Lindley, omtrent twaalf mijlen van waar hij in den morgen was.

Het was één van de koudste nachten, die ik in den winter beleefd had, en onze pakpaarden, waarop wij onze kombaarzen hadden, waren met den President weg. Wij konden in den winternacht niet zonder dekens gaan slapen, en nu waren wij verplicht voort te gaan. Ook voedsel moesten wij gaan zoeken, want wij hadden sedert het ontbijt niets gegeten. Onze paarden waren van den morgen, toen wij naar het gevecht oprukten, opgezadeld geweest totdat wij ter middernacht bij den President kwamen.

Hoofdstuk XXIX.
Conferentie met de Transvaalsche Regeering. De nauwe ontkoming van President Steyn.

Wij moesten den volgenden morgen onze reis naar den Transvaal voortzetten. Doch wij waren verplicht vooreerst uit het gezicht van den vijand te blijven. Daartoe trokken wij eerst een eindje zuid, en toen zuidoost. Na eenige dagen bereikten wij het dorp Vrede. Daar verschafte Com. Manie Botha eenige burgers, die in de streek goed bekend waren, om ons als leiders over het spoor te dienen. Wij gingen in een richting ten noorden van Volksrust, en kwamen op den tweeden avond na wij Vrede verlaten hadden bij den spoorweg op een plek, waar wij juist op een wacht afliepen. Dadelijk vuurde zij op ons. Gen. De la Rey en ik kwamen toen tot het besluit, nadat de burgers eenige schoten gevuurd hadden, een eindje stil terug te trekken, en dan met een zwenk op een andere plek te trachten over te gaan. Dit gelukte ons. Ongemerkt gingen wij over. Doch toen de voorsten geen zestig, zeventig schreden weg waren van het spoor, dreunde er een verschrikkelijke ontploffing van dynamiet, geen dertig treden van de plaats waar wij overgegaan waren. Of dit met electriciteit bewerkt was, en of de achterste paarden juist een draad met een stel afgetrapt hadden, weet ik niet. In allen geval wij kwamen er met niets ergers dan den schrik van af.

Den vierden dag daarna kwamen wij bij de Transvaalsche Regeering, en hielden dadelijk conferentie, naar aanleiding van den brief boven medegedeeld.

Ik behoef het niet te zeggen hoe het ons speet dat de zaken zulk

een loop genomen hadden; omdat het bijna altoos geschiedde dat de Engelschen van zulke dingen in kennis gesteld werden.

Maar de Transvaalsche Regeering was, door een antwoord dat zij op het telegram, dat zij overeenkomstig hare voorneming naar de deputatie gezonden had - welk antwoord luidde dat wij aanhouden moesten - en door twee goede slagen, kort te voren geleverd, één door Gen. Kemp, en één door Com. Muller, geheel tot verhaal gekomen.

Wij bleven daar twee dagen over, en, na er door beide Regeeringen besloten werd met kracht den oorlog voorttezetten, en ook dat er dagen van Dankzegging en Verootmoediging bepaald werden, vertrokken wij onder de vriendelijke begeleiding van Com. Alberts van Standerton, die ons tot over den Natal-Transvaal spoorweg bezorgde. Niet alleen was Com. Alberts beroemd als een dapper man, maar wij vonden nu uit dat hij ook zeer gezellig was. Hij maakte den tijd voor ons kort met aangename verhalen van gebeurtenissen waarin hij deel genomen had, en, bijna voor wij het beseffen konden, waren wij bij den spoorweg. Wij gingen dien veilig over, en namen hartelijk afscheid van onzen vriendelijken commandant en zijne burgers.

Wij trokken voort tot op de plaats Zilverbank, Watervalrivier. Ik had nu geen leider noodig, aangezien ik de omgeving kende, hier gewoond hebbende tot het einde van 1882, twee jaar lang. Na het ontbijt, den volgenden morgen, trokken wij voort tot vier, vijf mijlen zuid van de plaats Hexrivier, ongeveer drie mijlen ten noorden van Vaalrivier. Daar zadelden wij af, en na eenige uren was de tijd daar, dat Gen. De la Rey van ons scheiden zou. Hij wilde over het spoor gaan met een weg, tusschen de Vereeniging- en Meyerton-station. Die zou voor hem een korter weg zijn naar zijne commando's dan door den Vrijstaat. Wij spraken elkander eenige hartelijke woorden toe. Zij waren des te hartelijker omdat wij niet wisten of wij elkander weder op aarde zouden ontmoeten. Toen trokken wij elk een zijns weegs, met blijdschap in ons hart, want wij waren verkwikt geworden, niet alleen door het genoeglijk samenzijn van eenige dagen, maar ook door het besluit genomen door de twee regeeringen, dat, kome wat wil, onze onafhankelijkheid zouden wij niet prijs geven.

Ik trok de Vaalrivier door te Villiersdorp, en wij bleven daar dien

avond en den volgenden dag over. Toen gingen President Steyn en ik ook uit elkander: hij naar Bezuidenhoutsdrift en ik over Frankfort naar het Heilbronsche commando. Eerst bleef ik te Frankfort een nacht over met Com. Ross en zijne manschappen, en sleet er een zeer genoegelijken tijd. Bij de Heilbronschen vertoefde ik slechts eenige dagen, want ik had noodzakelijk werk te verrichten in het Winburgsche, en ging toen daarheen.

Daar de commando's nu zoo verdeeld waren dat bijna elk in zijn eigen district werkzaam kon zijn, moest ik veel meer rijden dan vroeger.

Ik kwam bij Com. Hasebroek en zijne manschappen te Doornberg na eenige dagen aan. Toen ik daar was ontving ik van President Steyn een rapport van zijn nauwe ontkoming te Reitz op den 11^den^ Juli 1901, waar hij en eenigen van zijn wacht ontkwamen, terwijl ongelukkig Com. Davel en al de leden der Regeering, behalve de heer W.C.J. Brebner, die afwezig was, gevangen genomen werden.

Van Winburg bracht ik een bezoek aan Asst. Hoofdoom. J. Hattingh, van het Kroonstadsche commando en ging toen naar President Steyn. Ik vond hem op den 20sten Juli, twaalf mijlen ten westen van Reitz. Wat was het mij een vreugde den President behouden te ontmoeten; maar wat ging het mij ter harte oude vrienden te missen, zooals Gen. A.P. Cronjé, lid van den Uitvoerenden Raad, Gen. J.B. Wessels, T. Brain, Gouvernementssecretaris, Com. Davel, Rocco de Villiers, Secretaris van den Uitvoerenden Raad, Gordon Fraser, Privaatsecretaris van den President, Mac. Hardy, Hulpsecretaris, Pieter Steyn, broeder van den President, en Veldcornet van den staf, en de andere vrienden - manschappen van de lijfwacht. 't Was mij treurig er aan te denken dat zulke mannen gevangen waren, en door ons, gedurende het voortzetten van den oorlog, nu gemist zouden worden. Wij waren aan zulke dingen wel gewoon geworden, maar wat de zaak hier verzwaarde, was dat er verraad in het spel was geweest - een Vrijstaatsche burger, Steenekamp was, namelijk, de leider van de Engelschen geweest, die de Regeering en de lijfwacht van President Steyn gevangen hadden.

De Regeering moest nu aangevuld worden, en de President stelde de volgende personen aan:

In de plaats van Gen. A.P. Cronjé, Gen. C.H. Olivier, als lid van den Uitvoerenden Raad, en van den heer T. Brain, den heer W.C.

INGEGRAVEN KANON.

J. Brebner als Gouvernementssecretaris. De heer Johannes Theron werd tot Secretaris van den Uitvoerenden Raad benoemd, in de plaats van den heer Rocco de Villiers, en de heer B.J. du Plessis Privaatsecretaris van den President in de plaats van den heer Gordon Fraser.

De President verkoos in 't vervolg slechts dertig burgers als lijfwacht te hebben, en Kapt. H. van Niekerk werd als commandant over hen aangesteld.

Hoofdstuk XXX.
De laatste Proclamatie van Engeland.

Meer dan ooit te voren bepaalde ik nu mijne officieren bij de noodzakelijkheid er van, dat de communicatie van den vijand gestoord moest worden, en dit door het in de lucht doen springen van de treinen. Men had een toestel uitgevonden waardoor dit kon gedaan worden. De loop en slot van een geweer werden in verband met een dynamiet-patroon onder een spoorstaaf gelegd, en een ontploffing vond plaats, als de machine de rail daarop drukte, met het gevolg de trein in de lucht vloog. Het was een harde zaak menschenlevens zoo te ontnemen, doch het was, hoe vreeselijk ook, niet tegen de regels van beschaafd oorlogvoeren, en wij waren volkomen in ons recht op deze wijze des vijands communicatie te belemmeren.

De communicatie der Engelschen werd in dezen tijd, op deze wijze erg gestremd, en zij werden verplicht duizenden meer soldaten op de spoorbaan te plaatsen ten einde het loopen der treinen aan den gang te houden. Evenwel konden de treinen voor een geruimen tijd des nachts niet loopen. De Engelschen vonden weldra uit hoe wij het aanlegden deze verwoestingen aanterichten, en de wachten onderzochten nauwkeurig de rails elken dag, om te zien waar het toestel onder het spoor geplaatst werd. Dat zij het ontdekten en het verwijderden, konden wij weten, want van hooge plaatsen een trein veilig voorbij ziende gaan, wisten wij dat het toestel daar weggenomen was. Dit maakte ons slechts meer zorgvuldig. Men ging naar de plek waar men de ontploffing wilde doen plaats vinden, verwijderde het gruis, legde het toestel onder de spoorstaaf, dekte het toe, en wierp

het gruis dat overig was een goed eind van den spoorweg. Daarna konden de wachten niet ontdekken waar het toestel was; maar toen werden ook de troepen op den lijn wel verdriedubbeld.

De maand Juli was voorbij. Wat lag nu in Augustus ons voor de deur? - De gewone gevechten van de verschillende commando's. Dat brak niet af. Hier vond er een gevecht plaats waar er vijf, daar waar er tien, ginds waar er dertig van de Engelschen gedood, gewond en gevangen werden. Als deze getallen aangeteekend waren geweest zouden zij gebleken zijn zeer groot te zijn geweest; maar, geloof mij, de oorlog was niet van zulk een aard dat een kantoor opgericht kon worden om ze aan te teekenen. Rapporten van gevechten werden opgemaakt, en als zij, na ik ze ontvangen had, bij mij drie of soms meer weken opgegaderd waren, werden zij aan de verschillende assistent hoofdcommandanten gezonden voor algemeen naricht en dan stuk gescheurd.

Van het begin van den oorlog zijn er vele rapporten en correspondenties overgebleven. Ik heb dezelve aan een goed vriend gegeven om te begraven. Maar nu weet ik niet waar hij ze ter aarde bestelde. Deze persoon werd later gevangen genomen, en ik kon niet uitvinden waar hij heen gezonden werd. De stukken zijn van groote waarde, en verdienen gepubliceerd te worden.

Ik was juist op de plaats Blijdschap, tusschen Heilbron en Bethlehem - mijn Engelsche vrienden, de Generaals Charles Knox, Elliot en Paget, met hunne Colonels Rimington, Byng, Baker, enz. enz., zullen wel weten waar Blijdschap gelegen is. - Daar ontving ik een schrijven van Lord Kitchener met zijn Proclamatie van den 7den Augustus 1901.

De Proclamatie was als volgt.

Proclamatie.[1)]

Door Zijne Excellentie Baron Kitchener van Khartoum, G.C.B.K.C.M.G., Generaal, Opperbevelhebber van Z.M. machten in Zuid-Afrika, Hooge Commissaris van Zuid-Afrika en Administrateur van den Transvaal enz. enz.

1) Zoo vertaald werd de Proclamatie mij toegezonden.

Nademaal de gewezene Oranje Vrijstaat en Zuid-Afrikaansche Republiek aan Z.M. bezittingen geannexeerd zijn:

En nademaal Z.M. machten voor een geruimen tijd in volle bezit zijn van den Gouvernementszetel van beide genoemde grondgebieden met hunne publieke kantoren en al de werktuigen van administratie, zoomede al de voornaamste steden en den geheelen spoorweg:

En nademaal de groote meerderheid der burgers van de twee gewezene Republieken ten getale van 35,000, uitgezonderd diegenen, die in den oorlog gevallen zijn, thans krijgsgevangen zijn, of zich onderworpen hebben aan Z.M. Regeering en thans rustig wonen op dorpen of kampen onder beheer van Z.M. machten:

En nademaal de burgers van de gewezene Republieken, thans onder de wapenen tegen Z.M. machten niet alleen min in getal zijn, maar bijna al hunne kanonnen en krijgsbehoeften verloren hebben en zonder behoorlijke militaire organisatie zijn en derhalve niet in staat zijn om regelmatig oorlog te voeren of eenig georganiseerd verzet aan Z.M. machten in eenig gedeelte van het land te bieden:

En nademaal de burgers, die thans nog onder de wapenen zijn, alhoewel niet in staat regelmatig oorlog te voeren, voortgaan aanvallen te maken op kleine posten en afdeelingen van Z.M. machten, te rooven en eigendommen te vernielen en de spoorwegen en telegraaflijnen, zoowel in de Oranje Rivier Kolonie als in de Transvaal en andere gedeelten van Z.M. Zuid-Afrikaansche bezittingen te beschadigen.

En nademaal het land daardoor in opschudding wordt gehouden en de voortzetting van den landbouw en nijverheid belet wordt.

En nademaal Z.M. Regeering besloten heeft een einde te maken aan een toestand, die nutteloοze bloedstorting en verwoesting doet aanhouden en ruïnatie veroorzaakt aan de groote meerderheid der bevolking, die begeerig zijn in vrede te leven en een broodwinning te hebben voor zichzelven en hunne families.

En nademaal het rechtvaardig is tegen degenen, die zich nog verzetten stappen te nemen en vooral tegen de personen, die gezag hebbende, verantwoordelijk zijn voor het voortduren van den tegenwoordigen toestand van nutteloosheid en die hunne medeburgers aansporen om hunnen hopeloozen tegenstand tegen Z.M. Regeering voort te gaan:

Zoo is het dat ik, Horatio Herbert, Baron Kitchener van Khartoum G.C.B., K.C.M.G. Generaal Opperbevelhebber van Z.M. machten in Zuid-Afrika, Hooge Commissaris van Zuid-Afrika op last van Z.M. Regeering proclameer en bekend maak als volgt:

Alle Commandanten, Veldcornetten en Voormannen van gewapende benden, burgers zijnde van de gewezene Republieken, zich steeds verzettende tegen Z.M. machten in de Oranje Rivier Kolonie en den Transvaal of eenig ander gedeelte van Z.M. Zuid-Afrikaansche bezittingen en alle leden van de regeeringen van den gewezen Oranje Vrijstaat en de gewezen Zuid-Afrikaansche Republiek zullen, tenzij zij zich overgeven voor den 15^{den} September e.k., voor altijd verbannen worden uit Zuid-Afrika; de onkosten van het onderhoud van de families van zoodanige burgers verhaald kunnen worden en een last zijn op hunne eigendommen zoowel roerende als onroerende in de beide koloniën.

God behoede den Koning!

Gegeven onder mijn land te Pretoria den 7^{den} dag van Aug. 1901.

KITCHENER, Generaal.

Hooge Commissaris Zuid-Afrika.

Ik antwoordde Lord Kitchener zeer kort, nagenoeg in deze woorden:

Excellentie!

Ik erken de ontvangst van Uwe Excellentie's schrijven, waarin gij sloot uwe proclamatie d.d. 7 Augustus 1901. Ik en mijn officieren, geven uw Excellentie de verzekering, dat wij maar één doel heb ben, waar wij voor vechten, namelijk onze onafhankelijkheid, die wij nimmer kunnen en zullen prijsgeven!

Het zou kinderspel geweest zijn dit schrijven en deze proclamatie te vreezen. Uit mijn korte antwoord, dat ik Lord Kitchener zond, zal het den lezer duidelijk zijn wat ik en mijn officieren, er van dachten: ‘Bangmaak is nog niet doodmaak’ zegt ons spreekwoord.

President Steyn zond Lord Kitchener een langen brief, waarin hij

op voortreffelijke wijze aantoonde wat de oorzaken van den oorlog waren, en wat de toestand van zaken op het oogenblik was. Ik laat den brief hier volgen:

Te Velde, 15 Aug. 1901.

Aan
Zijne Excellentie Lord Kitchener enz.
Excellentie!

Ik heb de eer de ontvangst te erkennen van Uw Excellenties geëerd schrijven d.d. 6 Aug. 1901, insluitende UE.'s Proclamatie van denzelfden datum.

De niet onvriendelijke toon van UEx.'s schrijven geeft mij de vrijmoedigheid om UEx.'s schrijven eenigszins breedvoerig te beantwoorden. Ik heb opgemerkt, dat niet alleen UEx. in uwen brief beweert, maar ook dat verantwoordelijke staatsmannen aan uwe zijde beweren dat de verklaring van oorlog van de Z.A.R. en de inval in het Britsche grondgebied de oorzaak was van den oorlog.

Ik acht het nauwelijks noodig om UEd. te herinneren, dat in 1895, toen de Z.A.R. ongewapend en rustig was, vertrouwende dat hare naburen beschaafde volkeren waren, er onverwachts een aanval op haar werd gedaan uit het Britsch grondgebied. Onnoodig acht ik het UEx. er op te wijzen, dat toen die gekke onderneming - dewelke alleen kon worden ondernomen door een man die door zijne ijdelheid krankzinnig was geworden, mislukte en de heele boel in handen van de Z.A.R. viel, de Regeering der Z.A.R., vertrouwende op den rechtvaardigheids-zin van het Engelsche volk, al de personen die zij gevangen had en die, volgens alle internationaal recht den dood hadden verdiend, heeft overhandigd aan H.M. Regeering.

Ik acht het ook niet noodig om UEx. er op te wijzen, dat, toen een rechtvaardige rechter de leiders van de ‘expeditie’ tot gevangenisstraf veroordeelde, de voornaamsten van hen niet in de gevangenis werden gehouden om hun geheelen straftijd uit te dienen, maar, vóór het einde daarvan, om één of andere beuzelachtige reden losgelaten werden. Ik behoef UEx. er niet aan te herinneren, dat toen een Parlementaire Commissie werd benoemd om de oorzaak en reden van gemelde ‘expeditie’ te onderzoeken, die commissie, in plaats van de zaak te onderzoeken, getuigenissen bedekt heeft gehouden

en dat, toen de Commissie, niettegenstaande Hoogen invloed die gedurende de zitting van die Commissie gebezigd werd, den hoofdzamenzweerder, den heer Rhodes, schuldig heeft bevonden en als zoodanig aan het Parlement heeft gerapporteerd, de heer Chamberlain, die een van de leden van de Commissie was, in tegenstrijd met zijn eigen rapport[1)], den heer Rhodes heeft verdedigd.

UEx. zal moeten erkennen dat de Z.A.R., evenals de beschaafde wereld, volkomen het recht had om tot de conclusie te komen, dat de Jameson-expeditie, die wij eerst dachten ondernomen geweest te zijn door onverantwoordelijke personen, en zonder medeweten van H.M. Regeering, wel bekend was, indien niet aan allen, dan toch aan sommige leden van H.M. Regeering. Ik behoef UEx. er niet aan herinneren, dat sedert dien tijd niet alleen geene billijke schadevergoeding aan de Z.A.R. werd betaald, zooals destijds beloofd werd, maar dat zij ook gedurig met depêches en dreigementen omtrent haar inwendig bestuur lastig gevallen werd. Ik behoef ook niet UEx. te melden, hoe van buiten af invloed werd gebruikt, om memories aan H.M. Regeering op te maken over de beweerde grieven, ten einde H.M. Regeering de gewenschte gelegenheid te geven, om zich in te laten met de inwendige politiek van de Z.A.R.

Zooals ik gezegd heb, acht ik het niet noodig UEx. aan bovenstaande te herinneren, omdat ik meen dat zij aan UEx. wel bekend zijn.

Zeer gaarne echter wil ik UExs. vriendelijke aandacht op de volgende feiten vestigen:

Toen ik gedurende den omloop van laatstgemelde memorie zag, dat er een zekere partij hard bezig was om te trachten de Britsche Regeering in oorlog te wikkelen met de Z.A.R., ben ik tusschen beide gekomen, en heb ik getracht, door de partijen bij elkander te brengen, en door mijn invloed bij de Z.A.R. te gebruiken, haar over te halen aan de eischen van H.M. Regeering toe te geven, om aldus den vrede voor Zuid-Afrika te bewaren.

Ik heb den Transvaal overgehaald toe te geven, niet omdat ik beschouwde dat de Britsche Regeering recht had zulke eischen te doen, maar slechts om bloedvergieten te voorkomen. Toen de Britsche Regeering nog niet tevreden was, is de Z.A.R. voortgegaan

1) Het rapport van de Commissie, waarvan hij lid was.

om concessie op concessie te maken aan de steeds toenemende eischen van H.M. Regeering, totdat uiteindelijk H.M. Regeering een voorstel maakte om de wet over stemrecht aan eene Commissie te onderwerpen. Op verzoek van den Britschen Agent in Pretoria werd eerst een voorstel door de Z.A.R. gemaakt, bevattende veel meer dan de eischen van den Hoogen Commissaris. Toen dit voorstel niet door H.M. Regeering werd aangenomen, maar verdere eischen werden gesteld en de Z.A.R. haar voorstel terugtrok en aan H.M. Regeering schreef, dat zij gereed was H.M. Regeeringsvoorstel, om de wet aan eene Commissie te onderwerpen, aan te nemen, heeft de Britsche Regeering alle correspondentie gesloten en aan de Z.A.R. geschreven dat zij later hare eishen zou stellen. In andere woorden, de Britsche Regeering heeft toen de Z.A.R. een ultimatum aangezegd, en werd klaarblijkelijk alleen teruggehouden om den oorlog te beginnen omdat hare troepen nog niet allen in Z. Afrika geland waren.

De O.V.S. Regeering is toen weder in de bres gesprongen, ten einde nog op het laatste te trachten den oorlog te verhinderen, en heeft door den Hoogen Commissaris direct aan de Britsche Regeering getelegrafeerd, verzoekende om haar in kennis te stellen met de eischen die zij van plan was te maken tegen de Z.A.R., welk telegram, tot mijn leedwezen, nooit ten volle werd overgetelegrafeerd. In plaats van mijn telegram te beantwoorden werden er gedurig troepen van alle oorden der wereld aangevoerd en samengepakt op de grenzen niet alleen van de Z.A.R. maar ook van den tot nog toe bevrienden O.V.S. En toen de Z.A.R. zag dat het Engeland niet te doen was om beweerde grieven te herstellen, die nu van alle kanten erkend worden nooit te hebben bestaan, maar de onafhankelijkheid der Republiek te ontnemen, heeft zij de Britsche Regeering verzocht de troepen van hare grenzen weg te nemen en alle disputen aan arbitrage te onderwerpen. Dit geschiedde omtrent drie weken nadat de Britsche Regeering haar het ultimatum had aangezegd, en omtrent een maand nadat de O.V.S. Regeering een telegram van den Hoogen Commissaris had ontvangen, haar vragende neutraal te blijven, dus duidelijk te kennen gevende dat de Britsche Regeering van plan was oorlog te maken met de Z.A.R. Dit telegram werd gezonden aan den O.V.S., dewijl men wist dat de O.V.S. een defensief verband had met de Z.A.R. sedert het jaar 1889.

Toen de Z.A.R. besloot om hare grenzen te verdedigen tegen de vijanden, die daar in de nabijheid stonden, was ik verplicht om één van de pijnlijkste stappen voor mij te nemen, n.l. de banden van vriendschap die er tusschen ons en de Britsche Regeering bestonden te verbreken, en - getrouw aan het verbond met den Transvaal - de zusterrepubliek bij te staan.

Dat wij volkomen recht hadden in onze beschouwing dat de Britsche Regeering vast besloten had de twee Republieken uit te wisschen, is sedert het uitbreken van den oorlog duidelijk gebleken. Het is niet alleen gebleken uit de documenten, die in onze handen vielen, waaruit duidelijk blijkt, dat sedert 1896, d.i. van af ‘Jameson's Raid,’ de Britsche Regeering vast besloten was een inval te maken in beide Republieken, maar het is nog onlangs erkend geworden door Lord Lansdowne, dat hij reeds in Juni 1899 met Lord Wolseley, destijds opperbevelhebber van H.M. troepen, den besten tijd om een aanval in de twee Republieken te maken, had besproken. UE. zal dus zien dat wij niet het zwaard hebben getrokken, maar dat wij alleen het zwaard hebben weggestooten, dat alreeds op onze keel was gelegd. Wij hebben alleen in zelfverdediging gehandeld - één van de heiligste rechten van den mensch - ten einde ons recht van bestaan te handhaven. En daarom ook vermeen ik met eerbied, dat wij recht hebben om op een rechtvaardigen God te vertrouwen.

Ik merk weder op, dat UEx. andermaal nederkomt op de onmogelijkheid van interventie van eene vreemde mogendheid' en UEx. het doet uitkomen alsof wij ons alleen verzetten met de hoop op zoodanige interventie.

Met UEx.'s verlof wil ik gaarne onze positie, wat interventie betreft, duidelijk maken. Het is deze: Wij hebben gehoopt, en hopen nog, dat het zedelijk gevoel van de beschaafde wereld zich zou verzetten tegen de misdaad die Engeland in Zuid-Afrika doet, n.l. waar het tracht het bestaan van een jong volk te vernietigen, maar toch waren wij altijd vast besloten, indien onze hoop niet verwezenlijkt mocht worden, om dan, met het vast vertrouwen op een genadigen God onze uiterste krachten in te spannen om onszelven te verdedigen, en dat besluit staat bij ons nog onwrikbaar vast.

Ik merk verder op dat UEx. aanneemt, dat onze strijd hopeloos is. Ik weet niet waarop UEx. uwe beschouwing grondt. Laten wij

voor een oogenblik onze wederzijdsche toestanden van nu met die van een jaar geleden, na de overgave van Generaal Prinsloo gaan vergelijken. Een jaar geleden, na de overgave van Generaal Prinsloo, was de Kaapkolonie geheel en al rustig en vrij van onze commando's. De O.V.S. was bijna geheel en al in uwe handen, niet alleen hoofdsteden, spoorlijnen en andere dorpen, maar ook het geheele land, behalve daar waar Commandant Hasebroek met zijn commando was. En in de Z.A.R. was het bijna evenzoo gesteld. Die was bijna geheel en al in uwe hand, behalve waar Generaal De la Rey was met zijne commando's en Generaal Botha met de zijne achter in het Boschveld.

Hoe staan de zaken heden?

De Kaapkolonie is, zoo te zeggen, overtrokken met onze commando's en zijn zij werkelijk in tijdelijk bezit van het grootste gedeelte van de Kaapkolonie. Zij trekken daar rond zooals zij verkiezen, en daar sluiten nog gedurig velen van onze stamverwanten en anderen bij ons aan, zich alzoo verzettende tegen het gruwelijk onrecht, dat de Republieken wordt aangedaan.

In den O.V.S. erken ik volgaarne dat UEx. in bezit is van de hoofdstad, spoorwegen en weinige andere dorpen, niet aan den spoorweg gelegen, maar dat is ook alles wat UEx. bezit. De geheele O.V.S., uitgezonderd het bovengenoemde, is in o n s bezit. In de meeste van de hoofdsteden zijn door ons landdrosten in het district aangesteld. Orde en recht worden dus door ons en niet door UEx. gehandhaafd in den O.V.S. In de Transvaal is het eveneens gesteld. Ook daar wordt door de magistraatspersonen, door de Regeering aangesteld, gezorgd voor de handhaving van recht en orde.

Het zij mij vergund te zeggen: UEx.'s jurisdictie strekt slechts zoo ver als UEx.'s kanonnen kunnen bereiken. Als UEx. de zaken uit een militair oogpunt beschouwt, dan zal UEx. moeten erkennen dat onze zaak in het laatste jaar, niettegenstaande de geweldige overmacht die tegen ons in 't veld gebracht is, verbazend is vooruitgegaan, en dat er van hopeloosheid geen sprake kan zijn, en dus indien uwe proclamatie daarop gebaseerd is, dan heeft zij nu minder recht van bestaan dan een jaar geleden.

Het spijt mij dat ik iets moet schrijven dat op bluffen gelijkt, doch de bewering in UEx.'s proclamatie brengt mij ertoe.

Om nu over te gaan tot de 35,000 man die UEx. beweert in UEx.'s handen te zijn, is het mij moeilijk om, wat dat getal betreft, iets te zeggen. Echter wil ik dit zeggen, dat behalve de mannen die òf verleid zijn geworden in het nakomen van hunne verplichtingen tegenover hunne Regeering door de proclamaties van UEx.'s voorganger, òf die door een geest van verraad of om andere redenen tot den vijand zijn overgegaan, die - Gode zij dank - betrekkelijk weinig in getal zijn, zijn de rest die niet eerlijk als krijgsgevangenen zijn genomen, en nog als zulks worden gehouden, òf oude en ziekelijke mannen òf jonge zonen die niet dienstplichtig waren, en die met geweld door UEx.'s troepen van hunne plaatsen werden weggevoerd, en tegen hun zin en wil in kampen werden opgesloten. Het beweren dus dat de personen, onder de twee laatste hoofden vallende, vredevol daar verblijf houden, is niet in ernst aan te nemen. Ik kan met waarheid verklaren, dat, behalve de krijgsgevangenen en de weinigen die overgeloopen zijn naar den vijand, de overgroote meerderheid van de strijdende burgers nog onder de wapenen staan. Wat betreft degenen die overloopen van ons naar den vijand, hetgeen haast niet meer gebeurt, kan ik alleen zeggen dat onze ondervinding daarin niet alleen staat, maar dat de geschiedenis toont dat in alle vrijheidsoorlogen, zooals in Amerika en elders, er dezulken zijn, en zullen wij maar trachten om zonder hen voort te gaan.

Wat de 74,000 vrouwen en kinderen betreft, die U Ex. beweert in de kampen te worden onderhouden, komt het mij voor dat UEx. niet moet weten op welke gruwelijke wijze die arme weerloozen door UEx.'s troepen van hunne huizen worden weggescheurd, terwijl al hun have en goed door de troepen vernield wordt, ja, zoo zelfs dat die arme, onschuldige slachtoffers van den oorlog, in alle weer en wind, nacht en dag rondvluchten wanneer een vijandelijk leger aankomt, om niet in de handen van den vijand te vallen: dat UEx. niet moet weten dat U Ex.'s troepen niet ontzien hebben om op die hulpeloozen, wanneer zij met hunne wagens of alleen vluchtten, terwijl uwe troepen wisten dat het slechts vrouwen en kinderen waren, met grof geschut en klein geweer te schieten, om hen in handen te krijgen, waardoor menig vrouw en kind gedood of gewond werd; zooaals b.v. nog onlangs gebeurd is, op den 6^{den} Juni, te Graspan nabij Reitz, waar, toen een vrouwenlager en niet een convooi, (zooals aan UEx. gerapporteerd werd,) door UEx.'s troepen gevangengenomen

werd, en weer door ons ontzet, terwijl uwe troepen achter de vrouwen schuiling namen, en toen uwe versterking kwam, zij met grof geschut en klein geweer op dat vrouwenlager schoot, niettegenstaande dat zij het wist dat het slechts een vrouwenlager was.

Ik kan honderden gevallen van dien aard opnoemen, doch ik acht het niet noodig, want als UEx. de moeite wil nemen, een eenigszins waarheidlievend soldaat daaromtrent te vragen, zal hij mijne bewering moeten bevestigen. Om te zeggen dat zij in de kampen zijn met hun wil, is iets in strijd met de feiten te constateeren, en om te beweren dat die vrouwen naar kampen werden gebracht omdat de Boeren ongewillig zijn voor het onderhoud van hunne families te zorgen, zooals men zegt dat Z.E. de minister van oorlog onlangs in het Parlement heeft gedaan, is zich schuldig te maken aan een laster, die ons minder kwaad doet dan den lasteraar en die ik zeker ben nimmer UEx.'s goedkeuring kan wegdragen.

Wat de proclamatie nu zelf betreft, kan ik UEx. de verzekering geven mij aangaande, dat zij bij mij geene verandering zal maken om mijn plicht, zooals mijn geweten, en niet zooals de vijand mij dat voorschrijft, tot het einde getrouw te vervullen. Ons land is geruïneerd, onze huizen en haarden vernield, ons vee weggevoerd, of bij duizenden doodgeslagen, onze vrouwen en kinderen door de troepen en gewapende kaffers gevangen, belcedigd en weggenomen, en vele honderden hebben reeds hun leven opgeofferd voor de vrijheid van hun Vaderland. Zullen wij dan nu kunnen terugdeinzen van onzen plicht, waar onze personen gedreigd woraen door verbanning? Zullen wij dan ontrouw kunnén worden aan die honderden dooden en gevangenen, die, op onze standvastigheid vertrouwende, hun leven en vrijheid veil hadden voor het Vaderland, of ontrouw in ons geloof op een Rechtvaardigen God, die ons zoo wonderbaarlijk tot nog toe heeft in stand gehouden? Ik ben overtuigd dat als wij zulks zouden, wij niet alleen door UEx. en eenig ander eerlijk man, maar ook door ons zelven zouden veracht worden.

Ik wil eindigen met UEx. de verzekering te geven dat niemand meer begeerig is dan ik ben om den vrede hersteld te zien, en ben ik derhalve gereed UEx. ten eenigen tijd te ontmoeten om met UEx. termen te bespreken, waarop de vrede kan worden bewerkstelligd; maar om UEx. niet te misleiden moet ik zeggen, dat bij ons geen vrede aanneembaar zal zijn, waarbij de onafhankelijkheid der

twee Republieken en de belangen der koloniale broeders, die bij ons zijn aangesloten, niet gehandhaafd worden.

Als het een misdaad is om in zelfverdediging te strijden en zoodanige misdaad gestraft moet worden, dan meen ik dat Z.M.'s regeering tevreden kan zijn met de vernietiging van het land, de kastijding van vrouwen en kinderen, en met de algemeene ellende waarmede deze oorlog gepaard is gegaan. Het is in UEx.'s macht, meer dan in eenige andere macht, om een einde hieraan te maken en zoodoende dit ongelukkig werelddeel in zijn vorig geluk te herstellen. Wij vragen geene grootmoedigheid: wij eischen slechts rechtvaardigheid.

Ik sluit hierbij in eene vertaling van dit mijn schrijven, om te verhinderen dat door verkeerde vertaling UEx. niet den juisten inhoud van mijn brief te weten kan komen, zooals onlangs geschied is, toen een brief, dien ik aan de Regeering der Z.A.R. had geschreven en die te Reitz in uwe handen viel, werd gepubliceerd, maar op zoodanige wijze, dat men hem bijna niet herkende, want niet alleen werd hij op sommige plaatsen verkeerd vertaald, maar zinnen werden ingelascht die nooit waren geschreven, en andere deelen werden geheel en al uitgelaten, zoodat een geheel verkeerde beteekenis aan den brief werd gegeven.

Ik heb de eer enz.
M.T. STEYN,
Sts.-Pres. O.V.S.

Het was merkwaardig te zien hoe deze Proclamatie opgenomen werd door de burgers. Zij had geen effect hoegenaamd. Ik hoorde menigen burger zeggen dat hij nu zien zou of de officieren het met de zaak goed meenden, en of zij vóór den 15^{den} September het wapen zouden gaan neerleggen. Ik moet hier de verzekering geven dat ik van geen enkel geval weet waar een officier ten gevolge van deze proclamatie er toe overging zich over te geven, en toen de dag door Lord Kitchener bepaald voor de overgave voorbij was, hadden de burgers meer vertrouwen in hunne officieren dan ooit te voren; en ik kan den lezer de verzekering geven, dat indien wij van het begin officieren gehad hadden van de gehalte, die wij aan het einde van den strijd hadden, dan zou het veel gemakkelijker geweest zijn discipline te handhaven.

September den 15den dan werd bepaald door Lord Kitchener als den laatsten dag, waarop men de gelegenheid zou hebben zich over te geven. De Presidenten en Opperbevelhebbers van den Transvaal en den Oranje Vrijstaat hadden geantwoord dat zij toch met den oorlog zouden aanhouden, en wat onmiddellijk daarop gebeurde diende als zegel op wat zij geantwoord hadden. Dat waren drie slagen: de slag van Gen. Brand te Vlakfontein, van Gen. De la Rey in het westen van den Transvaal en die van Gen. Botha te Itala - alle in de maand September!

Hoofdstuk XXXI.
Iets over de Blokhuizen en de Nachtelijke Aanvallen der Engelschen.

Dezer dagen bezocht ik het gedeelte van de Harrismithsche burgers, dat onder Com. Jan Jacobsz was, en ook een gedeelte der Bethlehemschen. Toen ik terug kwam hoorde ik dat de Engelschen bezig waren van Heilbron naar Frankfort een blokhuislijn te bouwen. 't Was mij één van de onverklaarbaarste dingen dat het machtige Engeland blokhuislijnen ging bouwen om de Boeren te vangen. Dit konden zij doen zonder blokhuizen. Ik ga hier op een geval wijzen om aan te toonen dat de blokhuispolitiek werkelijk een bespottelijke was, en dat de grootste vangst van de Engelschen in den Vrijstaat op den 27sten Februari 1902, niet door middel van de blokhuizen was. De Engelschen maakten toen, namelijk een groote 'kraal' - zij noemden dit een 'd r i v e '. Zoo goed bijna als hand aan hand stonden zij naast elkander van Heilbron, Frankfort en Bethlehem; zij kwamen te gelijkertijd uit den Transvaal en strekten van Vrede tot aan de Drakensbergen: ook naderden zij van Harrismith. Al nauwer en nauwer maakten zij den kring totdat zij een onzaglijk groote vangst van menschen en dieren (vooral runderen) maakte. Welnu, daar hebt gij het. Menschen noch beesten werden hier, en ook in vele andere gevallen tegen een blokhuislijn gedreven, en daar vastgekeerd en gevangen. De Engelschen nu hebben een groot geschreeuw in hunne couranten over de deugden van de blokhuizen gemaakt, maar hebben nooit aangetoond waar zij door dezelve een vangst hebben gedaan. Integendeel, toen in de laatste periode van den oorlog de blokhuislijnen het land doorkruisten, gebeurde het meermalen, dat zij ons tegen een of ander lijn dreven. Daar moesten

RHENOSTER RIVIER. - BRUG OVER DE RIVIER MET TWEE GROOTE BLOKHUIZEN.

wij dan vechten om door te komen; maar wij deden dit, en kwamen er door met een kleiner verlies van dooden en gewonden, dan daar waar zij met geconcentreerde machten een cirkel rondom ons vormden, zooals in de zooeven genoemde groote ‘drive’. Ik heb hier, in het voorbijgaan, het één en ander gezegd, opdat, als wij straks bij de blokhuislijnen komen, de lezer een begrip er van zal hebben, en zien dat wij niet uit vreeze van dezelve terugdeinsden, of dat men - eenige weinige gevallen uitgezonderd - door dezelve in de handen van den vijand viel.

De Engelschen dan waren bezig een blokhuislijn van Heilbron naar Frankfort te bouwen, toen ik van het zuiden terugkeerde. Zij voltooiden die spoedig, en toen begonnen zij met andere lijnen: zooals van Vrede naar Bothaspas, van waar zij forten tot naar Harrismith oprichtten. Van Harrismith werd er een lijn naar Bethlehem, en van Bethlehem over Fouriesbrug naar de grens van Basutoland gebouwd. Een lijn ging ook van Lindley naar Kroonstad en van daar met het spoor tot aan de verbinding van de Heilbron-taklijn, waarmede zij gebracht werden naar Heilbron. Behalve deze alle, was er een blokhuislijn langs de spoorbaan tot in de Kaapkolonie en een ander van Kroonstad naar Driekopjes-Diamantmijn. Hiervandaan ging zij naar Winkeldrift aan de Rhenosterrivier, en met Rhenosterrivier af tot waar deze stroom met de Vaalrivier samenvloeit. Dan werd er een lijn op den linkeroever van Valschrivier gebouwd tot de Vaalrivier; een ander van Zandrivier-spoorwegbrug langs Zandrivier af tot waar zij in de Vaalrivier zich ontlast. Een ander lijn werd gebouwd van Kimberley naar Boshof; en dan was er nog ‘de oude Witte Olifant,’ waarmede de lezer reeds goed bekend is van Bloemfontein over Thaba'Nchu naar Ladybrand. Deze alle werden in den Vrijstaat gebouwd. Ik spreek niet van de duizenden mijlen die de Zuid-Afrikaansche Republiek doorkruisten.

De nieuwsgierige lezer zal wel willen weten hoe een blokhuis er uitzag. Sommige werden met steenen gemetseld, en waren rond, of hadden vier en meer kanten. De muren waren met schietgaten vier tot zes voet van elkander en ongeveer vier voet van den grond voorzien. Het dak was van ijzer. Andere werden van ijzer gebouwd, maar dan was er een dubbele muur met een ruimte tusschen van zes tot negen duim dik, die met grond (gruis) gevuld werd. Deze huizen stonden op een afstand sommigen honderd pas van elkander, ande-

ren vier honderd tot duizend. Het was een uitzondering als zij verder van elkander waren. Alles hing af van de gelegenheid en de ligging van den grond. Zij werden altijd zoo geplaatst dat men van het eene op het andere blokhuis zien kon, en de lijn liep zigzag. Van het eene en het andere blokhuis waren vijf 'doorndraden' gespannen. Een sloot werd gegraven van vier tot vijf voeten breed van boven en nauwer naar beneden, ongeveer drie voet diep al langs de draden. Waar de bodem rotsachtig was werden muren van steenen gestapeld. Somtijds waren er twee lijnen van draad, waarvan de bovenste uit drie of vier, aan een gedraaid, bestond. Bij de blokhuizen scheen het alsof de Engelschen dachten dat een Boer als een visch kon gevangen worden, want er was een menigte van draden in elkaar gevlochten als een net. Werd een wild paard er in gevangen zou ik wel een aanschouwer er van geweest zijn, maar verre daarvandaan zelf op het dier willen zitten.

De oprichting van deze huizen kostte wel duizenden ponden sterling, maar nog veel grooter waren de uitgaven er aan verbonden, om de soldaten, die in de huizen waren, met voedsel te voorzien; want speciale konvooien moesten dat daarheen brengen. En dit alles werd verkwist zonder dat de blokhuizen aan hun doel beantwoordden. Geef ik later verslag van hoe het mij ging toen ik door deze lijnen brak, dan zal de lezer zelf zien dat deze politiek van de Engelschen den oorlog minstens drie maanden verlengde.

Van het begin van den winter 1901, in de maand Mei begonnen de Engelschen nachtelijke aanvallen op ons te maken. Zij hadden nu een wijze van doen uitgevonden, waardoor zij ons werkelijk groot kwaad berokkenden, maar zij zouden niet in staat geweest zijn deze nachtelijke tochten te doen, als zij niet geleid waren geweest door ons eigen vleesch en bloed: de National Scouts. Met deze wijze van oorlogvoeren ging het al erger tegen het einde van den oorlog. Het gebeurde wel, dat de Engelschen zich vastreden, of ook soms dat zij met allen spoed rechtsom zwenkten, en het hazenpad moesten kiezen, zooals dit het geval was onder anderen, één nacht, vijl mijl ten zuiden van Heilbron te Witkopjes, en een andere maal nabij Mankewaansstad; maar in te vele gevallen overvielen zij kleine troepjes burgers op hunne lagerplaatsen, en na zij gevangen genomen hadden, die niet uitvluchten konden, lieten zij dooden en ge-

wonden liggen. Dikwijls moesten de burgers, die zoo overvallen werden uit alle macht wegjagen, zoodat er menigeen was die zonder zijn hoed in zijn kamp kwam. Wij ondervonden dat deze taktiek van de Engelschen de moeilijkste was, waarmede wij te kampen hadden. Zulk een verschrikking viel er op de burgers, bij deze nachtelijke aanvallen, dat ik gezien heb dat een Boer niet alleen zijn hoed maar ook zijn hoofd verloor.

Ik moet hier nu mijn ondervinding te boek stellen van een ontmoeting met een macht Engelschen, die uit Bethlehem een uitval naar Reitz deed, dertig mijlen ver. Die macht werd geleid door een zoon van één der Vrijstaatsche Raadsleden[1)] en toen het begon te lichten was zij te Reitz. Dit was een knap stuk. Het was mijn vijand, maar een flinke daad moet ik prijzen. Te Reitz vingen deze Engelschen tien of twaalf burgers. De vijand zocht wel weer den President daar.

Ik was tien mijlen ten westen op de plaats Blijdschap, en tot mijn verwondering, hoorde ik van het gebeurde eerst tegen den middag.

Wat kon ik doen? Ik kon de manschappen van Heilbron, Bethlehem, Vrede en Harrismith niet ontbieden: daartoe zou minstens vierentwintig uur noodig zijn. Ik kon alleen Veldcor. Vlok met eenige van het Parijsche commando en de Veldcornetten Louwrens en Matthijs De Beer en hunne mannen bereiken. Die zouden tezamen met mijn staf niet meer dan zestig of zeventig man tellen.

Ik gaf deze veldcornetten dadelijk order om dien avond op een zekere plaats te zijn; en zij verschenen ook op het bestelde uur.

Mijn doel was, om de Engelschen voor te leggen, want ik ver moedde dat zij het niet wagen zouden - zij waren niet meer dan vijfhonderd in getal - dertig mijlen van hunne colonne te blijven, maar trachten in den nacht naar Bethlehem terug te gaan.

In den namiddag ging ik zelf tot niet ver van Reitz om te zien wat de houding van de Engelschen was, en toen de zon ondergegaan was, deed ik eenige burgers tot dicht aan het dorp gaan, met orders

1) Dit Raadslid had gezegd, en had daardoor geholpen de oorlogsvlam aan te blazen: 'ik geef mijn laatsten druppel bloed voor mijn land.' Ik zie nu, dat hij bedoelde, dat hij aan het land, dat hij hoopte in het bezit van den vijand te zien, zijn bloed zou geven.

om mij dadelijk kennis te geven op een zekere plek omtrent twee duizend pas ten zuiden van het dorp hoe de Engelschen trokken. Te één ure precies in den nacht kreeg ik bericht dat de vijand met den Harrismithschen weg aan het trekken was.

Nu was de weg naar Harrismith en Bethlehem dezelfde tot omtrent achthonderd pas buiten het dorp, en daar gingen de wegen uit elkander.

De paarden stonden opgezadeld, en ik gaf bevel op te stijgen.

Ik zou nu over den Bethlehemschen weg trekken, en op den Harrismithschen in een diepe laagte, die ik in gedachte had, gaan en, terwijl de Engelschen dan op den Harrismithschen weg tegen de lucht over een bultje kwamen, zou ik hen kunnen beschieten.

Maar mijn berichtgever had het mis gehad. De Engelschen waren niet op het Harrismithsche pad, en toen wij bij het Bethlehemsche kwamen joegen wij tegen hen bijna vast.

Zij reden op een korten draf, en konden natuurlijk ons beter hooren dan wij, die galoppeerden, hen.

Toen wij tot minder dan twee honderd pas genaakt waren, begonnen zij op ons te vuren.

Met een riep ik uit:

'Stormt, Burgers!'

Sommigen mijner manschappen - de dappere soort - deden dit, maar de anderen joegen weg. Een vijftigtal stormde, en de voorsten van hen chargeerden tot bij de Engelschen. Er was een kort maar hevig gevecht; maar wij waren, met zes burgers gewond, verplicht te retireeren. Gelukkig waren zij licht gekwetst. Mijn zoon Isaac was door het been onder de knie geschoten en had de zwaarste wond bekomen.

Wij reden een eindje weg, en zagen in het donker naar den kant van het dorp ruiters aan het naderen. Ik dacht dat het de mannen waren, die weggejaagd hadden, maar het bleek Gen. Wessel Wessels en zijn staf te zijn, die nader was dan ik wist. Hij had slechts twintig man bij zich.

Ik had evenwel zeventig man, en wij besloten de Engelschen met die te gaan vóórliggen. Maar zij hadden in den korten tijd zoo snel doorgereden, dat wij eerst toen het heelemaal licht was vóór hen kwamen. Een kort gevecht, even hevig als het andere, vond plaats; doch daar de vijand zes of zevenmaal zoo sterk was als wij, en

bovendien een kanon en een Maxim-Nordenfeldt had, konden wij tegen hem niet staan en moesten maar uit zijn weg gaan.

Wij kwamen hier gelukkig met geen ongeval af, en gingen terug, terwijl de Engelschen naar Bethlehem voorttrokken.

Er was nu een tijdje van rust voor ons. De Engelschen hielden zich bezig met het bouwen van blokhuizen, en deden niet veel aan vechten. De verpoozing kwam ons goed te stade, want daar het maar hier en daar geregend had, en het gras zeer droog was, konden wij onze paarden, die er ellendig uitzagen, een weinig rust geven.

En zoo ging de maand September ten einde.

Hoofdstuk XXXII.
Ik breng een Commando van zevenhonderd man bijeen.

Com. F.E. Mentz, had tegen het einde van September een gevecht met de colonne van Colonel Byng nabij Heilbron gehad. Een gedeelte van de manschappen van dezen officier was in stellingen op randjes waar er ook tot beschutting kafferkralen waren. Com. Mentz stormden dezen met ongeveer vijftig man, schoot tusschen dertig en veertig dood en gewond, en nam vijfentwintig krijgsgevangen. De anderen joegen weg. Van ons sneuvelden er hier twee en drie werden gewond.

Ook had Com. Ross en zijn Frankfortschen een gevecht met een afdeeling van Colonel Rimington, waarin zestien dood en gewond in onze handen vielen. Onder hen waren er ook zeven National Scouts.

Zoo vond er gedurig over het heele land gevechten plaats. Ik geef van die gevechten geen verslag, omdat ik er niet bij tegenwoordig was, en zooals ik gezegd heb wil ik slechts mijn eigene ondervinding te boek stellen. Wat ik echter hier en daar van deze kleine gevechten aanstip toont aan wat de kleine commanao's wel uitvoerden. Het is mijn voornemen van al mijn assistent hoofdcommandanten een verhaal te vragen van hunne ervaringen, en het als een geschiedenis op te teekenen. Ik ben er van overtuigd, dat de wereld verbaasd zal staan over wat er werkelijk uitgevoerd werd.

Doch hoe goed de kleine afdeelingen ook vochten, dacht mij dezer dagen dat het nu tijd werd om te trachten weder een slag te leveren; en daartoe beval ik, dat de volgende officieren elk met een getal burgers door mij opgenoemd bijeen zouden komen te Blijdschap in het District Bethlehem: Gen. Michal Prinsloo met de commandd. Olivier en Rautenbach van het Bethlehemsche commando, Com. David van Coller, die aangesteld was over de Heilbronsche burgers, in de plaats van Com. Steenekamp die bedankt had, Com. Hermanus Botha van Vrede, Com. Koen van Ladybrand, en Com. Jan Cilliers, Kroonstad.

Ik had in het begin van November zeven honderd man te Blijdschap.[1)] Hoewel het ver in de lente gevorderd was, liet het veld hier veel te wenschen over. Ik deed, derhalve de afzonderlijke deelen van het commando daar in de buurt op verschillende plaatsen gaan liggen. Als men dan aldus van elkander verwijderd was, zouden de paarden, die nog in een zwakke conditie waren, betere weide hebben.

De maand November was bijna ten einde, toen het tot een treffen kwam tusschen mij en de Engelschen ten zuiden van Lindley.

Ik had bij mij de generaals Hattingh, Wessel Wessels en Michal Prinsloo.

Een macht Engelschen waren reeds twee dagen gekampeerd op de plaats Jagersrust, achttien mijl ten zuidoosten van Heilbron, en ongeveer denzelfden afstand van Blijdschap. Ik dacht deze macht aan te vallen, maar wilde dat zij verder van Heilbron moest komen voor ik dat deed.

De vorige week hadden drie colonnes komende van Winburg en Kroonstad geopereerd tot aan Liebenbergsvlei, vóór zich een groot vrouwenlager uitdrijvende ten noordoosten van Liebenbergsvlei; maar zij hadden het lager gelaten, en waren naar Kroonstad teruggekeerd. De vrouwen gingen toen terug naar Lindley, en kwamen op den middag van den 28sten November over de plaats Blijdschap.

Den volgenden morgen, 29 November, twee uur na de zon opgegaan was, ontving ik een rapport van Gen. Hattingh, die met Com. Cilliers en honderd man de naaste aan Blijdschap was, dat de En-

1) Hier werd nu ook een krijgsgerecht gehouden. Verschillende personen kwamen voor, en De Lange werd, wegens hoogverraad, ter dood veroordeeld.

gelschen van Jagersrust het vrouwenlager geweldig aan het achternajagen waren. Spoedig bleek het dat zij de vrouwen dicht ten westen van Blijdschap voorbij voor zich uitdreven.

Toen Gen. Hattingh vernam dat de Engelschen al tot zoo dichtbij gevorderd waren, moest hij nog eerst opzadelen, en nog daar benevens twintig minuten rijdens afleggen, voor hij te Blijdschap kon komen. Hij beval haastig dat men opzadelen zou, zond mij een tweede rapport en zette de Engelschen achterna. Zoodra ik kennis van den toestand van zaken kreeg, rukte ik met Gen. Wessels ook op de Engelschen achterna. Ik had slechts honderd man bij mij, en was ten minste vijf mijlen van Gen. Hattingh, en de Engelschen waren ons omtrent twaalf mijlen voor. Gen. Michal Prinsloo was een heel eind van mij, en zoo kon ik niet dadelijk mijn geheele macht van zes honderd man bijeen krijgen.

Maar Gen. Michal Prinsloo had intusschen de Engelschen links van voren aangevallen, en na korten tijd kwam ik bij en kon dit rechts van achteren doen. Maar het veld was ongelijk en hooge bulten en diepe laagten verborgen de één van den ander zoodat onze ééne macht niet wist waar de andere was en zoo kon er geene samenwerking zijn.

Intusschen had Gen. Hattingh des vijands achterhoede aangevallen en hem daardoor genoodzaakt zijn voorhoede, die toen niet ver van het vrouwenlager was, de bijna in haar handen gevallen prooi te laten, en tot hulp van de achterhoede terug te snellen. Gen. Hattingh kon nu niet staan tegen de geheele macht der Engelschen, en moest zijn positie, met het verlies van twee dood en drie gewond opgeven. Onder de gesneuvelden was de dappere veldcornet Klopper van het Kroonstadsche commando.

Toen ik, met Gen. Wessels en Com. Hermanus Botha bij kwam, was Gen. Hattingh juist aan het retireeren.

Ik zag dat de Engelschen allen bereden waren, ten getale van omtrent duizend man, en dat zij drie kanonnen hadden. Ik trok nu rechts om de Engelschen, en maakte rapport aan Gen. Prinsloo, om achter of vóór den vijand, die toen in de richting van Lindley trok, te komen, zoodat wij een behoorlijken en gezamenlijken aanval konden maken. Doch nu was het begonnen geweldig te regenen, en wat later barstte er een hevige hagelstorm over ons los, Dit verplichtte de Engelschen op de plaats Victoriespruit stil te staan.

Het hield aan met regenen, en zware buien vielen. Dit verhinderde Gen. Prinsloo om op te dagen, en intusschen ging de zon onder,.

Daar nu onze paarden met het geweldig jagen achter de Engelschen afgemat waren, en de burgers, van wie weinigen regenjassen hadden, tot op het vel nat waren, besloot ik den aanval tot den volgenden dag uittestellen. Ik dacht ook dat de Engelschen nu zoo ver waren van eenig punt van waar zij hulp konden krijgen, dat ik hen veilig kon laten en hen den volgenden morgen aanvallen - het kon in de gedachte van niemand kunnen opkomen dat zij dien nacht ontvluchten zouden! Wij sliepen vijf mijl van hen ten noordoosten, terwijl Gen. Prinsloo niet ver ten zuidoosten was.

Wij zetten slechts de gewone wachten, maar geen brandwacht uit.

Toen ik den volgenden morgen de verkenners uitzond om de beweging der Engelschen te verkennen, wat was mijne verwondering groot toen ik hoorde dat zij gevlucht waren, in de richting van Heilbron, dat achttien mijlen daarvandaan was. Zij hadden vijf beladen wagens achtergelaten en een kar. Waar zij door Karoospruit gegaan waren hadden zij een groote hoeveelheid goed achtergelaten, zooals meel, zaadhaver, bokzeilen, tenten enz. Zij hadden dit natuurlijk weggeworpen om de wagens lichter te maken.

Toen ik het bericht kreeg, waren zij reeds zoo ver dat er niet aan te denken viel hen achterna te zetten en hen, vóór zij Heilbron bereikten, intehalen.

Zoo ver ik uitvinden kon was het een colonne van Col. Rimington.

Ik trok toen met mijn commando naar het gewezene dorp Lindley.

Ik veroorloof mij het dorp zoo te noemen, daar het geen dorp meer kon genoemd worden, want het was totaal afgebrand - de kerk en pastorie ingesloten.

Het veld was prachtig, want de eerste lenteregens waren hier gevallen, en de zware buien van den vorigen dag hadden het gras verlevendigd.

Ik besloot te Lindley te blijven zoo lang als mogelijk, om de paarden een kans te geven in betere conditie te komen, want er viel niet meer aan voeden te denken, en het voer dat de Engelschen ons achtergelaten hadden, beteekende niets onder zoo vele paarden. Wij konden te Lindley een tien of twaalf dagen rusten, en de paarden hadden verpoozing, maar de arme dieren konden niet veel in conditie opdoen. Dit konden zij ook niet om een andere oorzaak; er

heerschte onder hen namelijk een soort schurft, die wij niet genezen konden. Zij was tot op dat oogenblik een onbekende kwaal in de Republieken.

Van Lindley zond ik Com. Johannes Meyer, één van mijn staf met veertig man naar de Kaapkolonie. Met hem ging de dappere Willem Pretorius, van wien ik reeds vroeger melding gemaakt heb. Had Com. Meyer in de Kaapkolonie tijd genoeg gehad om een commando op de been te brengen, zou het zeker gebleken zijn, dat er in het jongere geslacht van Vrijstaters, waaronder hij en Veldcor. Pretorius waren, een staal zat dat niemand vóór den oorlog zou gezocht hebben.

Op den 8sten December daagde drie colonnes van Kroonstad op

Het was mijn plan geweest te Lindley te blijven om mijn kans met Col. Baker aftewachten. Ik wilde dit vooral doen omdat onder hem er een zekere Kapt. Bergh was, een National Scout, die gedurig met een horde van vier of vijfhonderd kaffers van het dorp Winburg uitvallen deed. Zoo was het gebeurd dat door zijne kaffers eenige maanden te voren te Doornberg, een afdeeling van Com. Hasebroeks commando aangevallen werd, en vier burgers gruwelijk vermoord werden. Meer gevallen van dezen aard hadden plaatsgevonden, doch ik stip slechts deze in het voorbijgaan aan. Ik ben niet in staat alle gevallen te geven. Maar velen werden bezworen in beëedigde verklaringen, waarvan afschriften aan Lord Kitchener gezonden werden. De origineele verklaringen zijn in de handen van den vijand gevallen, maar nieuwe zullen bij mijn teruggaan in Zuid-Afrika kunnen gemaakt worden, tot staving van wat ik hier zeg. De geschiedenis van deze gruweldaden heb ik goed gedacht aan bekwamer pennen overtelaten. Ik heb dit gezegd alleen om duidelijk te maken waarom ik gaarne Col. Bakers colonne in het oog hield.

Ik nam positie in tegen de colonnes, die uit Kroonstad kwamen ten noordwesten van Lindley. Ik had daar echter slechts eenige schermutselingen met hen, en trok toen ten oosten op tot dat het donker werd. Toen zwenkte ik naar het zuiden, en ging achter Kafferskop, verwachtende de tijding te krijgen dat Col. Baker uit Winburg getrokken was, daar hij gewoonlijk in verbinding met de machten die uit Kroonstad kwamen werkte.

De drie colonnes trokken den volgenden dag tot dicht aan Liebenbergsvlei, tusschen Bethlehem en Reitz. Van daar keerden zij

terug tusschen Lindley en Reitz naar Kroonstad. Bij deze colonnes was ook Piet de Wet, van de National Scouts.

Nadat wij twee dagen te Kafferskop gestaan hadden, trok ik met mijn commando over de Valschrivier, en ontving de tijding dat een colonne met een konvooi van Harrismith aan het trekken was naar Bethlehem.

Ik achtte het mijn plicht deze colonne aan te vallen, en rukte snel op; maar ik kon haar niet inhalen, vóór zij Bethlehem bereikte. Toen ik dat zag, besloot ik omtrent vijftien of zestien mijlen ten noordoosten van Bethlehem te blijven, om te zien of deze macht, niet, zooals ik verwachtte naar Harrismith zou terugkeeren.

Zij bleef tot den morgen van den 18den December, en trok toen uit naar Harrismith. Ik verdeelde mijn commando in twee, en plaatste twee honderd vijftig man achter het oostelijke einde van Langberg, dertien of veertien mijl van Bethlehem, en twee honderd vijftig achter de banken van de spruit Tijgerkloof, waar de weg naar Harrismith door den stroom ging.

Strikte orders had ik aan de twee afdeelingen gegeven, dat, zoodra ik het Maxim Nordenfeldt liet vuren op de Engelschen, zij dan van beide kanten te gelijk op hen afstormen moesten.

De vijand was ongeveer zes of zeven honderd sterk en had twee kanonnen.

Ik was met het Maxim-Nordenfeldt aan de oostzijde van Tijgerkloof op een hoogen ronden bult, en stak mij weg om niet opgemerkt te worden, en zoodoende de Engelschen nabij de burgers te laten komen vóór er gevuurd werd. Het gelukte mij de burgers zoo te versteken dat zij door de Engelschen niet opgemerkt werden, totdat dezen omtrent duizend of twaalf honderd treden waren van de burgers in Tijgerkloof.

Eenigen van de verkenners van den vijand kwamen weldra tot dicht bij de burgers. Toen ik zag dat zij nu spoedig de burgers zouden zien, gaf ik aan Kapt. Muller order, die achter een bultje stond, uit te komen, en te vuren, en sprong onmiddellijk op mijn paard en joeg zoo hard ik kon den bult af naar de burgers. Ik was nog niet halverwegen naar de burgers, toen Kapt. Muller vuurde. Ha! ik dacht stellig dat de colonne geleverd was. Maar wat was mijn bittere teleurstelling toen ik zag, dat van de vijfhonderd burgers niet meer dan een derde deel stormden. De anderen hielden zich schuil en wat

ik ook deed om hen uit te drijven, kon ik hen daartoe niet bewegen.

Alles liep op mislukking af.

Toen de burgers die stormden zagen, dat het grootste deel van hunne kameraden achterbleven, rukten zij om. Maar dit deden zij niet, voordat zij de Engelschen op betrekkelijk korten afstand op vier punten hadden aangevallen. Het was een kort maar zeer geweldig gevecht geweest.

Er was nu geen mogelijkheid om de burgers weer te doen stormen, en ik dacht dat het best was weg te trekken. De burgers vereenigden ten zuiden van Langberg; en wij zagen dat ons verlies was twee dood en negen gewond, waarvan twee later overleden. Wij konden niet weten wat de Engelschen verloren hadden, maar wij zagen hunne ambulance druk bezig op het slagveld. Later hoorden wij dat zij veel meer dan wij geleden hadden.

Hoofdstuk XXXIII
Het Engelsche kamp te Tweefontein ingenomen.

De colonne was voortgetrokken naar Harrismith.

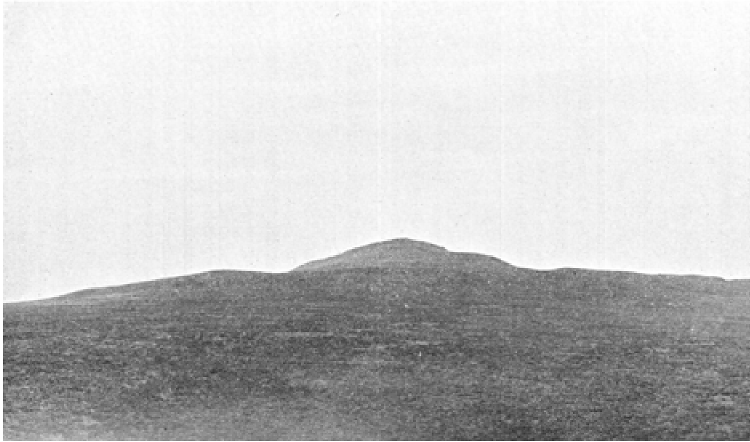
Ik dacht nu iets anders uit te richten, maar dat moest, indien mogelijk, iets goeds zijn. Ik trok daartoe weg tot ten noordoosten van Bethlehem, en verstak mijne manschappen, waar het veld prachtig was in Tijgerkloof, en maakte mijne plannen.

Col. Firman's kamp stond tusschen Bethlehem en Harrismith, te Elandsrivier-brug, waar hij de blokhuislijn tusschen de twee dorpen aan het bouwen was. Dit kamp was zoo goed verschanst, dat er geen mogelijkheid bestond het te bestormen, en ik wist dat zoolang Col. Firman dacht dat ik nog in den omtrek was zou hij zich daaruit niet wagen, en mij de gelegenheid geven hem aan te vallen.

Ik moest derhalve een plan maken hem uit zijn vesting te krijgen.

Daartoe ontbood ik Com. Jan Jacobsz om dadelijk van Witzieshoek naar mij met vijftig man te komen. Toen hij bij mij kwam, vertelde ik hem mijn geheim en zeide hem dat hij terug moest gaan met zijn vijftig-man, geheel in gezicht van Col. Firman. Hij moest eenigen van zijn veldcornetten bij kafferkralen, die dicht bij het engelsche kamp waren doen aanrijden, om aan de kaffers van die kralen te zeggen, dat hij order van mij had om naar mij met vijftig man te gaan, maar toen hij bij mij kwam, was hij bevolen om weder naar zijn district terugtegaan, daar ik met mijn commando op vertrek naar Winburg stond.

Den volgenden dag hadden de verkenners van Col. Firman maar al te natuurlijk van de kaffers de informatie gekregen die de burgers

TWEEFONTEIN WAAR DE WET DE BERGEN BESTORMDE.

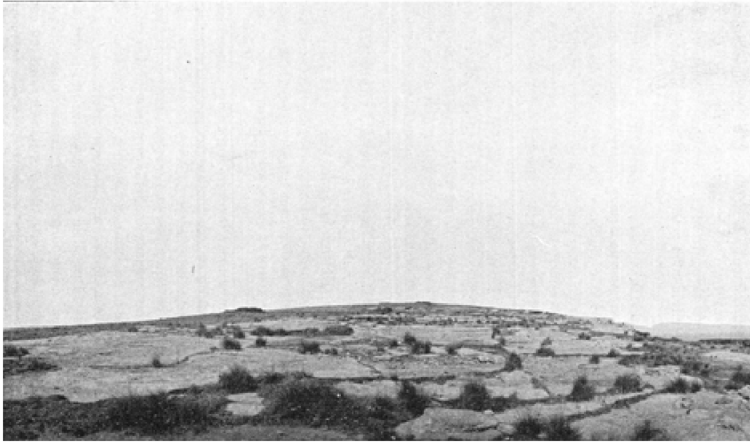
van Com. Jacobsz daar gelaten hadden; en 's daags daarna, den 21sten Dec., vertrok Col. Firmans colonne, ongeveer zes of zevenhonderd man sterk van Elandsrivier naar Tweefontein, halverwege tusschen Elandsrivier en Tijgerkloof.

Op de plaats Tweefontein was een berg, die Groenkop heete - hij heeft sedert nog den naam van 'Kristmiskop' gekregen. Ik gaf aan Com. Jacobsz last om op den avond vóór den Kerstdag met vijftig man naar mij te komen, maar ditmaal was de strikte instructie dat hij onopgemerkt moest trekken. Ook ontbood ik Veldcor. Beukes met vijftig man van Wilgerivier, district Harrismith. Veldcor. Beukes was een dappere man, en, het waardig zijnde, werd door mij kort na dezen tijd tot commandant van een deel van de Harrismithsche burgers benoemd. Mijn plan was Col. Firman vroeg op Kerstdagmorgen aan te vallen.

Twee dagen te voren had ik met Gen. Prinsloo en de commandanten het terrein te Groenkop waarop het kamp van Col. Firman stond, verkend. Ik ging zoo na, als het kon aan den kop. Ik kon hem alleen van het westen, noorden en oosten bezien. Den volgenden dag verkenden wij hem ook van het zuiden.

Het speet mij, daar ik den aanval vroeg in den morgen van den Kerstdag wilde doen, dat de Engelschen reeds van den 21sten Dec. hun kamp op den kop hadden opgeslagen. Zij hadden dus vier dagen tijd zich te verschansen.

Terwijl wij, van het zuiden, den kop zaten te bezichtigen, zagen wij drie ruiters zoo voorzichtig uit het kamp gaan, naar het noordoosten rijden, dat zij ons geen kans gaven hen af te keeren. Ik deed Com. Olivier en Kapt. Potgieter met een omweg gaan, zoodat zij ongemerkt door die verkenners, hen zouden 'afsnijden', en aldus nader aan den kop te komen. Ik wist dat zij hierdoor beschoten zouden worden door de twee kanomen, en dan zou ik precies weten waar het geschut van Col. Firman stond. Het gelukte echter Com. Olivier en Kapt. Potgieter niet tusschen de verkenners en hun kamp te komen, vóór zij opgemerkt werden. Onze officieren zagen toen dat zij de drie man niet zouden kunnen afsnijden en rukten dadelijk om, jagende recht achteruit. Doch toen zij zagen dat de drie het waagden hen te achtervolgen zwenkten zij het eerste bultje om, en kwamen voor de drie plotseling te voorschijn. Toen de drie (het waren kaffers) zagen dat de kans omgeslagen was, rukten zij spoe-

KOPJES VAN TWEEFONTEIN WAAR DE BRITSCHE KANONNEN WAREN.

dig naar hun kamp om. Com. Olivier en Kapt. Potgieter konden één alleen inhalen en doodschieten. Een kanon en het Maxim-Nordenfeldt schoten nu op onze twee officieren, zoolang zij in het gezicht waren, en - wij wisten ook nu dat het geschut op het hooge westerpunt, van waar naar alle kanten geschoten kon worden, stond.

Groenkop lag aldus.

Aan het westen daalde hij steil af, ten noorden en zuiden minder steil, en aan het oosten ging de helling zeer geleidelijk af, totdat zij uiteindelijk op een vlakte uitliep.

Van welken kant zou de aanval nu gedaan kunnen worden?

Sommigen der officieren meenden dat dit van het oosten, waar het 't minste steil was, moest gedaan worden, maar ik dacht dat dit niet de beste kant was om het kamp te bestormen; want door de verrekijkers, konden wij zien dat de muren van de forten zoo gebouwd waren, dat het duidelijk was dat de Engelschen gedacht hadden, dat, indien zij aangevallen werden, dit van het oosten geschieden zou. De forten waren gebouwd met het rond van de halve cirkels naar dien kant, en hoewel als men begon te vechten dit er niet veel aan zou doen, daar de verdedigers slechts over den muur te springen hadden, om aldus zich nog verschanst te vinden, toch was het iets in het voordeel van de aanvallers om te komen van een kant waar zij niet verwacht werden. Het een en ander hier bracht mij dus op het idée dat de Engelschen ons van het westen niet verwachtten, en ik besloot den aanval van dien kant langs de steile helling van den kop op te doen - min wist ik, zooals ik later ontdekte, hoe steil zij was.

Op het westelijke punt waren vier forten, dicht aan elkander. Elk kon ongeveer vijf en twintig man beschutting verleenen. Ten zuiden waren er ook vier en ten oosten drie.

Het geheele terrein boven op den kop was niet grooter dan drie of vierhonderd pas in doorsnede. Aan het oosten in een holte stond het konvooi, en van de al de schansen kon men daarover schieten.

Van waar ik daar verkende deed ik het commando weten, in den namiddag van den 24sten December, om naar een zekere plaats aan Tijgerkloof te komen. Zij konden dit doen zonder opgemerkt te worden. Daar moesten zij blijven totdat het donker werd, en dan moesten wij naderen tot een plaats ongeveer vier mijlen ten noorden van Groenkop, alwaar ik hen ontmoeten zou.

Dit werd gedaan. Ik vond het commando op de bestelde plaats. Ik vond daar ook Gen. Brand en Com. Karel Coetzee, die op een bezoek aan mij juist dien dag in het commando gekomen waren. Zij namen deel aan den aanval. Mijn manschappen bestonden uit de burgers van Gen. Michal Prinsloo, Commandd. Hermanus Botha, van Coller, Olivier, Rautenbach, Koen, Jan Jacobsz en Mears, tezamen zeshonderd. Van dezen liet ik honderd bij het Maxim-Nordenfeldt en de pakpaarden blijven.

De pakpaarden: want wij hadden geen enkele wagen. Elke man zette wat hij had op zijn pakpaard. Wij hadden reeds lang den regel gevolgd om in het commando geen wagens te hebben. En toch zagen wij in de verslagen van gevechten, die wij op de legerplaatsen van de Engelschen optilden, dat zij hier en daar zeiden dat een lager van de Boeren genomen werd - en vooral waren zij er op uit te zeggen dat het een konvooi van De Wet was 'A convoy of De Wet was captured on the - at -.' Het kon een konvooi van mij niet zijn; want, sedert de laatste vijftien maanden had ik geen wagenlager meer. Werd er dus een wagenlager afgenomen, dan kon het alleen zijn van vrouwen, vluchtende om niet door de Engelschen gevangen te worden en naar de concentratie-kampen vervoerd te worden. Overal in den Staat waren er vrouwen angstig voortvluchtende, en hun angst werd vertiendubbeld, toen de tijdingen kwamen, dat menig vrouw en kind een ontijdig graf in de kampen gevonden hadden.

De manschappen die bij de pakpaarden niet bleven rukten toen naar den kop op. Elk commandantschap werd uitgeroepen om afzonderlijk te rijden, en allen moesten naast elkander gaan. Mijn order was dat men in stilte oprukken moest tot aan den voet van den kop ten westen, alwaar men dan de paarden laten en vanwaar men den berg te voet moest beklimmen, in dezelfde orde als die waarin men naar den berg gereden was. Indien, echter, de Engelschen ons ontdekten vóór wij den kop bereikten, en op ons vuren zouden, dan moesten allen stormen tot aan den voet van den kop, en de paarden daar latende te voet naar boven gaan.

Het gelukte ons den kop onopgemerkt te bereiken. Wij begonnen dadelijk denzelven te beklimmen. Het was precies twee ure in den morgen van den 25sten December 1901.

Toen wij iets over de helft opgegaan waren, hoorden wij de stem van de wacht:

'Halt, who goes there?'

Eenige schoten werden door den vijand gevuurd.

Toen riep ik zoo hard ik kon:

'Stormt, Burgers!'

Mijn roep werd door de burgers zelven overgenomen, en men kon allerwege hooren: 'Stormt!'

Het was een onvergetelijk oogenblik. Door de kogels, die wij om ons en over ons hoorden fluiten drongen de burgers naar boven, schreeuwende: 'Stormt, stormt!'

De kop was echter zoo steil dat het kwalijk kon gezegd worden dat wij naar boven stormden: veeleer klauterden wij tegen de helling op. Menigmaal gleden de voeten onder ons uit, en vielen wij ter aarde; maar men was dadelijk weer op de voeten, en klom voort om toch den top te bereiken.

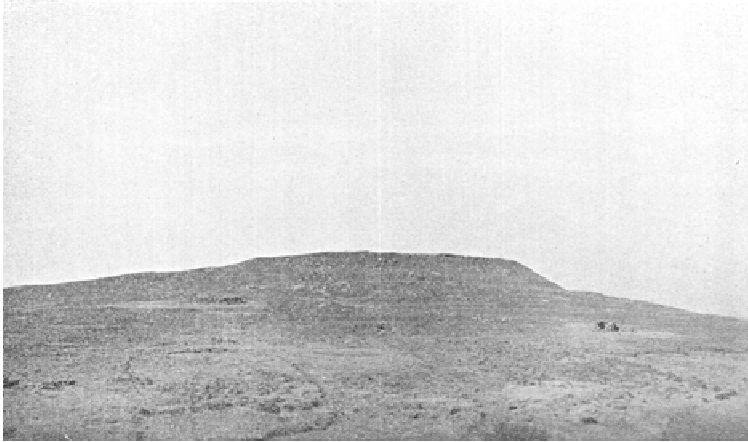
Ik veronderstel, dat na de wacht ons gehoord had, drie of vier minuten verliepen vóór de troepen, die in de tenten, of daar buiten in rijen lagen te slapen gewekt werden, en zij naar voren komen konden, want van de tenten hadden zij ongeveer honderd pas te loopen tot waar wij den aanval deden.

Op het oogenblik dat wij den top bereikten begon het oorverdoovend rumoer van een scherp gevecht, dat vijftien of twintig minuten aanhield. Nog kort voor dit gevecht begon, hadden het Armstrongkanon en het Maxim-Nordenfeldt elk twee schoten gelost, maar meer vuurden zij niet, omdat toen wij bovenkwamen de artilleristen bij de stukken onmiddellijk neergeschoten werden.

Na het korte maar geweldige gevecht, weken de Engelschen, die zich niet overgaven, een klein eind, en wij namen bezit van het Armstrong en het Maxim-Nordenfeldt.

Wij beschoten nu de troepen, die het eindje geretireerd hadden. Zij weken, en gingen weer staan wat verder, en zoo ging het voort langs een afstand van twee duizend treden. Toen vluchtten de Engelschen.

Daar de burgers geene paarden bij zich hadden, en het ook donker was, achtervolgden zij de vluchtenden niet, en keerden tot het kamp terug. Het geheele gevecht had wel een uur geduurd - ik kan dit echter niet bepaald zeggen, daar ik er niet nauwkeurig op lette.

TWEEFONTEIN. - BRITSCHE POSITIE. DE WET NAM HIER DE GEHEELE VIJANDELIJKE MACHT GEVANGEN.

Het waren Yeomanry met wie wij te doen hadden gehad, en ik moet getuigen dat zij zich dapper gedroegen, onder zeer moeilijke omstandigheden; want het moet altijd verwacht worden, dat als men in den nacht aangevallen wordt er een zekere mate van verwarring zijn moet.

Het was hartbrekend het geklag van de gewonden in het donker te hooren. Ik deed de burgers de dokters helpen de gewond en bijeen te dragen in de tenten, alwaar zij verpleegd konden worden: ook gaf ik aan de geneesheeren zooveel drank als zij nemen wilden voor de gewonden.

Wat hier zeer aftekeuren was, was dat de ambulance-wagens in het midden van het kamp stonden - dat had tengevolge gehad, dat Dr. Reid doodelijk gewond werd.

Toen het in het oosten begon te dagen, hadden wij de wagens en kanonnen van den berg af. Ik deed ze gaan in de richting van Langberg, ten westen van Groenkop.

Het verlies van den vijand was ongeveer honderd zestien dood en zwaar gewond en twee honderd veertig krijgsgevangenen.

Wij hadden ook een zeer zwaar verlies te betreuren. Er waren veertien dood en dertig gewond. Onder de gesneuvelden waren Com. Olivier van Bethlehem, en Asst. Veldcor. Jan Dalebout van Harrismith; onder de gewonden was één van mijn staf, Gert De Wet, en van hen zijn er later twee overleden, waarvan de één Veldcorn. Louwrens was.

Ik stelde de heer A.J. Bester als commandant aan in plaats van Com. Olivier.

Behalve één Armstrong-kanon en één Maxim-Nordenfeldt, bestond onze buit en twintig wagens, meestal bespannen met ossen, een groote hoeveelheid geweer- zoowel als kanonammunitie, geweren, tenten, vijf honderd paarden en muilen, en een wagen met drank, zoodat de burgers, die van een zoopje hielden, hunnen dorst nu stillen konden.

De zon was niet lang gerezen, of de vijand vuurde uit een kopje twee mijlen ten noordoosten van Groenkop, waar er een klein kamp was, met een kanon op ons. Indien de burgers nog zoo gelijk zouden zijn, als met de bestorming van Groenkop, dan zou ook dit kampje genomen kunnen geweest zijn; maar het kon niet; want van mijn manschappen waren er die ik met de wagens weggezonden had, en

TWEEFONTEIN. - OVERBLIJFSELEN VAN HET BRITSCHE KAMP.

de anderen? - elk een had een gebuit paard in de hand, en ik dacht dat het best was ze niet tot een nieuwe bestorming opteroepen. Ik beval hun, derhalve achter de wagens aan terug te trekken, en wij kwamen in den avond op een plek ten noorden van Bethlehem. Hiervandaar zond ik den volgenden dag de krijgsgevangenen door Nauwpoort tot over de Basuto grens.

Op denzelfden dag gaf ik order aan Gen. Michal Prinsloo om met het commando in de richting tusschen Reitz en Heilbron te gaan, en ik ging om President Steyn te bezoeken, waarna ik zaken in ons Hospitaal te Bezuidenhoutsdrift onder Dr. H.J. Poutsma ging regelen, en tegelijkertijd Gen. Wessel Wessels bezoeken.

Hoofdstuk XXXIV.
Ik moet door een blokhuislijn en door een kordon van 60.000 troepen.

De Engelschen konden het maar niet dulden dat wij kanonnen in ons bezit zouden hebben, en toen Gen. Michal Prinsloo op den Reitz-Heilbron weg bij Liebenbergsvlei kwam, waren zij ook daar. Een sterke macht was, namelijk, uit Kroonstad opgerukt. Zij moest toen ook weder ondervinden wat het was onder een kanonvuur te zijn. Onze stukken werkten prachtig op haar, en zij moest retireeren. Het was kort vóór de zon onderging in den middag van den 28sten December.

Gen. Prinsloo zag nu dat de macht voor hem te sterk was, en trok in den nacht langs de Engelschen voorbij, zoodat hij den volgenden morgen twaalf mijlen ten zuidwesten van hen was. De Engelschen trokken voort tot waar zij Gen. Prinsloo verwachtten, maar hij zat stil op hen van achteren te kijken, het genietende dat zij zoo in een verkeerde richting gingen.

Dien namiddag trok ik, van het hospitaal komende, achter de Engelschen door Liebenbergsvlei, en ging naar het Heilbronsche commando.

's Daags daarna trok de vijand terug tot op de plaats Groenvlei, dicht bij Lindley ten noorden, waar zij eenige dagen stillagen, wachtende totdat groote versterkingen zouden bijkomen.

'Ik zie wat julle plan is', zei ik in mijzelven; en besloot het groote commando te ontbinden. Ik zond daartoe elk commandantschap naar zijn eigene afdeeling, meenende dat daardoor de Engel-

schen zich weer zou moeten verdeelen. Ik beval Com. Mears met zijn vijftig man bij de kanonnen en de artillerie te blijven, en altoos voor dezelve goed te verkennen, en ze in veiligheid te houden.

Geen twee weken verliepen nu, toen zeven groote colonnes opereerden in den geheelen omtrek tusschen Heilbron, Bethlehem en Harrismith. Deze colonnes brandden nu voor den voet al de huizen. Die nog vroeger gespaard bleven, werden nu aan de vlammen gegeven. Behalve dit namen deze groote machten elk stuk vee weg, dat er nog overgebleven was.

Tegen het einde van Januari 1902 kwamen er nog meer colonnes, en maakten een K r a a l.

Tot den 2^{den} Februari bleef ik in den omtrek, terwijl Com. Mears met de kanonnen zich ten oosten van de Wilgerrivier bevond. De Engelschen vormden met hunne groote machten een cirkel om hem Het gelukte hem echter met de stukken te ontkomen; en toen kreeg hij van mij order om daarmede in de richting van Elandskop te komen, want ik had plan om met het geschut door de blokhuislijn tusschen Lindley en Bethlehem in de richting van Winburg te gaan. Daar was het mijn voornemen om haastig een commando bijeen te brengen uit de manschappen van Bethlehem, Kroonstad en Winburg, en de eerste oolonne die mij de kans daartoe gaf aantevallen. Com. Mears kwam dadelijk, ontweek een vijandelijke macht, die reeds drie of vier dagen op de plaats Fanny's Home aan Liebenbergsvlei stond, ging den nacht van den 3^{den} Februari door deze rivier, maar trok zich vast nog voor de dag brak op den 4^{den} tegen een sterke macht van den vijand. Colonel Byng nam de kanonnen af. Ook werden Kapitein Muller met dertien artilleristen en burgers gevangen genomen.

Wij hadden niet veel nut van het geschut gehad. De Engelschen hadden ons onophoudelijk rondgedreven, en het ons onmogelijk gemaakt hetzelve te gebruiken.

De machten, die tusschen Harrismith en Vrede waren, vormden nu een lijn van de Harrismith-Bethlehem blokhuizen tot aan die van Vrede, over Frankfort naar Heilbron, en kwamen, aan elkander gesloten op ons af, meenende ons op een of andere plaats tegen een lijn van blokhuizen te drukken.

Zij kwamen al nader, en op den middag van den 5^{den} Februari, kon men hen uit verschillende richtingen ten oosten van Lieben-

bergsvlei zien aankomen. Ik kreeg nu een heliogram[1)] toen ik zelf op Elandskop was, van Blauwkop en Verkijkerskop dat het kordon van de Engelschen nagenoeg aan één was van Frankfort tot tusschen Bethlehem en Lindley. Het doel van de Engelschen scheen dus te zijn ons te drijven tegen de lijn, Heilbron-Kroonstad, en den spoorweg.

Wij moesten ons dus gereed maken om onzen weg door de blok huizen te vechten, die zooals ik uitgevonden had buitengewoon versterkt was.

Ik trok voort op den 6[den] Februari met het doel om naar Slangfontein, ten westen van Heilbron, te gaan. Ik liet links en rechts orders aan de commandanten Mentz, Van der Merwe en Van Coller, en een gedeelte van Com. Besters burgers, om allen in den namiddag op die plaats bijeen te komen, ten einde dien nacht op één of andere plaats door te breken.

De vijand kwam al nader, om het zoo uittedrukken hand aan hand.

De Commandanten Van Coller en Van der Merwe daagden niet op. Zij braken door de colonnes op een punt tusschen Jagersrust en de Heilbron-Frankfort blokhuislijn, waar zij eenigen van de Engelschen op de vlucht joegen, met verlies echter van twee dood. De burgers onder Veldcornetten Taljaart en Prinsloo daagden ook niet op. Zij wilden hun eigen weg gaan, en werden allen op slechts achtentwintig na gevangen. Maar dit gebeurde niet door middel van de blokhuizen - neen, zij meenden dat zij zich ergens verborgen konden houden, en werden in afzonderlijke groepjes ten getale van meer dan honderd oud en jong gevangen.

Met mij waren nu Com. Mentz en gedeelten van de burgers van Commandd. Bester, Cilliers en Mears. Wij trokken in den namiddag tot op een plaats twaalf mijl van de Lindley-Kroonstad blokhuizen. Toen het donker werd gingen wij daarvandaan, met het doel om kort vóór de dag brak door de lijn te breken. Wij hadden vijf of zeshonderd runderen bij ons; maar zij waren, zonder dat ik het in de duisternis ontdekte, afgedwaald.

Wij kwamen tegen den draad.

1) Wij hadden heliographische verbinding tusschen Elandskop en Blauwkop, tusschen Bethlehem en Lindley en van daar naar Verkijkerskop naar Vrede; ook over de blokhuislijn tusschen Bethlehem en Lindley naar Biddulphsberg.

Het was zoo donker, dat toen wij den draad gesneden hadden, wij zagen dat dit nabij een blokhuis was. Wij waren opzettelijk in het pad niet gebleven, omdat wij meenden, dat de Engelschen, op de wegen de lijn het best bewaken zouden, en zoo kwamen wij nabij een blokhuis uit. Hoewel het huis niet verder dan honderd pas van ons was, hoorden en zagen wij niets. Toen wij een vierhonderd schreden van de lijn waren zond ik een burger terug om te zien of het vee, en al de burgers door waren; want wij reden in een lange ‘streep’. Er waren onder ons ouden van dagen en knapen van tien jaar en nog jonger. Deze knapen zouden van hunne moeders genomen worden, als zij thuis bleven, en de eenige wijze, waarop zij krijgsgevangenschap konden ontvluchten, was door zich aldus bij de commando's te voegen.

De burger kwam terug en zeide dat alles ook de beesten door waren.

Ik deed toen voorttrekken.

Toen het begon te lichten waren wij nabij de Valschrivier. Hier deed ik weder stilhouden opdat de achterste burgers zouden kunnen bijkomen. Toen kwam tot mij een man, die ver in de achterhoede gereden, en niet gezien had toen de draden gesneden werden. Hij was waarschijnlijk iemand die voor een blokhuislijn maar al te bevreesd was. Deze man vroeg mij: ‘Generaal, wanneer kom ons dan bij die blokhuislijn?’

‘Ons is lank al deur’ gaf ik hem ten antwoord.

Geloof mij, lezer, dat er geen menschenkennis toe noodig was om te kunnen zien, hoe dankbaar, hoe verblijd deze burger er over was, dat wij door waren.

En nu ontdekte ik dat het vee toch niet door was. Toen ik de zaak nader onderzocht bleek het dat de beesten al afgedwaald waren voor wij bij de blokhuizen kwamen. Ik kon nu niets doen dan maar voorttetrekken. Toen wij bij de Valschrivier kwamen hoorden wij schieten, en kort daarop zagen wij het vee over den bult komen. Wij hoorden toen van de drijvers dat zij een verkeerden koers hadden genomen, en toen de zon opging onder een geweldig geweervuur doorbreken. Er werden twintig beesten gedood en gewond, en een paard onder een burger gewond. De burgers, die het dapper stuk van het vee hier door te drijven deden, waren: Jan Potgieter, Gert Potgieter Jzoon en Wessel Potgieter - allen van het district Heilbron.

Nu heb ik zelf een verslag in een Engelsch nieuwsblad van mijn gaan door de blokhuizen hier gelezen. Het weru in dat verslag gezegd dat ik een groote troep ossen voorop gedreven had, en de heining met hen omver doen loopen!...... Zoo rapporteerden de Engelschen.

Hier was nog geen sloot gegraven. En ik dacht toen de Engelschen later slooten overal groeven, dat dit doorbreken van het vee hen op de gedachte bracht dit te doen. Maar ook hier dwaalden zij. Een rijtuig zou wel niet door kunnen komen, alvorens de sloot opgevuld werd, maar de sloot zou geen ruiter, voetganger of rund beletten door te gaan.

Wij trokken toen tot ongeveer dertien of veertien mijl zuid van de blokhuislijn. Daar vertoefden wij drie dagen. Toen zond ik zes burgers des nachts terug door de blokhuizen, om uittevinden hoe de colonnes getrokken hadden, zoodat ik weten kon hoe ik gaan moest Het ging allerminst nu niet in den blinde te trekken, omdat de paarden erg zwak waren.

Den volgenden dag kreeg ik van deze burgers een heliographisch bericht over de lijn. Zij seinden dat ik met het commando komen kon, daar de colonnes der Engelschen gedeeltelijk naar Kroonstad, gedeeltelijk naar Heilbron vertrokken waren.

In den nacht begon ik met den terugtocht. Ik ging nu meer ten oosten, namelijk op de plaats Palmietfontein, ten westen van Lindley door. Toen ik nabij de lijn kwam, zond ik eenige burgers vooruit om den draad te knippen. Ditmaal was ons een receptie bereid, die wij liefst niet zouden gehad hebben. - 't Moet daaraan toegeschreven worden dat, toen ik verkenners zond om te zien waar wij door konden, een stuk of tien gingen, inplaats van twee, zooals ik bevolen had. Dat was te erg in 't oog loopend, en de wachten concentreerden zich op het punt waar wij in den nacht door wilden.

Het commando was bij de lijn nog niet, of een geweldig vuur werd op hetzelve van twee kanten geopend. De draden werden desniettegenstaande gesneden, en wij gingen door. Maar het fel schieten van de Engelschen had ten gevolge, dat één burger daar sneuvelde. Een knaap van tien jaar oud werd ook dood geschoten, en een ander van elf jaar zwaar gewond. Behalve dezen werden vier burgers gekwetst. Wij konden het verlies van den vijand niet te weten komen.

Waarom werden toch dan de kinderen aan zulke gevaren blootgesteld? Ik heb het reeds gezegd, dat zij anders gevaar liepen om gevangen genomen te worden. In ditzelfde d r i v e werden twee kinderen, die bij hunne moeders tehuis gebleven waren, door de Engelschen gevangen genomen. Eén was een zoontje van Jacobus Theron, een knaap van negen jaar oud. Niettegenstaande het bidden en smeeken van de arme moeder werd hij uit hare armen gerukt en weggevoerd. Op dezelfde wijze werd een andere jongen, van twaalf jaar oud, wiens naam mij onbekend is, van zijne moeder weggescheurd.

Het teboekstellen van zulke onverklaarbare wreedheden, laat ik zooals ik herhaalde malen gezegd heb, aan andere pennen over. Ik heb het bovenstaande slechts aangehaald om het duidelijk te maken dat het niet zonder reden was, dat kinderen van zulke teere jaren ook bij de gelegenheden, als de colonnes rondgingen, zich, zooals ditmaal, bij het commando voegden. Sommigen werden daar een prooi van de kogels des vijands, en aldus is Zuid-Afrika's bodem ook met kinderbloed door Engeland gestort, gedrenkt.

Wij kwamen behalve deze treurige gevallen behouden door.

Later hoorde ik dat Lord Kitchener met deze gelegenheid naar het Wolvehoek-station gegaan was, om President Steyn en mij als verbannen te zien wegvoeren met dentrein. Maar hij had het eenigszins mis in zijne berekening. Een hooger Hand had het anders gewild.

De burgers trokken toen naar hunne verschillende districten. Ik ging naar den heer Hendrik Prinsloo: ‘die Rooije’, wiens plaats nabij Elandskop gelegen is. Na ik hier eenige dagen was, hoorde ik dat een sterke colonne cavalerie van Kroonstad naar Lindley in aantocht was. In den nacht (17^{den} Februari) maakte zij een uitval tot vier mijlen van Elandskop, om mij te vangen, zooals ik later hoorde. Zij zouden in hun doel geslaagd geweest zijn, was het, volgens de informatie die zij gekregen hadden waar, dat ik een huis geslapen had. Ik sliep nooit of althans uiterst zelden in een huis. Er waren ook trouwens geen huizen om in te slapen. De vrouwen, die niet gevangen waren, leefden allerberoerdst in beknopte schuilplaatsen, die zij zoo maar van de zinken dakplaten over de muren van twee of drie kamers plaatsten.

Op den 18^{den} trok ik door Liebenbergsvlei, en ging naar de

plaats Rondebosch, ten noordoosten van Reitz, alwaar ik de Regeering ontmoette.

Er werden nu weder een groote kraal gemaakt. De Engelsche colonnes trokken thans zuid van de Kroonstad-Lindley-blokhuislijn op in de richting van Bethlehem. Andere kwamen uit Heilbron, rukten ten noorden van de Heilbron-Frankfort-lijn op, en dreven Com. Ross door deze lijn naar het zuiden. Nader tot elkander kwamen nu deze twee groote afdeelingen, zoodat zij een lijn vormden van de Bethlehem-Lindley, tot aan de Frankfort-Vrede lijn. Het geheele kordon bewoog zich van den 21sten Februari voort in de richting van Vrede en Harrismith.

Ik dacht dat het nu best zou zijn met President Steyn en de Regeering op te trekken in de richting van de Witkoppen tusschen Vrede en Harrismith, en dan, als de colonnes ons dreven, ergens bij. Vrede, of anders bij Harrismith door de lijn te gaan, of tusschen de colonnes achteruit door te breken. Ditmaal echter hadden wij meer dan te voren te verduren, om in hunne handen niet te vallen. Dit was daaraan toeteschrijven dat wij, niet alleen met deze sterke machten achter ons te doen hadden, maar ook met duizenden van troepen, die nu te voorschijn kwamen van Villiersdorp, Standerton, Volksrust en Laingsnek, even aan elkander gesloten, als die achter ons waren. De geheele macht zoo vereenigd in het lange kordon, bestond, zooals de Engelschen zelven later erkenden, uit zestig duizend man.

Maar ook nu dreven zij ons niet tegen de een of andere lijn van blokhuizen, maar kwamen van alle kanten in een grooten cirkel, colonne aan colonne; een klaar bewijs dat zij zelven hun vertrouwen in de blokhuizen verloren hadden.

Van deze groote machten, die bij degenen die achter waren zich aansloten, kreeg ik eerst in den avond 22 Februari bericht, toen zij over de blokhuizen gingen. Dit bericht bracht mij Com. Hermanus Botha, van wien een gedeelte burgers den vorigen nacht door de Vrede-Frankfort-lijn gedreven waren, als ook van Com. Ross, die, zooals ik boven gezegd heb, voor de Engelschen aan het wijken was. Ik hoorde ook dat Com. Mentz, denkende dat de machten van achteren naar het westen gaan zouden, oost gekomen was, maar hij had daardoor in den bek van den leeuw gesprongen, want ditmaal was de kraal naar het oosten toe bedoeld.

Wij trokken dien nacht tot nabij de Cornelisrivier, en den volgenden dag tot op de plaats Brakfontein van den heer James Howell, van waar het mijn bedoeling was te gaan om ergens tusschen Vrede en Bothapas door te breken. Maar toen mijne verkenners dien avond inkwamen en mij berichtten, dat er dààr evenmin kans als er op eenige andere plaats was, daar de colonnes rondom aaneen gesloten waren; en daar ik van andere verkenners hoorde dat er te Kalkkrans aan de Holspruit een open eindje was, besloot ik naar Kalkkrans op te rukken.

Na de zon onderging vertrok ik dan van Brakfontein in de richting van Kalkkrans, om, wat het ook kosten zou, door te breken; want, indien ik hier gevangen werd, zou het een onherstelbare nederlaag geweest zijn, omdat niet ik alleen, maar ook President Steyn en de geheele Regeering daar in de handen des vijands aldus zouden gevallen zijn.

Ik had nu bij mij een gedeelte van de Harrismithsche burgers, de commando's van Vrede en Frankfort en deelen van Standerton en Wakkerstroom, onder Com. Alberts, die naar deze streken kort te voren was gekomen om ongedresseerde paarden, want andere waren er niet meer, voor zijne burgers te krijgen. Ook waren er andere burgers van Wakkerstroom en Standerton, die door de vijand uitgedreven waren. Benevens dezen, had ik bij mij ouden van dagen, en vele kinderen en anderen die niet strijders waren, die, opdat zij niet gevangen zouden worden voor den vijand, aan het vluchten waren: allen te zamen had ik wel een twee duizend personen met mij.

Com. Mentz was ook in de kraal, maar niet hier: zoo ook ten westen van mij bevonden zich Gen. Wessels, Com. Beukes en een deel van de Bethlehemsche burgers. Ik wist, echter, niet met zekerheid waar zij waren, en kon hun mijn plan niet bekend maken, daar ik eerst na zonsondergang besloot om dien nacht door te breken. Maar ik wist, dat zij hunnen weg, tegen elken prijs, door het kordon vinden zouden.[1)] Com. Jan Meyer ontmoette ik te Brakfontein. Een gedeelte van zijne burgers waren nog zes mijlen ten zuiden daarvandaan. Toen ik nu besloot om door te breken liet ik hem weten (daar hij in die streken goed bekend was) mij te volgen.

1) Dit gebeurde ook. Het gelukte hen door te komen waar de colonnes niet zoo dicht aan elkander gesloten waren, als waar ik doorging.

Mijn bevel was dat al de ruiters vooruit moesten gaan. Bij hen moest mijn wagentje, dat getrokken werd door acht muilen, zijn. Dit wagentje was met mij naar de Kaapkolonie geweest, en had mij overal sedert dien tijd vergezeld - veertien maanden lang - het was met mij ook twee weken te voren heen en weder door de blokhuislijn gegaan.

Achter de ruiters moesten de oude en ziekelijke personen, die op nog overgeblevene rijtuigen reden, komen; en achter dezen het vee in afzonderlijke troepen, met eenige manschappen bij elken troep.

Wij reden voort.

Toen wij de plaats genaakten waar ik de Engelschen verwachtte, deed ik Com. Ross met omtrent honderd man en ook de Commandanten Hermanus Botha en Alberts (Standerton) met een gedeelte van hunne burgers vooruit rijden.

Wij gingen door Holspruit. Toen zwenkten wij eenigszins west, omdat de weg, die ons noordoost leidde, ons, volgens het rapport der verkenners, juist op een van de kampen der Engelschen brengen zou. Maar de Engelschen waren overal. Wij zouden nu niet met één kamp te doen hebben: wij hadden een leger vóór ons, want de getalsterkte van den vijand bestond in zulk een cijfer dat menig Engelschman dacht, dat een Boer te dom en ongeleerd was om het uittespreken, veel min de beteekenis daarvan te begrijpen. Wel laat mij mij dan maar stellen op het standpunt waar de Engelschman ons plaatste en zeggen:

'Ons het gezien: hulle is 'n groot, groot klomp!'

Wij waren geen driehonderd pas weggedraaid van waar wij Holspruit door gegaan waren, of de Engelschen schoten van ongeveer drie honderd schreden in een lange rij recht van voor op ons. Wij wisten dat zij besloten hadden, dat wij niet gemakkelijk zouden door gaan.

De burgers hadden, vóór wij de spruit bereikten, en toen wij die door waren, maar altijd naar vorentoe gedrongen, ja, gingen in hoopen, voorbij; doch, toen de vijand zoo geweldig begon te vuren, rukten zij om.

Maar niet de manschappen onder de Commandanten Ross, Botha en Alberts. Deze officieren en hunne veldoornetten bestormden met op 't hoogst honderd man het naaste punt van den vijand waar er een fort was op het steile einde van een 'bank.'

Ik riep al wat ik kon: ‘Stormt!’ Ik trachtte met alle macht de burgers te keeren. Zelfs de sjambok werd gebruikt. Maar ik slaagde er niet in meer dan ongeveer twee honderd vijftig burgers te keeren - terwijl zooals ik gezegd heb honderd met de commandanten daar straks genoemd stormden. De anderen joegen terug.

Ik was ook meteen zonder mijn staf. Sommigen daarvan bleven bij het wagentje dat achter onder het vuur stond, wachtende op order. Anderen waaronder mijn zoon, Kootie, die tevens mijn secretaris was, waren mij gevolgd, maar waren in de groote verwarring van mij afgedwaald. Dit moet hoofdzakelijk daaraan toegeschreven worden dat de burgers met de eerste charge dachten dat zij door waren, en daar plotseling bevonden dat zij van voren nog beschoten werden.

Intusschen joeg ik heen en weder om de burgers aan te sporen door te breken. In dit jagen reed ik twee van mijn staf op het lijf: Albertus Theunissen en Burt Nussey. Ik gaf hen het order: ‘Gaat en brengt het wagentje door, laat het kosten wat het wil.’

Ik ontmoette ook mijn zoon Isaac, die ik bij mij hield.

En nu schoten de Engelschen van voren niet alleen, maar ook van de rechter zijde, en wij moesten ons een weg banen. Dit deden wij, en, na omtrent veertig minuten, braken wij door.

De Engelschen hadden veertig of vijftig pas van elkander slooten gegraven, die tot verschansing dienen moesten. In elk één dier slooten was er ruimte voor van tien tot dertig man. Zij hadden ook een Maxim-Nordenfeldt, die geweldig vuurde, doch het werd spoedig het zwijgen opgelegd, toen de artillerie neergeschoten werd. De andere troepen die daar waren namen met het stuk de wijk, de caisson in den steek latende.

Spoedig zag ik nu aan het vuur der Engelschen dat zij aan het retireeren waren. Ik zond toen twee manschappen naar achteren, om die burgers, die teruggeweken waren te zeggen vooruit te komen; maar zij deden dit niet, meenende ongetwijfeld den volgenden avond een veiliger plaats te vinden. Dit was dwaas van hen, daar de kring die om hen gevormd werd elken dag nauwer zou worden, en tegen den derden dag zoo dicht gesloten zijn dat er geen mogelijkheid van ontkoming zijn zou.

De twee burgers kwamen niet terug, en wij trokken voort met ons nemende onze gewonden, twaalf in getal. Onder dezen waren

er twee zwaar gewond, die mijn staf op mijn wagentje plaatste, de één was Van der Merwe, één van President Steyn's lijfwacht, en de ander een knaap van dertien jaar oud, met name Olivier.

Wij haastten ons voort en kwamen op de plaats Bavaria aan Bothasberg kort na de zon op ging.

Van der Merwe bezweek aan zijn wond daar. Nog vóór hem was de knaap van zijn smarten verlost, en zoo moest de aarde weer kinderbloed drinken.

Elf van mijne manschappen bleven op het slagveld dood. Wij konden niet anders dan hen daar te laten, want hadden wij getracht hen uit te brengen dan zouden er misschien meer levens moeten opgeofferd zijn.

Die met mij en de burgers onder het geweldig vuur doorbraken waren President Steyn en de leden der Regeering, als ook Ds. J.D. Kestell, predikant van de Nederduitsch Gereformeerde Gemeente te Harrismith.

De Engelschen bleven op den 24sten over waar zij waren. Of al de colonnes dit deden weet ik niet, maar zoo ver wij zien konden was dit 't geval. Later hoorden wij dat wij doorgebroken hadden juist waar Col. Rimingtons colonne stond, en dat zijn verlies honderd aan dood en gewond bedroeg.

's Daags daarna trokken de colonnes voort. Wij gingen toen om onze dooden ter aarde te bestellen. De vijand had dit reeds gedaan, maar zeer vlak. Wij begroeven hen dieper: elf in getal.

In den nacht van den 25sten kwamen er weer drie honderd of driehonderd vijftig man door. Zij troffen het beter dan wij, en verloren twee man dood en elf gewond.

Die van de twee duizend, die in de kraal ingesloten waren, ontkwamen, behalve die reeds genoemd zijn, waren de burgers onder Gen. Wessel Wessels en Com. Mentz.

Met de anderen ging het treurig.

De Engelschen trokken voort en maakten den kring al nauwer.

Op den 27sten Februari 1902 - Majubadag - vielen in de handen des vijands Com. Jan Meijer en vierhonderd man.[1)] Opmerkelijk was het dat dit op Majubadag moest gebeuren!

1) Ook mijn zoon Jacobus (Kootie). Voor ik deze regelen schreef, was hij terug van St. Helena, waarheen hij als krijgsgevangene gezonden werd, en wij hadden elkander ontmoet. Hij vertelde mij, dat hij in den nacht, toen ik doorbrak, wilde doorkomen, maar dat hij dit niet doen kon, omdat zijn paard onder hem gewond werd.

Op den 27sten Februari 1881 werd de slag op Majuba geleverd. Negentien jaren daarna leden wij op den zelfden dag der maand een verschrikkelijken nederlaag te Paardenberg, waar wij Gen. Piet Cronjé met een groote macht verloren. En nu was de 27ste Februari weer daar. Eén-en-twintig jaren waren voorbijgegaan na wij het op Majuba gewonnen hadden. De dag van onze meerderjarigheid was dus aangebroken om mij zoo uit te drukken; maar instede er van dat de Republieken mondig werden, werden zij onmondig gemaakt, door het groote verlies dat wij hier leden - niet zoo zeer in het getal manschappen dat wij verloren, als in het ontzettend groot getal vee, dat tot voedsel voor de commando's en de families moest dienen, dat daar aan haar ontroofd werd; want, tot het ons op dezen dag ontnomen werd, was het grootste gedeelte van ons vee in deze districten te vinden. Men had nog altijd in het oneffen veld van deze streken met beesten en schapen kunnen wijken: deze keer was het onmogelijk. - - Wat zal ik zeggen?... Wij hadden gezondigd; maar niet, niet tegen Engeland!

Hoofdstuk XXXV.
Ik vergezel President Steijn naar de Zuid-Afrikaansche Republiek.

Met de Regeering was ik op den 26sten door Duminysdrift (Wilgerivier) getrokken, en wij kwamen weer op de plaats Rondebosch. Daar vertoefde de Regeering eenige dagen, en toen besloot President Steyn om naar de wester deelen van den Staat te gaan, waar de Generaals Badenhorst en Nieuwouwdt opereerden, en dit vooral omdat hij meende dat als hij afwezig was, de Engelschen in de noordoostelijke deelen van den staat niet zoo erg woeden zouden, want het was overbekend dat zij vooral op den President en mij het mikten toen zij van alle kanten zoo samenpakten in deze streken.

Het was niet mijn bedoeling om mij van de commando's hier te verwijderen, en ik maakte mij gereed om naar het Heilbronsche commando te gaan; maar vooraf op den 2den Maart moest ik afscheid nemen van een trouwen vriend: mijn wagentje! Ik zag nu dat ik het met mij niet meer kon mede voeren, en dat ik het ten laatste opgeven moest. Ik liet het op een plaats blijven; maar nam eerst mijne documenten en papieren daarvan ai, en die deed ik tot bewaring in een grot op de plaats van Gen. Wessels versteken.

In deze grot was ook verborgen ons voorraad ammunitie een geruimen tijd reeds, als ook de overige kleedingstukken van mij en mijn staf.

Den volgenden dag ging ik naar President Steyn. Hij zeide mij toen dat ik hem maar moest vergezellen naar het westen. En hoewel het mijn plan niet was dit te doen, vooral omdat ik den schijn niet wilde geven alsof ik van den vijand vluchtte, dacht ik toch dat het

goed zou zijn, met den President te gaan; en dit te meer omdat ik langen tijd de westelijke commando's niet bezocht had.

Ik besloot derhalve te gaan.

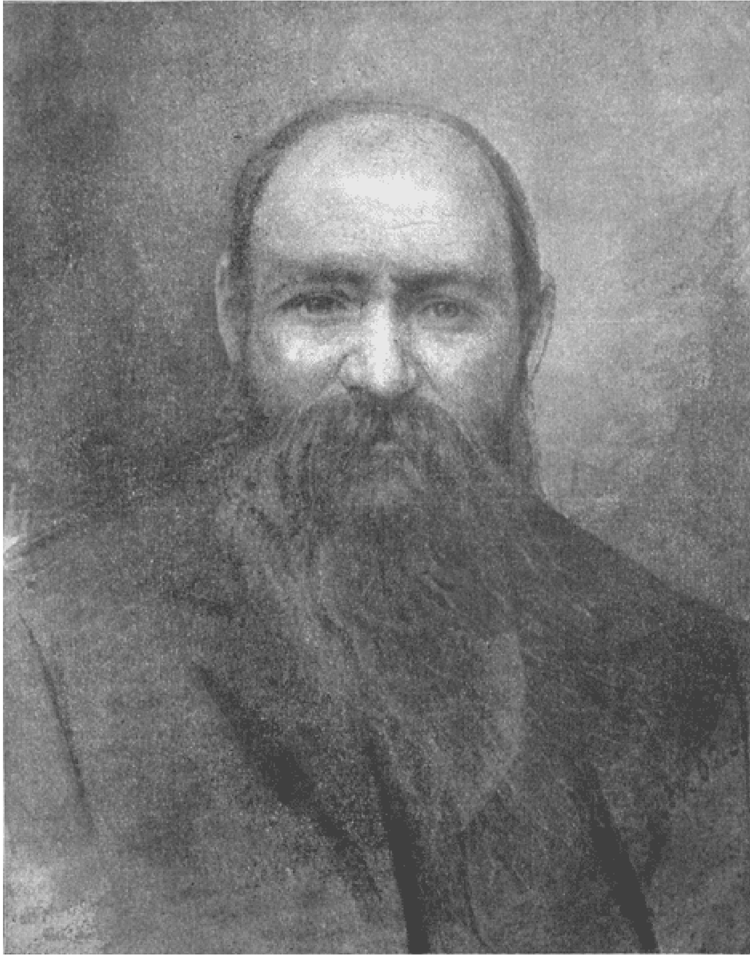
Maar het was een lange reis daarheen, en een ander pak kleeren behalve wat ik aan had was noodig. Toen ik echter dat wilde laten halen hoorde ik dat een vijandelijke kamp juist nabij de grot stond waar onze schatten waren.[1] Ik kon toen niet anders dan met één pak kleeren te gaan, als dat dan versleten werd, en ik in de westerdeelen een ander niet aanschaffen kon, dan zou ik maar 'Khaki' moeten aantrekken - hoewel er voor mij niets harder zou zijn dan om een krijgsgevangene u i t t e s c h u d d e n .

Wij gingen denzelfden avond voort en bestonden uit ongeveer twee honderd man: Den President en Regeering met zijn lijfwacht van dertig man onder Com. H. van Niekeek, mij en mijn staf, en Com. Van der Merwe van Vredefort, die ik beval met mij over het spoor te gaan.

In den nacht trokken wij over de blokhuisijn tusschen Heilbron en Frankfort zonder eenig voorval. Den volgenden nacht (5 Maart) overschreden wij den spoorweg tusschen Wolvehoek en Viljoensdrift. Toen men daar aan het knippen van den draad was, loste de vijand op ongeveer vijf of zeshonderd schreden afstands eenige schoten op ons, en na wij reeds eenige honderd pas weg waren vuurde hij ook met een Maxim ('katlachter') doch zonder schadelijk gevolg. Wij zetten toen onzen weg voort over Parijs en Vredefort in de richting van Bothaville. Toen wij nabij dit dorp kwamen, stuitten wij tegen de blokhuislijn, die van Kroonstad over Bothaville naar de Vaalrivier gebouwd was.[2] Wij stonden ten noorden van Bothaville twee dagen stil - en daar werden achtien paarden, waarvan de meesten in goede conditie waren door mijne verkenners van den vijand gebuit.

In den nacht van den 12den en 13den Maart gingen wij door de blokhuislijn, omtrent vijf mijlen ten westen van Bothaville. Toen wij ongeveer vijftig pas van de lijn kwamen riep er één aan onze linkerhand:

1) Kort hierna hoorde ik, dat deze macht Col. Rimington's colonne was, Op den 4den Maart had hij ook de grot ontdekt en de documenten en de kleederen er uit genomen. Ik had dus maar één pak, en dacht dat ik het als een rariteit moest houden.
2) Een andere lijn: Kroonstad - Driekopjes - Vaalrivier was opgebroken.

M.T. STEIJN, PRESIDENT DER ORANJE-VRIJSTAAT.

‘Halt who goes there?’

Hij riep dit ten tweede maal en vuurde toen dadelijk. Daarop werd op ons gevuurd door, naar onze schatting, niet meer dan zeven of acht wachten. Ook een getal ter rechterhand beschoten ons. De draad werd geknipt en wij gingen door, terwijl de wachten op ons bleven schieten, totdat wij een vijftien honderd schreden weg waren, zonder echter eenig ongeval.

Wij dachten dat dit de laatste witte olifant was. Maar neen! Daar was de Vaalrivier, want de President was, sedert wij door Valschrivier gekomen waren, besloten naar Gen. De la Rey te gaan, ten einde zich onder geneeskundige verpleging te stellen. Zijne oogen waren namelijk in de laatste weken erg verzwakt geworden, en hij dacht dat Dr. von Rennenkampf hem tot hulp zou zijn.

Door de Vaalrivier moesten wij dan.

Maar wij hoorden dat er een wacht was bij Commandodrift, waar wij door wilden, en voorts dat al de driften door Engelschen bezet waren. Er kwam echter een uitredding voor ons toen een burger, Pietersen, die daar goed bekend was ons op den 15den Maart door de rivier met een voetpaddrift leidde. Het water was zoo sterk dat de paarden bijna zwemmen moesten en de bedding van de rivier zoo bedekt met groote klippen dat de paarden er over klauteren moesten. Wij kwamen echter veilig door, en op den avond van den 16den waren wij te Witpoort, en den volgenden dag arriveerden wij bij Gen. De la Rey.

't Was een blijde dag. Wij werden hartelijk ontvangen. Men bood President Steijn eenige adressen aan, en hij sprak de burgers vurig toe.

Wij vonden de burgers in de meest opgeruimde stemming, zooals te denken valt, want wij kwamen daar niet lang na de slagen, die Gen. De la Rey op von Donop en Lord Methuen behaald had.

Dr. von Rennenkampf onderzocht de oogen van President Steyn en zeide dat het noodig was dat de president onder zijne behandeling eenigen tijd blijven zou. President Steijn bleef dan daar, en ik vertrok met mijn staf op den derden dag om naar Gen. Badenhorst in de nabijheid van Boshof te gaan. Sterker nog dan toen ik den tocht begon zag ik dat het noodzakelijk was dezen Generaal en ook Gen. Nieuwouwdt te ontmoeten; en met hen een plan te beramen hunne commando's bij elkander te brengen zoodat ik in staat ge-

VICE-PRESIDENT SCHALK BURGER.

steld zou zijn de eerste de beste Engelsche colonne, die in mijn bereik daar in de wester deelen kwam, aan te vallen. Ik had reeds bericht dat behalve het garnizoen te Boshof er geen Engelschen in de westelijke gedeelten van den Staat waren: hetgeen mij niet benieuwde, want ik kon het denken dat de Engelschen in het noorden samengepakt hadden.

Op den 25[sten] Maart kwam ik bij Gen. Badenhorst aan te Gannapan, dertig mijlen ten noordoosten van Boshof. Dadelijk zond ik een expresrijder naar Gen. Nieuwouwdt hem met zijn manschappen, ongeveer vier honderd vijftig, ontbiedende onmiddelijk naar mij te komen. Ook beval ik Gen. Badenhorst dat hij zijn commandantschappen, die ver uit elkander waren, bij elkander zou brengen.[1)]

Nog vóór de commando's bij elkander konden zijn ontving ik, op den 28sten Maart een brief van President Steyn, mij mededeelend, dat hij een brief ontvangen had van den heer S.W. Burger Waarn. Staatspresident van de Zuid-Afrikaansche Republiek, waarin de President van de Zuid-Afrikaansche Republiek zeide dat hij te Kroonstad was, en begeerde de Regeering van den Oranje Vrijstaat te ontmoeten. Aan hem zoo zeide hij was door Lord Kitchener toegezonden een kopie van eene correspondentie, die gevoerd was door de Regeering van de Koningin der Nederlanden en die van den Koning van Engeland, uit welk het bleek, dat de Nederlandsche Regeering, uit grond daarvan, dat de toestand van zaken exceptioneel was: daarin dat de Boeren, die nog vochten, niet bij machte waren te onderhandelen noch met de Britsche Regeering noch met hunne Deputatie in Europa, zij zich gerechtigd gevoelde zich aantebieden, als Engeland er mede instemde, als een tusschenpartij de deputatie te vragen of zij naar Zuid-Afrika met een vrijgeleide van Engeland zou willen gaan, en den toestand met de Boeren te bespreken: om daarna naar Europa terug te keeren gevolmachtigd om een vredestractaat te sluiten, dat bindend zou zijn zoowel in Zuid-Afrika als in Europa.

Lord Lansdowne antwoordde, namens de Britsche Regeering, dat de Britsche Regeering de menschlievende bedoelingen van Neder-

1) Com. Jacobs was ergens niet ver van Kimberley, Com. Bester dicht te Brandfort, Com. Jacobus Theron nabij Smaldeel, Com. Flemming (toen pas aangesteld in plaats van Com. van Bergen) nabij Hoofdstad, en Com. Pieter Erasmus niet ver van Gen. Badenhorst.

land op prijs stelde; maar dat zij besloten was niet af te stappen van haar besluit dat zij geen buitenlandsche interventie zou aannemen. Verder dat de deputatie de vrijheid had zelve een verzoek om een vrijgeleide aan het Britsche Gouvernement te doen; maar dat men in Engeland er niet over kon besluiten vóór men daar wist wat de aard van zoodanig verzoek was, en de gronden waarop het gedaan werd. Lord Landsdowne verklaarde ook dat het niet aan de Britsche Regeering duidelijk was of de deputatie, nog invloed had op de Boerenvoormannen in Zuid-Afrika - dat de Britsche Regeering de gedachte had, dat de macht tot onderhandelen in President Steyn voor den Oranje Vrijstaat, en President Burger voor de Transvaal lag, en dat de meest bevredigende oplossing zou gevonden worden als de Leiders der Boeren direct met den Bevelhebber van de Britsche machten in Zuid-Afrika onderhandelden. Aan den Bevelhebber was het ook gezegd, dat hij alle aanbiedingen dadelijk naar het Britsche Gouvernement moest opzenden.

Lord Landsdowne eindigde door te zeggen, dat, indien de Boeren onderhandelen wilden dit in Zuid-Afrika moest geschieden, en niet in Europa. Want ging de Deputatie naar Zuid-Afrika, dan zouden minstens drie maanden voorbijgaan, en daardoor zouden de vijandelijkheden maar aangehouden, en meer lijden veroorzaakt worden.

Waarn. President Burger zeide in zijn brief dat toen hij een kopie van deze correspondentie kreeg, hij niet anders kon denken, dan dat Lord Kitchener de voormannen van de Boeren wel niet direct maar toch indirect uitnoodigde met hem te onderhandelen, en dat hij daarop van Lord Kitchener een vrijgeleide gevraagd en gekregen had, en met zijne Regeering per spoor was gekomen tot Kroonstad en dat hij begeerde, dat President Steyn hem zou zeggen, wanneer en waar de twee Regeeringen elkander ontmoeten konden. President Burger deelde ook mede dat hij aan Lord Kitchener geschreven had, dat hij genegen was in overleg met de Regeering van den Oranje Vrijstaat een Vredesvoorstel te doen.

Toen de Vrijstaatsche Regeering den brief van President Burger ontving was de belofte om een Vredesvoorstel in te dienen reeds gedaan, en het was voor haar toen moeielijk te weigeren dit te doen. Het deed de Vrijstaatsche Regeering ook leed dat de Transvaalsche zoo met een gebruik gemaakt had van een vrijgeleide en door de Engelsche linies gegaan was. Niet dat men voor een enkel oogen-

blik wantrouwen had in de Transvaalsche Regeering - men beschouwde haar handelwijze alleen als onpolitiek. De Vrijstaat was nu verplicht niet alleen met Transvaal de zaak te bespreken, maar ook een voorstel met den Transvaal aan Lord Kitchener te doen.

In antwoord op den brief bepaalde Steyn een plaats van samenkomst.

Op den 5den April ontving hij weder een brief van President Burger waarin gezegd werd dat de samenkomst zou zijn te Klerksdorp. Een vrijgeleide van Lord Kitchener voor den President en zijne Regeering vergezelde den brief.

Hoofdstuk XXXVI.
Vredesonderhandelingen.

Met Generaal De la Rey (die als lid der Transvaalsche Regeering tegenwoordig moest zijn) ging de President naar Klerksdorp en kwam daar op den 9den April aan. De Transvaalsche Regeering was reeds daar.

De twee Regeeringen ontmoetten elkander reeds in den namiddag van denzelfden dag. Van den kant van de Zuid-Afrikaansche Republiek verschenen:

De waarnemende Staatspresident S.W. Burger, Com. Gen. Louis Botha, Staatssecretaris F.W. Reitz, Gen. De la Rey, oud-Gen. L.J. Meyer en de Heer J.C. Krogh. Hoewel niet lid van de Regeering was ook de Staatsprocureur L. Jacobsz tegenwoordig.

Van den kant van den Oranje Vrijstaat verschenen:

De Staatspresident M.T. Steyn, Hoofdcom. C.R. De Wet, Asst. Hoofdcom Rechter J.B.M. Hertzog, Staatssecretaris W.J.C. Brebner en Gen. C.H. Olivier.

Er werd besloten geene notulen te houden, maar ik kan dit een en ander mededeelen.

De vergadering werd door gebed geopend. En toen sprak de waarn. President der Zuid-Afrikaansche Republiek de Vergadering toe, zeggende, dat het toezenden door Lord Kitchner van een kopie van de correspondentie tusschen de Nederlandsche en de Engelsche Regeeringen door hem en zijne regeering beschouwd werd als eene uitnoodiging aan den kant van Engeland aan de twee Staten, om de zaak te bespreken of er niet vrede kon gemaakt worden. Voor men

echter een voorstel doen kon zou het noodig zijn dat men hooren zou wat de toestand van zaken was.

Daarop gaf eerst Com. Gen. Louis Botha, toen ik, en toen Gen. De la Rey een verslag van hoe het gesteld was.

President Burger vroeg nu wat men doen zou? Of men een onderhoud met Lord Kitchener vragen zou, en als Lord Kitchener dit verleende, wat wij eischen en wat wij gereed zouden zijn om optegeven? Hij vroeg aan President Steyn wat hij dacht van het voorstel dat de Transvaal aan de Vrijstaatsche regeering in October van het vorige jaar gedaan had.

President Steyn antwoordde dat hij van hetzelfde gevoelen was als in Juni 1901. Toen waren de twee Regeeringen plechtig overeengekomen om te staan bij de onafhankelijkheid. Als de Engelschen niet toestemden in die onafhankelijkheid dan moest de oorlog aanhouden. Hij zeide dat hij liever onvoorwaardelijk onder de Engelschen zou gaan, dan met hen termen te maken.

Er werd nog gesproken tot den avond ook door Staatssecretaris Reitz en weer door President Burger.

Op den volgenden dag spraken de heeren L.J. Meyer en J.G. Krogh, ik, Staatssecretaris Reitz en Rechter Hertzog. Rechter Hertzog diende toen een voorstel in, dat gesecondeerd werd door Gen. C.H. Olivier. Dit voorstel nadat het aan een commissie bestaande uit de twee presidenten, den heer Reitz en Rechter Hertzog voor revisie onderworpen werd, werd op den volgenden dag aangenomen. Het luidde als volgt:

> ‘De Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek en die van den Oranje Vrijstaat bijeengekomen zijnde, naar aanleiding van 't toezenden door Zijne Excelletie, Lord Kitchener, van de correspondentie in Europa gewisseld tusschen de Regeeringen van Zijne Majesteit, den Koning van Engeland en de Regeering van Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden, betreffende de wenschelijkheid aan de Regeeringen dezer Republieken de gelegenheid te verschaffen in communicatie te komen met hare gevolmachtigden in Europa, die nog steeds het vertrouwen der beide Regeeringen wegdragen;
> Lettende op den geest van toenadering, welke daaruit blijkt te bestaan aan de zijde van de Regeering Zijner Britsche Majesteit; alsmede op het verlangen daarin geuit door Lord Lans-

downe, namens Zijne Regeering, om een einde te doen komen aan dezen strijd; en
Zijn van oordeel dat het thans een geschikte oogenblik is, om nogmaals hunne bereidwilligheid te toonen al het mogelijke bij te dragen een einde te doen komen aan dezen oorlog; en
Besluiten derhalve aan Zijne Excellentie, Lord Kitchener, als vertegenwoordigende de Regeering van Zijne Britsche Majesteit, zekere voorstellen te doen, welke dienen kunnen als grondslag voor verdere onderhandelingen tot het tot stand brengen van den gewenschten vrede.
Voorts is het de beschouwing van deze beide Regeeringen, dat, ten einde het bereiken van 't gewenschte doel te bespoedigen, en zooveel mogelijk misverstand te voorkomen, Zijne Excellentie, Lord Kitchener worde verzocht deze Regeeringen persoonlijk te ontmoeten op een tijd en plaats door hem te worden bepaald ten einde direct aan hem van te zeggen vredesvoorstellen, welke wij bereid zijn te doen, om alzoo doende, door directe woordenwisseling en onderhoud met hem alle kwesties welke zich mõgen voordoen dadelijk op te lossen, en alzoo te verzekeren dat deze bijeenkomst de gewenschte vruchten dragen zullen.'

Men schreef nu een brief aan Lord Kitchener, waarin dit voorstel gelegd werd. De brief werd door de beide Presidenten onderteekend en naar Pretoria gezonden.
In den namiddag kwamen de twee Regeeringen weder bijeen, om te overwegen welke voorstellen men aan de Britsche Regeering zou doen. Na veel te hebben beraadslaagd, besloot men op voorstel van Gen. De la Rey, gesecondeerd door Staatsprocureur L. Jacobsz, dat de zaak in de handen van een commissie, bestaande uit de beide Presidenten, Staatssecretaris Reitz en Rechter Hertzog toevertrouwd zou worden, en op den volgenden morgen leverde deze commissie dit rapport, dat ook door de vergadering aangenomen werd, in:

'De commissie in overweging genomen hebbende den wensch der vergadering om in verband met den brief van gisteren door de beide presidenten aan Zijne Excellentie, Lord Kitchener, voorstellen op te trekken voor eventueele overlegging aan Lord Kitchener, geeft aan de hand de volgende punten:

I. Het sluiten van een eeuwigdurend verbond van vriendschap en vrede, waaronder begrepen worden:

a. Schikkingen omtrent tolunie,
b. Post-, telegraaf- en spoorwegunie.
c. Vaststellen van stemrecht.

II. Slechting aller staatsforten.
III. Arbitrage, door arbiters in toekomstige geschillen tusschen de contracteerende partijen, door elke partij voor een gelijk getal uit hunne onderdanen te worden benoemd, met een eindbesluiter door genoemde arbiters te worden gekozen.
IV. Gelijke rechten bij 't onderwijs voor beide Engelsche en Hollandsche talen.
V. Wederzijdsche amnestie.'

Nog in den morgenzitting werd een brief met dit voorstel aan Lord Kitchener gezonden.

Daarna spraken Rechter Hertzog, en Com. Gen. Louis Botha de vergadering toe.

Toen de laatste een toespraak van grooten ernst voleindigd had, kwam Gen. Wilson, die te Klerksdorp in bevel was, in de vergadering en zeide, dat Lord Kitchener een onderhoud verleenen zou, en dat men in den avond naar Pretoria vertrekken kon.

Op den avond van den 11den April gingen wij naar Pretoria, alwaar wij den volgenden morgen Lord Kitchener ontmoetten, en het voorstel indienden.

Lord Kitchener wilde van de beide Regeeringen een ander voorstel hebben maar daar zij onmogelijk eenig voorstel doen konden, die de onafhankelijkheid aanraken zou, zeiden de Presidenten beslist dat zij dit niet doen konden, en verzochten hem het voorstel, dat zij reeds aan hem voorgelegd hadden aan de Engelsche Regeering op te zenden. Lord Kitchener stemde uiteindelijk hierin toe, en dit telegram werd naar Engeland gezonden:

Van Lord Kitchener. Aan Secretaris van Staat.

Pretoria, April 12, 1902. De Boerenvertegenwoordigers wenschen voor Zijner Majesteits Gouvernement te leggen, dat zij een ernstige begeerte naar vrede hebben, en dat zij, derhalve, besloten hebben

het Britsche Gouvernement te vragen de vijandelijkheden ten einde te brengen, en met hen een vredesverdrag aan te gaan. Zij zijn bereid met een overeenkomst toe te stemmen, waardoor naar hunne meening alle toekomstige oorlogen tusschen hen en het Britsche Gouvernement in Zuid-Afrika zullen verhinderd worden. Zij zijn van gevoelen dat dit doel bereikt zou worden, als voorziening gemaakt werd in betrekking tot de volgende punten:

1. Stemrecht.
2. Gelijke rechten voor de Hollandsche en Engelsche talen in zaken betreffende 't onderwijs.
3. Tolunie.
4. Vernietiging van alle forten in den Transvaal en Vrijstaat.
5. Arbitrage in geval van toekomstige verschillen, en alleen de onderdanen der partijen arbiters te zijn.
6. Wederzijdsche amnestie.

Maar indien deze termen niet bevredigend zijn, wenschen zij te weten welke termen het Britsche Gouvernement hun geven zal, ten einde het doel dat zij allen begeeren, te bereiken.

Op Maandag den 15den April zond Lord Kitchener aan de beide Regeeringen een kopie van dit telegram dat hij van den Secretaris van Staat ontvangen had:

Van Secretaris van Staat. Aan Lord Kitchener.

Londen, April 13, 1902. Zijner Majesteits Gouvernement deelt van harte de ernstige begeerte der Boerenvertegenwoordigers en vertrouwt, dat de tegenwoordige onderhandelingen daarheen leiden zullen. Maar het heeft reeds op de duidelijkste wijze verklaart en moet herhalen, dat het geen voorstellen overwegen kan, die tot grondslag hebben het bestendigen van de onafhankelijkheid der vroegere Republieken, die formeel aan de Britsche Kroon geannexeerd zijn. Het zou goed zijn als gij en Milner de Boerenvertegenwoordigers ontmoeten en dit aan hun duidelijk maken zoudt. Gij moet hen aanmoedigen nieuwe voorstellen te doen, dewelke wij gaarne zullen ontvangen.'

In dit telegram zooals men zal opgemerkt hebben werd den naam van Lord Milner genoemd. Tot nogtoe hadden wij met Lord Kit-

chener alleen te doen; maar toen wij weder beraadslaagden was eerstgenoemde ook tegenwoordig.

Beide vertegenwoordigers van het Britsche Regeering drongen er nu op aan dat wij met hen onderhandelen zouden alsof wij het toegegeven hadden dat de onafhankelijkheid uitgesloten was. Dit konden wij niet doen. Wij hadden herhaalde malen aan Lord Kitchener gezegd dat het constitutioneel buiten de bevoegdheid van de Regeeringen lag termen te bespreken die gebaseerd waren op het prijsgeven van de onafhankelijkheid. Dat kon het volk alleen. Wilde echter de Britsche Regeering een voorstel doen, dat ten grondslag had de vernietiging van de onafhankelijkheid, dan zouden wij zoodanig voorstel aan het volk voorleggen.

Daarop werd dit telegram opgesteld en verzonden:

Van Lord Kitchener. Aan Secretaris van Staat.

Pretoria, April 14, 1902. - Een moeieijkheid is ontstaan in het voortzetten der onderhandelingen. De Vertegenwoordigers verklaren dat zij constituioneel onbevoegd zijn termen te bespreken, gebaseerd op de overgave der onafhankelijkheid, aangezien de burgers alleen tot zulk een basis kunnen toestemmen. Als zij, derhalve, termen voorstellen, zou het hen in een valsche positie tegenover hun volk plaatsen. Indien, echter, Zijner Majesteits Gouvernement, termen stellen kon, die, na het prijsgeven der onafhankelijkheid, het bereid zou zijn te schenken, zouden de vertegenwoordigers, na de noodige ophelderingen gevraagd te hebben, zonder uitdrukking te geven aan goed- of afkeuring, zulke voorwaarden voor het volk leggen.’

Wij moesten tot den 16^{den} April op een antwoord wachten. Toen kwam dit telegram:

Van Secretaris van Staat. Aan Lord Kitchener.

Londen, April 16. - Wij hebben met groote verwondering de boodschap van de Boerenleiders in uw telegram vervat ontvangen. Tot de ontmoeting werd overeengekomen op hun verzoek, en zij moesten zich bewust zijn geweest van onze herhaalde verklaringen, dat wij geen voorstellen gebaseerd op de hernieuwde onafhankelijkheid der beide Zuid-Afrikaansche Staten konden overwegen. Wij waren dus gerechtigd om aan te nemen dat de Boerenvertegenwoordigers het idee der onafhankelijkheid hadden laten varen, en dat

zij termen van overgave voor de machten nog in het veld voorsteden zouden. Zij verklaren nu dat zij constitutioneel niet bij machte zijn termen te bespreken, die een herstelling der onafhankelijkheid niet insluiten; maar zij vragen ons welke condities geschonken zouden worden, indien, na de kwestie aan hunne volgelingen te hebben voorgelegd, zij den eisch der onafhankelijkheid zouden laten varen.

Dit schijnt ons niet een bevredigende wijze van handelen te zijn om ten spoedigste te verzekeren een staking der vijandelijkheden, die het verlies van zooveel leven en geld met zich hebben medegesleept. Wij zijn, echter, zooals van het begin verlangend het verder storten van bloed voor te komen, en de herstelling van vrede en voorspoed aan de landen, geteisterd door den oorlog, te verhaasten en gij en Lord Milner wordt gemachtigd de Boerenleiders te verwijzen naar het aanbod, door u aan Generaal Botha meer dan twaalf maanden geleden gedaan, en hen te zeggen, dat, ofschoon latere grootere vermindering in de sterkte der machten, die ons tegenstaan, en de verdere opofferingen op ons geworpen door de weigering van dat aanbod, ons rechtvaardigen zouden om zwaarder termen voortestellen, wij toch bereid zijn, in de hoop van een blijvenden vrede en verzoening, aan te nemen een algemeene overgave in den geest van dat aanbod, doch met zulke wijzigingen, wat bijzonderheden betreft, als die waartoe men wederkeerig moge overeenkomen.

Het sprak toen van zelf, dat de Regeeringen dat voorstel der Britsche Regeering niet konden aannemen, omdat daardoor de onafhankelijkheid der Republieken prijs zou gegeven worden.

President Steyn wees er ernstig op dat het buiten onze bevoegdheid lag om tot eenig iets te besluiten dat de onafhankelijkheid der beide Republieken aanraakte. Het volk alleen kon, over de onafhankelijkhe besluiten. Daarop werd gevraagd of wij het volk konden raadplegen, en er werd met Lord Kitchener en Lord Milner overeengekomen, dat wij naar onze commando's zouden kunnen gaan, overal vergaderingen met hen houden en aldus te hooren komen wat de wil van het volk was. Op die vergaderingen des volks zouden dan vertegenwoordigers gekozen worden, die op den 15^{den} Mei 1902 te Vereeniging, Zuid-Afrikaansche Republieken bekend stellen wat zij namens het volk doen moesten.

Op den 18^{den} April vertrokken wij van Pretoria. Com. Gen. Louis Botha, Gen. De la Rey en ik, elk een met een vrijgeleide voorzien voor onszelven, en voor elk een, die wij daartoe aanstellen zouden, gingen toen naar onze verschillende commando's.

Ik bezocht allereerst de burgers van Vrede te Pramkop. Daar ontmoette ik Gen. Wessel Wessels met zijn commando's op den 22sten April. Hoewel het volk in een zeer benarden toestand verkeerde en zich in gebrek aan alles bevond - levende slechts op vleesch en mielies, welk voedsel maar ook uiterst schaars was, en nog maar een paar maanden voorradig was, besloten de burgers als één man dat zij met niets minder dan de onafhankelijkheid zouden tevreden zijn en als de Engelschen daarin niet toestemmen wilden, dat zij voortvechten zouden.

Tot voorzitter werd gekozen de heer W. Wessels, lid van den volksraad en tot Secretaris de heer Pieter Schravezande. De vertegenwoordigers die gekozen werden waren Commandd. A. Ross, Hermanus Botha en Louis Botha, Phz.

Mijne tweede vergadering hield ik te Drupfontein in het Distr. van Bethlehem op den 24sten April, met de burgers van de Commandanten Frans Jacobs, Mears en Bruwer. Hier werd tot voorzitter gekozen de heer J.H. Naudé en tot secretaris, Land. J.H.B. Wessels. Men stemde hier eenparig dat de onafhankelijkhied gehandhaafd zou worden, en kozen als vertegenwoordigers Commandd. Frans Jacobsz. en Bruwer.

De volgende bijeenkomst hield ik op den 26sten April op de plaats Tweepoort met de commando's van Gen. Michal Prinsloo. Hier was voorzitter de heer Jan van Schalkwijk en secretaris de heer D.J. Malan. Ook hier waren de stemmen eenparig en werden tot representanten gekozen Gen. Michal Prinsloo en Commandd. Rautenbach en J.J. van Niekerk.

Daarna, op den 24sten April op de plaats Roodekraal kwam ik bij de burgers van Commandd. Cilliers (Kroonstad), Bester (Bethlehem) Mentz en Van Coller (Heilbron). Tot voorzitter werd gekozen de heer D.W. Steyn (Volksraadslid) en tot secretaris de heer S.J.M. Wessels. Ook hier besloot men eenparig dat de onafhankelijkheid niet opgegeven zou worden, en als afgevaardigden werden gekozen de Commandd. Mentz, Van Coller en Bester.

De vijfde vergadering hield ik met de commando's van Gen.

Johannes Hattingh op den 1sten Mei, op de plaats Weltevrede: voorzitter, de heer Jan Lategan en secretaris Johannes C. Pietersen. Tot vertegenwoordigers werden gekozen Gen. Hattingh en Com. Philip De Vos. Hier was het stemmen eenparig dat de onafhankelijkheid gehandhaafd zou worden.

Op den 3^den Mei hield ik mijn zesde vergadering met de commando's van Gen. C.C. Froneman te Schaapplaats. De heer Jan Maree was voorzitter en de heer David Ross secretaris. Hetzelfde als op de andere vergaderingen besloot men, en als vertegenwoordigers koos men Gen. Froneman en de Commandd. F. Cronjé en J.J. Koen.

Vandaar ging ik naar Dewetsdorp, waar ik op den 5^den Mei Gen. George Brands commando's ontmoette. Hier ageerden als voorzitter en secretaris respectievelijk de heer C. Smith en de heer W.J. Van Selm. Men koos als representanten Gen. Brand en Com. J. Rheeder. Even als op de andere vergaderingen was men hier gedetermineerd om te eischen niets minder dan de onafhankelijkheid der Republieken.

Ik begaf mij nu naar Bloemfontein, en daarvandaan per spoor naar Brandfort, van waar ik naar de plaats Quaggashoek ging, en aldaar op den 11^den Mei met de commando's van Gen. C.C.J. Badenhorst mijn achtste vergadering hield. Hier was de voorzitter de heer N.D. Gildenhuis en de secretaris de heer H.M.G. Davis. Men koos als vertegenwoordigers Gen. Badenhorst en de Commandanten A.J. Bester en Jacobsz. Deze was mijn laatste vergadering, en men besloot hier even eenparig als op de anderen, dat de onafhankelijkheid zou gehandhaafd worden.

De commando's van de Commandanten Van der Merwe en Van Niekerk (Vredefort en Parijs) Flemming (Hoopstad), Nagel (deel Kroonstad) en Gen. Nieuwouwdt (Fauresmith, Philippolis en Jacobsdal), bezocht Asst. Hoofdcom. Rechter Hertzog, lid van den Uitvoerenden Raad. Men koos op vergaderingen met deze commando's gehouden, als vertegenwoordigers Gen. Nieuwouwdt, en de Commandanten Munnik Hertzog, J. Van der Merwe, C. Van Niekerk, Flemming, A.J. Bester, F. Jacobs, H. Pretorius en Veldcor. Kritzinger.

Ook op deze vergaderingen waren de burgers unaniem, in hun besluit om de onafhankelijkheid niet prijs te geven.

Ik moet nog dit zeggen dat Com. H. van Niekerk gekozen werd als vertegenwoordiger van de lijfwacht van President Steyn.

Met Lord Kitchener was te Pretoria overeengekomen, dat indien de hoofdofficieren van een commando als Vertegenwoordigers gekozen werden er dan stilstand van wapenen zou zijn tusschen zulk een Commando en de Engelschen, gedurende den tijd waarop de officieren afwezig waren om de Vergadering te Vereeniging bij te wonen. Het werd bepaald dat de datum van het vertrek van zoodanige officieren bijtijds aan Lord Kitchener zou geseind worden.

Dit geschiedde. Ik zond dit telegram op den 25sten April naar Pretoria:

Aan Zijne Excellentie Lord Kitchener.

Head Quarters.

Pretoria.

Vergaderingen gehouden in districten Vrede en Harrismith en dat gedeelte van Bethlehem oost en noordoost van Blokhuis Lijnen Fouriesburg-Bethlehem-Harrismith, alwaar, als vertegenwoordiger behoorlijk werden gekozen Generaal Wessels en de Commandanten. Ik heb besloten dat al die vertegenwoordigers vertrekken zullen van hunne verschillende commando's op den elfden Mei aanstaande, en dientengevolge, krachtens wederzijdsche overeenkomst, verwacht ik een wapenstilstand van dien datum tot hun terugkeer van de vergadering te Vereeniging op of omtrent den 15^{den} Mei aanstaande, bij hunne verschillende commando's voor die deelen. Gaarne ontving ik Uwe Ex. toestemming dat ieder vertegenwoordiger het recht heeft een man met zich te nemen.

Uwe Ex. zal mij grootelijks verplichten door antwoord te zenden naar Kafferskop, district Bethlehem, alwaar ik op het antwoord wachtende ben.

(Get.) C.R. DE WET.
Generaal.

Hoofdcommandant O.V.S.

Bethlehem, 25 April 1902.

Hierop kreeg ik dit antwoord van Lord Kitchener:

Imp. Residency Pretoria.

HoogEdelen Generaal De Wet.
Kafferskop.

25 April. In antwoord op uw boodschap stem ik geheel en al met uw verzoek in dat gedurende de afwezigheid van de gekozene Vertegenwoordigers van hunne commando's van 11 Mei, zoodanig Commando niet door ons lastig gevallen zal worden tot hun terugkeer. Ik stem ook daarmede in dat ieder vertegenwoordiger zooals u voorstelt door een man vergezeld zal gaan.

Het zou mij ook genoegen doen indien gij een officier inzendt mij minstens twee dagen vóór de vergadering in kennis te stellen omtrent getal en de noodige schikkingen voor de verzorging van de Vertegenwoordiger bij deze vergadering.

(Get.) LORD KITCHENER.

Op den 11den Mei zond ik een telegram aan Lord Kitchener, waarin ik zeide dat daar al mijn Generaals en Hoofdofficieren gekozen waren als Vertegenwoordigers, er een wapenstilstand volgens overeenkomst beginnen moest van den elfden Mei.

Het telegram luidde als volgt:

Van Generaal de Wet.

Aan Zijn Ex. Lord Kitchener, Pretoria.

11 Mei 1902. De volgende Hoofdofficieren zijn gekozen als vertegenwoordigers voor de commando's van districten Hoopstad, Boshof en gedeelte van Winburg en Bloemfontein, districten ten westen van de spoorweglijn:

1. Generaal C. Bodenhorst.
2. Commandant J. Jacobsz.
3. Commandant A. Bester.

Het blijkt dus dat al mijne Generaals en Hoofdbevelvoerende Officieren gekozen zijn als Vertegenwoordigers om de vergadering te Vereeniging op den vijftienden dezer bijtewonen en, volgens ons

wederzijdsche overeenkomst te Pretoria, zal een wapenstilstand beginnen van heden (elfden Mei 1902) in alle districten van den Oranje Vrijstaat tot eene datum waarop overeengekomen zal worden na afloop van de Vergadering te Vereeniging. Eenig antwoord vóór den middag van den 11^{den} dezer zal mij te Brandfort bereiken.

Hoofdcommandant O.V.S. Legermachten.

In antwoord hierop ontving ik dit telegram:

Imp. Residency, Pretoria.

Generaal de Wet, Brandfort.

12 Mei. Ik heb orders gegeven overeenkomstig onze overeenkomst dat van morgen, 13de dezer alle commando's wier leiders of hoofdofficieren gekozen zijn, om de vergadering te Vereeniging bijtewonen gevrijwaard zullen zijn van aangevallen te worden door mijne colonnes gedurende afwezigheid van leiders, mits zulke commando's zich weerhouden van alle aanvallende bewegingen. Maar dat beteekent niet dat patrouilles niet gevangen kunnen worden indien zij onze linies naderen.

(Get.) LORD KITCHENER.

Het was mij wonderlijk dat Lord Kitchener, in dit telegram sprak van een wapenstilstand, eerst van den 13^{den} Mei, daar hij in zijn telegram van den 25sten April er in toegestemd had dat er een wapenstilstand zou zijn van den 11^{den} Mei. Ik hoorde ook van de Officieren van Heilbron, Vrede en Bethlehem, die ik op den avond van den 14^{den} Mei te Wolvehoek-station ontmoette, dat Engelsche colonnes op den 11^{den}, 12^{den}, 13^{den} en 14^{den} geopereerd hadden in hunne districten. Mijn order was geweest dat mijne officieren niet opereeren maar wijken zouden, indien de vijand dit onverhoopt van den elfden mochten doen. Op de bovengenoemde datums zijn huizen verbrand, beesten weggevoerd, mielies en ander graan vernield, burgers gevangen; en zelfs is er één burger geschoten.

Zulk misverstand was betreurenswaardig, en is te meer te betreuren omdat de schade toen gedaan, niet vergoed werd.

Hoofdstuk XXXVII.
Het besluit van de Volksvertegenwoordigers. Einde van den Oorlog.

Op den morgen van den 15[den] Mei kwam ik met eenige Vrijstaatsche afgevaardigden te Vereeniging aan. De anderen waren er reeds. Ook de dertig Transvaalsche vertegenwoordigers met Com. Gen Louis Botha en Gen. De la Rey.

Behalve dezen, waren er reeds Waarn. Staatspresident Burger en Staatspresident Steyn met de leden der Regeeringen, en Gen. J.C. Smuts uit de Kaapkolonie.

Wat mij diep ter harte ging was dat President Steyn zeer ernstig krank was. Hij was toen reeds zes weken onder behandeling van geneesheeren, en, bij name, sedert wij te Pretoria waren, onder die van Dr. Van der Merwe, van Krugersdorp. Dr. Van der Merwe zeide dat indien de President de vergaderingen bijwoonde, dit zeer nadeelige gevolgen met zich meesleepen kon, en ried ten slotte, dat de kranke met hem naar zijn huis te Krugersdorp zou gaan, om daar verpleegd te worden. Het was voor ons een bitteren dag, dien 15[den] Mei, om dit van den geneesheer te hooren. Wat zouden wij zonder President Steyn op de vergadering doen? Hij scheen ons ten eenenmale onmisbaar te zijn. Want het stond bij ons vast dat President Steyn een staatsman was, en daarom was hij door ieder hooggeacht, terwijl hij tevens door allen innig bemind werd. Als het ooit van iemand kan gezegd worden dat hij zijn plicht tegenover zijn land en volk heeft gedaan, dan kan dat van President Marthinus Theunis Steyn gezegd worden. Niets was ooit voor hem te veel. Hij diende zijn volk getrouw. Hij torste elken last. Hij verduurde regen, koude

en hitte, nacht en dag. In allen druk was hij stil en tevreden. Hij leed voor zijn natie. Hij streed voor haar. Totdat hij niet meer kon - totdat krankheid hem neervelde, en hij zwak als een kind neerzakte, geheel uitgeput en zwak als een kind - ja, maar dit alleen wat zijn lichaam betrof. Zijn groote geest was nog zoo helder, zoo sterk, zoo moedig als ooit te voren.

Slechts tweemaal kon hij de vergadering bijwonen, en op den 29sten Mei, nog vóór de volksvertegenwoordigers tot een besluit gekomen waren, ging hij met Dr. Van der Merwe naar Krugersdorp.

Terwijl ik deze regelen schrijf zijn zes maanden verloopen, dat hij zwak te bed ligt, en niets geeft mij grooter vreugde, dan dat ik hier in Nederland gehoord heb, dat de geneesheeren niet zonder hoop zijn dat hij nog herstellen zal.

De volksvertegenwoordigers begonnen hunne gewichtvolle werkzaamheden op den 15den Mei 1902 in den voormiddag. Na zij den toestand van zaken, drie dagen besproken hadden, vaardigden zij eene commissie bestaande uit Com. Gen. L. Botha, Hoofdcom. C.R. de Wet, Asst. Com. Gen. J.H. De la Rey, Asst. Hoofdoom. Rechter J.B.M. Hertzog, Staatsprocureur Gen. J.C. Smuts af om te onderhandelen te Pretoria met Lord Kitchener, en Lord Milner; en, na deze commissie van den 18den tot den 29sten Mei met de vertegenwoordigers van de Engelsche Regeering onderhandeld hadden, ontvingen de Volksvertegenwoordigers een rapport van haar, inhoudende wat de termen waren, waarop Engeland gewillig was Vrede te maken. Op den 31sten Mei besloot men het voorstel van de Britsche Regeering aan te nemen, en was er een einde aan het onafhankelijk bestaan van de Zuid-Afrikaansche Republiek en den Oranje Vrijstaat.

Een volledig verslag van alles dat er gebeurde, en dat ik hier nauwelijks aangestipt heb, vindt de Lezer in de Notulen aan het einde van dit boek.

Wat was het voor deze Vergadering een foltering om er toe te besluiten het voorstel van de Britsche Regeering aan te nemen. Welk een doodstrijd daar gestreden werd kon op de trekken van ieder aangezicht gelezen worden.

Daar waren de zestig afgevaardigden, die, bij het aflezen van hunne namen op de vraag, of zij het voorstel van de Britsche Regeering aannamen, j a of n e e n antwoorden moesten.

Het was een Ultimatum - dat Voorstel van Engeland. Het was verpletterend. Geen beter voorstel kon verkregen worden. Men eischte j a of n e e n . Lord Kitchener en Lord Milner hadden alle andere wegen voor ons gesloten.

Wat kon men doen?

De weg om den strijd voorttezetten leidde in een stikdonkeren nacht. Met den kamp aantehouden, daaraan viel niet te denken: omdat onze vrouwen en kinderen dan uitgeroeid zouden worden. Want hongersnood stond voor de deur. Er waren wel deeltjes van ons land, zooals Boshof en Hoopstad het ressort van Gen. Badenhorst

KRUPP-KANON DER BOEREN.

waar men nog met den oorlog kon aanhouden; en ook in dat van de generaals Brand en Nieuwouwdt, waar men schapen en ossen van de Engelschen gebuit had, en nog voor een heelen tijd voedsel voor de commando's had. Maar in de districten van deze twee generaals waren geen vrouwen en kinderen meer, en zij konden zich overal heen begeven - naar Boshof en Hoopstad en zelfs in de Kaapkolonie om zich te voorzien.

Maar het was anders in het overige van den Staat. In de noord-

oostelijke en noordelijke gedeelten, zooals Ladybrand, Winburg, Ficksburg, Kroonstad, Heilbron, Bethlehem, Harrismith en Vrede waren er nog vele huisgezinnen. Deze families konden niet naar Boshof en Hoopstad, of naar de Kaapkolonie gezonden worden. En als dan de commando's uit deze door den honger bedreigde districten zouden moeten gaan, dan zouden zij de vrouwen en kinderen moeten achterlaten om van honger om te komen.

Zoo was het in den Transvaal ook gesteld.

Wij in den Vrijstaat dachten wel, zooals ik trouwens in deze vergadering ook zeide, dat wij, vóór wij onze onafhankelijkheid prijsgaven, de mannen op wier plaatsen de vrouwen en kinderen waren, aanzeggen konden zich met die vrouwen en kinderen overtegeven, om aldus de families van den hongerdood te redden. Maar wij zagen in dat dit toch maar niet kon, want daardoor zouden wij een aanzienlijk deel van onze manschappen verliezen.

En dan: was het ook waar, dat wij onze vrouwen aldus redden konden, dan zouden wij, die achterbleven, toch nog aan het gevaar van hongersnood blootgesteld zijn, want zeer velen konden niet meer van de uitgeputte districten weg naar de Kaapkolonie of ergens elders, wegens het gebrek aan paarden dat er bestond. In de groote oostelijke deelen van den Transvaal waren er velen zonder paarden, en diegenen die ze nog bezaten, waren in het bezit van zulke zwakke dieren, dat als zij ook in de Kaapkolonie met hen kwamen, zij toch daar gevangen zouden worden, vanwege de zwakheid der paarden.

Daarbenevens waren onze strijdmachten verminderd tot 10,000 in de Transvaal, 6,000 in den Vrijstaat, dewelke met omtrent 4,000 in de Kaapkolonie, slechts 20,000 uitmaakten. Wij zouden in allen geval den strijd niet opgegeven hebben, indien de berichten die wij uit de Kolonie kregen, niet zoo ongunstig waren. Nu hadden wij geen vooruitzicht daar.

Zoo zagen wij dat alles van aangezicht tot aangezicht. Men kan verstaan wat door ons hart daar te Vereeniging ging. Wij hoorden van elkeen hoe het in zijn district ging, en de één hing een donkerder tafereel dan de andere op. Wat konden wij doen? Wij moesten ons, hoe onoverkomelijk het ook scheen, aan ons lot onderwerpen, het Britsche Voorstel aannemen, en onze wapens neerleggen.

Het bitterste aan dit alles verbonden was de gedachte dat wij

onze Broeders in de Kaapkolonie, en in Natal, die hun lot met ons ingeworpen hadden in den steek zouden moeten laten. Dit heeft mij slapelooze nachten gekost. Wij konden, echter, niet anders dan wij deden. En nu dat het eenmaal uitgeloopen is zooals het is, kan het niet verwacht worden, dat de Kaapsche en Natalsche regeeringen, aangemoedigd door de Britsche Regeering, het weldra zullen inzien, dat het verreweg het beste is, te vergeven en de amnestie uit te breiden? Het is toch niet onredelijk dit van die Regeeringen te verwachten, als men er aan denkt dat, wat de kolonisten ook misdreven hebben, dat daaraan toegeschreven moet worden dat zij er toe gebracht werden door de banden des bloeds, waardoor zij aan ons verbonden zijn. Men kan het verstaan dat niets een mensch verder drijven kan dan bloed. Het hangt er van af, of de regeeringen der beide kolonies, dit inziende, een algemeene amnestie schenken, of er gewenschte vooruitgang in Zuid-Afrika zijn zal.

Op den avond van den 31sten Mei 1902 kwamen de leden der beide Regeeringen te Pretoria aan. Zij begaven zich dadelijk naar het huis van Lord Kitchener.

Daar vonden zij met Lord Kitchener ook Lord Milner.

Het vredesverdrag - het Britsche Voorstel, dat de Volksvertegenwoordigers aangenomen hadden - werd onderteekend.

Het was een onvergetelijke avond. Welk eene omwenteling vond daar, in den tijd van eenige minuten plaats! Aan wat daar gedaan werd zou geen verandering kunnen komen. Een besluit in een vergadering genomen zou nog in herziening kunnen genomen worden, maar een document door twee partijen, zóó geteekend, als het in dezen nacht gedaan werd, daarvan zou noch de één, noch de ander ontbonden kunnen worden.

Elk een van ons, die het document onderteekende gevoelde, dat hij verplicht was zoo te handelen. Het was bitter dat te moeten doen... maar niet zoo bitter was het, als toen de Volksvertegenwoordigers, vroeger op denzelfden dag, het besluit namen, dat het document geteekend zou worden. Daar was het waar het meest geleden werd!

Op den 2den Juni 1902 vertrokken de volksvertegenwoordigers van Vereeniging, elkeen om naar zijn eigen commando te gaan, om de droevige tijding van het verlies van de dierbare onafhanke-

lijkheid aan de dappere en standvastige burgers mede te deelen - om hen ook voortebereiden, op de door ons bestelde datums en plaatsen de wapens te gaan afleggen.

Ik vertrok van Pretoria op den 3den Juni, met Gen. Elliot die met mij zou gaan om op verschillende middenpunten de wapens van de burgers te ontvangen.

Den 5den Juni legde het eerste commando de wapens neder, nabij Vredefort. Wat was dit een onbeschrijfelijk oogenblik voor mij en elken burger, onze onschatbare onafhankelijkheid zoo te moeten prijsgeven.

Lezer, ik heb menigmaal bij het sterfbed en bij de ter aarde bestelling gestaan van die mij het naast aan het hart lagen: vader, moeder, broeder, vriend, vriendin - maar wat ik toen ondervond komt niet in vergelijking met wat ik nu ondervond, waar ik de begrafenis van mijn volk aanschouwde.

Op den 7den Juni kwam ik te Reitz, waar de commando's van Vrede, Harrismith, Heilbron en Bethlehem de wapens nederlegden. Zou ik nu moeten voortgaan en van commando tot commando de foltering moeten verduren van het aanschouwen van de nederlegging der wapens? Neen! dat zou voor mij te veel geweest zijn. Ik besloot in het vervolg naar de andere commando's te gaan, de burgers met de toedrag van alles bekend te stellen, duidelijk te maken waarom men, hoe ongewenscht ook het vredesvoorstel was, het toch moest aannemen, en dan mij te verwijderen, vóór de mannen de wapens aan Gen. Elliot gaven. Overal vond ik ontevredenheid, en onbeschrijfelijke neerslachtigheid, tot dat, op den 16den Juni, de burgers van de Generaals Nieuwouwdt en Brand de laatste wapens aflegden.

Het volk berustte in zijn lot! Wij hoopten dat de macht die overwonnen had, waaronder wij nu met dwang gebracht werden, en die wij door de nederlegging van onze wapens, als onze Regeering aangenomen hadden, ons tot zich, door hare omzichtige behandeling trekken zou.

Een laatste woord tot mijn volk:

Laat ons onze nieuwe Regeering getrouw zijn. Laat ons dit zijn tot ons eigen behoud. Laat ons dit zijn, zooals het een volk betaamt, dat gedaan heeft wat wij gedaan hebben.

Aanhangsel.

1°. Correspondentie.

2°. Notulen.

I.
Correspondentie.

Correspondentie.

Brief[1)]
van den Staatssecretaris der Zuid-Afrikaansche Republiek aan den Britschen Agent, te Pretoria.

Ministerie van Buitenlandsche Zaken,
Pretoria 9 October, 1899.

Mijnheer, - De regeering van de Zuid-Afrikaansche Republiek voelt zich gedrongen de regeering van Hare Majesteit de Koningin van Groot-Brittannië en Ierland nogmaals te verwijzen naar de Londensche Conventie van 1884, gesloten tusschen deze Republiek en het Vereenigd Koninkrijk, welke in Artikel XIV zekere met name genoemde rechten verzekert aan de blanke bevolking van deze Republiek, te weten: 'Alle niet-inboorlingen, welke zich gedragen naar de Wetten der Zuid-Afrikaansche Republiek, (a) zullen volle vrijheid hebben, met hun gezinnen te komen, te reizen of te verblijven in elk gedeelte van de Zuid-Afrikaansche Republiek; (b) zullen gerechtigd zijn huizen, fabrieken, pakhuizen, winkels en erven te huren of in eigendom te hebben; (c) mogen hun zaken drijven hetzij in persoon of door middel van alle agenten, welke het hun goeddunkt te gebruiken; (d) zullen aan geen andere algemeene plaatselijke belastingen - wat betreft hun persoon of eigendommen, of hun handel of nijverheid - onderworpen zijn, dan aan die, welke zijn of zullen worden opgelegd aan de burgers van de genoemde Republiek.' Onze Regeering wenscht verder op te merken, dat de bovengenoemde de eenige rechten zijn, welke Harer Majesteits Regeering in de bovengenoemde Conventie voor de Uitlanders-bevolking van deze Republiek heeft bedongen, en dat alleen schending van die rechten aan die Regeering recht kon geven tot diplomatiek

1) Zoogenoemd Ultimatum van den Transvaal.

vertoogen of interventie; terwijl verder de regeling van alle andere vragen betreffende de positie of de rechten van de Uitlanders-bevolking onder de genoemde Conventie overgedragen is aan de Regeering en de Volksvertegenwoordiging van de Zuid-Afrikaansche Republiek. Onder de vraagstukken wier regeling uitsluitend valt onder de bevoegdheid van de Regeering en den Volksraad behooren ook die van het stemrecht en de vertegenwoordiging in deze Republiek. Ofschoon derhalve het uitsluitend recht van dat stemrecht en die vertegenwoordiging onbetwistbaar is, heeft onze Regeering toch goedgevonden op vriendschappelijke wijze over het stemrecht en de vertegenwoordiging met Harer Majesteits Regeering te beraadslagen, zonder evenwel eenig recht daartoe van de zijde van Harer Majesteits Regeering te erkennen. Onze Regeering heeft ook, bij de samenstelling van de bestaande Stemrecht-wet en het Besluit betreffende de vertegenwoordiging, voortdurend deze vriendschappelijke beraadslagingen voor oogen gehouden. Van de zijde van Harer Majesteits Regeering echter heeft de vriendschappelijke aard van deze beraadslagingen plaats gemaakt voor een meer en meer dreigenden toon; en de gemoederen van het volk van deze Republiek en van geheel Zuid-Afrika zijn in beroering gebracht, en een toestand van buitengewone spanning is geschapen, waar Harer Majesteits Regeering zich niet langer wilde neerleggen bij de Wetgeving betreffende het stemrecht en het Besluit betreffende de vertegenwoordiging in deze Republiek, en ten slotte, in Uw nota van den 25sten September 1899, alle vriendschappelijke gedachtenwisseling over dit onderwerp afbrak, te kennen gevende dat zij er nu toe moest overgaan haar eigen voorstellen voor een afdoende regeling te formuleeren. Onze Regeering kan in genoemde kennisgeving van Harer Majesteits Regeering niets anders zien dan een nieuwe schending van de Londensche Conventie van 1884, welke aan Harer Majesteits Regeering niet het recht voorbehoudt tot een eenzijdige regeling van een vraagstuk, dat uitsluitend tot de binnenlandsche zaken van onze Regeering behoort en reeds door haar geregeld is.

Op grond van den gespannen toestand en het daaruit voortvloeiend belangrijk verlies voor en de onderbreking van zaken in 't algemeen, welke veroorzaakt werden door de briefwisseling over het stemrecht en de vertegenwoordiging in deze Republiek, heeft Harer Majesteits Regeering onlangs aangedrongen op een spoedige

regeling en ten slotte, door Uwe tusschenkomst, aangedrongen op een antwoord - binnen acht en veertig uren (later eenigszins gewijzigd) - op Uw nota van den 12den September, beantwoord door de nota van onze Regeering, van den 15den September, en op de nota van den 25sten September 1899; waarop andere vriendschappelijke onderhandelingen werden afgebroken en onze Regeering de kennisgeving ontving, dat het voorstel voor een afdoende regeling binnenkort gedaan zou worden; maar, ofschoon deze belofte nog eens herhaald werd, heeft tot nu toe geen zoodanig voorstel onze Regeering bereikt. Reeds, toen de vriendschappelijke briefwisseling nog werd voortgezet, werd een groote vermeerdering van troepen, door Harer Majesteits Regeering voorbereid, welke troepen in de nabijheid der grenzen van onze Republiek werden opgesteld. Achtslaande op gebeurtenissen in de geschiedenis onzer Republiek, welke het niet noodzakelijk is hier in herinnering te brengen, voelde onze Regeering zich genoopt, die krijgsmacht in de nabijheid der grenzen te beschouwen als een bedreiging van de onafhankelijkheid der Zuid-Afrikaansche Republiek, daar zij niet bewust was, welke omstandigheden de aanwezigheid van zulk een krijgsmacht in Zuid-Afrika en in de nabijheid van haar grenzen konden wettigen.

In antwoord op een desbetreffende vraag, gericht aan Zijne Excellentie den Hoogen Commissaris gewerd onzer Regeering tot haar groote verbazing de bedekte aantijging, dat van de zijde der Republiek een aanval op Harer Majesteits Koloniën werd voorbereid, en tevens een geheimzinnige toespeling op aanstaande mogelijkheden, waardoor zij versterkt werd in haar vermoeden, dat de onafhankelijkheid van onze Republiek bedreigd werd.

Als maatregel van verdediging was zij daarom genoodzaakt een gedeelte van de Burgers der Republiek naar de grenzen te zenden, om zoo noodig, tegenstand te bieden aan dergelijke mogelijkheden. Harer Majesteits onwettig ingrijpen in de binnenlandsche zaken van onze Republiek, in strijd met de Conventie van Londen van 1884, veroorzaakt door de buitengewone versterking van troepen in de nabijheid der grenzen der Republiek, heeft aldus een onduldbaren toestand in 't leven geroepen, waaraan onze Regeering zich - in het belang niet alleen van onze Republiek, maar ook van geheel Zuid-Afrika - verplicht gevoelt zoo spoedig mogelijk een eind te maken, en zich geroepen en verplicht gevoelt, ernstig en met nadruk

aan te dringen op een onmiddellijke beëindiging van dezen staat van zaken, en aan aan Harer Majesteits Regeering te vragen, haar de verzekering te geven:

(a) Dat alle punten van onderling verschil geregeld zullen worden langs den vriendschappelijken weg van scheidsgerecht, of welke andere vriendschappelijke weg overeengekomen mag worden door onze Regeering en die van Hare Majesteit.

(b) Dat de troepen op de grenzen van de Republiek onmiddellijk zullen worden teruggetrokken.

(c) Dat alle troepen-versterkingen, welke na den 1sten Juni 1899 in Zuid-Afrika zijn aangekomen, binnen een passenden tijd, met onze Regeering overeen te komen, zullen worden verwijderd, met wederkeerige verzekering en waarborg van de zijde onzer Regeering, dat geen aanval op of vijandelijkheden tegen eenig deel der bezittingen van de Britsche Regeering door de Republiek zullen worden ondernomen, gedurende de verdere onderhandelingen binnen een later door de Regeeringen overeen te komen tijdperk. Onze Regeering zal in overeenstemming daarmede bereid zijn de gewapende Burgers van de Republiek van de grenzen terug te trekken.

(d) Dat Harer Majesteits troepen, welke nu in volle zee zijn, in geen enkele haven van Zuid-Afrika zullen worden aan land gezet.

Onze Regeering moet aandringen op een onmiddellijk en toestemmend antwoord op deze vier vragen, en verzoekt Harer Majesteits Regeering dringend, een antwoord in dien geest te geven vóór of op Woensdag 11 October 1899, vóór 5 uur 's namiddags. Zij wenscht hier verder bij te voegen, dat in geval, tegen haar verwachting, binnen dien termijn geen bevredigend antwoord door haar ontvangen wordt, zij tot haar diep leedwezen verplicht zal wezen de handelingen van de Regeering van Hare Majesteit te beschouwen als een formeele oorlogsverklaring, voor de gevolgen waarvan zij zich niet verantwoordelijk zal beschouwen, en dat, in geval verdere troepenbewegingen binnen genoemden tijd plaats hebben in de richting van onze grenzen, onze Regeering gedwongen zal zijn óók dat als een formeele oorlogsverklaring te beschouwen.

Ik heb de eer te zijn enz.,

F.W. REITZ.

Staatssecretaris.

Telegrammen van den Heer Chamberlain.

Van
den Heer Chamberlain aan den Hoogen Commissaris, Sir Alfred Milner.
(Verzonden 7.30 n.m., 10 October 1899.)
Telegram.
10 October no. 7.
De Britsche Agent moet, wanneer hij het antwoord op de eischen van de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek overhandigt, zeggen, dat - daar die Regeering in haar missive verklaard heeft, een weigering om haar eischen in te willigen als een formeele oorlogsverklaring te zullen beschouwen - hij de opdracht heeft gekregen zijn paspoort te vragen.

Van
den Heer Chamberlain aan den Hoogen Commissaris, Sir Alfred Milner.
(Verzonden 10.45 n.m., 10 October 1899.)
Telegram.
10 October. No. 8.
De Regeering van Hare Majesteit heeft met diep leedwezen de besliste eischen van de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek, vervat in Uw telegram van 9 October No. 3, ontvangen. Gij zult de Regeering van de Zuid-Afrikaansche Republiek als antwoord wel willen mededeelen, dat de voorwaarden, gesteld door de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek, van dien aard zijn, dat de Regeering van Hare Majesteit het onmogelijk oordeelt ze te overwegen.

Correspondentie tusschen de beide Presidenten en Lord Salisbury.

Van de Staats-Presidenten van de Zuid-Afrikaansche Republiek en den Oranje-Vrijstaat aan Z.E. Lord Salisbury, te Londen.

Bloemfontein, 5 Maart 1900.
Het bloed en de tranen van de duizenden, die door dezen oorlog geleden hebben, en het vooruitizcht van al het zedelijke en stoffelijke verderf, dat Zuid-Afrika nu dreigt, maken het voor beide oor-

logvoerenden noodig, zich kalm en als voor het aangezicht van den Drieëenigen God, af te vragen: waar zij om vechten en of beider doel al deze vreeselijke ellende en verwoesting rechtvaardigt?

Uit dien hoofde en met het oog op de beweringen van verschillende Engelsche staatslieden, dat de oorlog begonnen is en gevoerd wordt met het bepaalde doel, Hr. Ms. gezag in Zuid-Afrika te ondermijnen, en een van Hr. Ms. Regeering onafhankelijk bestuur in geheel Zuid-Afrika in te stellen, achten wij het onzen plicht, plechtig te verklaren, dat deze oorlog alléén begonnen is als een maatregel van verdediging tot vrijwaring van de bedreigde onafhankelijkheid der Zuid-Afrikaansche Republiek, en alléén voortgezet wordt om de onbetwistbare onafhankelijkheid van beide Republieken als souvereine internationale Staten te verzekeren, en te handhaven; en de verzekering te erlangen, dat die onderdanen van H.M., die met ons aan dezen oorlog deelgenomen hebben, niet het minste leed zal wedervaren aan lijf of bezit. Op deze voorwaarden en op deze voorwaarden alléén, verlangen wij, nu gelijk in het verleden, den vrede in Zuid-Afrika hersteld te zien en een einde gemaakt aan het kwaad dat nu over Zuid-Afrika heerscht, terwijl er, indien Hr. Ms. Regeering besloten is de onafhankelijkheid der Republieken te vernietigen, ons en ons volk niets overblijft dan op den ingeslagen weg tot het einde toe te volharden, in weerwil van de overweldigende overmacht van het Britsche rijk, vertrouwende dat God, die het onuitbluschbaar vuur der vrijheidsliefde in het hart van ons en onze vaderen heeft gelegd, ons niet verlaten zal, maar Zijn werk in ons en onze nazaten zal vervullen.

Wij hebben geaarzeld deze verklaring eerder voor Uwe Excellentie af te leggen, omdat wij vreesden, dat, zoolang het voordeel aldoor aan onze zijde was en onze legermacht verdedigende stellingen ver in de Britsche koloniën bezet hield, een zoodanige verklaring het eergevoel van het Engelsche volk zou kwetsen; maar, nu het prestige van het Britsche rijk door het gevangen nemen van een onzer legers geacht mag worden hersteld te zijn, en nu wij daardoor gedwongen zijn geworden andere stellingen, welke onze legers bezet hielden, prijs te geven, is dat bezwaar opgeheven. Wij kunnen nu niet langer aarzelen, Uwe Regeering en Uw volk tegenover de geheele beschaafde wereld duidelijk te zeggen, waarom wij vechten en op welke voorwaarden wij bereid zijn den vrede te herstellen.

Van Lord Salisbury aan H.E. de Staats-Presidenten van de Zuid-Afrikaansche Republiek en den Oranje-Vrijstaat.

Telegram.

Londen, 11 Maart 1900.

Ik heb de eer, de ontvangst te erkennen van het telegram van UEdelen, d.d. 5 Maart, uit Bloemfontein, waarvan de strekking hoofdzakelijk is te vragen, of Hr. Ms. regeering de 'onbetwistbare onafhankelijkheid' van de Z.A. Republiek en den Oranje-Vrijstaat als 'souvereine internationale Staten' wil erkennen, en aan te bieden om op die voorwaarden den oorlog te eindigen.

In het begin van October 1.1. heerschte er vrede tusschen de Koningin en de twee Republieken onder de Conventies, welke toen golden. Er was een discussie gevoerd gedurende enkele maanden tusschen Hr. Ms. regeering en de Z.A. Republiek, waarvan het doel was, herstel voor zéér ernstige grieven, waaronder Engelsche ingezetenen in de Z.A. Republiek leden, te verkrijgen. In den loop van deze onderhandelingen had de Z.A. Republiek, bij weten van Hr. Ms. regeering, aanzienlijke wapeningen getroffen, en de laatste had dientengevolge stappen gedaan om te zorgen voor daarmede overeenkomende versterkingen van de Engelsche garnizoenen van Kaapstad en Natal. Geen inbreuk op de rechten, door de Conventies gewaarborgd, had er tot dusver van Engelsche zijde plaats gehad. Plotseling verklaarde de Z.A. Republiek, na twee dagen te voren een beleedigend ultimatum uitgevaardigd te hebben, den oorlog aan Hare Majesteit, en de Oranje-Vrijstaat, met wien in het geheel niet van gedachten was gewisseld, deed een gelijken stap. Onmiddellijk werd een inval gedaan in Hr. Ms. gebied door de twee Republieken; het beleg werd geslagen om drie steden binnen de Britsche grens; een groot gedeelte van de twee koloniën werd afgeloopen met groote vernietiging van eigendom en leven, en de Republieken maakten er aanspraak op, de bewoners van Hr. Ms. gebied te behandelen alsof dit gebied ingelijfd ware bij een dezer Staten. In voorziening van deze handelingen had Transvaal vele jaren lang op enorme schaal een militairen voorraad opgestapeld, die alléén bestemd kon zijn om gebruikt te worden tegen Engeland.

UEd. maken eenige opmerkingen van negatieven aard over de oogmerken waarmede deze toerustingen werden gemaakt. Ik acht het niet noodig de kwesties te bespreken, die gij opgeworpen hebt. Maar het gevolg van die toerustingen, met groote geheimzinnigheid bewerkstelligd, is geweest, dat het Britsch rijk gedwongen werd, een inval het hoofd te bieden, die het rijk een kostbaren oorlog en het verlies van duizenden kostbare levens bezorgd heeft. Deze groote ramp is de straf geweest, die Groot-Brittannië ondergaat, omdat het in de laatste jaren berust heeft in het bestaan van de twee Republieken.

Met het oog op het gebruik, dat de beide Republieken gemaakt hebben van de positie hun geschonken, en de rampen, welke hun ongeprovoceerde aanval over Hr. Ms. gebied heeft gebracht, kan Hr. Ms. regeering op UEd.'s telegram slechts antwoorden met te zeggen, dat zij niet bereid is, in de onafhankelijkheid van de Z.A. Republiek of van den Oranje-Vrijstaat toe te stemmen.

II.
Notulen.

Notulen van de vergadering van speciale Volksvertegenwoordigers te Vereeniging, Zuid-Afrikaansche Republiek, op den 15den Mei 1900 en volgende dagen.

Vooraf komen de twee Regeeringen bijeen te half-twaalf ure.

Tegenwoordig zijn:

Voor de Zuid-Afrikaansche Republiek: Wd. President S.W. Burger, F.W. Reitz, Com. Gen. L. Botha, de heeren J.C. Krogh, L.J. Meyer en Wd. Staatsprocureur L.J. Jacobsz.

Voor den Oranje Vrijstaat: Staatspresident M.T. Steyn, Rechter J.B.M. Hertzog, Wd. Staatssecretaris W.J.C. Brebner, Hoofdcom. C.R. de Wet en de heer C.H. Olivier.

Het eerste dat gesproken wordt is de vorm van den eed, die door de afgevaardigden zal moeten afgelegd worden, en men besluit dat die zijn zal als volgt:

Eed van speciale afgevaardigden.

Wij, ondergeteekenden, zweren plechtiglijk, dat wij, als speciale Volksvertegenwoordigers, ons Volk en Land en Regeering getrouw zullen zijn en dienen, en onze plichten naarstiglijk zullen betrachten, met de noodige geheimhouding daaraan verbonden, alles zooals betaamt getrouwe burgers en vertegenwoordigers van het volk.

Zoo waarlijk helpe ons God Almachtig!

De vraag wordt nu besproken, of de volksvertegenwoordigers het recht hebben om, naar bevind van zaken, te besluiten over de Onafhankelijkheid, afgezien van de bepaalde opdracht van het volk op de vergaderingen. Op de vergaderingen door sommigen der Hoofd-

officieren gehouden, kregen de afgevaardigden niets meer dan een bepaalde opdracht, met betrekking tot wat de wil van het volk was. Op andere vergaderingen werd aan de afgevaardigden volmacht gegeven om tot een eindbeslissing te komen.

Na over deze zaak heel wat gesproken te hebben, werd besloten ze voor de volksvertegenwoordigers zelven te leggen.

De volgende volksvertegenwoordigers verschijnen nu in de tent, en leggen den eed af.

Voor de Zuid-Afrikaansche Republiek:

1 H.A. Alberts, Vechtgeneraal, Heidelberg.
2 J.J. Alberts, Com. vertegenwd. van Standerton en Wakkerstroom.
3 J.F. de Beer, Com. Bloemhof.
4 C.F. Beijers, Asst. Com. Gen. Waterberg.
5 C. Birkenstock, Burger, Vrijheid.
6 H.J. Bosman, Wd. Landr. Wakkerstroom.
7 Christ. Botha, Asst. Com. Gen., Swazieland en Staatsartillerie.
8 B.H. Breijtenbach, Veldcor., Utrecht.
9 C.J. Brits, Vechtgeneraal, Standerton.
10 J.G. Cilliers, Vechtgeneraal, Lichtenburg.
11 J. de Clercq, Burger, Middelburg.
12 T.A. Dönges, V.C., Dorp Middelburg en Regeeringswacht.
13 H.S. Grobler, Com. Bethal.
14 J.L. Grobler, Burger, Carolina.
15 J.N.H. Grobler, Vechtgeneraal, Ermelo.
16 B.J. van Heerden, Veldcor. Rustenburg.
17 J.F. Jordaan, Com. Vrijheid.
18 J. Kemp, Vechtgeneraal, Krugersdorp.
19 P.J. Liebenberg, Vechtgeneraal, Potchefstroom.
20 C.H. Muller, Vechtgeneraal, Boksburg.
21 J.F. Naudé, Burger, Pretoria en los commando bij Gen. Kemp.
22 D.J.E. Opperman, Veldcor., Pretoria.
23 B.J. Roos, Veldcor. Piet Retief.
24 P.D. Roux, Veldcor., Marico.

25 D.J. Schoeman, Com. Lijdenburg.
26 T.C. Stoffberg, Wd. Landr., Zoutpansberg.
27 S.P. du Toit, Vechtgeneraal, Wolmaransstad.
28 P.L. Uijs, Com., Pretoria.
29 P.R. Viljoen, Burger, Heidelberg.
30 W.J. Viljoen, Com., Witwatersrand.

Voor den Oranje Vrijstaat:

1. C.C.F. Badenhorst, Asst. Hoofdcom., Boshoff, Hoopstad, West Bloemfontein, Winburg, Kroonstad.
2. A.J. Bester, Com. Bethlehem.
3. A.J. Bester, Com. Bloemfontein.
4. L.P.H. Botha, Com. Harrismith.
5. G.A. Brand, Asst. Hoofdcom. Bethulie, Rouxville, Caledonrivier, Wepener en Oost deel Bloemfontein.
6. H.J. Brouwer, Com. Bethlehem.
7. D.H. van Coller, Com. Heilbron.
8. F.R. Cronjé, Com., Winburg.
9. D.F.H. Flemming, Com. Hoopstad.
10. C.C. Froneman, Asst. Hoofdcom. Winburg en Ladybrand.
11. F.J.W.J. Hattingh, Asst. Hoofdcom. Oost. deel Kroonstad, en district Heilbron.
12. J.A.M. Hertzog, Com. Philippolis.
13. J.N. Jacobs, Com., Boshoff.
14. F.P. Jacobsz, Com. Harrismith.
15. A.J. de Kock, Com., Vrede.
16. J.J. Koen, Com., Ladybrand.
17. H.J. Kritzinger, Veldcor., Kroonstad.
18. F.E. Mentz, Com., Heilbron.
19. J.A.P. van der Merwe, Com., Heilbron.
20. C.A. van Niekerk, Com., Kroonstad.
21. H. van Niekerk, Com. President, Lager.
22. J.J. van Niekerk, Com., Frieksberg.
23. T.K. Nieuwouwdt, Asst. Hoofdcom. Fauresmith, Philippolis, Jaoobsdal en gedeelte Bloemfontein.
24. H.P.J. Pretorius, Com., Jacobsdal.
25. A.M. Prinsloo, Asst. Hoofdcom., Bethlehem en Ficksburg.
26. L.J. Rautenbach, Com., Bethlehem.

27. F.J. Rheeder, Com., Rouxville.
28. A. Ross, Com., Vrede.
29. P.W. de Vos, Com., Kroonstad.
30. W.J. Wessels, Asst. Hoofdcom., Harrismith en Vrede.

De vergadering gaat nu over tot het kiezen van een Voorzitter. De volgenden worden voorgesteld: J. de Clercq, C.F. Beijers, C.C. Froneman, W.J. Wessels en G.A. Brand.

Met gesloten stembriefjes wordt uit dit vijftal Generaal C.F. Beijers gekozen. Hij neemt den voorzitterstoel in en vraagt Ds. Kestell in het gebed voor te gaan.

Wd. President S.W. Burger verklaart nu de vergadering voor wettig geconstitueerd, en daarna spreekt de Voorzitter een gepast woord. De vergadering wordt verdaagd tot 3 uur.

De vergadering komt weer bijeen en de Voorzitter vraagt Wd. Pres. Burger de zaak toe te lichten. De Wd. President neemt daarop het woord, en heet allen welkom. Hij betreurt het dat er afwezig zijn sommigen, die anders zeker tegenwoordig zouden zijn geweest. Maar de oorlog heeft zijn slachtoffers geëischt, en velen, die bij ons hoog aangeschreven stonden, waren gesneuveld of gevangen genomen of waren, helaas! ontrouw geworden.

Toch is er een aantal dat het tot heden staande gebleven volk, als vertegenwoordigers dient.

Wij zijn, dus ging de President voort, tot den voet des bergs gekomen, die wij beklimmen moeten, en alles hangt nu van de volksvertegenwoordigers af. Wij mogen het niet ontkennen, dat de toestand hachelijk is, en dat wij een duistere toekomst te gemoet zien. Veel zullen wij er over moeten spreken. De gevoelens zullen uiteenloopend zijn. Daarom is het noodzakelijk dat wij elkander verdragen en niet bevreesd zijn onze gevoelens ruiterlijk uit te spreken.

Hierna gaat de Wd. President er toe over om te zeggen wat aanleiding heeft gegeven tot deze samenkomst. Hij wijst op de correspondentie tusschen Nederland en Engeland. Een kopie van deze correspondentie was door Lord Kitchener aan de Regeeringen der beide Republieken gezonden, en de Regeering der Z.A.R., die dezelve het eerst ontving, meende dat men de gelegenheid te baat moest nemen, en verzocht Lord Kitchener haar in staat te stellen

de Regeering van den O.V.S. te ontmoeten met het doel om met haar te overwegen de wenschelijkheid van aan Engeland een vredesvoorstel te doen. Men kwam bijeen, besprak de zaak en onderhandelde met Lord Kitchener en Lord Milner. Uit hetgeen aldus verricht werd, sproot de brief met aangehechte correspondentie, tusschen de Regeeringen der beide Republieken, en de Britsche Regeering, welke aan de commando's verzonden werd. Wij gevoelden, zoo ging Wd. President Burger voort, dat wij geen macht hadden om over de onafhankelijkheid te beslissen, dat het alleen in onze bevoegdhied was termen van vrede, met behoud der onafhankelijkheid, te maken. Over de onafhankelijkheid kon het volk alleen beslissen. Daarom zijt gij hier, en de Regeeringen moeten nu van u hooren, wat het volk zegt. Gij zult bemerkt hebben, dat de Engelsche regeering aan het idée van onze onafhankelijkheid niet denken wil, dat zij zelfs verwonderd is dat er daarvan nog bij ons sprake zijn kan.

Welnu, gij moet nu verslag doen van den toestand des lands en den toestand van onze vrouwen en kinderen. Gij moet nu bepalen of wij, na al de opofferingen door ons gedaan, nog tot verdere opoffering bereid zijn. Het zal zwaar zijn, na alles wat ten offer gebracht is, onze onafhankelijkheid op te geven, maar in eene zaak waarin ons hart tot in het diepste aangeroerd wordt, moeten wij niet vergeten het verstand te raadplegen. Wij moeten onszelven afvragen of wij aanschouwen moeten, dat ons volk uitgeroeid zal worden en zonder verhaal gansch ten gronde gaan? De Regeeringen zullen niets doen buiten het volk, maar gij zult moeten overwegen wat het best is om onder de omstandigheden te doen. Als gij, b.v., tot de overtuiging komt, dat wij ons laatste middel beproefd hebben, zal het dan recht zijn om nog voort te gaan? Zullen wij dan nog aanhouden totdat wij allen gevangen, verbannen of in ons graf zijn? Elkeen spreke zijn gevoelen ruiterlijk uit, en een ieder hebbe respect voor het gevoelen van den ander. Wat mij betreft, ik deins nog niet terug; maar ik wil weten wat het volk zegt. Hier moet ik op een moeilijkheid wijzen. Sommigen uwer hebben definitieve opdrachten van het volk gekregen, waarvan gij schijnbaar meent niet te mogen afwijken. Anderen hebben volmacht ontvangen om naar bevind van zaken te handelen. Nu, ik geloof, dat dit geen kwestie behoeft uit te maken. Laat dit geene verdeeldheid onder ons brengen. Wij moeten hier eensgezind zijn. Indien wij hier één zijn, dan is het

volk ook één. Zijn wij hier verdeeld, wat zal dan het volk niet zijn?

Een brief, vijf maanden geleden door de Deputatie in Europa geschreven, en die door iemand veilig doorgebracht was, wordt nu gelezen. Het houdt niet veel in, en beweert dat onze zaak toen in Europa beter stond dan ooit te voren.

De Voorzitter verzoekt nu den Com. Gen. L. Botha om de vergadering toe te spreken. Hij zegt, dat hij eerst wil weten of het niet een onoverkomelijk bezwaar tot de samenwerking der afgevaardigden is, dat eenigen bepaalde opdrachten hebben van de burgers, die zij vertegenwoordigen, terwijl anderen volmacht hebben naar eigen oordeel te handelen.

Hierop antwoordt Rechter Hertzog, dat het een juridisch beginsel is, dat een afgevaardigde niet beschouwd kan worden bloot een agent of mondstuk van zijne constituenten te zijn, maar dat hij, inderdaad, in zaken van publieken aard, een gevolmachtigde is, die het recht heeft, wat ook zijn opdracht moge zijn, naar het beste van zijne overtuiging te handelen.

Hiermede stemt Staatsprocureur Smuts overeen. De Com. Gen. is hiermede tevreden. Ook schijnt de vergadering dit te zijn, want niemand spreekt er verder over.

Com. Gen. Botha doet nu verslag: In de distrikten Vrijheid en Utrecht is het voorraad mielies zoo klein, dat men geen langen tijd er op kan teeren; maar is er nog tamelijk veel slachtvee. In het distrikt Wakkerstroom is er kwalijk voor ééne mand graan in voorraad. Twee andere distrikten (door hem genoemd) hebben nog voor twee of drie maanden slachtvee genoeg. In Ermelo, W. en N.W. van de Blokhuizen, Bethal, Standerton en Middelburg is er nog graan voor ééne maand. De Heidelberg en Pretoria commando's hebben, op het oogenblik, geen graan om van te leven. Nabij Boksburg is het eenige graan de oude koppen mielies van het voorleden jaar, terwijl er geen vee is van eenige soort. Toen hij daar was hadden de commando's drie dagen lang geen vleesch gehad. Van Vereeniging tot Ermelo zijn er slechts 36 bokken, dat is al. In Wakkerstroom-distrikt is er nog wat slachtvee.

De paarden van de commando's zijn doorgaans zwak. De Burgers zijn zwaar door den vijand geteisterd geweest, en daarom konden zij met de paarden geen lange afstanden maken. De Kafferkwestie wordt hoe langer hoe ernstiger. Te Vrijheid is er een

Kaffer-commando, dat reeds verscheidene uitvallen gedaan heeft. De houding der Kaffers oefent een kwaden invloed uit op den geest der burgers. De vrouwen verkeeren in een allertreurigsten toestand, omdat de blokhuizen het land doorkruisen. Dikwijls moesten de commando's wijken dóór de lijnen, en de vrouwen alleen achterlaten. Als de burgers dan later terugkeerden, vonden zij somtijds dat de vrouwen verplicht waren hare huizen te verlaten, en in sommige gevallen, dat zij op de allergruwelijkste wijze waren aangerand, op zoo een gruwelijke wijze als hij nog nooit van gehoord had.

Sprekende over de getalsterkte, zegt hij, dat er in geheel Transvaal 10,816 man waren, waarvan 3,296 geene paarden hadden. De vijand heeft in den zomer vele burgers gevangen, en sedert Juni 1901 zijn de commando's met 6,084 verminderd. Deze zijn gevangen genomen, of gesneuveld, of hebben de wapens neêrgelegd.

Het getal huisgezinnen bedraagt 2,640.

Alles in een enkel woord samenvattende, eindigt de Com. Gen. met te zeggen, dat de grootste moeilijkheden in betrekking tot de vraagstukken aangaande kost en paarden, en de treurige toestand onzer vrouwen bestonden.

Hoofd-Com. de Wet zegt, dat hij het aan de afgevaardigden, die officieren zijn, zal overlaten verslag te doen. Zij komen van heinde en ver, en weten wat de toestand van zaken is. Hij kan echter dit mededeelen, dat het getal burgers, in den O.V.S., 6.100 is, waarin ongeveer 400 niet dienstplichtig zijn. De Basuto's zijn ons zoo goedgezind als ooit te voren.

Asst. Com. Gen. De la Rey weet niet wat eigenlijk zijne taak is. Ook hij denkt, dat het de zaak van de afgevaardigden is om verslag te doen. Hij kan echter dit zeggen, dat alles schaarsch is in zijne afdeelingen. Maar dit was het geval een jaar te voren (Hoor! Hoor!!). Als de burger geen kost heeft, moet hij het gaan halen.

Generaal Beyers (Waterberg) zegt, dat hij kort zal zijn. In Zoutpansberg heeft men nog genoeg voedsel. Men ruilt en koopt van de Kaffers. In Waterberg zijn de Kaffers tusschen bast en boom, niet tegen en niet voor ons. In Zoutpansberg zijn zij opstandig, maar, daar er geene samenwerking onder hun bestaat, zijn zij niet te vreezen, en het is altijd mogelijk een opstand onder hen te dempen. Benevens dit ontstaan er moeilijkheden door paarden-ziekte en koorts. Wat graan betreft, er is in zijn distrikten genoeg voedsel

voor geheel Transvaal en den Oranje Vrijstaat, maar de Engelschen zijn begonnen de mielies op te koopen tegen 10 sh. per zak.

Generaal Muller (Boksburg) doet verslag, dat in zijne afdeeling de burgers nooit honger geleden hebben. Hij kan nog een paar maanden uithouden, door van vele Kaffers voedsel te krijgen. De Kaffers zijn wel soms opstandig, maar dit baart geene bezorgdheid. Hij denkt, dat hij het nog tot het einde des winters kan uithouden.

Generaal Froneman (Ladybrand) zegt, dat hij niet klagen kan, wat betreft den toestand in zijne afdeelingen, namelijk, Winburg en Ladybrand. Er zijn nog 80 huisgezinnen, maar men heeft genoeg om in de behoefte van allen voorziening te maken. De Kaffers zijn vreedzaam en welgezind. Zij doen den burgers groote diensten door voor hen in Basutoland kleederen te koopen. Hij ziet kans om nog ruim één jaar aan te houden.

Generaal Hattingh (Kroonstad) spreekt over één gedeelte van Kroonstad. Er zijn nog volop schapen en runderen. Gezaaide is er voor een jaar. Een ander gedeelte van Kroonstad is uitgeput, maar daar wordt men uit Bethlehem voorzien.

Generaal Badenhorst (Boshoff) zegt, dat hij over de districten Boshoff, gedeelte van Winburg en Bloemfontein, west van den spoorweg, spreken kan. Er is genoeg vee. Als zijn commando's daaruit leven moesten, dan kan men nog jaren aanhouden. Hij heeft onlangs 1500 beesten buitgemaakt. Hij kan andere districten helpen. Graan is niet zoo volop als in het vorige jaar, maar men kan nog zooveel winnen, dat men zelf andere helpen kan.

Generaal Nieuwouwdt (Fauresmith) deelt mede, dat zijne afdeeling, Fauresmith, geheel verwoest is. In de laatste zeven maanden had men niets en toch leefde men. Wanneer men niets heeft, komt men toch ook klaar. Men heeft nog heelwat koren, voor nog één jaar genoeg. Er zijn drie vrouwen in zijne afdeeling.

Generaal Prinsloo (Bethlehem) verklaart, dat hij zondigen zou, indien hij zou zeggen, dat er geen kost in zijne afdeeling is. De vijand is, vooral in den laatsten tijd, keer op keer in zijne districten ingedrongen. Er is slachtvee en koren en men kon andere districten helpen. De blokhuizen zijn een groote hinder. Eén van zijne commandanten heeft een groote voorraad mielies (130 zakken) in den grond begraven gevonden.

Generaal Brand (Bethulie) spreekt over het Z.W. deel van den O.V.S. alwaar hij bevel voert. Er zijn gedeelten in zijne afdeeling die totaal verwoest zijn. Alles is weggevoerd. Er is geen schaap over gebleven. Men is dagen lang zonder vleesch geweest. Maar hij maakte buit, en kan nog een jaar uitkomen.

Generaal Wessels (Harrismith) maakt gewag van de groote kralen die bijna onophoudelijk door de districten van Harrismith en Vrede getrokken zijn. Het is hem een wonder dat er nog schapen en beesten en graan is. Er is nog genoeg. Maar al was ook alles genomen, ziet hij nog kans om proviand te krijgen.

Com. C.A. van Niekerk (Kroonstad) zegt, dat indien er één deel des lands is, dat uitgeput is, dan is het dat gedeelte alwaar hij bevel voert, namelijk Hoopstad en een deel van Kroonstad. En toch, gedurende een tijdperk van meer dan een jaar is er voedsel geweest. Hij heeft ook laten zaaien. Er was geen vee, maar hij heeft 1000 schapen en 52 beesten buitgemaakt.

Comd. van der Merwe, (Heilbron) spreekt in denzelfden geest als Comd. C.A. van Niekerk.

Generaal Smuts neemt nu het woord, en begint met te zeggen, dat zijn expeditie naar de Kaap Kolonie eene vrucht was van den raad, dien men in Juli 1901 van de Deputatie ontvangen had, namelijk, om vol te houden. Er was tijding in de Z.A.R. gekomen, dat het in de Kaap Kolonie gunstig gesteld was. Op grond, derhalve, van dit een en ander werd het aan Generaal De la Rey opgedragen naar de Kaap Kolonie te gaan, en de zaken aldaar op zich te nemen. Maar later achtte men het beter, daar hij kwalijk in de westelijke deelen van Transvaal kon gemist worden, dat hij niet zou gaan. Daarop nam hij (Gen. Smuts) het op zich en trok de Oranjerivier met 200 man over. Hij had een zware tocht. Hij doorkruiste de Kaap Kolonie, ging af tot bij Grahamstad, vandaar naar Graaff Reinet en weder naar de kust. Toen trok hij op tot waar hij thans werkzaam is. Hij had al de Commando's aangetroffen, en zag dat er gevaar bestond van wanorde. Daarom nam hij ze allen onder zijn bevel. Hij vond er 1500 man. Gedurende zijne tochten werd Com. Lotter met 100 man gevangen genomen, zoodat er 1400 man overbleef. Het getal is sedert verdubbeld, en nu heeft men 2600 man in de K. Kolonie onder de wapenen. Dezen zijn werkzaam in 20 commando's. Benevens deze is er eene af-

deeling werkzaam in Griqualand West, onder Generaal de Villiers, en eene in Bechuanaland onder Commandant van der Merwe. Zij tellen 700 man.

Overgaande tot de algemeene vraag: Welke hulp kunnen wij van de Kaap Kolonie verwachten? zegt Gen. Smuts, dat er geen algemeene opstand zal zijn. De rapporten, welke dit als mogelijk voorstelden waren overdreven. Er zijn te groote moeilijkheden in den weg om een algemeenen opstand mogelijk te maken. Ten eerste is het de paarden-kwestie. In de Kaap Kolonie is het gebrek aan paarden even groot als, misschien nog grooter dan in de Republieken. Ten tweede is het ontzettend zwaar voor een Kolonist om op te staan, als hij er aan denkt, dat hij niet alleen een voetganger zal moeten zijn, maar dat hij ook als hij gevangen wordt, een zware straf zal moeten ondergaan. Verder is de schaarschte van gras iets dat zeer tegenwerkt. Men moet in de Kaap Kolonie de paarden voeren, en dit is bijna onmogelijk, daar de Engelschen het zaaien verboden hebben. Men had wel een contra-proclamatie uitgevaardigd, maar dat had niet geholpen. Hij is van gevoelen, dat de kleine commando's hun best hadden gedaan. De vraag rees nu op, of commando's uit de Republieken naar de K. Kolonie konden gaan? Is aldaar opening voor hen? Ja, er is opening, maar de moeilijkheid is, hoe men daar komen zal?

Dit een en ander heeft hem tot de gevolgtrekking gebracht, dat er in de K. Kolonie geen algemeene opstand zijn kan. Wat het voortzetten van den oorlog en wat dies meer zij betreft, dat zal meer van de Republieken dan van de Kaap Kolonie afhangen.

De vergadering werd verdaagd tot 8 uur 's avonds.

Op den bepaalden tijd komt men weêr bijeen.

Com. Uijs, (Pretoria, Noord) zegt, dat in het district Pretoria, ten Noorden van den Delagoabaai spoorweg, er nog vee voor een geruimen tijd is. Graan echter was er niet genoeg voor een halve maand. De Kaffers, behalve die onder Matello, waren vijandig. Er waren niet voldoende paarden voor de Commando's, want men telde 153 ruiters en 128 voetgangers. In de afdeeling, Onderwijk Middelburg, waren er 26 ruiters en 38 voetgangers.

Comd. Grobler (Bethal) verhaalt hoe men, in zijn district, den geheelen zomer geen rust heeft gehad. Hij moest onlangs door

een Kraal breken, waar hij met 153 doorkwam, terwijl 63 in den slag bleven. Het district Bethal is verwoest van het eene einde tot het andere. Hij heeft geen voedsel voor zijne commando's en zit met 300 familieleden. De toestand der families was ernstig. Vrouwen zijn door Kaffers geschonden geworden.

Generaal Chris Botha, (Swazieland) doet verslag van den toestand van het Swazieland-Commando. Men heeft, wat voedsel betreft, bijna niets voor handen. Men leeft op wat men per gunst van de Kaffers krijgt. Er is geen vrouw meer. Zijn commando van 113 man bevindt zich nog te Piet-Retief. Er is geen graan. Men moet van kafferkraal tot kafferkraal gaan om voedsel, en dat eischt geld. Maar niettegenstaande leeft men nog. Hij heeft de Transvaal twee en een half jaar geholpen, en nu, daar hij verneemt dat er daar kost is, zal hij den O.V.S. twee en een half jaar gaan helpen.

Generaal Brits (Standerton) zegt, dat hij voor nog twee maanden kost heeft, maar geen vee. Bij hem zijn er 65 families. Het is zwaar die te voorzien van het noodige. De toestand is zeer kritiek.

De Heer Birkenstock (Vrijheid) spreekt als volgt: Ik zal het één en ander breedvoeriger aanstippen wat mijn district betreft, dan de Com. Generaal dit in zijn algemeen overzicht deed. In Vrijheid werd men gedurende de laatste 6 tot 8 maanden door groote troepenmachten geteisterd. Het district is volkomen verwoest. De tegenwoordigheid van families baart de grootste moeilijkheid. De Engelschen wilden in den laatsten tijd de huisgezinnen, die door den honger gedreven naar hen de toevlucht namen, niet ontvangen. Ook was er altijd gevaar van kaffers, die bepaald vijandig tegenover ons stonden. Paarden zijn schaarsch, en graan evenzoo. Maar toch zal er, wat het graan betreft, uitkomst zijn, als namelijk, de vijand niet wéér komt. Een kaffer-commando heeft onlangs één morgen, vóór het aanbreken van den dag, een boeren-commando aangevallen, en uit 70 man werden 56 gedood. Ik gevoel, dat het mijn plicht is dit hier bekend te stellen.

Comd. Alberts (Pretoria en Middelburg) zegt, dat het nu twaalf maanden is, dat men in zijn district geen rust heeft gehad. In het laatste jaar werd er in het geheel niet geploegd en gezaaid. Een commando kan aldaar niet meer bestaan. Driemaal is hij in een kraal geweest, maar was gelukkig telkens uitgekomen. Slacht-

vee is er niet. Uit den O.V.S. had hij van Com. Ross slachtvee gekregen. Zijne paarden zijn in een allerellendigste toestand.

Landdrost Bosman (Wakkerstroom) deelt mede hoe het in het district van Wakkerstroom is gesteld. Voor alles, behalve vleesch, is men van de kaffers afhankelijk. Men ruilt van de kaffers mielies voor vleesch. Maar er was dit jaar bijna geen mielies, en wat er was is erg vernield door den vijand. Men zou met de mielies nog twee maanden kunnen uitkomen, en daaruit moeten ook de families onderhouden worden. Ook het vee is aan het opraken. Paarden zijn schaarsch, en, die er zijn, zoo zwak dat men ze geen veertien dagen tegen den vijand gebruiken kan. Het zal misschien noodig worden dat de commando's het district verlaten, en dan ontstaat de groote vraag: Wat zal van de families worden?

De Heer de Clercq (Middelburg) begint met te zeggen. dat het hem spijt, dat hij niet, gelijk sommige leden der vergadering, een rooskleurig verslag kan doen. Het gedeelte van Middelburg, dat hij vertegenwoordigt, is geheel uitgeput. Er is nog graan, maar slechts voor een heel korten tijd. Slachtvee is er heelemaal niet. Met de paarden, die er zijn, kan niet gewerkt worden. Zij zijn te zwak om mede te ontkomen, als het noodig wordt voor den vijand te wijken. De toestand der burgers is ontmoedigend. Moeten zij het distrikt verlaten, dan bestaat er twijfel of zij de plaats hunner bestemming zullen kunnen bereiken, omdat de paarden zoo slecht zijn. Er zijn slechts 100 uit 500 nog op de been. Ook zijn er nog 50 huisgezinnen, met wie het treurig is gesteld. Het district zal verlaten moeten worden, en dan komt de vraag: Wat wordt van die huisgezinnen? Zelfs nu worden zij karig verzorgd. De vrouwen wilden te voet naar de Engelschen gaan, maar hij heeft haar geraden te wachten totdat de uitslag van deze onderhandelingen bekend zal zijn.

Com. David Schoeman (Lijdenburg) zegt, dat er nog onlangs 800 beesten in zijn district waren. Zij zijn echter alle weggevoerd. Graan is er niet... Vecht men langer, wat zal er dan van de vrouwen worden?

Comdt. Opperman (Pretoria, Zuid) doet verslag aangaande het district Pretoria, ten zuiden van het spoor. Zijne aanmerkingen komen overeen met die van Com. Alberts. (Zie vorige bldz.)

Generaal Liebenberg (Potchefstroom) neemt het woord

en spreekt over de commando's van Potchefstroom onder zijn bevel. In de laatste acht of negen maanden zijn de blokhuizen in zijn district gekomen. Hij had eene opening van twee uur te paard, waar hij bestaan kon. Er was tamelijk gezaaid, maar het gezaaide viel onlangs in handen des vijands. Het graan is heelemaal verwoest - verbrand en vertrapt door de paarden. Er zijn nog 93 huisgezinnen. Op de lijn tusschen Lichtenburg en Potchefstroom zijn er vrouwen van den O.V.S., die in allertreurigsten toestand verkeeren en die bijna vergaan zijn van ellende. Zij hebben gezegd, dat, als het niet beter werd, zij naar Klerksdorp te voet zouden gaan. Hij heeft haar geraden te wachten tot na den afloop der onderhandelingen. Hij heeft nog 400 bereden manschappen onder zich, benevens 100 voetgangers. Hij zal een tijdje kunnen uithouden, maar dan moet hij uitkomst zoeken.

Generaal du Toit (Wolmaranstad) zegt, dat eetwaren schaarsch zijn. Er zijn 500 families. De paarden zijn wel zwak, maar hij kan nog, met een draai, zich uit een moeilijkheid redden. Zijne commando's zijn klein - 450 ruiters. Het vee is in goede conditie, maar het graan schaarsch.

Com. de Beer (Bloemhof) deelt mede, dat bij hem nog 444 ruiters en 165 voetgangers zijn. Graan is niet volop, ook niet vee, maar Bloemhof had nooit veel vee. De families hebben tot hiertoe geen gebrek te lijden gehad. Hij kan nog een jaar uithouden.

Generaal Kemp rapporteert, dat hij onder zich heeft Krugersdorp, Rustenburg en gedeelten van Pretoria en Johannesburg. Men kan niet meer zaaien in het distrikt van Krugersdorp, en het meerendeel van 't vee is afgenomen. Toch is er geen gebrek. Dit behoort, trouwens, niet te zijn als hij een groote commissariaat heeft van waar hij is tot aan Zoutpansberg waar Gen. Beijers bevel voert. Hij neemt wat hij noodig heeft van de kaffers, - maar het is niet hun eigendom: hij neemt slechts terug wat den burgers toekomt. Hij kan nog twee jaren aanhouden.

Hoofd-Com. de Wet vraagt daarop: Waarom kunnen de oostelijke deelen van de Transvaal niet doen zoo als Gen. Kemp en het hunne van de kaffers nemen?

De Com. Generaal geeft ten antwoord, dat het onderscheid daarin bestaat, dat de kaffers in de oostelijke deelen in verbond met de Engelschen zijn. Ook hebben zij alles wat zij buit

gemaakt hebben, aan de Engelschen gegeven, en die hebben het verkocht. Als vee dan daar genomen wordt, zou het 't vee van de kaffers zelven zijn. Bovendien zijn de Zulu's een ander soort kaffer dan die met welke Generaal Kemp te doen heeft. Ook Generaal C. Botha zegt, dat er van de burgers geen beest onder de kaffers in de oostelijke deelen is.

De heer J.L. Grobler (Carolina) rapporteert: Er is nog altijd vee en graan in zijn district geweest; maar de Engelschen hebben het beste gedeelte van het gezaaide door blokhuizen afgesloten. Het nieuwe gezaaide zal goed te staan komen, als niets gebeurt. Maar de kaffers zijn ons kwaadgezind. Men kan nog zeven of acht maanden volhouden, indien er niets gebeurt. Er zijn nog 300 paarden, maar zij zijn zwak, en er zijn meer burgers dan paarden.

De Heer J.F. Naudé (Pretoria) zegt, dat hij afgevaardigde is voor een deel van Pretoria en het los commando onder Gen. Kemp. Men zaait en oogst op den gewonen tijd. Gelukkig zijn er geene vrouwen en kinderen in zijn ressort. De commando's hebben geen groot voorraad vee, maar toch is er geen nood.

De vergadering wordt met gebed gesloten, en verdaagt tot den volgenden morgen.

Vrijdag, 16 Mei 1902.

Men komt bijeen iets over 9 uur. De vergadering wordt met gebed geopend. De correspondentie, die de twee Regeeringen aan de Burgers hadden gericht, om op de vergaderingen gelezen te worden, wordt nu gelezen. Daarna wordt de vraag besproken of de vergadering aan Lord Kitchener niet verzoeken zou in communicatie met de Deputatie in Europa gesteld te worden. Hierover wordt vóór en tegen gesproken en men besluit zulks niet te doen.

Gen. Froneman, gesecondeerd door Com. Flemming stelt nu voor: ‘Aan de Regeeringen worde opgedragen Z.M. den Koning van Engeland en H.M. de Koningin der Nederlanden door bemiddeling van Lord Kitchener te bedanken voor hunne bemoeiïngen in verband met de aanknooping van vredesonderhandelingen, blijkens de correspondentie tusschen gemelde Regeeringen

gewisseld, en het leedwezen dezer Vergadering uit te drukken, dat Zijner Majesteits Regeering het voorstel van Hare Majesteits Regeering niet heeft aangenomen, om onze vertegenwoordigers in Europa, die nog steeds ons volle vertrouwen genieten, in gelegenheid te stellen naar de Republieken te komen; en tevens, dat Lord Kitchener een dergelijk verzoek ook van onze Regeering heeft geweigerd.'

Dit voorstel draagt de goedkeuring der vergadering weg, terwijl een dergelijk voorstel van H.J. Bosman, gesecondeerd door J.H. Grobler verworpen wordt.

Men gaat nu over om de voorgelezen correspondentie te bespreken.

De Heer P.R. Viljoen acht de zaak eene zeer ernstige. 'De plaats waarop gij staat is heilig grond.' Dit, zegt hij, kan van ons land ook gezegd worden. Het land, waarop wij staan kan wel beschouwd worden als heilig grond, benat met bloed en tranen van de vaderen en ook van zoovelen in den tegenwoordigen strijd. De gedachte is vreeslijk, dat wij dit land zullen moeten afgeven. Maar de zaak moet men in het aangezicht zien. Het is duidelijk gebleken, dat er districten zijn, die verlaten moeten worden. De vijand wil ons op een paar plaatsen bij elkander drijven, om aldus in de gelegenheid gesteld te worden zijne machten op ons te conoentreeren. Volgens hetgeen er gerapporteerd is schijnt het nog betrekkelijk goed te gaan in den O.V.S. Het is anders in de Transvaal gesteld. Daar is het zeer donker. Het schijnt hem toe, dat men trachten moet aan den oorlog een einde te maken. Was er kans de onafhankelijkheid te behouden, dan zou men nog kunnen voortgaan en men zou het bitterste lijden nog willen ondergaan. Maar de vraag is, of er nog eenig vooruitzicht bestaat om die onafhankelijkheid te behouden. Wij weten niets van hoe het in Europa gesteld is. Het rapport van de Deputatie, dat aan de vergadering voorgelezen is, is zes maanden oud. Als er iets ten gunste van ons was, dan zouden wij het toch sedert dien tijd te weten gekomen zijn. Het is duidelijk, dat wij trachten moeten op eervolle wijze vrede te verkrijgen. Maar hoe? Wij moeten nog blijven trachten de onafhankelijkheid te behouden. Daartoe zou het goed zijn, dat wij aan de Regeeringen opdroegen, nog eens te hooren wat de Engelsche Regeering geven zal, indien wij onze onafhankelijkheid laten varen. Dit is noodig vóór wij tot een eindbeslissing komen. Hij ziet geen kans den oorlog voort te

zetten. Het is hem bitter zoo te moeten spreken, maar hij gevoelt dat dit zijn plicht is.

De Heer de Clercq spreekt over de groote moeilijkheden, die er zijn. De vraag is, of men al dan niet den oorlog moet voortzetten. Het is noodig op de toekomst te zien. Men moet zichzelven afvragen, wat het gevolg zijn zal van het voortzetten van den oorlog, of het gevolg als men dien staakt. Hij wijst er op dat ongeveer 15,000 onzer tegen 250,000 van den vijand stonden dat voedsel en paarden schaarsch zijn, en dat er andere moeilijkheden in den weg staan. Dit een en ander maakt het onmogelijk den oorlog voort te zetten. Men moet hem aantoonen, dat het voortzetten van den oorlog ons in staat zal stellen onze onafhankelijkheid te behouden, dan is hij bereid tot verdere opoffering. Kan men dat niet doen, en moeten wij aanhouden tot allen gevangen of gedood zijn, welk een treurig einde zal dat niet zijn? Hij meent dat de verstandigste weg is, om te redden wat gered kan worden. Wij moeten ons volksbestaan niet prijs geven. Wie weet wat er nog voor ons beschoren is. Als wij verder uitgeroeid worden, dan zouden wij, als volk, ophouden te bestaan. Is het recht om een volk, dat gestreden heeft zooals het afrikaansche volk heeft gedaan, aan zulk een lot prijs te geven?

Com. Rheeder (Rouxville) stemt toe, dat de tijd donker is, maar er zijn toch lichtstralen. Indien wij onze onafhankelijkheid laten varen, waar is er dan een lichtstraal te zien? Er is gevraagd: Zullen wij aanhouden totdat wij vernietigd zijn? Maar hij vraagt: Zullen wij niet aanhouden totdat wij verlost zijn? Dit is ook een alternatief. Onze onafhankelijkheid, die moeten wij behouden. Die moet voorop gaan, en daarna moet men over termen onderhandelen. Men moet vechten tot men dood, gevangen of verlost is.

Generaal Kemp gevoelt den ernst der zaak. Er is geen twijfel aan, dat de toekomst in zekere mate donker is. Maar toen de oorlog begon, was dit ook het geval. Wij moeten voortgaan. Als men denkt aan wat de oorlog ons heeft gekost - hoeveel bloed er gestort is - dan kan de zaak niet worden opgegeven. Wat hemzelve betreft, hij wil voortgaan totdat hij dood of verlost is. Men moet niet op de donkere zijde alleen zien. In sommige districten is het voedsel wel schaarsch, maar overal kan men nog kost vinden. De districten, waar de honger dreigt, moeten verlaten worden. Er wordt op gewezen, dat zoovelen reeds gevangen en gedood zijn. Dit geeft

hem des te meer moed. Juist omdat de zaak reeds zooveel heeft gekost, durven wij haar niet opgeven. Is men eens overwonnen, dan is het met het afrikaansche volk gedaan, dan is alle kans tot herleving voorbij. Waarom zullen wij niet op God blijven vertrouwen? Wij hebben geen reden om God, die ons tot op dit oogenblik geholpen heeft, te wantrouwen.

Veldcor. Breijtenbach (Utrecht) keurt alle grootspraak af. Men moet elkander verdragen. Hij heeft opdracht van de burgers, die hij vertegenwoordigt, en die opdracht is dat hij na den afloop dezer beraadslagingen zal moeten aantoonen dat de oorlog voortgezet kan worden. Kan hij dit doen dan zal Utrecht aanhouden. Kan hij dat niet doen, dan zal Utrecht niet meer vechten. En nu, zegt hij, kan hij dit niet doen! Er zijn 10 districten in de Transvaal, die niet meer kunnen voortgaan. Moeten die nu in den steek gelaten worden? Wij moeten niet ons hart alleen, maar ook ons verstand raadplegen. En wat zegt hem zijn verstand? Dit: Wij kunnen den oorlog niet voortzetten. Besluit men derhalve den oorlog voort te zetten, dan moet zulks gedaan worden zoo als in het begin. Maar dat kan niet. Men beroept zich op God, doch men kan in Gods raad niet ingaan. Toch kunnen wij eenigszins verstaan wat God op ons gebed heeft geantwoord. Wij zijn met den Mauser en het gebed den oorlog begonnen. En wat is Gods antwoord op dat gebed?......... Wij moeten ons verstand gebruiken. Gaan wij voort, dan zullen wij ons volksbestaan den nekslag geven. Wij hebben gehoord, dat er 10 districten zijn, die niet kunnen aanhouden. Moeten wij zeggen: Wij zullen voortgaan, en die districten aan zichzelven overlaten? Neen! Wij moeten redden wat wij redden kunnen.

Generaal Liebenberg vereenigt zich met wat door de heeren Viljoen en de Clercq is gezegd. De toekomst is donker. Men moet, ja, op God vertrouwen, maar toch ook zijn verstand gebruiken. Hem werd opgedragen zooveel mogelijk de onafhankelijkheid te behouden, maar, zoo dit onmogelijk blijkt te zijn, dan te trachten vrede te verkrijgen op de beste termen.

Com. Uijs zegt: ‘Broeders! wij staan voor eene zeer ernstige zaak’. Hij wijst er op, dat indien de strijd wordt voortgezet, hij zijn district zal moeten verlaten, en dan zullen de huisgezinnen daarin aan de genade der kaffers overgelaten zijn. Hij ziet kans de

bereden manschappen te redden, maar niet de vrouwen en kinderen; en het is de vraag of al de ruiters hem zullen volgen. De zaak is gewichtig. Het rust niet meer op de Regeeringen, maar wel op de afgevaardigden om daarover te beslissen. Nog nooit heeft hij een dag als deze beleefd, waarop hij tot zulk een groote taak geroepen wordt. Het is de tijd niet om te critiseeren. Men moet elkaar verdragen, niet verdenken. De Bijbel is aangehaald; maar, als men dit doet, dan moest men ook denken aan dien tekst, waarin gesproken wordt van den koning, die berekent of hij machtig is met 10,000 te ontmoeten dengene, die met 20,000 tegen hem komt. Ook is het de vraag, wat met onze weduwen en weezen moet gedaan worden. Wat zal van hen worden, als wij tot geene termen komen, en aldus hunne natuurlijke beschermers niet meer blijven? Ach! wij moeten toch onze oogen opendoen en zien, dat Gods hand tegen ons is uitgestrekt, en wij moeten niet verder voortgaan weduwen en weezen te maken.

Een brief van Generaal Malan, uit de Kaapkolonie, wordt nu gelezen, en ook een van Generaal Kritzinger. Generaal Malan doet verslag van zijne werkzaamheden, en Generaal Kritzinger geeft den raad, dat men den oorlog moet staken.

Hierna neemt Generaal du Toit het woord, en zegt, dat de zaak zoo gewichtvol is, dat men bijna niet weet hoe er over te spreken. Wij moeten elkander verdragen. Wij zijn hier als verantwoordelijke personen. Hij vertegenwoordigt een deel van het volk, dat zwaar geleden heeft, en het werd hem opgedragen de onafhankelijkheid te behouden, maar, indien dat niet kan geschieden, dan moet hij doen wat hij kan. De toestand in zijne afdeeling is wel niet zoo slecht, dat men verplicht is op te geven, maar hij moet ook den toestand in andere districten in aanmerking nemen. Wij moeten ons wachten voor verdeeldheid. Wat hij wil zeggen is dit: Indien wij den oorlog niet kunnen voortzetten, dan moeten wij zien wat wij krijgen kunnen. Daarom is het vooral noodig, dat er onder ons geene verdeeldheid kome. Wij moeten bij elkander staan. Wat hemzelve betreft, hij zal met de vergadering samengaan, indien zij zou besluiten den oorlog voort te zetten, of een ander weg in te slaan. Men moet toezien, dat de zaak niet afspringt.

Staatssecretaris Reitz neemt het woord en zegt, dat men weet wat de Regeeringen gedaan hebben. De vraag is nu: Wat

kan er meer gedaan worden? Is er nog iets, behalve wat de Regeeringen gedaan hebben, dat nog gedaan kan worden. Hij meent van ja! Daar is Witwatersrand, Swazieland, ons buitenlandsche politiek. Die kunnen opgegeven worden. Men kan ook toestemmen in het protectoraat van Engeland. Frankrijk heeft Elzas en Lotharingen afgegeven. Wij kunnen de goudvelden afgeven. Wat hebben wij aan de goudvelden gehad? Heeft het geld, aldaar verkregen, ons iets goeds gebracht? Neen! Het heeft ons eer kwaad gedaan. De oorlog is door 't goud ontstaan. Het geld aldaar verkregen is ons tot nadeel geweest. Het zal ons dus tot voordeel zijn als wij de goudvelden afgeven. Wij zullen bevrijd zijn van de verantwoordelijkheid van een zeer lastig deel der bevolking onzes lands. Verder treedt de heer Reitz in bijzonderheden over Swazieland, het protectoraat van Engeland, en het afstaan van onze buitenlandsche politiek.

Generaal Muller (Boksburg) deelt het gevoelen van Staatssecretaris Reitz.

Veldcornet Roux (Marico) zegt, dat hij veel kan toegeven, maar de onafhankelijkheid wil hij behouden.

Landdrost Stofberg (Zoutpansberg) neemt 't woord: Van verdeeldheid moet er zelfs geen sprake zijn. Dit spreekt hij naar aanleiding van wat door Gen. du Toit is gezegd. Hij deelt aan de vergadering mede, dat uit Zoutpansberg hem is opgedragen de onafhankelijkheid niet prijs te geven, maar, als iets de Engelschen kon te vrede stellen, met behoud van onafhankelijkheid, dan kon hij veel toegeven van onzen kant. Sommige burgers zijn van zienswijze, dat de goudvelden voor een bepaalden tijd konden worden afgegeven, anderen wijzen er op dat het goud de oorzaak van den oorlog is. Hij stemt er meê in dat wij door het goud geleden hebben, en dat de goudvelden afgegeven kunnen worden. Wat toch is het goud voor ons geweest? Het heeft ons verrijkt, zal men zeggen. Ja, maar het is voor meer dan een struikelblok geweest. En is het nu niet beter een arm maar onafhankelijk volk te zijn, dan rijk maar onderworpen? Laat de goudvelden afgegeven worden. Wij zullen toch de markt behouden.

Com. Mentz (Heilbron) beroept zich op de verdraagzaamheid der vergadering. Hij vertegenwoordigt Heilbron. Het spijt hem dat hij niet zulk een rooskleurig verslag kan doen, als de andere

Vrijstaters. Zijn district is zeer geteisterd geworden door gedurig doortrekkende troepen des vijands, en de verwoesting is zeer groot. Zijn grootste moeilijkheid is de aanwezigheid van vele huisgezinnen. Er waren er nog 200. Hij heeft niet meer dan 80 burgers onder zich. Het is hem duidelijk, dat hij zijn district zal moeten verlaten, en wat zal er dan van die huisgezinnen worden? Hem is opgedragen de onafhankelijkheid niet prijs te geven. Maar, sedert de bijeenkomst zijner burgers, is meer dan de helft hunner gevangen genomen. De overigen hebben hem gezegd, dat hij voor de onafhankelijkheid doen moest wat hij kon, maar als die niet behouden kon worden, dan moest hij naar goedvinden handelen. Kan men nu de onafhankelijkheid behouden door een deel des lands af te geven dan behoort dit te geschieden. Hij herinnert zich, dat wijlen President Brand destijds aangaande de Diamantvelden gezegd heeft: ‘Geeft ze af. Gij zult daardoor meer winnen dan door ze te behouden.’ Hetzelfde kan ook hier waar zijn.

Com. Flemming (Hoopstad) deelt mede, dat zijn district ook tamelijk vernield is. Toch is er veel vee waarmede men uitgevlucht was. Er is geen reden waarom men zal opgeven, ook al was er geen vee. In zijn district kan men van het wild leven. De opdracht die hij van zijne burgers ontvangen had kwam hierop neêr: Men heeft bijna alles opgeofferd - betrekkingen, goed, bloed - en men kan de onafhankelijkheid ook niet opofferen. Doet men dit dan heeft men niets. Zoo heeft men gesproken, maar toen wist men niet hoe het in Transvaal gesteld was. Nu hij dit weet, is hij van gevoelen, dat men meêgaan kan met het denkbeeld van Staatssecretaris Reitz om een deel van ons grondgebied optegeven.

Waarn. Pres. Burger neemt het woord, en zegt, dat de vergadering besluiten moet een nieuw voorstel te doen, en zien wat het antwoord zal zijn. Wordt dat geweigerd, dan zou men staan waar men op het oogenblik is. Als er één is, die ernstig er over denkt wat het voor ons beteekent alles op te offeren, dan is hij het. Er is gezegd: ‘Wij moeten onze onafhankelijkheid hebben, anders zullen wij voortvechten’. Men meent dat men nog zes, acht, twaalf maanden aanhouden kan. Veronderstel dat wij nog één jaar volhouden, wat zullen wij er dan bij winnen? Wij zullen al zwakker en de vijand al sterker worden. Hij verklaart dat de oorlog niet kan voortgezet worden, en vraagt, wie met een rein geweten zeggen kan dat

de strijd met goed gevolg kan worden voortgezet. Hierop kan geantwoord worden, dat er misschien complicaties in Europa kunnen ontstaan. Maar dat is alles hoop zonder grond. Men kan ook zeggen, dat het toch wonderlijk is, dat wij tot op dit oogenblik zijn staande gebleven, en dat wij nog het recht hebben te spreken. Ja, het is wonderlijk. Maar moeten wij niet vragen: Zullen wij dat recht lang blijven behouden? - Men heeft gezegd: Tot den dood! Dat was mannelijk. Maar zegt men dit niet misschien uit eerzucht? Is het doel niet soms, dat het nageslacht daarvan spreken en vertellen zal hoe dapper deze en die gestreden heeft? Een ieder behoort zichzelven af te vragen, of hij het recht heeft het volk op te offeren aan zijn eerzucht. Het is iets anders wanneer men als een martelaar sterft. - Is het volk niet nu gekomen in het tijdperk zijner geschiedenis, waarin het leeren moet te bidden: 'Uw wil geschiede?' Dat gebed, wel beschouwd, is eigenlijk een geloofsgebed, en men moet zich niet inbeelden, dat men God dwingen kan zijn wil te doen, en dan zeggen, dat het geloof is. - Men vrage ook zichzelven af, wat er, bij volharding in den oorlog, en wanneer het laatste schot zal gevuurd zijn, van de vrouwen en kinderen en ballingen worden zal. Wij zullen dan het voorstel der Britsche Regeering verworpen hebben, en wat recht zullen wij hebben om voor die ongelukkigen intetreden? Neen! Het is Gods wil misschien, opdat de trotschheid in ons nedergestooten worde, dat wij, verdrukt door het Engelsche volk, gemaakt zullen worden, wat wij moeten zijn. Zijne zienswijze is deze: 1. Een behoorlijk vredesvoorstel te doen, waarin wij zooveel als mogelijk is afgeven. 2. Indien Engeland dat niet wil, dan moeten wij zien wat ons te doen staat. - Hij zegt dat men eindelijk letten moet op dit groote feit: Er zijn 10 districten in Transvaal, die verlaten moeten worden. Er zijn ook eenige in den O.V.S. Nu is het de opinie van rechtsgeleerden, dat, als men in een district blijft, kan het eigendom aldaar niet geconfisceerd worden; maar verlaat men zijn district, dan kan confiscatie plaats vinden. Het zal misdadig zijn indien wij zeggen: Kome wat wil, wij vechten voort totdat alles klaar en alles dood is.

Hierop wordt voorgesteld door G e n e r a a l K e m p , gesecondeerd door den heer J. Naudé: 'De vergadering besluit, ten einde de werkzaamheden te bespoedigen, van de orde af te wijken en de Weled. heeren Generaal J.C. Smuts en Rechter Hertzog tot eene

commissie aan te stellen, om in overleg met de twee staatspresidenten een concept voorstel op te trekken en morgen ochtend aan de vergadering voor te leggen'. Dit voorstel wordt aangenomen. De vergadering verdaagt.

's Avonds te 7.30 komt men weer bijeen.

Generaal Cilliers rapporteert, dat het in zijne afdeeling (Lichtenburg en Marico) zeer gunstig is gesteld. Men moet echter op andere afdeelingen letten. Zijne burgers hebben hem gezegd: Sta vast voor de onafhankelijkheid! Maar toen zij dat zeiden waren zij met den toestand van andere districten niet bekend. Wij moeten vragen in hoeverre die districten, met wie het slechter gesteld is, met ons kunnen medegaan. Andere districten zeggen, dat als men met den oorlog voortgaat, zij niet kunnen medegaan. Moeten wij dan niet vragen: Wat is het beste voor het volk in de toekomst? Moeten wij zeggen: Wij zullen voortgaan? Of zullen wij onzen vijand naderen en hem een voorstel doen? Men vraagt of wij gerechtvaardigd zijn met den oorlog voort te gaan en verdere opofferingen te doen. Er wordt geantwoord: Ja! Want wij hebben een God, op wien wij vertrouwd hebben van het begin, en zullen wij dan niet blijven vertrouwen? God heeft wonderen bij ons gedaan. En toch moest ik hooren, dat een broeder zeide: 'De hand van God is tegen ons.' - Het is bitter dit van een broeder te hooren. Ik, voor mij zeg dat wij voortgaan moeten. Maar wij moeten de andere broeders hooren, en als er dan een weg wordt aangewezen, waarop wij onze onafhankelijkheid eenigszins behouden kunnen, laat ons dan dien weg inslaan.

Generaal Froneman zegt, dat hij niet veel heeft mede te deelen. Hij wil alleen zeggen, oat het hem voorkomt alsof men te veel maakt van den toestand van zijne afdeeling. Het is aldaar niet zoo rooskleurig als men afgeleid heeft uit hetgeen daaromtrent is gezegd. Zijne afdeeling wil niets minder dan de onafhankelijkheid, en dat ongeschonden. De burgers aldaar willen niet heenstappen over het bloed, dat vergoten is. Zij willen volhouden totdat wij verlost zijn. Hij sympathiseert met die districten, waar het niet goed gaat. Wat hem krenkt is, dat men in twijfel trekt, dat God met ons is. Hij wil vragen: Wat heeft ons staande gehouden tot nu toe? Het is het geloof van hen, die zich hebben afgezonderd, God bid-

dende om den oorlog af te wenden, en toen zij zagen dat God dit niet wilde, maar den oorlog beschikte, op Hem hebben vertrouwd en dapper hebben gestreden. Nu moet hij zeggen: Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen. De vijand sneed alles van ons af, en toch hebben de twee kleine Republieken uitgehouden, en blijven volhouden. Is dat niet een wonder? Hij wil gaarne van Generaals Botha, de Wet en de la Rey een woord hooren. Zij zullen veel licht op de zaak werpen.

Com. Generaal Botha: Hij verblijdt zich, dat hij in de gelegenheid is gesteld zijne zienswijze mede te deelen. Verschil van gevoelen moet men overal verwachten, en daarom, wanneer iemand verschilt van dezulken, die meenen dat de oorlog voortgezet kan en moet worden, moet men dat niet toeschrijven aan moedeloosheid, zwakheid of lafhartigheid. Men moet erkennen dat het waarachtige feiten zijn, die tot het spreken nopen. Wanneer hij dan van deze en gene verschilt, dan is het omdat hij den juisten toestand des lands als een feit openbaar maakt. Dit is zijne plicht. Doet hij dat niet, dan zal men hem later kunnen beschuldigen van verzwegen te hebben, wat hij had moeten bekend stellen. Verschil van gevoelen behoort geene verdeeldheid te verwekken. Van tweedracht moet er geen sprake zijn. Men moet eensgezind zijn, al is er verschil van opinie.

De vraag is nu: Gaan wij, na een strijd van twee jaren, vooruit of achteruit? Zijne overtuiging, gegrond op correspondentie met zijne verschillende commando's en op hetgeen hier ter vergadering is gezegd, is, dat wij niet vooruit maar achteruit gaan. Niets is duidelijker dan dat wij in de laatste 6 maanden achteruit zijn gegaan, en dat de vijand beter dan ooit in staat is om tegen ons te strijden. Een jaar geleden was er geen blokhuis. Thans doorkruizen zij 't land, en maken het ons zeer lastig. Men kan ze des nachts voorbijtrekken, maar niet 's daags. Er is gevaar, dat vanwege deze blokhuizen dat al de commando's zullen opgevangen worden. Wat nu voedsel betreft, er is gezegd: Hier is kost en daar is kost. Maar de vraag is, hoe die te krijgen en van het eene district tot het andere te vervoeren. Buiten de grenzen der Staten is ook voedsel, maar het wordt al moeilijker dat in handen te krijgen. Het vee, b.v., dat te Ladysmith was is naar Estcourt weggevoerd. Voedsel kreeg men ook van kaffers, die ons bevriend zijn, maar het laat zich denken, dat dat niet aan-

houden kan. Uiteindelijk zal men verplicht wezen te zeggen: 'De honger drijft mij om vrede te maken.'

De p a a r d e n zijn zoo rondgedreven geworden, en hebben zoo zeer door gebrek aan voeder geleden, dat zij erg verzwakt zijn geworden. Ja, zoo zwak zijn zij, dat het moeilijk - bijna onmogelijk - is een verren afstand met hen af te leggen.

Wat de Kaapkolonie betreft, heeft hij altijd verstaan, dat de kolonisten opstaan zouden, maar men heeft van Gen. Smuts vernomen, dat er geen kans is tot een algemeenen opstand. Gen. Smuts heeft ook hem bezocht vóór men naar deze vergadering kwam. Hij heeft de paarden gezien en gezegd, dat het onmogelijk is met die paarden naar de Kaap Kolonie te gaan. Wij kunnen dus in de Kaap Kolonie niets meer doen. Onze zaak aldaar is op mislukking uitgeloopen. Het kon niet anders. Wij waren niet genoeg bij machte hulp aan de Kolonisten te geven, en de Kolonisten zelven zijn afgeschrikt geworden door de zware straffen, die gelegd werden op degenen, die opstonden. Velen dus, die ons aldaar welgezind waren, konden niet met ons medegaan.

Er is ook geen kans tot interventie in Europa. Geen Europeesche mogendheid is gereed ons te helpen. Dit kunnen wij merken, wanneer wij onze aandacht vestigen op de correspondentie tusschen Nederland en Engeland, die aanleiding heeft gegeven tot deze onderhandelingen. Daarin ziet men, dat de hollandsche minister zegt, dat de Deputatie geaccrediteerd is aan Holland a l l e e n , terwijl zij door beide Staten geaccrediteerd waren aan al de mogendheden van Europa. Waarom vernemen wij nu dat zij alleen in Holland geaccrediteerd stond? Het eenig antwoord is, dat zij geene vrijmoedigheid heeft gehad hare geloofsbrieven aan de andere mogendheden voor te leggen. Verder ziet men in de correspondentie, dat Engeland geene interventie van eenige vreemde mogendheid wil toelaten. Maar de waarheid is, dat geen mogendheid ons helpen wil. Toen de vrouwen gevangen genomen werden, dacht hij, dat dat tot interventie aanleiding zou geven, omdat het iets was, dat geheel buiten de gewone wijze van oorlogvoeren was. Maar niets werd gedaan. Men hoorde alleen, dat wij de sympathie der Europeesche volken hadden, en niets anders.

Hij gaat nu over tot iets anders, - iets, dat ons na aan het hart ligt, namelijk o n z e v r o u w e n . Besloot de vergadering om den

ooilog voort te zetten, dan moet zij voorziening maken voor de vrouwen, - de families, die aan allerlei gevaren zijn blootgesteld. De tegenwoordigheid der vrouwen heeft hem veel hoofd- en hartbrekens gegeven. Hij had getracht ze naar de dorpen te zenden, maar dit kon niet, omdat de Engelschen ze later niet ontvangen wilden. Toen is een andere gedachte bij hun opgekomen: zou hij niet eenige mannen de wapens doen nêerleggen en die met de vrouwen inzenden. Maar hij had daartoe de vrijmoedigheid niet, omdat de families meestal die waren van krijgsgevangenen, en de mannen in het commando bestonden haar niet van zoo nabij, dat zij hunne vrijheid voor haar zouden willen opgeven.

Men heeft gesproken van te vechten ‘tot het bittere einde’. Maar hij vraagt: Waar is het bittere einde? Is het bittere einde daar, waar elk een in zijn graf ligt, of verbannen is? Of is het bittere einde daar, waar het volk gestreden heeft totdat het dat niet meer kan? Wat hem persoonlijk betreft, hij kan nog aanhouden met den strijd. Zijn huisgezin is goed verzorgd. Ook heeft hij paarden. En, wat betreft zijne genegenheid, hij wil voortgaan. Maar hij doet zichzelven de vraag: Moet ik alleen op mijzelven zien? Moet ik niet in de eerste plaats op mijn volk acht geven? Hij had altoos gemeend, en meent nog, dat, alvorens men het volk ten gronde laat gaan, het plicht is te onderhandelen. Als wij tot 4,000 of 5,000 man verminderd zijn, zullen wij niet meer kunnen onderhandelen. Wij moeten de kans tot onderhandeling niet laten voorbijgaan. Wij zullen de kelk bitterder maken door zes, negen of twaalf maanden aan te houden, met te zeggen: ‘Wij zullen op God blijven vertrouwen en voortgaan.’ Wonderen kunnen gebeuren, maar het ligt niet in ons vermogen om te weten of God in ons geval een wonder zou werken. Wij weten niet wat Gods wil is. Als wij met den oorlog voortgaan en het zou later blijken, dat alles te vergeefs is geweest, zal de verantwoordelijkheid niet des te zwaarder zijn, wanneer wij gedurig zullen moeten hooren: Die is dood! en die is dood? De commando's zijn zoo zwak, en het land zoo uitgeput, dat, als een groot slag geleverd werd, waarin wij de nederlaag kregen, of als een groote overgave plaats vond, het dan dadelijk met ons gedaan zou zijn.

Er is een natuurlijke, een militaire reden, waarom wij zoo lang tegenstand konden bieden, deze, namelijk, dat wij zoo uit elkander

in alle districten der beide Republieken verspreid waren. Daardoor verdeelden wij de Engelsche machten ook. Maar vele districten moeten nu verlaten worden. Wij zullen daardoor op een kleinere oppervlakte moeten samenpakken en daardoor de Britsche macht in staat stellen zich te concentreeren.

Hij is overtuigd, dat ons volk gestreden heeft zoo als geen ander volk. Hij spreekt vergelijkender wijze. Zal het nu niet beklagenswaardig zijn, indien zulk een volk ten onder ging? Wij moeten ons volk redden. Als wij overtuigd zijn, dat wij niet meer met wapenen tegenstand kunnen bieden, dan is het onze plicht dit aan 't volk te zeggen. Door aan te houden zou het volk zeker te gronde gaan. Meer dan 20,000 vrouwen en kinderen zijn reeds in het laatste jaar in de kampen gestorven. Daarbenevens zijn er van ons eigen vleesch en bloed, die den vijand helpen om ons tot onzen ondergang te brengen. Als de oorlog wordt voortgezet, dan loopen wij gevaar, dat wij meer Afrikaners tegen ons zullen hebben, dan wij zelven in getal zijn.

Welke kansen hebben wij nu? Men wil de onafhankelijkheid behouden door een deel van het land af te geven. Als dat kan, dan moeten wij het doen. Wat Swazieland aangaat, dat land beteekent niet veel voor ons, en kan vrijelijk afgegeven worden. Ook de goudvelden, - die kanker van ons land - kunnen heengaan.

Wij moeten letten op het feit dat wij achteruitgaan. Het is noodig samentewerken, opdat men niet tot een lamlendig einde komt. Konden wij de onafhankelijkheid door zulke opofferingen behouden, goed! Maar gesteld eens, dat wij onze onafhankelijkheid moeten afgeven, dan moeten wij dat niet onvoorwaardelijk doen. Eene onvoorwaardelijke overgave zou goed zijn, als men alleen aan de voormannen dacht. Maar wij moeten denken aan de belangen van 't volk. Wij moeten dan zeggen: ‘Voor de voormannen vragen wij niets, maar wij stellen ons in de bresse voor het volk’. Verder is de vraag, wanneer alle hoop op onafhankelijkheid verloren is, of wij niet verantwoordelijk bestuur zouden kunnen krijgen en ook onze taal behouden. Op deze wijze zullen wij toch de hand boven ons volk houden. Verder vraagt de Commandant Generaal, of wij nu zullen werken, dan of wij wachten zullen totdat wij volkomen overweldigd zijn, en dan dertig jaren over ons laten heengaan voor wij weder op de been zullen komen?

Hij bespreekt nu verder de termen van het voorstel der Britsche Regeering, en wijst er op, dat er geen sprake kan zijn van onvoorwaardelijke overgave. Wij mogen niet zeggen, dat wij geene termen willen aannemen. Wij mogen niet zeggen: 'Doet met ons zoo als gij wilt.' Doen wij dat, dan zullen onze kinderen voor ons een gedurig protest zijn; dan zullen wij het recht niet hebben om voor onze vrouwen en kinderen te zorgen. Zij zullen aan vreemdelingen overgegeven zijn. Neen! Wij moeten trachten in zoodanige positie te komen, dat wij zelven voor hen zorgen kunnen. Het lot van ons land hangt af van de personen in deze tent. De Commandant Generaal eindigt met te zeggen: Het is mij eene bittere zaak geweest alzoo te spreken. Maar, indien het anders is, overtuige men mij. Men veroordeele mij niet.

Generaal De la Rey zegt, dat hij kort zal zijn en slechts op eenige punten wijzen. Wat betreft de districten, die onder hem staan, een ieder kan begrijpen, dat zijne burgers, vooral, na wat nog onlangs door hen werd gedaan, vast besloten zijn de onafhankelijkheid niet prijs te geven. Hij wijst op de laatste slagen door hem geleverd, en zegt, dat hij dit niet doet om te roemen, of om daarmede te kennen te geven, dat die overwinningen een bijzondere uitwerking, ons ten goede, op den vijand hebben gehad, dat daardoor een doorslag aan de zaak zou gegeven worden, maar hij noemt die, opdat niemand hem en zijne burgers kwalijk neme, wanneer zij vast staan op zulke vaste gronden. Doch sedert hij te Vereeniging aangekomen is, heeft hij van andere districten gehoord, waar het niet zoo goed is gesteld. Wat hem aangaat, hij kan het wapen niet afleggen. Het schijnt hem echter dat sommige deelen van ons land, door den honger gedreven, den strijd zullen moeten opgeven. Daarom is het goed, dat men hier rondborstig gesproken heeft, en niet heeft gezwegen, om dan toch, na de vergadering, heen te gaan en het wapen neêr te leggen. Aan interventie heeft hij nooit gedacht. Reeds vóór den oorlog had hij gezegd, dat daarvan niets komen zou. Hij zag, dat Zuid-Afrika in twee verdeeld was, namelijk, het deel dat aan Duitschland en het deel dat aan Engeland behoort. Als nu ook de Republieken er uit waren, en Engeland, behalve Duitschland, de eenige bezitter ware, dan zou Duitschland gewaarborgd zijn. Maar als de Republieken wonnen, zou Duitschland ook gevaar loopen. Waarom zou nu Duitschland

tusschen beide komen, ten gunste der Republieken, zoo dit tot zijn eigen nadeel strekken kon. Neen! Aan interventie behoeft men niet te denken.

Men spreekt van te vechten tot het bittere einde. Is dat bittere einde niet nu gekomen? Een ieder moet dat voor zichzelven beslissen. Men moet er aan denken, dat alles - vee en goed en geld, man en vrouw en kind - opgeofferd is. Men loopt naakt. Er zijn vrouwen, die niets dan velkleêren dragen. Is dit niet het bittere einde? Hij meent, dat de tijd gekomen is om te onderhandelen. Engeland zal nooit weer willen onderhandelen, indien wij deze gelegenheid laten voorbijgaan.

Hoe zullen wij onderhandelen? Hij weet niet wat te doen. Het hangt van de vergadering af. Krijgen wij niet, wat wij hebben willen... Hij zal, in elk geval, met de vergadering staan. Maar men handele verstandig. Er is iets door Com. Gen. Botha en Staatssecretaris Reitz gezegd, waarmede hij niet instemmen kan. Hij is er op tegen om aan te bieden de goudvelden af te geven, 1. omdat hij overtuigd is dat Engeland dat voorstel niet zal aannemen, want, deed het dat, dan zou het aan de geheele wereld blijken, dat Engeland om de goudvelden gevochten heeft; en 2. omdat wij dan een bron van inkomsten zouden weggeven, zonder welke wij de schade, door den oorlog veroorzaakt niet zouden kunnen betalen.

H o o f d c o m . D e W e t is van gevoelen, dat de hachelijkheid van den toestand in den O.V.S. even groot is als die in de Transvaal. Er zijn negen ditsricten in den O.V.S. die geheel geruineerd waren en door de burgers opgegeven, en toch later weêr zijn geoccupeerd. Wanneer hij nu verschilt van degenen, die meenen, dat wij den oorlog staken moeten, dan is het niet, omdat hij hun gevoelen niet respecteert. Neen, hij gelooft wat er gezegd is omtrent de algemeene ellende, maar men moet hem niet kwalijk nemen, wanneer hij er op wijst, dat in de correspondentie, van de Transvaal afkomstig, die de Engelschen te R e i t z in handen kregen, de toestanden ook min of meer in dezelfde kleuren geschilderd werden als nu. Maar, aannemende dat wat gezegd is waarheid is, dan nog wil de O.V.S. den oorlog niet opgeven. Hij wil rondborstig zijn en verklaren, dat deze oorlog feitelijk een Transvaalsche oorlog is. Dit echter maakt bij hem geen onderscheid. Voor hem bestond er nooit de scheiding der Vaal-rivier. Hij heeft gewerkt

voor de N a u w e r e V e r e e n i g i n g , en hij gevoelt de verplichting van het verbond, waardoor de twee staten aan elkander verbonden zijn. Het was dus ééne zaak.

Wat nu is de stemming onder de burgers in O.V.S.? Van de 6000 burgers, die vergaderingen bijwoonden, heeft hij de vergaderingen van 5000 geleid. Indien er ooit, als met donderende stem, een besluit genomen is, dan is het geschied toen die 5000 zeiden: 'H o u d a a n ! W i j h e b b e n a l l e s f e i l g e h a d , e n w i j h e b b e n h e t n u n o g .' Wat kan hij dan zeggen? Er is maar één weg open. Verkrijgen wij niet wat wij hebben willen, dan moeten wij zien wat wij zullen kunnen doen voor hen, die zichzelven niet redden kunnen. - Wat te doen, dat weet hij nog niet - maar met den oorlog moet men voortgaan. Laat ons denken, wat ons getal was, toen wij den oorlog begonnen zijn. Zestigduizend man, op het hoogst gerekend. En wij wisten, dat Engeland een staande leger had van 750,000 troepen. Nu heeft Engeland 250,000 daarvan (dus een derde) naar Afrika gezonden. De ondervinding heeft ons geleerd dat het niet meer dan een derde zenden kan. En wij? Wij hebben ook nog een derde van onze macht. Hij wil niet zeggen, dat hij niet gereed is iets af te geven: maar hij is er op tegen, dat een stuk land binnen ons grondgebied zal afgestaan worden. Hij wil geen engelsche kolonie midden in het land hebben. Engeland zou dan een vrijer invoer door ons land hebben. Men zegt, dat de goudvelden voor ons land een vloek zijn geweest. Al zijn zij een vloek geweest, dan behoeven zij niet een vloek te blijven. Hij zag geen tijdelijk redding voor het volk anders dan door de goudvelden. Swazieland zou men kunnen afgeven, maar de goudvelden niet.

Aan interventie kan niet gedacht worden. Dat er geen interventie gekomen is, is bewijs dat God zulks niet wil. Hij wil ons door dezen oorlog tot één volk vormen. Wij moeten voortgaan op God te vertrouwen. Het is een geloofszaak. Men zal zeggen: de generaal redeneert alleen uit het geloof. Ja, dat doet hij. Zonder geloof zou het kinderspel geweest zijn den oorlog te hebben begonnen, en, dien begonnen hebbende, zoovele maanden lang te hebben voortgezet.

Het is een geloofszaak. Hij kan in de toekomst niet zien. Achter was het hem licht; maar van voren was het donker.

Hij is teleurgesteld wat de Kaap Kolonie betreft, niet over wat

de rapporten inhouden, maar daarin, dat er geen algemeene opstand mogelijk is. Toch, hoewel, volgens Generaal Smuts, er geen algemeene opstand zijn kan, heeft men niet gehoord, dat er achteruitgang is, en het kleine klompje in de Kaap Kolonie is voor de Republieken een groote hulp geweest. Zij trokken 50,000 troepen van ons weg.

Hij gevoelt voor de families. Hij denkt ernstig over hun ellende. Maar hij heeft met feiten niets te doen. Het is een geloofsoorlog. Dan alleen heeft hij met een feit te doen, wanneer hij hetzelve uit den weg moet ruimen. Hij eindigt met te zeggen, dat, als wij ons als overwonnen overgeven, wij op weinig genade van Engeland rekenen kunnen. Wij zullen in allen gevalle het graf van onze onafhankelijkheid gedolven hebben. Welnu, wat is het onderscheid 'werkelijk tot ons graf te gaan' en 'het graf voor ons volksbestaan te delven.'

De Heer Birkenstock zegt, dat wij voorzichtig moeten zijn met de goudvelden. Wij kunnen die bron van inkomst niet afgeven.

De vergadering wordt nu met gebed gesloten.

Zaterdag, 17 Mei 1902.

De Voorzitter verzoekt Hoofd-Com. de Wet de vergadering met gebed te openen. Een privaatrapport, van den Heer J. Schmorderer, die de missieve van de deputatie uit Europa gebracht had, wordt gelezen.

Landdrost Bosman (Wakkerstroom) is van gevoelen, dat de toekomst met het verledene moet vergeleken worden. Wat zijn district Wakkerstroom betreft, een jaar geleden waren er 600 burgers, thans was het de helft minder. Toen had ieder burger een paard, nu hebben sommigen geen paarden. Toen waren er 3,000 tot 4,000 zakken mielies, thans niet meer dan 300 tot 400 zakken, en dat nog al onbereikbaar. Indien het alzoo gegaan is in een jaar, hoe zal het zijn wanneer dit jaar ten einde loopt. De groote zaak met betrekking tot de families was niet de kleederen, maar het voedsel. Hij weet van eene vrouw, die weken lang alleen op vruchten leven moest. Hijzelf heeft dagen lang alleen op mieliemeel geleefd... Hij klaagt er echter niet over. Zelfs die schrale kost moest men door

mooipraten van de kaffers krijgen. Maar de kaffers gaan naar de Engelschen, en in het rondtrekken nemen de Engelschen het voedsel weg. De menschen in zijn district hebben hem gezegd, dat als hij terugkwam en zeide, dat de oorlog moet voortgezet worden, dan zullen zij verplicht wezen, ter wille van de vrouwen en kinderen, hunne wapens te gaan neêrleggen. Over de vrouwen in de kampen sprekende, zegt hij, dat zij wel vol moed zijn, maar als zij wisten hoe de zaak buiten stond, zouden zij anders denken. Ook zijn er onder haar die zeggen, dat het onze plicht is harenthalve den oorlog ten einde te brengen.

Ook geven de kaffers moeite.

Op interventie kan men niet hopen. Ook van het engelsche volk kan men niets verwachten. Uit hetgeen hem ter kennis is gekomen, schijnt het dat Engeland al kalmer onder de zaak wordt, en besloten is den oorlog uit te vechten.

Wat zal men verkrijgen door den oorlog voort te zetten? Hij weet niet van iets. De Engelschen, door onze menschen geholpen, worden al beter in staat ons te bestrijden, en wat voordeel was er dan in voor ons om voort te gaan? Men heeft kans om te onderhandelen en moet daarvan gebruik maken. Wij zullen daardoor de gelegenheid hebben om iets te krijgen voor diegenen, die geruïneerd zijn, en die zonder hulp niet weder op de been kunnen komen.

Wat het godsdienstige van de zaak betreft, hij schaamt zich niet te belijden, dat hij God dient. Hij verklaart, dat wij niet tegen ons verstand in moeten trachten te doen dat wat wij gaarne hebben willen. De uitslag zal waarschijnlijk het tegenovergestelde zijn van wat wij verlangen. Hij twijfelt er aan of ons volk zijn vrijheid wil hebben, om God daardoor te eeren. Hij meent, dat het meer uit eigenzinnigheid is, en omdat het streelend is voor 't gemoed. Men heeft gezegd, dat het verkeerd zou zijn het bloed, dat vergoten is, te vertreden, maar men moet ook denken aan bloed, dat nog noodeloos kan vergoten worden.

Het voorstel van de Commissie wordt nu gelezen en, na eenige discussie, aangenomen. Het luidt als volgt:

‘Deze vergadering van Volksvertegenwoordigers, uit beide Republieken, gelet hebbende op de correspondentie gewisseld en onderhandelingen gevoerd tusschen de Regeeringen der beide Republieken en Zijne Excellentie, Lord Kitchener, namens de Britsche

Regeering; gehoord hebbende de toelichting der afgevaardigden van de verschillende deelen der beide Republieken; gehoord hebbende de jongste rapporten van onze vertegenwoordigers in Europa; lettende op het feit, dat de Britsche Regeering geweigerd heeft de voorstellen onzer Regeeringen, op gemelde basis gemaakt, aan te nemen; doch daar, niettegenstaande de bovengemelde weigering der Britsche Regeering, deze vergadering toch wenscht gevolg te geven aan het vurig verlangen van het volk om zijne onafhankelijkheid te behouden, waarvoor reeds zooveel stoffelijke en persoonlijke opofferingen gebracht zijn, besluit, namens het volk der beide Republieken, de beide Regeeringen te machtigen, als volgt:

Een vrede te sluiten op de volgende basis, te weten: Het behoud van eene beperkte onafhankelijkheid onder aanbieding, behalve wat reeds door de Regeeringen aangeboder werd in hunne onderhandelingen, d.d. 15 April 1902, a. van afstand van alle buitenlandsche relaties en gezantschappen, b. aanname van het protectoraat van Groot Brittanje, c. afstand van gedeelten van het grondgebied der Zuid-Afrikaansche Republiek en d. het aangaan van een defensief verbond met Groot Brittanje met betrekking tot Zuid-Afrika.'

Onder de discussies wordt het duidelijk te verstaan gegeven, dat de gedeelten van het grondgebied, te worden afgestaan, de reedsgenoemde goudvelden en Swazieland zijn. De vraag wordt gedaan, of de Zuid-Afrikaansche Republiek dan alleen betalen moet? 'Ja,' zeide de heer de Clercq, 'als ik weêr de onafhankelijkheid van den Oranje Vrijstaat terug koopen kon met al wat ik bezit, ik zou het doen.' Ook andere Transvaalsche afgevaardigden spreken in dien zin, te kennen gevende, dat de opofferingen door den O.V.S. in dezen oorlog gedaan, zeer op prijs worden gesteld. Generaal Froneman dankt hen namens den O.V.S.; en men gevoelt, dat er geen sprake meer is van de twee staten, alsof zij tweeërlei belangen hebben. In het vuur des oorlogs zijn zij toch ineen gesmolten.

Nog wordt door enkele afgevaardigden het een en ander gezegd.

Com. A. Ross (Vrede) merkt op, dat men verkeerd doet te redeneeren over de mogelijkheid zelfs van het afstaan der onafhankelijkheid. Dit acht hij buiten de macht van hen, die een duidelijke opdracht ontvangen hebben om, wat zij ook doen, de onafhankelijkheid ongeschonden te laten. Hun opdracht is duidelijk. Zij

kunnen over alles spreken en beslissen, zoo zij slechts zorgen dat de onafhankelijkheid staande blijft.

Com. J.J. v. Niekerk, (Ficksburg) zegt, dat er niet aan te denken valt de onafhankelijkheid prijs te geven.

Eenige andere afgevaardigden maken korte aanmerkingen.

Daarna wordt voorgesteld door Gen. Brand, gesecondeerd door Com. A.J. de Kock, en door de vergadering aangenomen: 'Deze vergadering van Volksvertegenwoordigers uit beide Republieken besluit aan beide Regeeringen op te dragen, eene commissie te benoemen met opdracht om met Zijne Excellentie, Lord Kitchener, namens Zijn Britsche Majesteits Regeering, te onderhandelen over eenige onderwerpen, ten einde te trachten tot een bevredigenden vrede te geraken, en dan het resultaat hunner werkzaamheden aan deze volksvergadering, ter goedkeuring der beide Regeeringen, voor te leggen'.

De vergadering wordt nu met gebed gesloten.

Conferentie tusschen de Commissie der Volksvertegenwoordigers en Lord Kitchener en Lord Milner.

NOTULEN van de conferentie op 19 Mei 1902 te Pretoria gehouden, tusschen Lord Kitchener en Lord Milner, vertegenwoordigende de Britsche Regeering en Com. Gen. L. Botha, Hoofdcom. C.R. de Wet, Gen. J.H. de la Rey, Rechter J.B.M. Hertzog en Gen. J.C. Smuts, vertegenwoordigende de volksvertegenwoordigers te Vereeniging op 15 Mei 1902 bijeengekomen.

De Heer N.J. de Wet, ageert als tolk, en als secretarissen ageeren voor de Britsche Regeering, de heer O. Walrond, en voor de commissie de heeren Ds. J.D. Kestell en D. van Velden.

Ten 10 ure des morgens vergadert men ten huize van Lord Kitchener. Nadat men elkander gegroet had, namen de leden plaats aan eene tafel in het midden van het vertrek.

Com. Gen. Botha: Om te beginnen wil ik zeggen, dat hoewel de onderhandelingen langer geduurd hebben, dan wij verwachtten, ik Uwe Excellenties toch de verzekering wil geven van onze goede trouw, en dat alles gedaan wordt met het ernstige doel om den gewenschten vrede te sluiten.

Verder: alles wat wij hier doen moet onderworpen worden aan de goedkeuring van onze volksvertegenwoordigers.

Er werd toen gezegd dat men gaarne hooren zou welke voorstellen de commissie te doen had, waarop de volgende brief wordt voorgelezen:

Pretoria, 19 Mei 1902.

Aan hunne Excellenties Lord Kitchener en Lord Milner, Pretoria.

Excellenties!

Met het doel de bestaande vijandelijkheden finaal te beëindigen, hebben wij de eer, krachtens de machtiging van de Regeeringen der

beide Republieken, de volgende punten als basis van onderhandeling voor te stellen, behalve de punten reeds aangeboden in de onderhandelingen van April jl.:

a. Wij zijn bereid afstand te doen van onze onafhankelijkheid wat betreft buitenlandsche relaties.

b. Wij wenschen te behouden binnenlandsch zelfbestuur onder Britsche oppertoezicht.

c. Wij zijn bereid afstand te doen van een deel van ons grondgebied.

Indien uwe Excellenties bereid zijn op deze basis te onderhandelen, dan kunnen bovengemelde punten nader uitgewerkt worden.

Wij hebben de eer te zijn

Uwer Excellenties Dw. Dienaren

LOUIS BOTHA.
C.R. DE WET.
J.H. DE LA REY.
J.B.M. HERTZOG.
J.C. SMUTS.

Lord Milner: Met het oog op den grooten afstand (wide distance) tusschen dit voorstel en dat gedaan door Z.M. Regeering, toen wij uit elkander gingen, moet ik zeggen dat ik geen hoop voorzie op goede resultaten van onderhandeling op deze basis. Ik meen dat Lord Kitchener mijne beschouwing deelt.

Lord Kitchener: Wij kunnen deze voorstellen in overweging nemen; maar ik kan niet zien hoe het mogelijk is ze in overeenstemming te brengen met die van Z.M. Regeering.

Com. Gen. Botha: Indien gij dit standpunt inneemt, zouden wij gaarne een finaal antwoord van u op ons voorstel willen hebben.

Lord Milner: Wilt gij dat uw voorstel naar Z.M. Regeering verwezen worde?

Com. Gen.: Ja, tenzij gij volmacht hebt een finaal antwoord te geven.

Lord M.: Ik houd mij overuigd dat uw voorstel niet aangenomen zal worden, en indien gij een ander voorstel wilt doen, zal het verwijzen van dit voorstel naar Z.M. Regeering U benadeelen.

Com. Gen.: Indien gij geen volmacht hebt om daarover hier te beslissen, zouden wij gaarne zien dat gij het deedt.

Lord M.: Ik heb geen bezwaar de verantwoordelijkheid van het weigeren van uwe voorstellen op mij te nemen. De instructies door mij en Lord Kitchener ontvangen zijn zoo duidelijk op dit punt.

Com. Gen.: Ik moet dan verstaan dat toen Lord Salisbury indertijd zeide dat deze oorlog niet gevoerd werd met het oog op het verkrijgen van grondgebied, hij het niet meende.

Lord K.: Het is nu geen kwestie van grondgebied, maar de annexatie staat daar.

Com. Gen.: Ik zie niet in, dat ons voorstel tegenstrijdig is met de annexatie.

Lord M.: Ik herinner mij niet de juiste woorden van Lord Salisbury, maar het is waar dat Lord Salisbury gezegd heeft dat Zijne Regeering den oorlog niet begon met het doel grondgebied te krijgen doch in den loop van den oorlog ontwikkelden zich de omstandigheden zoodanig, dat daar voor haar geen andere weg was, dan de Republieken te annexeeren, en zij heeft haar vast voornemen uitgesproken om van haar besluit niet af te zien.

Rechter Hertzog: Ik zou gaarne willen weten wat eigenlijk het groote verschil is tusschen de basis door ons thans neergelegd en die door Z.M. Regeering neergelegd in de onderhandelingen verleden jaar? Ik bedoel niet zoozeer in bijzonderheden, maar in algemeene beginselen.

Lord K.: Veronderstelt uw voorstel dat de Boeren Britsche Burgers (Citizens) zullen worden?

Gen. Smuts: Ik zie niet dat ons voorstel noodwendig in strijd is met het voorstel van verleden jaar. Ons voorstel maakt alleen voorziening wat het bestuur betreft.

Lord Milner leest nu voor uit de termen verleden jaar (Het Middelburg Voorstel) aangeboden: ‘Op den vroegst mogelijken datum zal militaire administratie ophouden en vervangen worden door civiele administratie, in den vorm van eene kroonkolonie regeering. Er zullen dus, vooreerst in ieder der nieuwe kolonies een Gouverneur en Uitvoerende Raad zijn bestaande uit de voornaamste ambtenaren, met een Wetgevenden Raad, bestaande uit een zeker aantal officieele leden, bij wie zal gevoegd zijn een genomineerd nietofficieel element. Maar het is de wensch van Z.M. Regeering zoo-

dra omstandigheden zulks toelaten een vertegenwoordigend element in te voeren en eindelijk aan de nieuwe kolonies het voorrecht van zelfregeering toe te staan.' Het kan zijn dat ik uw voorstel niet goed versta; maar het schijnt mij, niet alleen in bijzonderheden maar ook in beginsel van het schema hier blootgelegd te verschillen.

Rechter Hertzog: Ik stem met u volkomen in dat het wel opgenomen kan worden als een, dat in beginsel verschilt, doch een beginsel dat zelfs gevonden wordt verschillend te zijn van beginselen aangenomen bij kolonies van denzelfden staat. Met andere woorden: men vindt dat een beginsel voor ééne kolonie werd toegestaan, terwijl een ander beginsel op eene andere kolonie toegepast werd; en toch zijn zij van hetzelfde rijk.

Lord M. 'Absolutely.' Er zijn verschillende beginsels in verschillende kolonies, doch het schijnt mij, dat het beginsel in uw voorstel neergelegd, van dat door Z.M. Regeering neergelegd, verschilt.

Rechter Hertzog: Ik geloof dat ik de opinie van de geheele commissie uitspreek, wanneer ik zeg, dat wij vrede willen hebben, en ik heb dit gezegd om aan te toonen, dat ik beschouw dat wanneer wij werkelijk van beide zijden tot vrede willen komen, wij dan, zoo maar het practisch doel bereikt wordt, niet te veel moeten maken van theoretische verschillen. B.v. In de verschillende kolonies, die nu de Vereenigde Staten van Amerika uitmaken waren er verschillende beginselen voor verschillende kolonies. Nu, het beginsel in ons voorstel neergelegd verschilt niet zoo zeer van dat van uw voorstel, dat daardoor practisch verschil in het leven zou worden geroepen, zooals het geval zou zijn wanneer slechts nauwkeurig op uw basis onderhandeld werd. Ik veronderstel dat Engelands positie tegenover Z.-Afrika is, om een zeker resultaat te bereiken met ons, en dat dat resultaat nu even goed zal bereikt worden met ons voorstel als met de Middelburg voorstellen. En daarom vraag ik U of het verschil nu zoo groot is dat een geheel ander toestand in het leven zal worden geroepen, opdat Engeland met het doel dat het in het oog heeft zou slagen.

Lord M.: Wij vergelijken twee verschillende zaken. Hier in het Middelburg voorstel zijn een aantal definitieve voorstellen, die in een groot massa van bijzonderheden gaan. Ik zeg niet dat die bijzonderheden volmaakt of volmaakt uitgedrukt zijn. En ik ver-

sta heelemaal dat het in de macht van Lord Kitchener en mijzelven is om over bijzonderheden met u verder discussie te voeren, met het doel opheldering te geven van eenig iets dat twijfelachtig moge zijn, en misschien veranderingen te maken die het schema niet fundamenteel zouden affecteeren. Indien gij zegt dat uw voorstel niet tegenstrijdig is met het Middelburg voorstel, dan is er geen reden waarom gij niet uw voorstel op zijde zoudt zetten, en het Middelburg voorstel, dat definitief is, bespreken.

Rechter Hertzog: Ik geef heelemaal toe dat gij (Lord M.) gerechtigd zijt te zeggen dat er een fundamenteel verschil is tusschen onze voorstellen; maar of dit voor het doeleinde waartoe wij hier bij elkaar zijn, van zulk een aard is, dat wanneer wij van beide kanten genegen zijn vrede te maken, wij dat niet zullen kunnen vinden waardoor wij beiden bevredigd zullen worden, en dat verder, wanneer wij dan op de basis door ons voorgesteld onderhandelen, hetzelfde resultaat niet zou bereikt worden, als wanneer wij op het Middelburg voorstel onderhandelen, dat kan ik niet inzien.

Lord M.: Ik versta dan dat gij toegeeft dat er een fundamenteel verschil is tusschen de twee bases. Wel, dan beschouw ik, dat wij niet gemachtigd zijn te onderhandelen op een basis verschillend van die neergelegd in het laatste bericht van Z.M. Regeering, en ook verschillend van die vervat in het Middelburg voorstel. Ik mag zeggen dat ik denk, dat in haar laatste boodschap Z.M. Regeering zoover ging als het voor haar mogelijk was om U te ontmoeten. De geheele geest van het telegram was te dien effecte.

Hoofdcom. De Wet: Men moet verstaan dat als ik spreek, ik dit niet als een wetgeleerde doe. [Lord K. (lachend): 't Is hetzelfde geval met mij!] Ik stem ten volle in met wat Gen. Botha en Rechter Hertzog gezegd hebben omtrent onzen ernst om vrede daar te stellen; maar om kort te zijn, moet ik zeggen dat ik niet verstond dat Zijne Exc. Lord Milner kon bedoeld hebben, zooals ik het ook niet beschouwde, dat wij naar het volk met het Middelburg voorstel gingen, met het idee om met datzelfde voorstel terug te komen.

Lord M.: Neen. Indien ik dien indruk gegeven heb, is het niet heelemaal wat ik bedoel. Maar ik denk dat gij naar het volk gingt met de laatste boodschap van Z.M. Regeering in uwe gedachten, en het duidelijk was uit deze boodschap, dat Z.M. Regeering niet

bereid was eenige termen in overweging te nemen, die wijd verschillen van het beginsel in het Middelburg voorstel neergelegd.

H o o f d c o m . D e W e t : Ik verstond het ook zoo en daarom zijn wij gekomen met een voorstel dat niet zoozeer verschilt van dat voorstel.

G e n . S m u t s : Ik heb gedacht dat het levensprinciep (Vital principle) bij uwe regeering was de onafhankelijkheid uit den weg te krijgen. En hier wordt de onafhankelijkheid der twee Republieken, wat buitenlandsche relaties betreft, weggegeven. Ik meende dus, dat de twee partijen mogelijk op die basis tot eene schikking zouden komen. Ik dacht niet dat de Middelburg termen essentieel waren voor het daarstellen van vrede.

L o r d M.: Niet in bijzonderheden maar in algemeene beginselen wel. Het zal nooit gaan, dat indien de Britsche Regeering een basis neergelegd heeft, en gij weken gehad hebt om de zaak te overdenken, gij dezelve eenvoudig terzijde zet. Lord Kitchener heeft U tamelijk tijd gegeven om het volk te raadplegen; en nu komt gij terug, en zonder zelfs te refereeren naar de Middelburg termen, zet gij die termen of basis ter zijde, en stelt geheel andere termen voor en zegt: laten wij daarop onderhandelen. Ik geloof niet dat ik en Lord Kitchener dit behoorden te doen; maar indien hij van eene andere zienswijze is, kan de Britsche Regeering gevraagd worden, of zij bereid is al de vorige discussies op zijde te zetten en nu op een nieuwe basis te beginnen.

H o o f d c o m . D e W e t : Wij kunnen natuurlijk niet beletten dat Lord Kitchener eenige vraag aan zijne Regeering stelt; maar tegelijk is het ons verzoek dat gij ons verzoek aan de Britsche Regeering zult kabelen (telegrafeeren).

G e n . B o t h a : Ik kan niet zien dat wij hier met een nieuw basis komen, omdat ingevolge de onderhandelingen van April j.l. aan U werd opgedragen door de Britsche Regeering ons aan te moedigen nieuwe voorstellen te maken. Ons voorstel staat in direct verband met dien wensch.

L o r d M.: Ik heb mijn best gedaan nieuwe voorstellen van U te krijgen. Maar gij wildet niet. Gij dwongt (forced) de Britsche Regeering voorstellen te maken.

G e n . B o t h a : Ik meen dat wij beiden samen moesten werken.

L o r d K.: Gij werdt gevraagd voorstellen te doen, doch gij

wildet niet, en, nu nadat de Britsche Regeering voorstellen gedaan heeft, komt gij met een voorstel.

Gen. de la Rey: Ik meen dat het naar aanleiding van de correspondentie tusschen de Nederlandsche en Britsche Regeeringen was, dat wij onze voorstellen gedaan hebben.

Lord M.: Die correspondentie was het begin der onderhandelingen.

Hoofdcom. De Wet: Indien wij in April nieuwe voorstellen moesten doen, zouden wij niet een voorstel hebben kunnen doen zoo billijk en ten voordeele van de Britsche Regeering als nu. Want zonder het volk moesten wij op de algeheele onafhankelijkheid staan.

Lord M.: Ik wil herinneren aan wat plaats gevonden heeft. Ik doe dit niet om U in het ongelijk te stellen, maar om den toestand duidelijk te maken, want het een en ander is zeer duidelijk. Gij kwaamt en deedt een zeker voorstel. De Britsche Regeering gaf een duidelijk antwoord, zij weigerde het aan te nemen. Het antwoord was heelemaal rondborstig en duidelijk te verstaan; en terzelfder tijd zeide de Britsche Regeering: Wij zijn verlangend naar vrede, wilt gij andere voorstellen maken? Gij zeidet, neen, wij hebben daartoe geen volmacht zonder het volk te raadplegen. Wij admitteerden dat argument. Toen zeidet gij: De Britsche Regeering doe voorstellen.' De Britsche Regeering deed dit. En zij is even gerechtigd op een antwoord. In welke positie plaatst gij Lord Kitchener en mij? Gij komt terug met een totaal nieuw voorstel en zegt niets van het onze. Dit is niet eene billijke behandeling van de Britsche Regeering, en wij behoorden uw voorstel niet in behandeling te nemen.

Rechter Hertzog: Ik heb getracht aan te toonen dat ons antwoord werkelijk niet genomen kan worden als geen antwoord op het voorstel der Britsche Regeering, omdat de groote kwestie in de correspondentie, in April tusschen ons en de Britsche Regeering gevoerd, neerkwam op de kwestie der onafhankelijkheid, en nu, na het volk te hebben geraadpleegd komen wij en zeggen: Wij zijn bereid om de onafhankelijkheid prijs te geven, en wij bepalen in hoe verre. En nu, zooals Gen. Smuts gezegd heeft: dat is juist de basis die wij hier in ons voorstel neerleggen.

Lord M.: Gij zegt dat gij de onafhankelijkheid opgeeft wat betreft buitenlandsche relaties.

Rechter Hertzog: Ja, maar gij moet goed verstaan dat dit slechts een basis is die wij later zullen specificeeren.

Gen. Smuts: De onafhankelijkheid wordt prijsgegeven wat betreft buitenlandsche relaties, en wat betreft het binnenlandsch bestuur, dit wordt geplaatst onder oppertoezicht der Britsche Regeering. Zoodat het effect van deze twee artikelen is: Dat de onafhankelijkheid wordt prijsgegeven en dat de twee Republieken daarna als souvereine staten niet kunnen beschouwd worden.

Lord M. Ik versta heel wel dat zij dan niet souvereine staten zijn, doch mijn verstand is niet helder genoeg om te kunnen zeggen wat zij dan eigenlijk zullen zijn.

Lord K.: Zij zullen een nieuw soort van 'International Animal' zijn.

Gen. Smuts: Het is meermalen gebeurd in de geschiedenis dat kwesties opgelost zijn geworden door compromisen. En dit concept voorstel is zoo nabij wij kunnen komen aan koloniale regeering.

Lord K.: Accepteert gij de Annexaties?

Gen. Smuts: Niet formeel, maar ik zie niet dat dit voorstel in strijd zou zijn met de annexatieproclamaties.

Lord K.: Ik vrees dat mijn verstand niet helder genoeg is om dit te verstaan. Er zullen twee regeeringen moeten zijn in den eenen staat. En hoe stelt gij voor dat de regeering zou voortgezet worden?

Gen. Smuts: Een nader uitleg zou moeten gegeven worden aan het woord oppertoezicht; en ik heb gedacht dat dit juist het punt is waarop verder gediscusseerd en onderhandeld kon worden.

Lord M.: Ik zal zeker van een duidelijker basis niet afwijken om een vage basis aan te nemen.

Lord K.: Ik gevoel mij overtuigd dat uw voorstel nooit uitgewerkt zal kunnen worden in de practische regeering van een land.

Hoofdcom. De Wet: Ik meen ook dat ons voorstel niet uitgewerkt is, evenmin zijn de Middelburg voorstellen. Dit was duidelijk te kennen gegeven door Lord Kitchener en Lord Milner, toen de voorstellen gemaakt werden; en zij werden alleen beschouwd als een basis waarop wij onderhandelen konden, zoodat de zaak een loop kon krijgen. Wij kunnen natuurlijk de Britsche Regeering niet binden om onzen uitleg aan te nemen; maar het is in alle geval een basis.

Lord M. Ik ben zeer verlangend dat deze discussies niet in rook zullen eindigen, en zou niet toelaten dat eenig formeel punt in den weg zou staan; maar om af te stappen van de definitieve voorstellen van Middelburg (7 Maart) naar zoo'n ding (a thing like this) en opnieuw discussies daarop te beginnen, over iets dat zeer onnauwkeurig is, zal ons zeker in moeilijkheden doen aanlanden. Ik geloof dat wij gerechtigd zijn U aan de Middelburgsche voorstellen te houden, die wij, wat bijzonderheden betreft, modifieeren kunnen.

Gen. Botha: Misschien zal het goed zijn dat gij eerst antwoord geeft op ons voorstel.

Hoofdcom. De Wet: Ik versta dat, tenzij uwe Excellenties volmacht hebt finaal op onze termen te antwoorden, het niet onbillijk zou zijn van ons te verzoeken dat gij ons voorstel aan uwe regeering voorlegt.

Gen. Botha: Wij zijn hier gekomen met het ernstig verlangen om vrede te sluiten, en ik denk dat indien ons voorstel uitgewerkt wordt, Boer en Brit, zij aan zij hier zullen kunnen wonen; en ik neem aan dat het de wensch is van beide partijen niet één ras te onderdrukken. Wij willen een vrede maken waarmede beide partijen tevreden zijn, en die permanent zal zijn in Zuid-Afrika.

Lord M.: Ons doel is hetzelfde.

Lord K.: Uw voorstel zal gewichtige veranderingen in ons voorstel noodzaken, welke wij, mijns inziens, niet kunnen toestaan.

Gen. Botha: Ik denk dat vooral omdat er een voorstel van uw kant gemaakt werd, gij een beslist antwoord op ons voorstel moet geven.

Lord K. en Lord M.: Verander dan uw voorstel in ons voorstel.

Lord M.: Ik geloof niet dat de Britsche Regeering bereid is verder te gaan om U te ontmoeten dan zij in haar laatste voorstel gegaan heeft. Zij ging in hare beschouwing ver op den weg naar den vrede, verder dan de algemeene meening van het Britsche publiek.

Lord K.: Het verschil tusschen onze voorstellen schijnt mij te wijd.

Gen. Botha: Wij blijven altijd onder toezicht van de Britsche Regeering.

Lord K. Zult gij U dan beschouwen als Britsche onderdanen?
'Oppertoezicht' is een nieuw woord en 'Suzereiniteit' heeft ons te veel moeite gegeven.

R e c h t e r   H e r t z o g : Het idee is niet zoo nieuw. Daar zijn toch verschillende soorten van staten, die allen aan het Britsche Rijk behooren, bijv. Basutoland.

L o r d M.: Er zijn vele verschillende soorten, maar deze is een nieuwe soort.

R e c h t e r   H e r t z o g : Dat toch uwe Excellenties ons goed verstaan. Wij zijn hier gekomen om geen minuut tijds te verliezen. Wij zijn naar het volk gegaan. Wij weten wat het volk wil en wat zijn geest is. Wanneer wij dus een voorstel hier indienen dan hebben wij twee dingen in aanmerking te nemen. 1. Een voorstel dat de Britsche Regeering op billijke wijze zal tegemoet komen; en 2. Een voorstel waarvoor wij redelijken grond hebben te gelooven, dat het door ons volk zal worden aangenomen. Om deze redenen hebben wij een voorstel voorgelegd en nu zijn wij in de onvoordeelige (disadvantageous) positie, dat wij hier voor Hunne Excellenties zijn, die niet geheel en al volmacht hebben om finaal te beslissen.

L o r d K.: Wij zijn in dezelfde positie als gij.

R e c h t e r   H e r t z o g : Wij geven hier iets aan de hand, waarvan wij weten dat het in den geest van ons volk is, maar wij kunnen onmogelijk iets doen dat tegen dien geest is.

L o r d M.: Moeten wij verstaan dat de Middelburg voorstellen niet in den geest van uw volk zijn?

G e n . S m u t s : Geen antwoord is nog daarop gegeven. Het eenige besluit dat door de volksvergadering genomen is, is wat wij hier voorgelegd hebben.

L o r d K.: Zijt gij bereid uw voorstel van de hand te wijzen, en een ander nader aan dat van Middelburg in te dienen? Wij moeten een middenweg trachten te vinden. Indien wij hier zijn om te trachten tot iets te komen, laten wij trachten iets te krijgen dat wij bespreken kunnen. Zullen wij een nieuw voorstel maken?

G e n . S m u t s : Indien er een finaal antwoord op ons voorstel is, kunnen wij in overweging nemen een nieuw voorstel te maken.

L o r d M.: Ik geloof het feit dat gij geweigerd hebt in te gaan op het voorstel van de Britsche Regeering, rechtvaardigt ons niet uw voorstel te behandelen. Neen, laat ons zeggen, dat uw antwoord hierin vervat is.

G e n . S m u t s : Ik versta de positie als volgt: De Britsche Regeering heeft onze voorstellen afgewezen, en terzelfder tijd stipt zij

aan die oude basis, maar zonder te verhinderen dat zij nieuwe voorstellen konden doen.

Lord M.: Het geheele verschil tusschen U en mij is dat ik den brief van 7 Maart lees als te zijn de uiterste concessie die de Britsche Regeering zou kunnen toestaan, niet om ons aan iedere clausule en zin van het voorstel te binden, maar als een indicatie van hoever zij gereed is in het algemeen te gaan. Uw antwoord nu is geen antwoord.

Lord K. leest zijn telegram, 14 April voor: A difficulty has arisen in getting on with the proceedings. The representatives state that constitutionally they have no power to discuss terms based on the surrender of Independence, inasmuch as only the burghers can agree to such a basis, therefore if they were to propose terms, it would put them in a false position with regard to their people. If, however, H.M. Government could state the terms that subsequent to a relinquishment of Independence, they would be prepared to grant, the Representatives, after asking for the necessary explanations, without any expression of approval or disapproval, would submit such conditions to their people.[1)]

Gij hebt blijkbaar u niet gehouden aan wat gij in dit telegram hebt ondernomen.

Hoofdcom. De Wet: Als het 't gevoelen was, dat wij slechts op de basis ons door het Britsche voorstel gegeven, een antwoord moesten geven, zou het voor het volk niet noodig geweest zijn naar Vereeniging te komen. Maar toch zijn wij eigenlijk gekomen met iets, dat in den rechten zin des woords bijna gelijk staat met het Middelburg voorstel, en de Britsche Regeering zoover mogelijk tegemoet komt.

Com. Gen. Botha: Ik zie niet in waarom wij zoo sterk op ons voorstel moeten staan. Indien het niet naar den zin van Uwe

1) [Vertaling] Een moeielijkheid is ontstaan in 't voortzetten der onderhandelingen. De Vertegenwoordigers verklaren, dat zij constitutioneel onbevoegd zijn termen te bespreken, gebaseerd op de opgave der onafhankelijkheid, aangezien de Burgers alleen tot zulk een basis kunnen toestemmen. Als zij derhalve termen voorstellen, zou het hen in een valsche positie tegenover hun volk plaatsen. Indien echter Z.M. Gouvernement termen stellen kon, die, na het prijsgeven der onafhankelijkheid, het bereid zou zijn te schenken, zouden de Vertegenwoordigers, na de noodige ophelderingen gevraagd te hebben, zonder uitdrukking te geven aan goed- of afkeuring, zulke voorwaarden voor het volk leggen.

Excellenties is, als ons voorstel onaanneembaar is, geeft ons dan een definitief antwoord.

L o r d M.: Wij willen antwoord hebben op het voorstel door ons gemaakt.

G e n . S m u t s : Ik versta niet dat er een voorstel gemaakt werd door de Britsche Regeering. Er werd alleen een zeker basis nêergelegd, en er is dus geen formeel antwoord noodig.

L o r d M.: Ons voorstel is zesmaal zoo definitief als het uwe, en ik meen dat de Britsche Regeering gerechtigd is te weten of het volk genegen is tot termen te komen op de algemeene trekken van haar voorstel.

L o r d K.: Dit is een geheel nieuw voorstel. Hoe zal het zijn als gij tot het volk teruggaat en hen vraagt of zij ons voorstel niet wilden aannemen.

G e n . S m u t s : Gij moet verstaan dat het Middelburg voorstel met al wat hier in April plaats vond aan het volk voorgelezen werd. Het antwoord was noch ja, noch neen, maar het kiezen van atgevaardigden. De afgevaardigden hebben nog geen antwoord gegeven. Zij overwegen nog de zaak, en om tijd te winnen hebben zij ons afgevaardigd om te zien of wij niet tot eene overeenkomst zouden kunnen komen.

L o r d M.: Wij dwalen van de overeenkomst af. Zegt welke veranderingen gij verlangt, en legt ons voorstel dan voor uw volk.

L o r d K.: Indien gij instemt dat uw voorstel niet strijdig is met de annexatie, dan hebben wij iets gedaan.

G e n . S m u t s : Is het uwe opinie dat ons voorstel ter zijde moet gezet worden?

L o r d K.: Ja, zeker. Het is voor ons onmogelijk daarop te handelen.

L o r d M.: Wij kunnen uw voorstel niet in overweging nemen. Wij kunnen het naar Engeland zenden, maar het zal zeker ertoe bijdragen om de onderhandelingen te benadeelen. Dit is mijne persoonlijke opinie, die gij natuurlijk niet behoeft aan te nemen. Wij kunnen alleen zeggen, dit is al antwoord dat wij van U kunnen krijgen.

L o r d K.: Het zal beter zijn een nieuw document op te trekken, waarin wij het al of niet belangrijke aanstippen en uitlaten.

G e n . S m u t s : Maar punt 3 van ons voorstel is nog niet eens

aangeroerd. Wij zijn bereid een deel van ons grondgebied af te staan.

Lord M.: Dit zou tegenstrijdig zijn met de annexatie van het geheel. Indien het geheel geannexeerd is door ons, hoe kan een deel daarvan door U worden afgestaan?

Gen. Smuts: Het afgestane deel zou dan eene Kroonkolonie worden. Het overige deel zou geregeerd worden zooals hier voorgesteld.

Lord M.: Gij bedoelt dat een deel dan eene Britsche kolonie van gewone type zou worden, en het andere deel een Beschermde Republiek?

Lord K.: Twee vormen van regeering in hetzelfde land zou groote wrijving veroorzaken. Onze voorstellen zijn te uiteenloopend. Uit een militair oogpunt zullen de twee vormen van regeering niet kunnen bestaan. Over een jaar zouden wij weer oorlog hebben.

Vergadering verdaagd tot den namiddag.

(Gedurende de pauze, besprak de commissie den toestand en zond Gen. J.C. Smuts naar Lord Kitchener en Lord Milner om over het een en ander te spreken).

Vergadering heropend te 4 ure.

Lord Milner: Ingevolge eene informeele conversatie tusschen Gen. Smuts en ons hebben Lord Kitchener en ik een document opgetrokken dat aanwijst den vorm in welken wij denken, dat de eenige overeenkomst, die getroffen kan worden, gesteld moet worden. Dit is een concept-document, dat wij meenen dat de Regeeringen kunnen onderteekenen. Ons idee is dat, nadat het hier in overweging genomen is, het voor de burgers gelegd kan worden, en gij kunt hen vragen: Stemt gij toe, dat wij onze handteekening daarop plaatsen?

Het Document luidt als volgt:

‘De ondergeteekenden, leiders van de burgermachten in het veld, aannemende, namens zichzelven en de genoemde burgers, de annexaties, aangekondigd in de proclamaties van Lord Roberts, gedateerd, respectievelijk op den 24sten Mei van het jaar onzes Heeren negentien honderd, en No. 15, gedateerd op den eersten dag van September, in het jaar onzes Heeren, negentien honderd; en aannemende als gevolg daarvan hunnen status als Britsche burgers, ko-

men overeen, onmiddellijk, hunne wapenen neder te leggen, met overhandiging van alle kanonnen, geweren en krijgsvoorraad in hun bezit, of onder hun beheer, en met allen verderen tegenstand tegen het gezag van Z.M. Koning Eduard VII, of zijne troonopvolgers, op te houden. Zij doen dit vertrouwende op de verzekering van Z.M. Regeering, dat aan hen en aan de burgers, die zich met hen overgeven, niet ontnomen zal worden hunne persoonlijke vrijheid of hun eigendom; en dat de toekomstige handeling van Z.M. Regeering, met betrekking tot de gevolgen van den oorlog in overeenstemming zal zijn met de verklaring hieronder vermeld. Het wordt duidelijk verstaan dat alle burgers, die thans krijgsgevangenen zijn, ten einde in het genot van de bovengenoemde verzekering te deelen, hunne aanname van den status van Britsche Burgers te kennen zullen geven.'

Com. Gen. Botha: Moeten wij verstaan dat ons voorstel nu heelemaal geweigerd is?

Lord M. en Lord K.: Ja.

Com. Gen. Botha: Dan moet ik verstaan dat gij u slechts aan de Middelburg voorstellen gaat houden?

Lord K.: Neen, wij kunnen ze veranderen.

Lord M.: Oorspronkelijk werd dit concept document opgtrokken, om gehecht te worden aan de Middelburg voorstellen. Maar inplaats van de Middelburg voorstellen is nu dit document gesteld, om ons in staat te stellen die voorstellen in anderen vorm te gieten.

Gen. Smuts: Indien er dan het idee bestaat de Middelburg voorstellen te wijzigen, zal het dan niet best zijn dit nu te doen, en het aan het document te hechten?

Lord M.: Dat wat in de plaats van het Middelburgvoorstel gaat moet als een 'schedule' bij dit document gevoegd worden; en wij moeten samen de 'schedule' uitwerken.

Gen. Smuts: Ik denk dat het beter zou zijn, als gij zelf het voorstelt verandert en het ons dan ter overweging voorlegt, zoodat wij kunnen zien wat wij daarmede zullen doen.

Lord K.: Ik meen dat een sub-comité van U moet aangesteld worden om dit te doen.

Lord M.: Mijn idee is dat de 'schedule' opgesteld kan

worden door twee of drie van ons, om dan als een geheel door ons overwogen te worden.

G e n . S m u t s : Wij zouden eerst gaarne in overweging nemen of wij helpen zullen.

L o r d M.: Ik ben gewillig dit samen met u op te stellen, of het door u alleen te laten optrekken, maar op grond van mijne ondervinding wil ik het niet alleen doen.

G e n . S m u t s : Indien wij dit document onderteekenen, zou het effect daarvan dan niet zijn, dat wij leiders ons verantwoordelijk stellen voor het nederleggen der wapenen door onze Burgers?

L o r d M.: Ja, en indien de wapenen niet nedergelegd worden is alles eene mislukking.

L o r d K.: Ik denk het niet. Indien allen de wapens niet neerleggen, kunnen de onderteekenaars het niet helpen. Er zullen altijd ontevredenen zijn.

G e n . S m u t s : Het document zegt dat niet.

L o r d K.: Het kan anders gesteld worden. (You can draft that.)

G e n . d e l a R e y : Dan zal er geen vrede zijn, want een deel der Burgers zal overblijven om den oorlog voort te zetten.

L o r d M.: Indien de Volksvergadering toestemt dat gij dit document onderteekent, dan bedoelt dit zeker dat de burgers als een lichaam daarmede instemmen. En die dan niet daarmede instemmen, - Ik weet niet wat ik ze noemen zal - ‘o u t l a w s .’ Wij kunnen dit niet denken!

G e n . B o t h a : Daarom willen wij een vrede hebben, die eervol zal zijn voor beide partijen. En zooals ik dit document versta, gaan wij nu verder, wij geven niet alleen onze onafhankelijkheid af, maar elke burger wordt aan handen en voeten gebonden. En waar is dan de eervolle vrede voor ons? Indien wij vrede maken, moeten wij het doen als menschen die hier leven en sterven moeten. Wij moeten niet een vrede sluiten die bij de eene partij nog iets krenkends in het hart laat. Ik wil alles doen in mijne macht om dat doel te bereiken, maar het schijnt mij of dit document te veel eischt; want indien ik goed versta dan moeten wij de onafhankelijkheid afgeven, elkeen moet zijne wapens neerleggen, en de voormannen moeten daarenboven nog een belofte onderteekenen.

L o r d M.: Het eenige dat wij hebben willen is dat die personen als Britsche Burgers in vrede zullen samen wonen. Indien wij dit niet krijgen, dan weet ik niet wat wij krijgen.

Lord K.: Ik geloof niet dat de Commandant Generaal realiseert wat de 'schedule' inhoudt. Daarin zeggen wij wat wij geven zullen. Misschien zal het best zijn dat de 'schedule' eerst komt, en dan zult gij zien dat een eervolle vrede voorgesteld wordt.

Gen. Botha: Zet het document dan uiteen.

Lord K. en Lord M.: Gij moet ons helpen - wij weten niet wat de burgers verlangen.

Hoofdcom. De Wet: Dit document te teekenen zal ons in de positie stellen welke de Commandant Generaal in duidelijke woorden heeft beschreven.

Gen. De la Rey: Wij kunnen niet oordeelen over iets, dat niet uitgewerkt is. Ik heb geen bezwaar dat een sub-comité uit ons benoemd worde om te helpen.

Com. Gen. Botha: Ik heb ook geen objectie, want ik versta duidelijk dat niemand gebonden is.

Lord K.: Neen, niemand is gebonden.

Gen. De la Rey: Wij willen ook de zaak ten einde hebben, en weten wat wij voor ons hebben.

Hoofdcom. De Wet: Ik wil duidelijk laten verstaan dat ik geen kans zie om een lichaam aan te nemen waarvan dat wat ik hier gezien heb, het hoofd is. Dit schijnt mij eene onoverkomelijke moeilijkheid te zijn. Het zou van mij niet eerlijk zijn te zwijgen wanneer dit mijn gevoelen is. Het zou niet eerlijk zijn tegenover Uwe beide Excellenties.

Lord K.: Ik denk het zou beter zijn dat Gen. de Wet eerst het heele document ziet, voor hij zijne opinie geeft.

Men kwam toen overeen dat Rechter Hertzog en Gen. Smuts als sub-comité handelen zouden, om met Lord Kitchener, geadviseerd door Sir Richard Solomon, een kompleet concept op te trekken.

Vergadering verdaagt.

Woensdag 21 Mei 1902.

Lord Milner legt, voor het document, dat hij met behulp van het sub-comité in de pauze optrok. Het is in den vorm van een contract en de namen van de leden der beide Regeeringen worden nu ingevuld. Dit document is hetzelfde hetwelk naar de Britsche Regeering

getelegrafeerd werd, met uitzondering van Art. 11 dat over de noten en kwitanties en de som van £ 3.000.000, handelt. Het werd in het Hollandsch en in het Engelsch voorgelezen, als volgt:

Generaal Lord Kitchener van Khartoum, Opperbevelhebber en Zijn Exellentie Lord Milner. Hooge commissaris namens de Britsche Regeering en De Heeren S.W. Burger, F.W. Reitz, Louis Botha, J.H. De la Rey, L.J. Meyer, en J.C. Krogh, handelende als Regeering van de Zuid-Afrikaansche Republiek.

en M.T. Steyn, W.J.C. Brebner, C.R. De Wet, J.B.M. Hertzog

en C.H. Olivier, handelende namens de Regeering van den Oranje Vrijstaat, namens hunne respectieve burgers.

Begeerig zijnde de bestaande vijandelijkheden te doen eindigen, komen overeen op de volgende punten:

1. De Burgermachten in het veld zullen dadelijk hunne wapenen nederleggen, met overhandigen van alle kanonnen, geweren en oorlogsmateriëel in hun bezit of onder hun beheer, en zullen zich weerhouden van eenig verderen tegenstand tegen het gezag van Z.M. Koning Eduard VII, dien zij erkennen als hun wettigen souverein.

De wijze en bijzonderheden van deze overgave zullen geregeld worden tusschen Lord Kitchener en Com. Generaal Botha, assistent Commandant Generaal J.H. De la Rey en Hoofdcommandant C.R. De Wet.

2. Burgers in het veld, buiten de grenzen van de Transvaal of de Oranje Rivier Kolonie, zullen bij overgave teruggebracht worden naar hunne woningen.

3. Alle krijgsgevangenen, zijnde burgers, thans buiten Z.-Afrika, zullen bij het verklaren van hunne aanneming van den status van onderdanen van Zijne Majesteit Koning Eduard VII, teruggebracht worden naar de plaatsen waar zij woonachtig waren vóór den oorlog.

4. Den Burgers, die zich aldus overgeven, of die aldus terugkeeren, zal niet ontnomen worden hunne persoonlijke vrijheid of hun eigendom.

5. Geene rechtelijke stappen, civiel of crimineel, zullen genomen worden tegen eenige van de burgers die zich alzoo overgeven, of die aldus terugkeeren, voor eenige daden in verband met het voeren van den oorlog.

6. De Hollandsche taal zal onderwezen worden in publieke scholen in den Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie, waar de ouders der kinderen zulks verlangen, en zal toegelaten worden in de gerechtshoven, wanneer dit noodig is voor de betere en meer doeltreffende administratie van justitie.

7. Het bezit van Rifles, zal bij het uitnemen van eene licentie overeenkomstig wet, toegelaten worden in de Transvaal en de Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie aan personen die ze voor hunne bescherming noodig hebben.

8. Militaire administratie in den Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie zal op den vroegst mogelijken datum opgevolgd worden door civiele regeering, en zoodra omstandigheden het toelaten, zullen vertegenwoordigende instellingen, uitloopende op zelfregeering ingevoerd worden.

9. De kwestie van het schenken van het stemrecht aan de naturellen zal niet beslist worden, dan ná de invoering van zelfregeering.

10. Geen speciale belasting zal gelegd worden op vast eigendom in den Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie om de kosten van den oorlog te bestrijden.

11. Eene rechterlijke commissie zal aangesteld worden aan wie de gouvernements noten uitgegeven onder wet no. 1. 1900 van de Z.-Afrikaansche Republiek, binnen zes maanden mogen worden aangeboden. Alle zulke noten die bevonden zullen worden behoorlijk te zijn uitgegeven in termen van die wet en waarvoor de personen ze aanbiedende waardevolle consideratie gegeven hebben, zullen uitbetaald worden doch zonder rente.

Alle kwitanties uitgegeven door de officieren in het veld van de gewezene republieken of op hunne orders, mogen eveneens aan genoemde commissie binnen zes maanden worden aangeboden, en indien zij bevonden worden bona fide gegeven te zijn geweest voor goederen door de burgermachten in het veld gebruikt, zullen zij uitbetaald worden aan de personen, aan wie zij oorspronkelijk gegeven werden. Het bedrag betaalbaar ten aanzien van genoemde gouvernementsnoten en kwitanties zal £ 3,000,000 niet te boven gaan, en indien het geheele bedrag van zulke noten en kwitanties, door de commissie goedgekeurd, meer dan dat bedrag beloopt, zal er een pro rata vermindering zijn. Aan de krijgsgevangenen zullen faciliteiten verleend worden hunne gouvernements noten en kwitanties, binnen de zes maanden bovengenoemd, aan te bieden.

12. Zoodra de toestanden het toelaten, zal eene commissie, waarop de plaatselijke inwoners zullen vertegenwoordigd zijn, in elk district van de Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie, aangesteld worden, onder het voorzitterschap van een magistraat of anderen ambtenaar, met het doel om behulpzaam te zijn in het terugbrengen van het volk naar hunne woningen; en in het verschaffen aan diegenen, die wegens oorlogsverliezen, niet in staat zijn zichzelven te voorzien van voedsel, herberg en de noodige hoeveelheid zaad, vee, gereedschappen enz. onmisbaar voor het wederaanvaarden van hun gewoon beroep. Fondsen tot dit doel zullen, rente vrij, door de Regeering voorgeschoten worden, terugbetaalbaar over een aantal jaren.'

L o r d M.: Indien wij overeenkomen is het 't Engelsche document dat getelegrafeerd zal worden naar Engeland, waarop Z.M. Regeering za- beslissen, en dat onderteekend zal worden.

C o m . G e n . B o t h a : Zal er niet eene hollandsche vertaling aan gehecht worden?

L o r d M.: Ik heb geen objectie tot de bijvoeging van eene hollandsche vertaling. Nu dat is het document dat wij bereid zijn voor de Birtsche Regeering te leggen.

C o m . G e n . B o t h a : Er zijn eenige punten waarover ik spreken wil. Het eerste is omtrent kwitanties door onze officieren gegeven. Ik wil gaarne dat zij gevoegd zullen worden in het paragraaf omtrent gouvernementsnoten. Deze kwitanties werden gegeven ingevolge instructies gegeven door onze regeering tot aankoop van vee of graan of benoodigheden tot onderhoud van onze commando's, en de hoofdofficieren thans hier, zoowel als alle andere officieren hebben gehandeld overeenkomstig die instructies, en kwitanties uitgereikt. Daarom doe ik dit verzoek. Sommige dezer kwitanties werden ten deele en andere ten volle in gouvernementsnoten uitbetaald. Maar velen werden in het geheel niet betaald. Ik geloof niet dat het bedrag groot is. Maar het zal onze handen sterken om eervol van de zaak af te komen. Want onze eer is in zoover gebonden, dat wij ze onderteekend hebben. Het zal voor ons een groot punt zijn als wij voor onze afgevaardigden komen en hun kunnen zeggen dat zij gewaarborgd zijn op dit punt. De meesten hunner zijn officieren.

L o r d K.: Ik versta dat Gen. Botha refereert niet naar com-

mandeer- of requisitie-brieven, maar alleen naar actueele kwitanties gegeven op de schatkist.

L o r d M.: Ik zie het onderscheid niet tusschen deze kwitanties en commandeerbrieven. De gewilligheid van personen om goederen te verkoopen maakt m.i. geen onderscheid in een wettelijk document.

L o r d K.: Ik meen dat het wel een onderscheid maakt of het een order op de schatkist, of een rekwisitiebrief is. Ik zou dit beperken tot kwitanties op de schatkist, uitgereikt ingevolge de wet die toeliet dat een zeker som kon uitgegeven worden.

H o o f d c o m . d e W e t : Daar werd geen besluit in den Vrijstaat genomen dat zooveel of zooveel kon uitgegeven worden.

L o r d K.: Is de bedoeling dat dit een onbepaald bedrag is, of valt het onder het bedrag vastgesteld door den Volksraad?

G e n . S m u t s : Toen deze regeering bestond, machtigde de Volksraad de regeering noten tot een zeker bedrag uit te geven, wat gedaan werd. Apart van die wet hadden officieren in het veld het recht aankoopen te doen ten behoeve van de commando's en kwitanties daarvoor te geven.

L o r d M.: Ik zie geen onderscheid tusschen die kwitanties en requisitiebrieven, en dan is het nog voor een onbepaald bedrag.

G e n . S m u t s : Deze kwitanties werden uitgegeven onder een geheel andere wet. Zij werden niet betaald uit het crediet door den Volksraad gestemd.

H o o f d c o m . D e W e t : Ik wil het duidelijk verstaan hebben, dat ik ten volle instem met wat door den Commandant Generaal werd gezegd, dat de eer van elken officier gemoeid is met deze documenten. En indien hunne Excellenties toestemmen, geven zij ons een sterk wapen, waarmede wij tot de afgevaardigden kunnen teruggaan.

L o r d M.: Het voorstel is feitelijk dat de Britsche Regeering betalen moet voor al het geld door de Republieken geleend om haar te bevechten.

H o o f d c o m . D e W e t : Wij waren toch een eerlijk vechtende partij, en indien wij daarvan afstand doen, dan is het niet meer dan billijk om ons hierin tegemoet te komen.

C o m . G e n . B o t h a : Moet ik van uwe houding verstaan dat wij alles moeten overgeven, en dat gij met de baten van ons land,

die millioenen op millioenen bedragen, moet heengaan, en geene verantwoordelijkheid op U nemen voor de schulden. Wij zijn door U erkend als een vechtende partij, en daarom te meer hebben wij recht te verwachten dat indien gij wegstapt met de baten van het land, gij ook de verantwoordelijkheid van de schulden op U moet nemen; indien de Britsche Regeering haar groot doel bereikt, dan behoort een ondergeschikte zaak als deze, niet in den weg te staan. Wij komen niet hier om te beuzelen over kleine dingen, maar over iets dat een werkelijk bezwaar is, en gij moet aannemen, dat wanneer wij U hier iets zeggen, wij dit waarlijk meenen. En indien wij vrede willen maken, moeten wij niet ieder zijn eigen lijn trekken, maar elkander aan de hand vatten. Nu zeggen wij dat deze zaak in onzen weg staat. Wij persoonlijk hebben niet zoovele kwitanties onderteekend, maar de ondergeschikte officieren die de meeste onderteekend hebben, maken grootendeels de Volksvergadering te Vereeniging uit. In sommige gevallen werden speciale personen aangesteld, belast met dit werk.

Lord M.: Wij nemen niet de baten van het land over zonder zijne verantwoordelijkheid. Wij nemen over alle schulden, die het land had voor den oorlog, en wij hebben zelfs toegestemd om eene schuld - eene wettige schuld - in den vorm van noten over te nemen, waarvan wij ons bewust zijn dat het aangaan daarvan slechts noodzakelijk was wegens den oorlog, en daarom betalen wij reeds een deel van de kosten gemaakt om ons te bevechten. Ik dacht dat dit een zeer groote concessie was; en toen ik toestemde dit neder te zetten zeide ik, dat ik dacht, en ik denk het nog, dat de Britsche Regeering exceptie daartegen zou nemen; hoewel ik hoop dat zij dit niet doen zal. Maar om verder dan dit te gaan, en te vragen dat wij betalen zullen, niet alleen eene schuld aangegaan onder eene wet voor de doeleinden van den oorlog, maar voor ieder schuld aangegaan door iederen officier van beide legers, voor het doel om ons te bevechten is m.i. een zeer verregaand voorstel. In antwoord op wat Gen. Botha gezegd heeft, moet ik zeggen, dat de commissie schijnt te denken dat wij niemand achter ons hebben, wier gevoelens en vooroordeelen (indien gij het wilt) wij in acht moeten nemen. Indien dit voor U eene moeilijkheid veroorzaakt met uwe burgers, zal het voorstel nu gemaakt, ben ik zeker, de Britsche Regeering de grootste moeilijkheden veroorzaken met het volk wier gevoelens zij in acht moeten nemen.

H o o f d c o m . D e W e t : Ik wil gaarne de positie van den Oranje Vrijstaat uitleggen. In de Transvaal werd er eene wet gepasseerd de Regeering machtigende £ 1,000,000 uit te geven. In den O.V.S. werd dit niet gedaan, omdat de Regeering het recht had met kwitanties te betalen, en wij dachten dat eene kwitantie even goed en wettig was als de noten. En daarom hebben deze zaken voor mij hetzelfde gewicht.

C o m . G e n . B o t h a : Ik meen dat wij niet zoo technisch moeten zijn, en vooral gij niet, want ons samenzijn alhier is met het doel vijandelijkheden te doen, ophouden, die maandelijks groote onkosten veroorzaken, en onze ontmoeting kan tengevolge hebben die onkosten spoedig ten einde te brengen. En dus, door ons voorstel aan te nemen en de kwitanties te betalen, komt gij uwe uitgaven grootelijks tegemoet. Het zal veel goedkooper zijn den oorlog door medewerking te beëindigen, dan de zaak te laten afspringen; en daarom meen ik dat wij punten die in den weg staan moeten toegeven.

H o o f d c o m . D e W e t : Ik kan Zijne Excel Lord Milner de verzekering geven, dat bij het volk nog altijd het idee was, dat al gaat alles verloren, het dit nog ['t geld op de kwitanties betaalbaar] na den oorlog zou krijgen. En daarom indien dit niet gegeven wordt, kan ik mij niet voorstellen wat het resultaat daarvan zal zijn. Ik vrees daarvoor, en hoop dat gij zult trachten dat voor te komen.

C o m . G e n . B o t h a : Het kan niet een bijzonder groot bedrag zijn; doch wij weten niet hoe groot het is.

H o o f d c o m . D e W e t : Gij kunt goed begrijpen dat onze uitgaven als een druppel aan den emmer waren vergeleken met uwe uitgaven. En indien ik mij niet vergis had de O.V.S. drie kwart millioen pond toen wij den oorlog begonnen; en dat de uitgaven met kwitanties begon nadat dat bedrag uitgeput was. Zoo moeten Uwe Excellenties erkennen dat wij door kwitanties in dezelfde verplichting tegenover crediteuren staan, als men zou gestaan hebben in eenig ander geval.

C o m . G e n . B o t h a : Gij hebt reeds vele van onze noten in uw bezit. Op één plaats bijv. werden 50,000 verstoken en door U gevonden.

G e n . S m u t s : Ik heb reeds privaat het argument met Lord

Milner gebruikt, dat wat wij nu om strijden reeds in beginsel door Lord Kitchener is toegestaan. In het Middelburg-voorstel van Lord Kitchener werd de uitbetaling der gouvernements noten geweigerd, maar bepaald dat kwitanties ten bedrage van £ 1,000,000 uitbetaald zouden worden, en indien dit nu teruggetrokken werd, zou dit zeker eene afwijking zijn van het Middelburg-voorstel. De betaling van noten is iets wettigs en staat op een anderen voet; en ik kan niet verstaan hoe in het Middelburg-voorstel dit kon geweigerd worden en dus is het toestaan daarvan nu billijk. Maar wat kwitanties aangaat, de betaling daarvan werd gedeeltelijk toegestaan, en nu wordt dit teruggetrokken. Ik denk dat wanneer wij tot zulk een stadium in de onderhandelingen gekomen zijn als nu, dan moet een punt zooals dit, waarop reeds zoo goed als toegestemd werd, bij de vorige onderhandelingen, niet meer een struikelblok tot eene finale overeenkomst zijn. Ik geloof dat het bedrag klein is. Ik was één jaar met Gen. de la Rey in bevel van de helft der Z.A.R. Boek werd gehouden van alle kwitanties en waar de boeken niet nog in ons bezit zijn, zijn zij in uw bezit. De uitgifte van deze kwitanties geschiedde in behoorlijke orde en regeling, en boekhouden ervan vond plaats. Zoover ik kon nagaan was het bedrag van kwitanties werkelijk klein. En hoewel Lord Milner terugdeinst van een verschrikkelijk bedrag, dat te voorschijn mag komen als ons voorstel aangenomen is, toch denk ik persoonlijk dat de vrees ijdel is, en dat het bedrag veel minder zal blijken te zijn dat gij waarschijnlijk denkt.

Lord M. Ik denk niet dat het zooveel een kwestie van bedrag is. Deze betaling van noten en requisitiebrieven is in mijn gevoelen zeer afkeurenswaardig. Ik geloof dat ik in dat opzicht gevoel wat de groote meerderheid van het Britsche volk gevoelt, dat het liever een groot bedrag zou willen uitgeven, na den oorlog om de conditie van het volk te verbeteren dat tegen hen gevochten heeft, dan om een kleiner som te betalen voor onkosten gemaakt in het bevechten van hen. Of dit nu recht of verkeerd is, het is een sterk gevoel waarmee gij rekening moet houden. Wij wenschen niet de rekeningen van beide partijen te betalen, en de desbetreffende clausule in het Middelburg-voorstel was altijd m.i. een van de slechte daarin. Indien iets van dien aard moet gedaan worden, dan denk ik dat de uitbetaling van de noten minder slecht is dan de uitbetaling van de re-

quisitiebrieven. Ik plaatste het punt omtrent het betalen van noten in dit concept voorstel, omdat ik dacht dat indien er gekozen moest worden, tusschen de uitbetaling van de eene of andere, gij het beter zoudt beschouwen dat de noten betaald werden. Indien het beter gedacht wordt naar het Middelburg-voorstel terug te gaan op dit punt, dan hoezeer ik ook er tegen objecteer, zou ik toestemmen indien Lord Kitchener toestemt.

Gen. Smuts: Ik vrees dat wij niet daarin kunnen toestemmen, omdat wij de noten boven alle betwisting achten.

Rechter Hertzog: Ik denk niet dat Uwe Excellentie de zaak billijk voorstelt, wanneer gij bijv. zegt, dat gij niet de rekeningen van beide partijen wilt betalen. Daar is één ding in betrekking tot den O.V.S. waarop wij vooral moeten letten. Wij hebben geene leeningen aangegaan, en wij hebben geene gouvernementsnoten uitgegeven. De noten waren Z.A.R. noten, waarvan ook naar den O.V.S. werden gezonden. Onze (O.V.S.) wet ging uit van het beginsel, dat in geval van oorlog alle kosten bestreken konden worden door commandeerbrieven. Hierop werd in den O.V.S. gehandeld, en kwitanties in den gewonen vorm van kwitanties of in den vorm van requisitiebrieven werden gegeven. Wanneer wij dit in aanmerking nemen, en tegelijkertijd dat wij gehandeld hebben tot op het einde en hier nog handelen als een partij die wettiglijk een oorlogvoerende partij is, dan komen wij en zeggen alleen: wij geven van onze zijde alles wat wij bezitten, en vragen alleen van de andere partij omdat te erkennen wat, indien wij eene leening hadden gesloten, toch op de Britsche Regeering, die alles van ons overneemt, gevallen zou hebben, in den vorm van eene publieke leening. Zoodat Lord Milner goed zal verstaan, dat van onze zijde beschouwd het voor ons evenzeer van gewicht is, om die kwitanties uitbetaald te krijgen, als het zal zijn voor de Z.A.R. om eene leening, vóór den oorlog gesloten overgenomen te krijgen door Z.M. Regeering. Maar ik kan zelfs verder gaan, en Lord Milner de verzekering geven, dat indien er bij ons ook eene leening was gesloten vóór den oorlog, dan konden wij nooit zoo economisch gehandeld hebben, als het geschied is bij wijze van kwitanties. Dat was ook werkelijk de reden, waarom de O.V.S. nooit eene leening vooraf wilde aangaan, want nu hebben wij alleen wat absoluut noodig was voor den dag en de omstandigheden aangekocht. Zoodat werkelijk

Lord Milner zal moeten erkennen dat wij in dezelfde positie staan tegenover diegenen die nu kwitanties bezitten, als wij zouden gestaan hebben tegenover eenig anderen crediteur, dien wij vóór den oorlog mochten gehad hebben. Ik heb reeds informeel Lord Milner daarop gewezen en kan mij nu alleen vereenigen met wat door den Com. Gen. gezegd is, dat deze moeilijkheid haast onoverkomelijk is.

Lord M.: Wij kunnen dit naar onze Regeering verwijzen; doch uw voorstel is heelemaal in strijd met het Middelburg voorstel, want daarin wordt absoluut geweigerd alle staatsschulden over te nemen.

Lord K.: Ik wensch dat wij het bedrag konden weten.

Gen. de la Rey: Bij mij is de uitgave aan noten tusschen £ 20,000 en £ 40,000; maar wat de uitgave in kwitanties is, kan ik niet zeggen.

Lord M.: Daar is eigenlijk een mogelijk compromis namelijk die noten en kwitanties te laten aanbieden en weer in te voeren de limiet van £ 1,000,000.

Lord K.: Zou dit uwe moeilijkheid tegemoet komen?

Com. Gen. Botha: Neen.

Lord K.: Zal £ 2,000,000 of £ 3,000,000 U te gemoet komen? Wij willen een limiet hebben en weten wat te doen.

Hoofdcom. De Wet: Het is onmogelijk het bedrag te bepalen.

Lord K.: Indien gij een limiet kunt stellen zou dit de zaak ophelderen.

Hoofdcom. De Wet: Daarmede ben ik geheel eens. Ik gevoel uw standpunt maar het is een absolute onmogelijkheid het bedrag op te noemen. Laat ons een oogenblik ons verwijderen om over dit punt te raadplegen.

De vergadering verdaagt en heropent 2.30 n.m.

Hoofdcom. De Wet: Wij zijn overeengekomen om een bedrag van £ 3,000,000 vast te stellen voor de gouvernementsnoten en kwitanties, die pro rata kan verminderd worden indien dit bedrag niet toereikend is. Wij hebben een artikel opgetrokken om voorteleggen.

Gen. Smuts leest concept voor dat in de laatste alinea van art. 11 van concept overeenkomst opgenomen is.

In antwoord op eene vraag van Lord Kitchener zeide Hoofdcom. De Wet: De krijgsgevangenen op de verschillende eilanden die zulke noten houden, behooren ook de gelegenheid te hebben ze aan te bieden.

Lord M.: Wat is uw volgend punt? Wij verstaan nu wat uwe beschouwing is over die zaak.

Com. Gen. Botha: Moet ik verstaan dat wij van dit punt afstappen?

Lord M.: Dat document bevat uwe zienswijze die wij nu weten.

Com. Gen. Botha: Wij moeten weten wat wij aan onze afgevaardigden moeten zeggen.

Lord K.: Is dit het eenige punt, of zullen er nog punten geopperd worden?

Com. Gen. Botha: Er is nog een punt, betrekkelijk de bescherming van schuldenaren. Deze is voor ons eene ernstige, eene levenskwestie.

Lord M.: Wij moeten goede verstandhouding hebben. Laat alles in één document komen.

Gen. Smuts: De meeste schulden vóór den oorlog aangegaan zullen na den oorlog betaalbaar zijn. En kunnen de schuldenaren niet betalen, zijn wij bevreesd dat dit de ruïnatie zal zijn van een groot deel der bevolking. En wij zouden gaarne zien dat stappen genomen worden dit te voorkomen. Zoo Lord Milner van plan is zoodanige stappen te nemen, zouden wij gaarne vernemen willen wat die zijn.

Lord M.: Ik denk dat het beter zou zijn indien gij een voorstel op dit punt maakt.

Gen. Smuts: Ons voorstel in het algemeen zou zijn; dat alle renten, die betaalbaar zijn geworden gedurende den oorlog, gevoegd zullen worden bij het principale bedrag en dat het termijn voor de betaling van het principale bedrag voor 12 maanden na den oorlog uitgesteld zal worden.

Lord K.: Is het noodig dit als een voorstel te hebben?

Gen. Smuts: Indien de Regeering bereid is in die moeilijkheid tegemoet te komen, is het onnoodig een formeel artikel in de conceptovereenkomst te plaatsen.

Lord M.: Zooals ik het beschouw maakt de Regeering zekere

beloften in dit document, en ik meen dat alle beloften, waarnaar later gerefereerd zal worden, hierin opgenomen moeten worden. Eenige zaak op welke het verlangd wordt de Regeering te binden zal in dit document moeten zijn en niet daarbuiten. Ik wil niet zeggen dat ik eenige verdere artikelen hebben wil, maar ik wensch boven alles misverstand te voorkomen.

Gen. Smuts: In dit geval zijn wij bereid zulk een artikel voor te stellen.

Com. Gen. Botha: Wij opperen dit punt zoodat vroegtijdig maatregelen kunnen genomen worden indien wij tot eene verstandhouding komen. Als een groot deel van de bevolking onderdanen wordt van Z.M., is het in belang van iedereen, vooral van de Regeering, om toe te zien dat deze personen niet geruïneerd worden. Deze personen zijn geworpen op de Regeering die voor ze zorgen moet. Indien wij nu geene stappen nemen, dan kunnen speculateurs, die schulden opgekocht hebben, ze dadelijk nadat de vrede gesloten is opeischen; en zoodra de gerechtshoven open zijn, zullen zij dagvaarden, en daarvoor willen wij waken.

Lord M.: Ik stem in met de Com. Gen. dat dit de wijze is waarop ik de zaak beschouw, en dat zoodra die personen onderdanen worden van Z. Majesteit, er voor hen gezorgd moet worden. Maar ik denk dat het noch noodzakelijk noch geraden is om neer te leggen in alle bijzonderheden van de wijze, waarop Z.M. Regeering voor die personen moet zorgen. Ik denk dat er misschien een idee is - mischien een natuurlijk idee - dat omdat wij de burgers bevochten hebben, daarom wanneer vrede gesloten is, er een gevoel van vijandigheid tegenover de burgers zal zijn. Het tegenovergestelde echter, is de waarheid. Onze wensch natuurlijk zou zijn van het oogenblik waarop vijandelijkheden ophouden, te trachten het vertrouwen te winnen, en naar de belangen van het volk om te zien. Maar indien wij ons vooraf moeten verbinden, met betrekking tot de wijze waarop wij met alle soorten ingewikkelde, wettelijke kwesties zullen handelen, zal dit zeker leiden tot later misverstand. Natuurlijk indien een zeker mate van vertrouwen niet in ons gesteld wordt, dat wij zullen trachten eene rechtvaardige regeering te zijn, en het evenwicht te houden tusschen de verschillende klassen van Z.M. onderdanen, dan is het eenige dat ik zeggen kan dit: Stel in geschrift alles dat gij mogelijk aan denken kunt, en laten wij dit

aan Z.M. Regeering voorleggen, en zien wat zij daarvan denkt.

Hoofdcom. de Wet: Ik vertrouw dat het niet zóó opgenomen wordt alsof wij hier zitten om de handen van Z.M. Regeering te binden. Daar zullen zich nog altijd genoeg andere punten voordoen, waardoor de Regeering het vertrouwen der bevolking zal kunnen winnen. Maar wat betreft den finantieelen toestand der Burgers, die geheel en al geruïneerd zijn, gevoelen wij ons verplicht om eenige regelen neer te leggen, die een wapen in onze hand zullen zijn wanneer wij naar de afgevaardigden teruggaan.

Com. Gen. Botha: Ik versta Lord Milner niet heel goed. Ik verstond niet uit het telegram van Chamberlain dat wij nieuwe voorstellen moesten maken om uwe handen te binden. Ik verstond dat voorstellen moesten gemaakt worden met het doel en den wensch om vrede te verkrijgen.

Lord K.: Ik denk niet dat het heel noodzakelijk is dit voorstel in het document op te nemen. Het betreft eene zeer ingewikkelde rechtskwestie, wat de rechten van schuldeischers en schuldenaren zullen zijn, en wat precies de wet in Transvaal over dit onderwerp is. Ik denk dat elkeen verzekerd kan gevoelen, dat de belangen der Boeren even goed verdedigd zullen worden door de Regeering, op elke mogelijke wijze, òf dit punt werkelijk neergelegd werd dan of het aan de Regeering overgelaten werd, met de aanbeveling van deze commissie om de zaak in ernstige overweging te nemen. Ik denk dat ik een beter manier heb om zulk eene ingewikkelde kwestie te behandelen. Laat deze zaak liever onder de aandacht der Regeering worden gebracht. Ik mag verkeerd zijn, maar zoover ik weet zal het een netelige kwestie voor wetgeleerden zijn, en het zal lang nemen die kwestie duidelijk te stellen. Het is ons aller wensch dat gij tot de Volksvergadering zult gaan, zoo toegerust dat gij tot een besluit zult kunnen komen; en ik zou daarom aan de hand geven, dat gij erin kunt berusten dat de zaak voor ons gebracht is geworden en op de notulen der vergadering geplaatst is. Dat is geloof ik, zoover als het noodig is voor U te gaan. De zaak kan dan in ernstige overweging genomen worden niet alleen hier maar ook in Engeland. En gij kunt volkomen verzekerd zijn, dat uwe belangen op alle mogelijke wijze behartigd zullen worden.

Gen. de la Rey: Ik denk dat de zaak voldoende onder de aandacht van Uwe Excellenties gebracht is geworden, en dat het

niet in het concept contract behoeft geplaatst te worden, want daardoor zou men misschien indruischen op rechtskwesties.

Hoofdcom. de wet: Ik ga uit van dit standpunt: Er bestaan twee partijen, en de eene houdt heelemaal op te bestaan, en het is dus natuurlijk dat zij zulk eene levenskwestie niet onopgemerkt kan laten voorbijgaan. En daarom kan ik het niet billijken dat die zaak niet opgenomen zal worden in het conceptcontract. Het zal niet noodig zijn de militaire regeering die thans bestaat en nog na den oorlog zal blijven bestaan te binden.

Lord K.: Maar deze kwestie zal behandeld moeten worden door de civiele regeering. Dit is eene zaak voor wetgeleerden, en zal aan hen voorgelegd moeten worden en veel overweging vereischen.

Com. Gen. Botha: Indien vijandelijkheden nu gestaakt worden kan een burger gedagvaard worden voor schuld vóór den oorlog aangegaan. Ik doe dit verzoek, omdat onze wet bepaalde dat geen burger gedagvaard kon worden, dan na zestig dagen na vrede gesloten is.

Lord K.: Gij kunt ten volle verzekerd zijn dat wanneer de oorlog voorbij is, elke burger het absolute recht zal hebben zijne positie op alle punten in overweging genomen te krijgen, en dat zijne belangen verdedigd zullen worden door de regeering, net zoo veel, geloof ik, onder het nieuwe, als onder het oude régime.

Com. Gen. Botha: Ik versta dat heel goed; maar de mogelijkheid bestaat dat er syndicaten kunnen gevormd worden om alle schulden op te koopen en het volk kan geruïneerd worden voordat een enkel burger in de positie is iets te verdienen of zijne positie verzekerd te krijgen.

Lord K.: Ik stem heelemaal in met den Commandant Generaal, en hij doet ook recht om deze kwestie te opperen. Maar ik geloof niet dat het conceptcontract de plaats is om de kwestie voor te brengen. Indien de vrede daar is, is het de plicht van elkeen de aandacht der Regeering te bepalen bij wat noodig is, om het volk te helpen. Maar om nu moeilijkheden voor te stellen en te trachten ze recht te krijgen, schijnt mij eene eindelooze zaak te zijn, iets waarvoor dit document niet bedoeld is.

Hoofdcom. De Wet: Ik versta dat dit iets is wat door eene proclamatie geregeld moet worden, maar ik wil zooveel wa-

pens als mogelijk in mijn hand nemen, wanneer ik terugga naar de afgevaardigden; en een van de eerste vragen die zij zullen stellen is: ‘Welke waarborg hebben wij dat wij niet geruïneerd zullen worden door onze crediteuren?’ En welke bezwaren zijn er om eene conceptproclamatie ons mede te geven die afgekondigd zal worden zoodra de vrede gesloten is?

Lord K.: Maar dit zal iets aparts zijn van deze overeenkomst.

Hoofdcom. De Wet: Ja.

Lord M.: Wat is dan het nut ervan?

Hoofdcom. De Wet: Het is voor ons zulk eene levenskwestie dat het ons niet kwalijk genomen kan worden, indien wij daarop aandringen, want wij moeten alles afgeven.

Lord K.: Niemand natuurlijk neemt het u kwalijk.

Lord M.: Maar ik moet aantoonen, zonder iemand iets kwalijk te nemen, dat het effect van wat zij voorstellen zou zijn dat een ander artikel in het conceptcontract zou moeten worden opgenomen ondernemende zulke proclamatie uit te vaardigen.

Lord K.: Ik geloof dat indien de afgevaardigden de verzekering krijgen, dat de Regeering deze zaak in aanmerking zal nemen, in belang van hare onderdanen die zij moet beschermen, dat dit voor hen genoeg zal zijn. Er zal geen geschreven verbintenis zijn, maar alleen eene verbintenis dat de zaak overwogen zal worden. Het is niet geraden hierover bij de Regeering aan te dringen, nadat de zaak voor haar gebracht is geworden. De gevoelens der Burgers zullen ook op andere wijzen voor Lord Milner gebracht worden.

Hoofdcom. De Wet: Er zullen vele andere kleine punten zijn, die wij konden opnemen welke echter niet gewenscht zijn, maar wij spreken hier van eene levenskwestie.

Lord K.: Deze is een van de vragen welke, als zij onder de aandacht van de regeering gebracht wordt, niet terzijde gezet kan worden. En gij kunt den burgers zeggen dat hunne belangen zooveel mogelijk beschermd zullen worden. Ik denk dat dit voor hen genoeg behoort te zijn voor zulk een ingewikkelde zaak. Wat hier gesproken is wordt genotuleerd, en de notulen zullen overwogen worden, niet alleen hier, maar ook in Engeland. Zijt gij daarmee tevreden?

Com. Gen. Botha: Wat mij persoonlijk aangaat, Ja.

Hoofdcom. De Wet: Ik ook.

L o r d M. Ik hoop dat er verstaan wordt dat, wanneer de zaak hier gelaten wordt, er geene verplichting op mijne Regeering is de zaak op eene of andere wijze te behandelen.

L o r d K.: Maar er is een onderpand (pledge) dat de zaak behoorlijk overwogen zal worden.

L o r d M.: Ja, natuurlijk, indien wij eene verstandhouding in geschrift gaan stellen. Solemneel denk ik dat het noodzakelijk is dat wij verstaan zullen dat dit document alles bevat waarop daar iets is in den vorm van een 'pledge'.

L o r d K.: Er is dus een 'pledge' dat dit punt hetwelk gij geopperd hebt in uw belang zal overwogen worden.

G e n . S m u t s : Nu blijft de vraag nog omtrent het uitbetalen der kwitanties.

L o r d K.: Dat zal verwezen worden naar de Britsche Regeering. Wat de som betreft, dit is een essentieel punt, doch ik meen dat het bedrag hoog is. Ik wil gaarne weten of het nu verstaan wordt dat wij overeengekomen zijn over al deze conceptvoorstellen met uw amendement? En dat er niet nog meer punten zijn? Want zij zullen naar Engeland getelegrafeerd moeten worden.

H o o f d c o m . D e W e t : Wij hebben geene verdere punten.

L o r d M i l n e r : Het voorgestelde telegram, dat ik verzenden wil, luidt: 'De commissie is bereid het volgende document aan hare Burgervergadering voor te leggen, (indien het goedgekeurd wordt door Z.M. Regeering), en van die vergadering een "j a " of "n e e n " te vragen.' Is dit goed?

H o o f d c o m . D e W e t : Ja, natuurlijk, behalve dat ik niet zeggen kan dat dit document mijne goedkeuring wegdraagt; maar ik zal berusten in wat de afgevaardigden doen.

R e c h t e r H e r t z o g : Ik zou niet gaarne zien dat het verstaan werd, dat wij onzen invloed moeten gebruiken met de Volksafgevaardigden.

L o r d M.: Ik denk dat dit goed verstaan wordt. Ik versta niet dat dit de leden der commissie verbindt betrekkelijk de opinie die zij mogen uitspreken voor de burgers. Het verbindt hen alleen om het document voor het volk te leggen, indien de Britsche Regeering het goedkeurt. Ik stel voor dit telegram te verzenden: 'De commissie is bereid het volgend document aan de Burgervergadering te Vereeniging voor te leggen, voor een "j a " of "n e e n " stem, indien Z.M. Regeering het goedkeurt.'

Ik wil verder zeggen dat wij ver afgeweken zijn van de Middelburg-voorstellen, en ik geloof dat dit goed door elkeen verstaan wordt, dat de Middelburg-voorstellen absoluut dood zijn, en indien op dit document overeengekomen wordt en het onderteekend wordt, er dan geene poging kan zijn, om dit document of de termen daarvan uitteleggen door iets in de Middelburg-voorstellen.

Verdaging.
Vergadering op Woensdag 28 Mei 1902.

De commissie ontmoette Lord Kitchener en Lord Milner te 11 ure om te hooren wat het antwoord was van de Britsche Regeering op het conceptvoorstel door hunne lordschappen aan haar voorgelegd.

Lord Milner las dit memorandum voor: 'In antwoord op het telegram op onze laatste vergadering opgetrokken, met de toestemming van de commissie en waarvan zij een afschrift ontvangen heeft, werd de volgende boodschap van Z.M. Regeering ontvangen:

Zijne Majesteits Regeering keurt goed het voorleggen aan de Vergadering voor een "ja" of "neen" stem, het document door de commissie opgetrokken, en aan den oorlogssecretaris, door Lord Kitchener op den 21 Mei afgezonden, met de volgende veranderingen.'

[Vergelijk het eerste document met wat hier volgt].

Generaal Lord Kitchener van Khartoum, Opperbevelhebber en Zijne Excellentie Lord Milner, Hooge Commissaris, namens de Britsche Regeering en

De heeren S.W. Burger, F.W. Reitz, Louis Botha, J.H. De la Rey, L.J. Meyer en J.C. Krogh, namens de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek

en de Heeren M.T. Steyn, W.J.C. Brebner, C.R. De Wet, J.B.M. Hertzog en C.H. Olivier, namens de Regeering van den Oranje Vrijstaat, handelende namens hunne respectieve Burgers.

Begeerig zijnde de bestaande vijandelijkheden te doen eindigen, komen overeen op de volgende punten:

1. De Burgermachten in het veld zullen dadelijk hunne wapenen

nederleggen, met overhandiging van alle kanonnen, geweren en oorlogsmateriëel in hun bezit of onder hun beheer, en zullen zich weerhouden van eenig verderen tegenstand tegen het gezag van Zijne Majesteit, Koning Eduard VII, dien zij erkennen als hun wettigen souverein.

De wijze en bijzonderheden van deze overgave zullen geregeld worden tusschen Lord Kitchener, Commandant Generaal Botha, Assistent Commandant Generaal J.H. De la Rey en Hoofdcommandant De Wet.

2. Burgers in het veld, buiten de grenzen van den Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie, en alle krijgsgevangenen, thans buiten Zuid-Afrika, die burgers zijn, zullen, bij het verklaren van hunne aanneming van de status van onderdanen van Z.M. Koning Eduard VII, trapsgewijze naar hunne woningen teruggebracht worden, zoodra vervoer verschaft en de middelen van hun bestaan verzekerd kunnen worden.

3. Den Burgers, die zich aldus overgeven, of die aldus terugkeeren, zal niet ontnomen worden hunne persoonlijke vrijheid of hun eigendom.

4. Geene rechtelijke stappen, civiel of crimineel, zullen genomen worden tegen eenigen burger, die zich aldus overgeeft, of die aldus terugkeert, voor eenige daden in verband met het voeren van den oorlog. Het genot van deze clausule zal zich niet strekken tot zekere daden tegenstrijdig met oorlogsgebruiken, welke door den opperbevelhebber aan de Boerengeneraals medegedeeld zijn geworden, en welke door een krijgsgericht verhoord zullen worden, dadelijk na het ophouden van vijandelijkheden.

5. De Hollandsche taal zal onderwezen worden in publieke scholen in de Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie, waar de ouders der kinderen zulks verlangen, en zal toegelaten worden in de Gerechtshoven, wanneer het noodig is voor de betere en meer doeltreffende administratie van Justitie.

6. Het bezit van 'Rifles' zal, bij het uitnemen van eene lioentie, overeenkomstig wet, toegelaten worden in de Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie, aan personen die ze voor hunne bescherming noodig hebben.

7. Militaire administratie in den Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie zal op den vroegst mogelijken datum opgevolgd worden

door civiele regeering, en zoodra omstandigheden het toelaten, zullen vertegenwoordigende instellingen, uitloopende op zelfregeering ingevoerd worden.

8. De kwestie van het schenken van het stemrecht aan naturellen zal niet beslist worden, dan na de invoering van zelfregeering.

9. Geen speciale belasting zal gelegd worden op vast eigendom in den Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie, om de kosten van den oorlog te bestrijken.

10. Zoodra de toestanden het toelaten, zal eene commissie, waarop de plaatselijke inwoners vertegenwoordigd zijn, in elk district van de Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie worden aangesteld, onder het voorzitterschap van een magistraat of anderen ambtenaar, met het doel om benulpzaam te zijn in het terugbrengen van het volk naar hunne woningen, en in het verschaffen aan diegenen, die wegens oorlogsverliezen, niet in staat zijn voor zichzelven te voorzien van voedsel, herberg en de noodige hoeveelheid zaad, vee, gereedschappen enz., onmisbaar voor het weder aanvaarden van hun gewoon beroep.

Zijne Majesteits Regeering zal een bedrag van drie millioen pond sterling ter beschikking van deze commissie stellen, voor de bovengenoemde doeleinden; en zal toelaten dat alle noten, uitgegeven krachtens wet No. 1 van 1900 van de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek, en alle kwitanties, gegeven door de officieren in het veld van de gewezene Republieken, of op hunne orders, aangeboden zullen worden aan een Rechtelijke Commissie, die door de Regeering aangesteld zal worden, en indien zoodanige noten en kwitanties door deze commissie bevonden worden, behoorlijk te zijn uitgegeven geweest, voor waardevolle consideratie, zullen zij door de eerstgenoemde commissies aangenomen worden als bewijs van oorlogsverliezen, geleden door de personen aan wie zij oorspronkelijk gegeven werden. Behalve bovengenoemde vrije gift van drie millioen pond zal Zijne Majesteits Regeering bereid zijn, voorschotten, bij wijze van leeningen voor dezelfde doeleinden te verstrekken, rente vrij voor twee jaren, en daarna terugbetaalbaar over een tijdperk van jaren met drie percent rente. Geen uitlander of rebel zal gerechtigd zijn tot het genot van deze clausule.'

Lord Milner: Terwijl wij deze communicatie aan de com-

missie doen, zijn wij geïnstrueerd bij te voegen dat indien deze gelegenheid van eenen eervollen vrede te sluiten, niet te baat genomen wordt, binnen een tijd door ons te worden vastgesteld, zal het congres beschouwd worden ten einde te zijn, en zal Zijner Majesteits Regeering, door de tegenwoordige termen niet op eenige wijze gebonden zijn. Ik heb, opdat er geen misverstand moge zijn aangaande deze termen, het document en Lord Kitchener's telegram overgeschreven met de bijvoegingen en veranderingen door Z.M. Regeering vastgesteld, met dit memorandum van wat ik nu gezegd heb.

Eene bespreking volgde over den tijd, dien men noodig zou hebben om de zaak te Vereeniging te bespreken en men kwam overeen dat Com. Gen. Botha eene tijdsbepaling zou voorstellen vóór de commissie Pretoria nog dien dag verliet. (De tijd werd later vastgesteld op uiterst Zaterdagavond, 31 Mei.)

Gen. Botha vroeg of er eenige objectie er tegen zou zijn, indien de afgevaardigden een of ander artikel van het voorstel door de Britsche Regeering nu voorgelegl schrapte?

Lord Milner: Er kan geene verandering zijn. Er moet slechts 'ja' of 'neen' op geantwoord worden

Gen. Botha meende toch dat men het recht had een of ander artikel te schrappen, want de burgers in het veld hadden het recht zich onvoorwaardelijk over te geven.

Lord Milner zeide dat de burgers dit natuurlijk doen konden. Maar het document van de Britsche Regeering kon niet veranderd worden. Privaat was af en toe reeds veel gesproken in belang van de kolonisten, die aan den kant der Republieken gevochten hadden en nu volgde een informeel gesprek. Lord Milner deelde mede wat het Britsche Gouvernement voornemens was te doen met die kolonisten. Het een en ander bleek uit het volgende document dat hij voorlas:

'Zijne Majesteits Regeering moet het formeel te boekstellen, dat de behandeling van kolonisten van Natal en de Kaapkolonie, die in opstand geweest zijn, en die zich nu overgeven, zal, bij hun terugkeer naar hunne kolonies, door de koloniale regeeringen, bepaald worden, in overeenstemming met de wetten van die kolonies; en dat alle Britsche onderdanen, die zich bij den vijand aangesloten

hebben, onderhevig zullen zijn om terecht te staan onder de wet van dat deel van het Britsche Rijk waaraan zij behooren.

Zijne Majesteits Regeering is bericht door de Regeering van de Kaapkolonie, dat hare zienswijze met betrekking tot de termen, die aangeboden behooren te worden aan Britsche onderdanen van de Kaapkolonie, die nu nog in het veld zijn, of die zich overgegeven hebben, of gevangen genomen zijn sedert den 12^den April 1901 als volgt is: Met betrekking tot de manschappen, dat zij allen, bij hun overgave, nadat zij hunne wapenen neergelegd hebben, een document zullen teekenen voor een resident magistraat van het district waarin de overgave plaats vindt, in hetwelk zij zich schuldig erkennen aan hoogverraad, en dat hun straf, mits zij zich niet schuldig gemaakt hebben aan moord, of andere daden tegenstrijdig met de gewoonten van beschaafd oorlogvoeren, zal zijn: dat zij levenslang niet gerechtigd zullen zijn om geregistreerd te worden als stemgerechtigden of op een parlementaire- districtsraad- of municipale electie te stemmen.

Met betrekking tot vrederechters en veldcornetten van de Kaapkolonie, en alle andere personen, die een ambtelijke betrekking bekleeden onder de Regeering der Kaapkolonie, of die den rang van commandant van rebellen- of Burgermachten hebben, zij zullen wegens hoogverraad terecht staan voor het gewone hof van het land, of voor zoodanig speciaal hof als later wettelijk in het leven zal worden geroepen. De straffen voor hunne misdaad te worden gelaten aan de discretie van het hof, met dit voorbehoud, dat in geen geval de doodstraf toegepast zal worden.

De regeering van Natal is van meening dat rebellen behandeld moeten worden volgens de wet der Kolonie.'

Men ging toen uit een. De secretarissen bijgestaan door advocaten. N. de Wet en J. Ferreira begaven zich tot den arbeid om kopiën te maken van het voorstel der Britsche Regeering ten dienste van de Volksvertegenwoordigers te Vereeniging. Dit werk hield hen tot den avond bezig.

Te 9 ure verliet de commissie Pretoria, om naar Vereeniging terug te keeren.

Het Middelburg voorstel. 7 Maart 1901.
(Vertaling).

Met betrekking tot ons gesprek te Middelburg op den 28sten Februari, heb ik de eer u te berichten, dat in geval van eene algemeene en volledige staking van vijandelijkheden, en de overgave van alle geweren, ammunitie, kanonnen en ander oorlogsmateriëel in de handen van de Burgers, of in de regeeringsdepôts, of elders, Z.M. Regeering gereed is de volgende maatregelen aan te nemen:

Z.M. Regeering zal dadelijk een amnestie toestaan in de Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie voor alle b o n a f i d e daden van oorlog begaan gedurende de jongste vijandelijkheden. Britsche onderdanen behoorende aan Natal en de Kaapkolonie, terwijl zij niet gedwongen zullen zijn naar die koloniën terug te keeren, zullen, indien zij zulks doen, onderhevig zijn behandeld te worden volgens de wetten van die koloniën, die speciaal genomen werden om in de omstandigheden uit den tegenwoordigen oorlog ontstaan te voorzien.

Zooals gij ongetwijfeld weet, heeft de speciale wet in de Kaapkolonie de straffen voor hoogverraad in het onderhavig geval grootelijks verzacht.

Alle krijgsgevangenen nu in St. Helena, Ceylon of elders, zijnde burgers of kolonisten, zullen bij het voltooien der overgave teruggebracht worden naar hun land, zoodra alle schikkingen voor hun vervoer getroffen kunnen worden.

Op den vroegst mogelijken datum zal militaire administratie ophouden en vervangen worden door civiele administratie in den vorm van eene kroonkolonie regeering. Er zullen dus vooreerst in ieder der nieuwe koloniën een Gouverneur en een Uitvoerende Raad zijn, bestaande uit de voornaamste ambtenaren, met een Wetgevenden Raad, bestaande uit een zeker aantal officieele leden, bij wie zullen gevoegd zijn een genomineerd niet officieel element.

Maar het is de wensch van Z.M. Regeering zoodra omstandigheden zulks toelaten een vertegenwoordigend element in te voeren, en eindelijk aan de nieuwe kolonies het voorstel van zelfregeering toe te staan. Bovendien, bij het ophouden van vijandelijkheden, zal een Hooggerechtshof in ieder der nieuwe kolonies daargesteld wor-

den, om de wetten van het land te handhaven, en dit hof zal onafhankelijk zijn van het uitvoerend gezag.

Kerkelijke eigendommen, publieke- en weesfondsen zullen gerespecteerd worden.

Zoowel de Engelsche als Hollandsche talen zullen gebruikt en onderwezen worden in publieke scholen, wanneer de ouders der kinderen zulks verlangen; en zullen toegelaten worden in de gerechtshoven.

Wat betreft de schulden van de gewezene Republikeinsche regeeringen kan Z.M. Regeering geen verantwoordelijkheid op zich nemen. Zij is echter bereid als een daad van gratie om eene som niet te bovengaande £ 1,000,000 terzijde te zetten om aan de inwoners van de Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie terugbetaling te doen voor goederen van hen gecommandeerd, of na de annexatie door commandanten in het veld, die in positie waren zulk commandeeren met geweld uit te voeren. Maar zulke vorderingen moeten bewezen worden tot satisfactie van een rechter of rechtelijke commissie door de Regeering aangesteld, om ze te onderzoeken, en te betalen, en indien in het geheel een millioen pond sterling te bovengaande, zullen zij onderworpen zijn aan eene vermindering pro rata.

Ik wensch ook UEd. Gestr. te berichten, dat de nieuwe regeering dadelijk in overweging zal nemen de mogelijkheid van door eene leening te hulp te komen de bewoners van plaatsen, die den eed van getrouwheid willen afleggen, om eenige schade te herstellen ondergaan door het vernielen van gebouwen of verlies van vee gedurende den oorlog, en dat geen speciale oorlogsbelasting gelegd zal worden op plaatsen om de oorlogskosten te bestrijken.

Wanneer burgers de bescherming van vuurwapens noodig hebben, zullen die hun toegelaten worden door licentie en bij behoorlijke registratie, mits zij den eed van getrouwheid afleggen. Licenties zullen ook uitgereikt worden voor 'sporting rifles,' geweren enz., doch militaire vuurwapens zullen alleen toegelaten worden voor de doeleinden van zelfbescherming.

Wat betreft het verstrekken van stemrecht aan kaffers in Transvaal en de Oranje Rivier Kolonie is het niet de bedoeling van Z.M. Regeering zulk stemrecht te geven, alvorens vertegenwoordigend bestuur geschonken is aan deze kolonies, en indien gegeven zal dit

zoodanig beperkt zijn om de rechtmatige overheersching van het blanke ras te verzekeren. De wettelijke positie van gekleurde personen zal echter gelijksoortig zijn met die welke zij in de Kaapkolonie hebben.

Ten slotte moet ik UEd. Gestr. berichten, dat indien de termen nu aangeboden niet, na een redelijken tijd tot overweging, aangenomen worden, zij beschouwd moeten worden als gecancelleerd.

Notulen van de vergadering van speciale Vertegenwoordigers te Vereeniging, Zuid-Afrikaansche Republiek, op Donderdag 29 Mei 1902 en volgende dagen.

De voorzitter vraagt Ds. J.D. Kestell de vergadering met gebed te openen.

Daarna verzoekt hij den waarn. Pres. Burger een woord tot inleiding te spreken. De waarn. President doet zulks, en zegt dat de stukken, die door de commissie aan de Regeeringen voorgelegd werden nu aan de Vergadering zullen worden voorgelezen.

De Heer D. van Velden leest daarop den volgenden brief:

Rapport der Commissie:

Pretoria, 28 Mei 1902.

Aan de HoogEd. Regeeringen van den O.V.S. en Z.A.R.

H.Ed. Heeren,

Ingevolge onze opdracht van de beide Regeeringen om naar Pretoria te gaan, ten einde met de Britsche autoriteiten te onderhandelen over de kwestie van vrede, hebben wij de eer het volgende te rapporteeren:

De zittingen duurden van Maandag, 19 Mei tot Woensdag 28 Mei, en het oponthoud werd voornamelijk veroorzaakt door den langen tijd vereischt voor de kabelcorrespondentie met de Britsche Regeering.

Wij dienden eerst een voorstel in (hieraan gehecht en gemerkt A)[1)] waarin wij trachtten op de basis eener beperkte onafhankelijkheid, met afgifte van een gedeelte van ons grondgebied, te onderhandelen. Lord Kitchener en Lord Milner weigerden beslist op deze basis te onderhandelen, en deelden ons mede, dat indien dit voorstel aan de Britsche Regeering gekabeld werd, zulks de zaak der onderhandelingen zou benadeelen.

Terzelfder tijd werd ons medegedeeld, dat, zooals reeds aan de

1)

beide Regeeringen bekend gemaakt, de Britsche Regeering alleen genegen was op de basis van het Middelburg-voorstel met ondergeschikte wijzigingen, te onderhandelen.

Teneinde dit voorstel in eenen finalen vorm te kleeden, vroeg Lord Milner den bijstand van eenige leden der commissie, en dit werd toegestaan, met deze verstandhouding, dat de bijstand dezer commissieleden, zonder prejudice zou geschieden.

Als uitslag van de werkzaamheden dezer subcommissie, diende Lord Milner een concept voorstel in, waarin wij aandrongen op opname van een nieuw artikel hetwelk erin opgenomen werd (no. 11). Dit concept voorstel, hetwelk hieraan gehecht is (gemerkt B) werd toen aan de Britsche Regeering gekabeld, en werd door haar gewijzigd en in een finalen vorm aan ons medegedeeld. Dit finale voorstel is hieraan gehecht, gemerkt C.

Het werd ons ook medegedeeld van de zijde der Britsche Regeering, dat dit voorstel niet meer kon worden gewijzigd, maar in zijn geheel goed- of afgekeurd moest worden door de afgevaardigden der beide Republieken. Terzelfder tijd werd ons medegedeeld dat deze goed- of afkeuring binnen een bepaalden tijd moest geschieden.

Wij hebben daarop aan Lord Kitchener medegedeeld dat deze finale beslissing aan hem zou worden bekend gemaakt, uiterst tegen Zaterdagavond aanstaande.

Gedurende de formeele onderhandelingen vonden ook eenige informeele gesprekken plaats, betreffende de Britsche onderdanen in de Kaapkolonie en Natal, die aan onzen kant gevochten hebben. Als het resultaat dezer informeele gesprekken, werd ons eene communicatie van de Britsche Regeering medegedeeld, welke wij hieraan hechten, gemerkt D.

Wij hebben de eer te zijn

Uw HoogEd. Dw. Dienaren

LOUIS BOTHA.
J.H. DE LA REY.
C.R. DE WET.
J.B.M. HERTZOG.
J.C. SMUTS.’

Daarop merkt waarn. Pres. Burger op, dat de vergadering dit document bespreken moet, en dus te kiezen zal hebben:

1. Of den strijd voort te zetten.
2. Of het voorstel der Britsche Regeering aan te nemen,
3. Of zich onvoorwaardelijk over te geven.

Het wordt besloten notulen te houden.

De verschillende artikelen van het voorstel van de Britsche Regeering, worden nu door de leden besproken, en de heele morgenzitting en een gedeelte van de middagzitting worden doorgebracht met vragen over de beteekenis van die artikelen. De leden der commissie geven zoo goed zij kunnen inlichting. Niets meer te vragen zijnde neemt de Heer de Clercq (Middelburg) het woord, en zegt dat hij reeds zijne zienswijze te voren heeft uitgesproken. Nu is de vraag voor de vergadering of men den oorlog zal opgeven, het voorstel aannemen of zich onvoorwaardelijk overgeven? Het kan niet ontkend worden dat het voorstel der Britsche Regeering, niet was wat men zou verlangd hebben, maar het kon onder de omstandigheden niet anders zijn. Als men nu tot de commando's teruggaat, en de burgers vragen aan de afgevaardigden wat zij gedaan hadden, en zij antwoorden moeten: 'niets', hoe zouden dan de afgevaardigden voor de burgers staan? De burgers verwachten iets van de afgevaardigden. Het was dus beter om termen te krijgen van de Britsche Regeering. Daardoor zal meer tevredenheid aan het volk gegeven worden. Men weet wat de gedachte van het volk is. Wat hem betreft, moet hij zeggen, dat het best is, het voorstel van de Britsche Regeering aan te nemen, tenzij hem bewezen wordt dat het best is zich onvoorwaardelijk over te geven.

Gen. Nieuwouwdt denkt dat de vergadering dadelijk tot stemmen moet overgaan: of men den oorlog al dan niet zal voortzetten; en of men de termen zal aannemen.

Gen. Froneman ondersteunt dit voorstel.

De Heer Birkenstock (Vrijheid). Deze is een gewichtige zaak. Men moet niet overhaastig handelen. Men kan niet in een oogenblik over een document als dat wat voor de vergadering ligt beslissen. Hij kan zich niet vereenigen met den laatsten spreker, dat men dadelijk tot stemmen moet overgaan, met betrekking tot het al of niet voortzetten van den strijd. Men heeft tijd noodig om tot een besluit te geraken. Wat betreft het voortzetten van den

strijd, moet men aantoonen of men dat doen kan. Het is toch waar dat er enkele districten zijn die het niet doen kunnen. Het is dus uitgemaakt dat een gedeelte van het volk met den oorlog niet kan aanhouden. De vraag is nu of onze krachten, onze hulpbronnen zóó zijn dat wij voort kunnen gaan. En is dit het geval niet, dan moeten wij den krijg staken en termen voor ons aannemen. Beter een halve ei, dan een leege dop. Het zou een zaak des harten niet zijn. Met het hart kon men niet de onafhankelijkheid prijs geven. Maar zelfs dit zal men ter wille van het volk moeten doen.

Com. Jacobsz (Harrismith) kan ook niet toestemmen dat men zoo haastig tot stemmen overgaat.

De Heer P.R. Viljoen (Heidelberg) zegt dat wij door het voorstel van de Britsche Regeering zoo zwaar 'gekniehalterd' zijn, dat het schijnt of wij niet los kunnen komen; maar wij zouden mogelijk 'gespannen' kunnen worden. Hij komt met den heer Birkenstock overeen; wij moeten niet te haastig zijn. Hij denkt dat de vergadering aan de Regeeringen moet opdragen den krijg te staken.

Gen. du Toit (Wolmaransstad): Een zeer gewichtig oogenblik wordt nu door ons beleefd. Het wordt van ieder verwacht, dat hij zijne opinie vrijuit spreken zal; niemand moet daarover veroordeeld worden. Als iemand belijdt onmachtig te zijn voort te gaan moet men hem niet ontrouw noemen. Wat betreft zijne houding tegenover de drie wegen die voor de vergadering zijn, kan hij zeggen, dat zijn opdracht was met den oorlog voort te gaan. Toen hij zijne commando's verliet, was de opinie van zijne burgers: 'Laat ons onze onafhankelijkheid behouden of anders voortvechten.' Waarom was deze hunne zienswijze? Zij waren niet op hoogte van zaken. Zij wisten niet hoe het elders ging. Onze oogen toch waren gevestigd op God, en dan, verder, op onze commando's in de oostendeelen van ons land. Als zij niet aanhouden kunnen, dan kunnen de andere commando's ook niet. Nu men kan niet ontkennen dat er commando's zijn die den oorlog niet kunnen voortzetten. Als dit nu zoo is, en er toch eene meerderheid is die voortgaan wil, dan moet die meerderheid onder de minderheid bukken. Waarom? Omdat als men voortging op de stem der meerderheid en die minderheid zich over gaf, omdat zij niet anders kan, men zich daarover dan niet zou mogen verwonderen. En dan zou ook die meerderheid

te zwak zijn om voort te gaan. Er zijn duidelijke redenen waarom de oorlog niet voortgezet kan worden. Als men voortgaat zal men niet alleen een nationalen maar ook een zedelijken dood sterven. Het moet bewezen worden of de oorlog voortgezet kan worden. Hij gevoelt dat het niet kan; en als hij voortgaat, zal hij het op moedelooze wijze doen. Als hij nu tot zijne burgers teruggaat en op hunne vraag waarom hij voortgaat, hun zou antwoorden, op grond van een of ander ‘uitknipsel’ uit de couranten, dan zal men hem antwoorden dat hij op zand gebouwd heeft. Hij vreest ook, dat in geval de oorlog voortgezet wordt, er partijen zullen gevormd worden, die voor zichzelven bij de Engelschen termen zullen vragen... En als de commando's uitgedund zouden worden, en zich later onvoorwaardelijk overgeven, wat wordt er dan van de officieren? Zullen zij niet verbannen worden en alles verliezen? Men zal kunnen vragen: Schermt gij voor u zelven? Neen, maar hier is nu de kans om te onderhandelen. Als de vergadering besluit den oorlog voort te zetten, zal onvoorwaardelijke overgave zeker volgen en dat zal noodlottig zijn. Men moet hem niet verkeerd verstaan. Als men besluit voort te gaan zal hij het wapen niet neerleggen. Neen. Hij zal zich ergens bezighouden en hier en daar met andere generaals opereeren. Maar wat zal het baten? Hij zal zich neerleggen bij hen die zeggen dat de oorlog niet kan voortgezet worden.

Com. Rheeder (Rouxville) zegt, in antwoord op diegenen die erop aandringen dat men nu gronden voor het voortzetten van den oorlog geven moet, dat één grond daarin te vinden is, dat de Engelschen niet willen toelaten dat de deputatie ons ontmoette. Waarom dit? Er moet een reden voor in ons voordeel zijn. Een andere grond is: wat zal de nakroost van ons zeggen? Zij zullen zeggen: ‘Er waren nog zoovele burgers in het veld, en wij zijn niet vrij. Waar is ons land?’ Wij zullen dan moeten antwoorden: ‘Ik heb mijn wapen neergelegd toen ik had moeten strijden. Ik heb mijn geloof opgegeven, het is door de macht des vijands uit mij gedreven.’ Hij zal tevreden zijn als de vergadering éénparig is, anders niet. Hij denkt ook aan de huisgezinnen. Hoe zullen de afgevaardigden hunne families ontmoeten als zij naar huis gaan, en de onafhankelijkheid was prijs gegeven? De commando's in die districten waar men het niet meer kan uithouden, moeten maar die districten verlaten en naar andere gaan. Maar de oorlog moet niet opgegeven worden als dit ten koste der onafhankelijkheid is.

Waarn. Pres. Burger zegt hierop dat Com. Rheeder geen reden heeft gegeven waarom de oorlog moet voortgezet worden.

Com. Rheeder antwoordt dat als men het land had willen opgeven, men het dan vroeger had moeten doen, toen de burgers, namelijk, nog iets bezaten. Nu bezit men niets. En wat de beperktheid van het vechtterrein betreft, daarvan heeft men nog ruimte genoeg.

Com. P.L. Uijs (Pretoria) merkt op dat men gedurig van de deputatie spreekt. Die deputatie is in Holland en weet als er iets in ons belang voorvalt. Als er iets in ons voordeel was, zou zij wel met ons in communicatie zich gesteld hebben. Er is zeker niets, en daarom moeten wij haar maar uit onze gedachten stellen.

Verdaging tot 7.15 ure 's avonds.

Com. Cronjé (Winburg) wil slechts een paar woorden spreken. Te recht werd gezegd dat wij een gewichtig tijdstip beleven. Zijns inziens, het gewichtigste tijdstip in de geschiedenis van het afrikaansche volk. De afgevaardigden vertegenwoordigen het afrikaansche volk, en moeten nu voor dat volk beslissen. Men vraagt nu, welke vooruitzichten wij hebben? Maar wat waren de vooruitzichten toen de oorlog begon? Waren er toen gronden? Ja, men geloofde dat recht macht was en men vertrouwde op God. En God hielp ons. Toen de vijand in ons land kwam, was alles donker. Er was een tijd toen meer dan 4000 man zich overgaven. Zij waren zonder hoop. Tot degenen die ontkwamen en den oorlog wilden voortzetten, zeide men, gij zijt krankzinnig. Dit is meer dan een jaar geleden, en men strijdt nog. Een jaar geleden had men ook geen kost, en nog heeft men te eten. Wij zijn de vertegenwoordigers van een vrij volk en moeten geene stappen nemen die ons berouwen kunnen. Daarom is het niet goed overhaastig te handelen. Wat interventie betreft, hij heeft dikwijls gezegd dat men daarop niet steunen moet, maar wel op God. Als hij dan tot zijne burgers teruggaat, zal hij op hunne vraag naar zijne gronden, kunnen antwoorden: Geloof in God. Er waren altijd tijden geweest waarin men geen voedsel had en altijd is er uitkomst geweest. De deputatie is door de twee Regeeringen naar Europa gezonden en zij vertegenwoordigt ons daar. Hebben wij nu geen vertrouwen in haar meer? Als er geen hoop voor ons was, zou zij ons wel iets ervan hebben laten weten. Er is gezegd dat men door aan te houden met den

krijg, het volk zou uitdelgen. Dat niet, maar als de vergadering het voorstel aanneemt, zal dat geschieden. Houdt men daarentegen aan, dan is er alle kans om alles te winnen. De deputatie had gezegd dat men niet onderhandelen moest, zonder haar te raadplegen. Welk recht hebben wij nu den strijd op te geven op de basis van het voorstel van de Britsche Regeering? Doet men dit, dan geeft men den nekslag aan ons volk, en men zal er later berouw van kunnen hebben. Hij wijst er verder op dat onze broeders in de Kaapkolonie er door niet gewaarborgd zijn. Verder zegt hij dat er reeds eigendommen van burgers verkocht zijn, waarvan zij waarschijnlijk niets zullen krijgen. En ook is de som voor schade in het voorstel genoemd, nl. £ 3,000,000 niet voldoende om die schade te dekken. Om deze en andere redenen is het voorstel onaanneembaar. Er is geen anderen weg voor ons dan dit te verwerpen en den strijd voort te zetten.

Gen. Froneman (Ladybrand) zegt, dat wat hij zeggen wil, denzelfden geest ademen zal, als van den laatsten spreker. Zijn land is hem dierbaar en hij kan er niet aan denken dat land af te geven. Ook hij toont aan dat wij nog dezelfde gronden hebben als die waarmee de oorlog begonnen werd. Hij was altijd in den strijd, en vindt dat hij op dezen oogenblik meer grond had om aantehouden dan ooit. Zijne districten zijn ook uitgeput, en toch gaat men met den oorlog voort. Hij was daar waar de 4000 zich overgaven. Hij was ook daar waar Gen. Cronjé (Paardeberg) zich moest overgeven; - en toch na die donkere dagen is men met den strijd voortgegaan, en men staat nog. Hij wijst er verder op dat het Gods wil was dat deze oorlog er zou zijn. Men had gebeden om de afwending van den oorlog, en God beschikte het anders. Men moet dus den oorlog doorzetten. Hij kan er niet aan denken op te geven. Wij zijn republikeinen. Wat zal het toch zijn dien naam voor eeuwig te verliezen? Eindelijk zegt hij, hij heeft zijne burgers geraadpleegd, en ook de vrouwen. Hij vraagde hun: Hoedanigen vrede moet het zijn? Het antwoord was: Geen vrede met een gebroken onafhankelijkheid. Vóór hij dus hierover stemmen kan moet hij eerst zijne burgers raadplegen.

Veldc. B.H. Breijtenbach (Utrecht) wijst er op, dat op de vraag of de oorlog moet voortgezet worden 'ja' of 'neen' geantwoord moet worden. De algemeene toestand des lands is

der vergadering voorgelegd. En daaruit is duidelijk gebleken dat die van zulken aard is, dat men niet kan voortgaan. Dit kan men niet wegcijferen. Dit staat nu als een vast feit, waarom redeneert men dan nog? Welken grond heeft men om voort te gaan? Men kan toch niet blindelings voortstappen. Zonder vaste gronden, kan de oorlog niet voortgezet worden; en als die vaste gronden er niet zijn, gaat hij met hen die vrede willen maken. Door voort te gaan, begaat hij eene misdaad. De laatste sprekers hebben willen aantoonen dat in het begin er geene gronden voor den oorlog bestonden. Nu dit kon zijn wat het ook was; ons vertrouwen kon toen geweest zijn wat het ook was; maar het is gebleken dat wij achteruitgegaan zijn; en dat er geen oorlog meer moet zijn. Hij gaat niet mede met hen die zeggen dat de strijd moet voortgezet worden. Het is hier duidelijk gebleken dat veertien commando's dit niet doen kunnen. Daar moet nu vrede komen. Wat baat het aan te houden terwijl wij weten dat wij geene mannen hebben om mee te vechten? Wie had macht om de menschen te dwingen? De oorlog zal een paar maanden langer duren en dan noodlottig eindigen.

Com. W.J. Viljoen (Witwatersrand) zegt, sommige sprekers zijn er voor den oorlog voort te zetten, anderen niet. De eersten hebben geen grond voor wat zij doen willen, behalve geloof alleen. De laatsten hebben grond. Een jaar tevoren had men ook geloof en hoe is het toen gegaan? Die den oorlog willen voortzetten moeten gronden aantoonen. Hij wil overtuigd zijn.

Gen. De la Rey zegt dat hij kort wil zijn. Hij is naar zijn publiek gegaan, met bepaalde instructies noch goed noch af te keuren wat op de bijeenkomsten zou gezegd worden. Daaraan heeft hij zich gehouden en zijne burgers niet geïnfluenceerd. En nu heeft hij in de vergadering acht afgevaardigden, met één uit de Kaapkolonie, die de burgers onder hem, hier vertegenwoordigen. Hij behoeft hier niets te zeggen over de gemoedsgesteldheid van zijne burgers. De afgevaardigden kunnen getuigen hoe vol moed zij waren. En toch kan de oorlog om die reden niet worden voortgezet. Men kan hier spreken en besluiten zooals men wil, maar wat men ook doet, hier is het einde van den oorlog!... Men spreekt van geloof. Wat is geloof? - Heere uw wil geschiede, niet mijn wil, om te overwinnen. Ik moet mijzelven vernietigen onder Gods wil! De afgevaardigden, zoo gaat hij voort, hebben één weg uit de drie hun voor-

gesteld te kiezen. Als men kiest zich onvoorwaardelijk over te geven, dan zal het noodlottig zijn. Men moet zich onvoorwaardelijk overgegeven hebben, toen het volk nog iets had om zich te redden. Of zegt men dat men met den oorlog moet voortgaan, dan zou men moeten vragen: 'Wat wordt er van mijn volk?' Met vechten voort te gaan zal treurig eindigen. Het einde zal zijn, dat men van hier gaat met het doel voort te vechten, maar men zal de wapens afleggen, en zoo zal de zaak tot een eerloos einde komen. Maar nu wil het Britsche Gouvernement waarborgen aan het volk geven en het helpen totdat het zichzelf zal kunnen helpen. Als men nu zegt: Gaat voort, dan kan hij en zijne generaals het doen, vooral als hij dacht aan wat hij nog laatst had uitgericht, maar hij wil dit niet doen. Behalve dat, wat hebben zijne slagen eigenlijk uitgericht? Sedert die slagen is al zijn vee door 40,000 beredene troepen weggenomen, en hij heeft sedert die slagen 300 man aan dooden, gewonden en krijgsgevangenen verloren. Men wijst op de deputatie, en zegt: velen vestigen hun hoop op haar. Wat heeft de deputatie een jaar geleden gezegd? Zij zeide dat zij op ons voortvechten vertrouwde. Wij hebben voortgevochten en wat staat ons nu te doen? - Er zijn er die vaste opdrachten hebben, men diene er op te letten dat het volk dat de opdrachten deed, niet op de hoogte van zaken was. Het wist niet wat de toestand des lands was. Hij daagt eenigen afgevaardigden uit om op een platform voor het volk met het Britsche Regeeringsvoorstel te gaan, en te zien of het volk zich onvoorwaardelijk zou overgeven. Maar als men dwingt om met den oorlog voort te gaan zal men het volk tot 'h a n d s u p p e n ' drijven en een eerloos einde zal het gevolg zijn.

L a n d d r . B o s m a n (Wakkerstroom) is blijde dat Gen. De la Rey zoo rondborstig gesproken heeft. Het is de plicht van iedereen om zoo te spreken. Hij is tegen het voortzetten van den oorlog. Hij wijst er op dat, hoewel men zegt dat men in het geloof den oorlog begonnen heeft, het toch maar niet uitsluitend een geloofszaak is geweest. Men heeft toch op interventie gehoopt. Daarom is de deputatie naar Europa gezonden. Men heeft vroeger dikwijls gehoord, dat de deputatie goed werk deed. Een bewijs verder dat men op interventie gehoopt heeft is dat de burgers bij iedere vergadering aan de afgevaardigden den opdracht deden dat zij met de deputatie in communicatie moeten komen. Een verder bewijs, dat

het niet uitsluitend een geloofszaak was, is het feit dat men zijn hoop vestigde op wat onze broeders in de Kaapkolonie uitrichten zouden. Die hoop echter, heeft Gen. Smuts weggenomen, toen hij in zijne toespraak zeide dat er geene hoop was op een algemeenen opstand. Hij wijst er verder op dat de commando's zeer verzwakt zijn. Hij pleit tegen het voortzetten van den oorlog, ook met het oog op de schaarschheid van voedsel. Het was dwaasheid een jaar te voren over schaarschheid van voedsel te spreken. Toen was er nog kost. Het is gansch anders nu. Nu kan men rijden van Vereeniging tot Piet Retief en slechts hier en daar een paar troepen vee aantreffen. Hij weidt verder uit over den beklagenswaardigen toestand der vrouwen en kinderen; en toont aan hoe onze commando's in getalsterkte verminderen. Met betrekking tot de aanmerking over het vertreden van het bloed dat reeds vergoten was, merkt hij op, dat dit wel iets gewichtigs was; maar dat het vergieten van meer bloed over eene zaak, die zoover men zien kan, hopeloos is, nog gewichtiger is. Hij wil liefst niet ingaan op de godsdienstige zijde van de zaak. Het is moeilijk te weten wat Gods wil is. Het kan ook Gods wil zijn dat wij onze onafhankelijkheid moeten opgeven. Het voornaamste is te doen wat recht is. Zal men zich onvoorwaardelijk overgeven? Hij is hiertegen. De vijand zal in dat geval veel kunnen doen, waartoe hij nu niet zal overgaan. Het volk zal het ook zijne voormannen kwalijk nemen als zij dit doen. Zijns inziens is er geen anderen weg, dan te kiezen wat het voordeeligst is. Men moet niet zijne liefde en gevoel, maar zijn verstand raadplegen.

Com. H.S. Grobler (Bethal): Men moet kiezen welke van de drie wegen men zal inslaan. Onder de omstandigheden is het onmogelijk voort te gaan. De oorlog heeft ons in moeilijke omstandigheden gebracht. Wij zullen spoedig moeten uitvluchten naar onze buitenste grenzen en dan zal de vijand in het midden van ons land zijn. Men wijst gedurig op het begin van den strijd en vraagt wat vooruitzicht er toen was? Het antwoord is: Geloof. Dat is zoo, maar er waren ook kanonnen, oorlogsmateriëel, voedsel enz. Nu heeft men van dit alles niets meer. Die tijd is voorbij. Het is hem zwaar er aan te denken dat het land verloren moet gaan. Hij is een geboren zoon des lands. Moet hij het land opgeven, dan is het om de huisgezinnen van honger te redden. Niet alleen zijn de vrouwen in hachelijken toestand, ook met de burgers die men daarbuiten in

de lagers gelaten heeft, is dit het geval. Wat zal er van de krijgsgevangenen worden als men niet opgeeft? Ook de toestand der huisgezinnen in de kampen kan men niet uit het oog verliezen. Wij sterven een nationalen dood, zij sterven een zedelijken dood. Wat is meer grievend dan er aan te denken dat er onder onze vrouwen in de kampen zijn, die gevaar loopen, een zedelijken dood te sterven? En daarom moeten wij een einde aan den oorlog maken.

Com. v. Niekerk (Ficksburg) zegt, dat toen hij van zijn commando wegging, men hem opdroeg bij de onafhankelijkheid te staan. Het voorstel van de Britsche Regeering is onaannemelijk. Men moet geen haastigen stap doen. Als men volhardt, zal de vijand weer toenaderen; wij moeten slechts als mannen staan.

Gen. J.G. Celliers (Lichtenburg) heeft reeds gezegd welken opdracht hij van zijne burgers had. Hij zal zich daaraan houden moeten. Hij is hier om het beste voor zijn volk te doen. Beschouwt men de zaak in het algemeen, dan zal men, door het voortzetten van den oorlog, een wond aan het volk toebrengen. De toestand is zeer hachelijk. Met zijne commando's ging het goed. Maar kan hij daarom den strijd voortzetten? Neen, men moet al de omstandigheden in acht nemen. Hij wijst erop dat hij laatst gezegd heeft, dat men met een voorstel moet meegaan, waardoor vrede gemaakt kan worden, met behoud van de onafhankelijkheid. Nu, dit is beproefd geworden. Wij stelden eene commissie aan. Die deed al wat in haar vermogen was om aan dien wensch uitvoering te geven. En - daar ligt het voorstel der Britsche regeering, dat zij ons gebracht heeft. Wie kan nu zeggen, dat wij de zaak van het volk beter hebben kunnen maken, dan gedaan is in het voorstel dat ter tafel is? Wij hebben ons best gedaan en het best dat verkrijgbaar was, is verkregen. En wie kan zeggen dat, als wij den oorlog voortzetten, het beter gaan zal, dan is het voorstel dat ter tafel is. Toen wij laatst van de deputatie hoorden, zeide zij ons dat wij moesten aanhouden totdat het laatste middel beproefd was. Is dit aanmoediging? Er wordt ook gezegd, dat men gelooven moet. Dat moet men doen, doch men moet niet één ding gelooven en het andere niet. Wij moeten ook gelooven dat het Gods wil kan zijn, dat wij onder den vijand bukken moeten. Hij gevoelt zich niet gebonden door den opdracht van zijne burgers, aangezien hij meer licht heeft dan de burgers, en in een betere positie is om te oordeelen. Wisten de burgers wat hij nu

weet dan hadden zij hem een anderen opdracht gegeven. Het is hem eene ernstige zaak om met bloedvergieten voort te gaan. Zullen wij voortgaan onze menschen op te offeren? Hoe dierbaar ons de onafhankelijkheid ook is, kunnen wij toch niet tegen onmogelijkheden strijden. Ons groot deel moet zijn, het belang van het volk. Hij kan zich alleen vereenigen met hen die meenen dat wij het voorstel dat ter tafel ligt moeten aannemen.

Hoofdcom. De Wet gevoelt zich gedrongen zijn gevoelen uit te spreken. Hij moet beginnen met het begin van den oorlog, en dan moet hij zeggen dat hij toen minder hoop op interventie had dan nu. Hierdoor wil hij niet te kennen geven dat hij hoop op interventie heeft; maar hij weet nu wat hij vroeger niet wist dat er namelijk sterke sympathie voor ons was. Zelfs in Engeland is die sympathie; getuigen daarvan de groote pro-boer meetings. Van die sympathie hebben wij nadere berichten gehad, bij monde van den persoon die laatst door de deputatie met haren brief werd uitgezonden. Hij kan niet gelooven dat de deputatie onvertrouwbare personen zou uitzenden. Nu, wat zeide die persoon? Hij zeide o.m. dat onze zaak bij den dag veld wint. Men vraagt nu, waarom de deputatie ons geen rapport heeft gezonden? Voor hem is dit duidelijk. De deputatie moet de Regeeringen polsen, en wat zij te weten komt, kan zij niet aan eenig persoon toevertrouwen, om aan ons over te brengen; ja, zij kan het misschien in het geheel niet aan ons mededeelen, omdat zij daardoor openbaren zou, wat de politiek van Europa is. Dat de deputatie dus zwijgt, is voor hem van groote beteekenis, en moet ons niet ontmoedigen, maar juist bemoedigen. Als er een man is die den hachelijken toestand des lands gevoelen kan, dan is hij die man. De toestand was in de hoogste mate hachelijk. Wat vooruitzicht had men dan om voort te vechten? zoo vraagt men. Hij vraagt weêr? Wat vooruitzicht had men in het begin? Eigenlijk had men het geloof in God alleen. Bij hem althans, was er niets anders. Hij dacht er aan dat de Republieken te doen hadden met een land welks leger 750,000 man telde Daarvan kon dat land een derde deel zenden om ons te bestrijden. En wij hadden nooit meer dan 45,000 man. Hoe kon men er nu ooit aan denken met zulk een land te vechten, als men het niet een geloofszaak maakte. Nu zijn er wel degenen die ook steun in de Kolonie gezocht hebben. Zij zeiden dat hulp van daar opdagen zou. Bij

hem heeft dit nooit opgang gemaakt. Hij wist wel dat er degenen in de kolonie waren die het wapen met ons tegen Engeland zouden opnemen. Hij wist hoe sterk men daar met ons sympathiseerde, maar hij wist ook altijd dat de omstandigheden in de kolonie zoodanig waren, dat de kolonisten ons niet meer zouden kunnen geholpen hebben, dan zij gedaan hebben. Neen! wij geloofden in God; en als wij, een klein volk, door het geloof overwinnen, dan zullen wij niet het eenige kleine volk zijn dat dit gedaan heeft. Degenen die zeggen dat de strijd opgegeven moet worden willen van ons tastbare gronden hebben voor het voortzetten van den strijd. Maar waar had men dat in het begin? Is het nu duisterder geworden? Integendeel. In de laatste twee en twintig maanden zijn er wonderen gebeurd. Gen. Botha had hem in dien tijd geschreven dat de schaarschheid van ammunitie bezorgdheid wekte. En, dit was zoo. De ammunitie voorraad was op den bodem. In dien tijd, als een burger tot hem kwam met een ledigen patroonband sidderde en beefde hij. Nu is hij, om een uitdrukking van Gen. Joubert te gebruiken, vervuld met b l i j d e s c h a a m t e, als hij denkt aan den voorraad dien hij heeft. Hij neemt het den broeders die naar gronden vragen niet kwalijk. Hij heeft daar gronden gegeven en het duizendste deel heeft hij niet genoemd. Hij kon nog dezen grond noemen: De vijand is toegenaderd. Er was een tijd dat Lord Salisbury zeide dat de Britsche Regeering met niets minder dan o n v o o r w à a r d e l i j k e overgave zou tevreden zijn. Heden is het niet alzoo. Engeland onderhandelt met ons. Dus er is toenadering. En als de strijd nu voortgezet wordt, heeft hij geen vrees dat Engeland niet weer zal onderhandelen, ja, ook betere voorstellen doen, ja, zelfs in onze onafhankelijkheid toestemmen. Wil men meer gronden? Die vindt men als men nog eens in het verledene teruggaat. Men moet terugdenken aan den tijd toen de Transvaal met Engeland vocht. Wij waren toen nog meer onbekend met Engeland dan nu. De Transvaal had toen slechts dertien patronen voor elken man. Toen waren er ook onstandvastigen - de zoogenaamde ‘loyalen.’ Toen was het ook een strijden in het geloof alleen, en wat was de uitslag? Men zal hem kunnen vragen, welken weg hij voor de families aanwijst? Deze was eene moeilijke zaak, zekerlijk; maar ook hier is het eene geloofszaak. En wat betreft één middel dat in dit geval aangepakt kan worden, zal hij willen aan de hand geven, dat er gedeelten van

de manschappen zullen kunnen aangezegd worden om terwille van de vrouwen de wapens af te leggen, - en alzoo de vrouwen naar de dorpen te nemen. Hoe zwaar dit ook is, men zou in dit geval tot uitersten moeten gaan. Men heeft van Amerika gesproken en ontkend, dat onze toestanden met de toestanden aldaar kunnen vergeleken worden. En toch is die vergelijking niet ongepast. Er waren punten van overeenkomst. Evenals Amerika hebben wij een groot en uitgestrekt land achter ons waarheen wij kunnen terugwijken. Voorts wijst hij op onze onkunde van de toestanden in Europa. Wat wij weten hebben wij alleen uit nieuwsbladen en die zijn jingobladen. Als er niet veel is dat Engeland van ons verborgen wil houden, waarom houdt het zoo zorgvuldig al de Europeesche nieuwsbladen van ons? Als het nieuws daarin, voor ons ongunstig is, zou Engeland ze als zijne hulpmiddelen ons doen toestroomen. Ook moet men er op letten dat Engeland onze deputatie niet wil toelaten tot ons te komen. Aan dit alles denkende, en ook het feit, dat de spanning in Engeland voor ons als eene indirecte interventie kan beschouwd worden, gelooft hij dat wij maar met den bitteren strijd moeten aanhouden. Ja, wij moeten aanhouden, het komt er niet op aan hoe lang; maar totdat wij onze onafhankelijkheid over ons bevestigd zien!

Gen. Beijers (Waterberg) zegt, als hij een antwoord moest geven op de vraag of hij zijn verstand dan wel zijn geweten volgen moet, dan is er voor hem maar één antwoord: het geweten. Komt hij om terwijl hij zijn verstand volgt, dan zal hij gevoelen dat hij ontrouw was; maar geschiedt dit terwijl hij zijn geweten volgt, dan is hij voor zijn dood bereid. Hij wijst op de martelaren en zegt, dat het hem soms' schijnt alsof van de martelaarsgeest alleen in boeken gelezen wordt. Nu, de martelaren stierven, en het scheen dan of alles op dat oogenblik met hun dood verloren ging, maar welk groot heil bleek van achteren uit alles geboren te zijn. De waarheid, waarvan zij zich zoo overtuigd hielden dat zij het leven ervoor gaven, bleef staande. En hoe schijnt het ons nu te gaan? Wij meenen wel dat onze zaak recht is, maar voor den dood deinzen wij terug. Men spreekt van ons volksbestaan; daarmede, verklaart hij, hebben wij niets te doen. Dat is Gods zaak. Hij zal daarvoor zorgen. Recht moet zegevieren. Wij moeten zorgen dat wij aan de rechte zijde staan, al kost het ons den dood. Hij stemt overeen met hen, die zeg-

gen dat wij weer eene kans tot onderhandelen hebben zullen, al springen deze onderhandelingen ook af. Dit wordt bewezen, door wat reeds gebeurd is. Behalve wat Gen. de Wet gezegd heeft omtrent den eisch van Lord Salisbury, kan hij er ook op wijzen dat Lord Roberts eens weigerde met Gen. L. Botha te spreken; en nu onderhandelen de Engelschen met ons. Hij zegt voorts dat hij vatbaar is voor overtuiging, maar hij is nog niet overtuigd dat men den oorlog moest staken. Dit neemt niet weg dat hij een open oog heeft voor de hachelijkheid der positie. Maar die is niet zoo dat men er niet overkomen kan. Men kon over de moeilijkheid komen, die de schaarschheid van paarden veroorzaakte, ook den kommer aangaande voedsel. Zelfs zullen wij een weg kunnen vinden om onze vrouwen te redden. Dit alles is niet onoverkomelijk, maar er is ééne zaak die hem hindert: De geest die den mensch bezielt. Als een geest iemand bezielt of beheerscht, dan kan men niets uitrichten. De geest, dien hij nu ziet, is een geest die de burgers drijft om tot den vijand over te gaan. Tegen dien geest is niet te strijden. Gen. de la Rey heeft aangetoond dat niemand op een platform kan gaan met het voorstel voor ons, zonder te vinden dat de burgers het aannemen zullen. Dus is die geest onder ons. Men moet daarop letten. Het hielp niet tegen zulk een geest te strijden.

De vergadering wordt met gebed gesloten.

Vrijdag 30 Mei 1902.

Geopend met gebed.

Wd. Pres. Burger zegt dat vóór men met de werkzaamheden een aanvang maakt, het zijn treurige plicht is aan de vergadering bekend te maken dat de President van den Oranje Vrijstaat wegens ernstige krankheid zich verplicht gezien heeft te bedanken. Pres. Steijn heeft zich in de hand van den vijand moeten geven om geneeskundige hulp te bekomen. Verder deelt hij mede, dat Hoofdcom. De Wet als waarnemende President is aangesteld. Hij spreekt zijne innige deelneming uit met de afgevaardigden over hun groot verlies, en merkt op dat President Steijn een rots en steun in de groote zaak geweest is. Daarop dankte waarn. Pres. de Wet den waarn. President der Z.A.R. voor zijne hartelijke woorden.

De Heer J. Naudé: (Pretoria en los commando bij Gen. Kemp) doet nu eenige vragen ter inlichting, omtrent de kolonisten,

die aan onze zijde gestreden hebben; waarop Gen. Smuts antwoordt. De Heer Naudé vraagt voorts of het van de afgevaardigden verwacht wordt te beslissen in betrekking tot de onafhankelijkheid?

Gen. Botha antwoordt dat de Regeeringen aan Lord Kitchener en Lord Milner gemeld hebben, dat zij niet bevoegd waren er over te beslissen. Dat het volk alleen dit kon. Toen is men tot het volk gegaan. En hier ter vergadering zijn de afgevaardigden verschenen.

De Heer Naudé: Dan wist men te Klerksdorp reeds dat de afgevaardigden hierover te beslissen hadden. Als dat zoo is, dan bevindt hij zich in eene moeilijkheid. De afgevaardigden zijn òf misleid òf de slachtoffers van een overzicht; want aan hem is niet gezegd dat hij gekozen werd als een gevolmachtigde. Niettegenstaande wat de wetgeleerden zeggen, staat hij daar als één die een opdracht heeft. Hij heeft de stem der burgers slechts op één punt. Zij zeiden op de vraag, of de onafhankelijkheid moet opgegeven worden: neen. Het document nu ter tafel dringt aan op het afgeven der onafhankelijkheid. Hij kan derhalve daarvoor niet stemmen. De burgers hebben er ook op aangedrongen dat zij de wapens zullen behouden, ook hunne taal in de scholen en gerechtshoven. Beide worden geweigerd door het document. Hij kan er dus niet voor stemmen.

Hij is er dus voor dat men met den strijd zal voortgaan. Men zal kunnen vragen, welke vooruitzichten er zijn. Hij herinnert zich de gezindheid der burgers aan het Warmebad. Het was een donkere tijd. De Commandant Generaal had hen bezocht. Hij vertelde de burgers, dat wij niets meer te verliezen hadden en alles te winnen. Dat was voor hen genoeg. Toen had men ook geen helder vooruitzicht. Wij konden niet inzien waar de uitkomst was. Maar van achteren hebben wij het niet gezien. Het waren donkere dagen toen Pretoria genomen werd. Maar niemand is beschaamd geworden. Na de zitting, die toen plaats vond, zijn de meesten staande gebleven. Na het donkere kwam telkens weer licht. En waarom zal het licht ook niet nu dagen na de donkere wolk, die over ons is verdwenen zal zijn?

Gen. De la Rey legt uit dat hij niemand had misleid op de vergaderingen. Elk stuk van de Regeering aan hem overhandigd heeft hij op de vergaderingen voorgelegd. Voorts spreekt hij over

de vraag van den heer Naudé, of men op die vergadering over de onafhankelijkheid te beslissen heeft. Ja, zegt Gen. de la Rey, die verplichting rust op den laatsten spreker en op al de afgevaardigden hier, en men heeft te beslissen niet alleen voor zijn eigen dorp of district, maar voor het gansche land.

De Heer Naudé: Ik wil mij van mijne verantwoordelijkheid niet losmaken, maar ik ben hier met een bepaalden opdracht.

Rechter Hertzog legt weêr uit wat rechtsgeleerd op dit punt recht is. Men moet zich afvragen: Als mijn volk hier was, wat zou dat volk beslissen? en daarnaar moet men handelen. Daarna spreekt hij over de zaak in het algemeen. Hij zal eerst op de gronden om aan te houden wijzen. In verband daarmede toont hij aan dat, even als wij verzwakt zijn, Engeland ook verzwakt is. Dat kan ieder, die daarvoor oogen heeft, zien. Dat is het geval wat het geld betreft. O ja, Engeland kan als het wil, nog millioenen bijeenbrengen, maar uiteindelijk zal het met de belastingbetalers last hebben. Dat het nu reeds niet gemakkelijk gaat om de rente te betalen, getuigt het feit dat er een belasting op koorn door Engeland gelegd is. Dat doet men niet, tenzij zaken ernstig zijn. Verder, waarom heeft men ons niet toegelaten van onze deputatie te hooren? Het zou slechts veertien dagen geduurd hebben voor de deputatie om uit te komen en zij zou nu in ons midden kunnen geweest zijn. Maar men weigerde. Waarom? Het werd gezegd dat dit eene ‘militaire ongeregeldheid’ zou zijn. Maar deze vergadering hier is ook eene ‘militaire ongeregeldheid.’ Er moet dus iets achter schuilen.

Maar nu: de andere kant. De positie is hachelijk. Over het algemeen is het land uitgeput. De paarden zijn bijna allen weg; maar dit is nog niet de groote moeilijkheid! Verder: er zijn velen van onze eigene menschen die tegen ons vechten; ook baart de toestand der vrouwen ons groote bezorgdheid, en er is vrees dat er een zedelijke achteruitgang in de vrouwenkampen is. Op hem maakt dit een geweldigen indruk. Niemand die een hart heeft kan onverschillig zijn als hij daaraan denkt. En als er iets is, dat bij hem respect voor Com. Gen. Botha heeft opgewekt, dan is het dat, de generaal een hart heeft om dit te gevoelen en den moed om dit uit te spreken. Deze oorlog is een van de zwaarste die ooit gevoerd is. Hij twijfelt er aan of er een oorlog is geweest, waarin het volk proportioneel zooveel geleden heeft als ons volk. Maar dit alles, hoe vreeslijk ook

heeft nog niet bij hem den doorslag gegeven, want als hij kans ziet om toch eindelijk vrij te zijn, zal hij van alles afstand doen, en vechten tot den dood. Het vreeselijke van den toestand is dus het grootste niet. Er is iets anders dat zwaarder weegt dan alles. Het is het houden van deze vergadering te Vereeniging. Hij beschuldigt niemand. Alles is gedaan met de beste bedoelingen. Maar het is een fout geweest. Het houden van deze vergadering is dat wat ons den nekslag geven zal. Want wat heeft zij uitgewerkt? Dit, dat de Commandant Generaal verplicht was te zeggen: Dit is de toestand van het land! Waar er nu burgers zijn die nog moed hebben, zij zullen ontmoedigd worden, wanneer zij hooren wat de hoofden van deze vergadering gezegd hebben. Dat is hem het zwaarste van alles. Hij zou kunnen zeggen dat de zwaarmoedigen ons maar verlaten moeten; maar nu zijn diegenen die niet mismoedig waren dit geworden. Doch niettegenstaande dit alles is er geen zekerheid. Hij zou dit als een stelregel kunnen neerleggen voor hen die in twijfel verkeeren: 'Als gij in twijfel zijt, gaat voort met dat waarmee gij bezig zijt.'

Gen. L.J. Meyer (lid der Reg. Z.A.R.) geeft een verslag van de verwoesting aangericht, ten noorden van het Oosterspoor, tot de andere zijde van de Sabi, dat overeenkomt met wat de afgevaardigden reeds gerapporteerd hebben. Hij gaat daarna voort, door te zeggen dat als men in het duistere is, men verstand en geweten heeft, en daar naar luisteren kan. Het is zijn gevoelen dat het overblijfsel gered moet worden. Wat voordeel is er in het voortzetten van den oorlog? Men zal toch later geen kans hebben om vrede te maken. Wat zal het nakroost van ons zeggen als wij voortgaan en alles verliezen? Zij zullen zeggen: 'Onze vaders waren dapper, maar zij hadden geen verstand,' maar als wij den oorlog staken, zullen zij zeggen: 'Onze vaders vochten niet om eigen eer.' Hij wijst er op, dat hoe min er ook in het voorstel is, er toch de belofte van zelfregeering is. Over het verledene sprekende, zegt hij: dat hij tegen den oorlog was, dat hij voor het vijf-jaar stemrecht was. Het volk was er tegen. Waarom was hij tegen den oorlog? Omdat hij bevreesd was dat afrikaner bloed de aarde zou bevochtigen. Zal men nu voortgaan bloed te vergieten? Verder zegt hij, dat er eene geheime krijgsraadsvergadering te Pretoria was nadat Bloemfontein ingenomen werd. Men wilde zich toen overgeven. De

Vrijstaat was er tegen. De Regeeringen besloten: zet den oorlog voort. Een jaar daarna, in de maand Juni, was er weer eene vergadering. Een brief werd aan den Vrijstaat gezonden. Men kwam te Waterval bijeen. Toen besloten beide Regeeringen weer om voort te gaan met den oorlog. Later schreef de Regeering der Z.A.R. weer aan den O.V.S.; doch er was geen kans om bijeen te komen, totdat men hier te Vereeniging bijeenkwam. Moest men nu ook besluiten of men met den oorlog zou voortgaan? Men moet dit wel overdenken. Onze zaak is zoover, dat wij het kleine zaadje dat er nog over is, moeten redden. Gaat men voort, dan is het klaar met de Afrikaansche natie. Het is buiten de kwestie den vijand nog met het zwaard te bestrijden. Wij hebben de Engelschen geleerd oorlog te maken. Onze menschen zijn bij hen en wijzen hen hoe in den nacht te trekken en waar al de voetpaden zijn. Men kan niet met den strijd volhouden.

Com. van Niekerk (Kroonstad) wijst er op dat de kolonisten ons veel hulp hebben bewezen en ook veel voor ons geleden hebben. Moeten wij hen nu maar laten varen? Zullen wij onszelven nu maar redden en hen laten om hun eigen verlossing uit te werken? Het is iets treurigs eraan te denken dat wij nu de wapens zullen moeten neerleggen.

Com. Gen. L. Botha spreekt eerst een paar woorden over zijne houding op de volksvergaderingen. Hij heeft afgevaardigden met volmacht om te handelen gekozen. Hij spreekt nu verder over de gronden die men had vóór de oorlog begon. Er waren 60,000 man. Ook wijst hij op de Kaapkolonie en zegt dat men niet verwachtte dat die kolonie hare spoorwegen tot het vervoeren van troepen enz. zou verleenen. Hij heeft ook gehoopt dat de mogendheden zich met de zaak zouden inlaten. De mogendheden hebben slechts aangekeken hoe Engeland allerlei nieuwe methoden tegen de beginselen van het volkenrecht invoerde, en zwegen stil. Verder hadden wij toen volop voedsel, en de commando's konden weken lang op eene plaats verzorgd worden. Onze families waren ook toen verzorgd. Dat is nu alles veranderd. En wat de families betreft, men is blij als zijne vrouw onder de Engelschen is. Eén van de grootste moeilijkheden, gaat Gen. Botha voort, zijn de families. Wat zal met hen gedaan worden? Er is gezegd: Laten eenige mannen wapens afleggen en de families wegbrengen. Maar de vrouwen bij ons, zijn

voor een groot deel de vrouwen van krijgsgevangenen. Nu welken vreemden man kan hij zenden om te zorgen voor degenen wier natuurlijke verzorgers krijgsgevangen zijn? Hij toont aan dat de Deputatie hare geloofsbrieven alleen bij Nederland ingediend heeft, zeker omdat geen andere mogendheid haar ontvangen wilde, want zij was geaccrediteerd aan alle mogendheden. Dit zijn gevoelen komt overeen met hunne brieven, toen zij nog schrijven konden, waarin zij zeiden: ‘Er is geen kans voor ons in Europa.’ Zij wilden daarop terugkomen, maar de Regeering ried hen aan in Europa te blijven, daar hunne terugkomst naar Z. Afrika den nekslag aan de verwachtingen van velen zou geven. Daarom is de Deputatie nog in Europa. Later zeide de Deputatie weer dat er geen kans tot interventie was, maar dat zij meende dat, terwille van de opoffering reeds door ons gedaan, wij moesten voortgaan. Voorts kan men zeggen, dat er in Europa een oorlog kan ontstaan die in ons voordeel kan zijn. Maar welke reden heeft men dit te verwachten? Er wordt ook door groote natiën weinig belang in de kleinere gesteld. Het is in hun belang de kleinere uitteputten. Hij spreekt nog over de ontrouwheid onzer burgers en diegenen onder hen die tegen ons vechten. Hij werpt nu een blik in het verleden. Wij hebben nu een jaar gevochten sedert wij laatst van de Deputatie hoorden. En wat hebben wij gewonnen sedert Juni 1901. Wij zijn zoo achteruitgegaan dat als wij op die wijze verminderen wij als een vechtende partij spoedig niet meer zullen kunnen beschouwd worden. Wat hebben wij in het jaar dat voorbij is niet geleden? In de vrouwenkampen zijn 20,000 vrouwen en kinderen gestorven. En zooveel meer is gebeurd, waarover reeds in de vergadering gesproken is. Ik heb, toen ik in Pretoria was, van ons informatiebureau en elders opgaven gekregen van onze verliezen. Ik heb bevonden dat er 31,400 krijgsgevangenen zijn, waarvan 600 gestorven zijn. In den oorlog zijn er 3,800 van onze burgers gesneuveld. Als er nu in twee en een half jaar tijds zoovelen gesneuveld zijn, wat is het niet ernstig! En wat moet niet het lijden van onze vrouwen geweest zijn bij het afsterven van 20,000 van hen. Er is echter nog de vraag aangaande de kolonisten, die voor ons gevochten hebben. Ik heb gezegd dat als de onafhankelijkheid wegvalt, wij dan voor de kolonisten moeten zorgen. Nu dit heb ik en de andere leden te Pretoria getracht te doen. En nu is er vandaag kans de kolonisten te redden. Zal het recht zijn met het oog op de

kolonisten, om te zeggen: 'gaat voort met den oorlog?' Neen terwille van hen ook moet men ophouden. En als wij besluiten voort te gaan, laat ons hun dan zeggen: Houdt g i j op. Wat ik te Warmbad gezegd heb is hier aangehaald. Toen ik daar zoo sprak, waren daar nog 2,000 burgers onder het wapen. Hoe is het nu daar gesteld? Er zijn 480 man. Ik zeide toen ook dat de oorlog moest voortgaan totdat de honger ons dreef. Er zijn afdeelingen die door den honger gedreven worden en niet kunnen voortgaan. De afgevaardigden moeten zelven getuigen, dat onze kracht tot nu toe daarin gelegen is dat wij onze burgers overal in al de districten konden houden. Op deze wijze hebben wij den vijand uit elkander gehouden. Maar als wij nu sommige districten moeten verlaten en op verschillende punten concentreeren, dan zullen de Engelschen ook concentreeren en met groote onweerstaanbare machten op ons aankomen. Er is gezegd dat wij naar de koloniën moeten gaan. Ik weet ook wat het is naar de kolonie te gaan. Hoofdcom. De Wet feilde met een groote macht en dat in een goeden tijd, en hoe zullen wij nu in den winter dit doen? En dit nog al met paarden die zoo zwak zijn dat zij 'op een stap' loopen. Wat staat ons te doen? Wij moeten den besten weg kiezen. Men zegt dat wij volharden moeten. Ja, maar hoe lang? Tien of twaalf jaren? Welke kans hebben wij om zoolang te volharden? Als wij in twee jaren tijds van 60,000 tot een derde verminderd zijn, tot welk getal zullen wij dan niet over een aantal jaren verminderd zijn? Het is mij duidelijk dat als wij volharden wij dan tot overgave zullen gedwongen worden. Laat ons nu terwijl er toenadering is tot een punt komen. Wij hebben verstand, laat ons dat gebruiken. Ik persoonlijk kan volharden, maar ik mag niet uitsluitend aan mijzelven denken. Er is bijv eene moeilijkheid, wat met de weduwen en weezen gedaan moet worden. Als wij de termen hier voor ons aannemen, dan blijven wij de verzorgers. Maar wie zal het zijn als wij tot overgave gedwongen worden? Wie zal het dan doen? Als wij volkomen ophouden te bestaan kunnen wij niets meer doen. Wij zullen bijv. niet eens personen naar Europa kunnen zenden om financieele hulp te zoeken, tot wederopbouwen der plaatsen en tot hulp voor ons volk.

Hier liggen drie wegen voor ons. Wij moeten tot een besluit komen. Wat het eerste punt betreft, ik zie niet dat het voortzetten van den oorlog tot een succesvol resultaat kan leiden, ik zie daar-

entegen in dien weg onze uitdelging tegemoet. Wat de andere twee wegen betreft, is onvoorwaardelijke overgave voor het gemoed het aangenaamste. Maar ter wille van het volk mag men daartoe niet overgaan. Wij zullen niets te zeggen hebben met betrekking tot allerlei bezwaren die ontstaan zullen. In één woord, wij moeten voor het belang van het volk zorgen. Het eenige dus dat ons overblijft is het voorstel aan te nemen. Ik wil niet zeggen dat wij veel gebaat worden door de termen, maar zij redden ons toch uit de eene en andere moeilijkheid.

's Namiddags 2.12 ure.

Gen. C.H. Muller (Boksburg) zegt dat zijne burgers hem gezonden hebben om de onafhankelijkheid waarvoor zij gevaar zagen, te verdedigen. Een gedeelte der burgers heeft hem volmacht tot handelen gegeven, een ander deel heeft hem gezegd te staan bij de onafhankelijkheid, en te trachten in communicatie te komen met de Deputatie. Met betrekking tot het voortzetten van den oorlog, heeft hij lang reeds aan zijne burgers gezegd, dat dit met het wapen alleen, zonder vertrouwen op God, onmogelijk is. Als hij nu naar zijne burgers terug gaat en hun zegt dat hij niet met de deputatie in communicatie is geweest en dat het voorstel aangenomen is, zal er een verschrikkelijke verdeeldheid zijn. Hij kan niet aan overgave denken. Maar met het oog op wat de Com. Gen. en anderen gezegd hebben, is de zaak voor hem ook onmogelijk geworden. Hij kan niet alleen vechten. Hij vraagt of wij dan niet nog samen staan kunnen en een verbond met den Heere maken? Hij wijst er op dat hij van de armsten des lands vertegenwoordigt en dat £ 3,000,000 geenszins voorziening maakt voor degenen die zichzelven niet redden kunnen. Hij vraagt nog eens of men geen gelofte aan den Heere kan doen? en eindigt door te zeggen dat hij niet stemmen kan voor de aanname van het voorstel.

Gen. J.H. Smuts spreekt als volgt: Tot hiertoe heb ik mij in de discussie niet gemengd, hoewel mijne inzichten aan mijne Regeering niet onbekend zijn. Wij zijn gekomen tot een donker punt in de ontwikkeling van den oorlog en onze zaak - voor mij des te donkerder en pijnlijker, omdat ik één van die personen was, die, als leden van de Regeering der Z.A.R., den strijd met Engeland aanknoopten. Een mensch mag echter niet terug-

deinzen voor de gevolgen zijner daden, en wij moeten dus bij eene gelegenheid als deze, alle privaat gevoel terughouden, en alleen en uitsluitelijk beslissen met 't oog op de blijvende belangen van het Afrikaansche volk. Dit is voor ons een groot oogenblik, misschien het laatste, dat wij, als een vrij volk en vrije Regeering, zullen bij elkaar komen. Laten wij ons dus opheffen tot de hoogte en de grootheid van deze gelegenheid, en tot eene beslissing komen waarvoor het Afrikaansche nageslacht ons zal zegenen en niet vervloeken.

Het groote gevaar voor deze vergadering is, dat zij uit een bloot militaire oogpunt tot een besluit zal komen. Bij alle vertegenwoordigers alhier aanwezig zijn officieren, die geen vrees kennen, en die nooit bang zijn geweest en ook nooit bang zullen worden voor de overmacht des vijands, en die bereid zijn hun laatste droppel bloeds voor hun land en volk te geven. Nu, wanneer wij de zaak van een bloot militaire oogpunt, als een krijgszaak beschouwen, dan moet ik erkennen, dat wij nog met den strijd kunnen voortgraan. Wij zijn nog steeds een onoverwonnen krijgsmacht, wij hebben nog omtrent 18,000 man in 't veld, veteranen, met wie men bijna eenig werk kan doen. Onze zaak, als eens krijgszaak, kunnen wij nog verder drijven.

Maar wij zijn hier niet als een legermacht, wij zijn hier als een volk; wij behartigen niet alleen een krijgszaak, maar ook een volkszaak. Niemand zit hier om zijn eigen commando te vertegenwoordigen. Iedereen vertegenwoordigt hier het Afrikaansche volk, niet alleen dat deel, dat thans in 't veld is, maar ook dat gedeelte, dat reeds onder de aarde rust, en dat deel dat nog na ons zal bestaan. Wij vertegenwoordigen niet alleen onszelven, maar ook de duizenden ontslapenen, die het laatste offer gebracht hebben voor hun volk, - de gevangenen verspreid over de geheele wereld, - de vrouwen en kinderen, die in de gevangeniskampen des vijands bij duizenden uitsterven; wij vertegenwoordigen het bloed en de tranen van een gansch volk. Zij roepen ons toe van uit de gevangenissen, de kampen, het graf, het veld en den schoot der toekomst, om toch wijzelijk te beslissen, en alle stappen te vermijden, welke kunnen leiden tot den ondergang en de uitroeiing van het Afrikaansche volk, en welke dus de opofferingen door hen gemaakt zouden kunnen verijdelen.

Tot dusver hebben wij den strijd niet doelloos voortgezet, wij hebben niet gevochten om doodgeschoten te worden; wij zijn den strijd begonnen en hebben hem voortgezet tot op dit oogenblik, omdat wij onze onafhankelijkheid wilden behouden, en bereid waren alles er voor op te offeren. Maar wij mogen niet het Afrikaansche volk voor de onafhankelijkheid opofferen. Wanneer wij overtuigd zijn, dat er, menschelijkerwijze gesproken, geen redelijke kans is, om onze onafhankelijkheid, als Republieken, te behouden, dan wordt het ook onze duidelijke plicht den strijd te staken, opdat wij niet misschien ons volk, onze toekomst opofferen voor een bloot idee, dat niet meer kan verwezenlijkt worden.

Welke redelijke kans is er nog om onze onafhankelijkheid te behouden? Wij hebben nu bijna drie jaren, zonder tusschenpooze gevochten. Zonder onszelven te bedriegen kunnen wij zeggen, dat wij alle krachten hebben ingespannen en alle middelen hebben aangewend om onze zaak te bevorderen. Wij hebben duizenden levens gegeven; wij hebben al onze aardsche goederen opgeofferd; ons dierbaar land is een onafgebroken woestijn; meer dan 20,000 vrouwen en kinderen zijn reeds in de kampen des vijands gestorven. Heeft dit alles ons nader tot de onafhankelijkheid gebracht? Integendeel, wij geraken steeds verder van haar; en hoe langer wij zullen voortgaan hoe grooter de verwijdering worden zal tusschen ons en het doel waarvoor wij gevochten hebben. De wijze waarop de vijand dezen oorlog heeft gevoerd en nog voert heeft ons tot een toestand van uitgeputheid gebracht, welke uiteindelijk het voortzetten van den oorlog een physische onmogelijkheid zal maken. Indien er geen redding van elders komt, moeten wij gewisselijk bezwijken.

Toen ik, een jaar geleden, namens mijne Regeering, Z.H. Ed. Staatspresident Kruger, in Europa onzen toestand mededeelde, drukte hij zijn gevoelen uit, dat wij, met 't oog op den toestand in de Kaapkolonie en de gevoelens der Europeesche volkeren, met den strijd moesten voortgaan, tot het laatste middel van weerstand zou zijn uitgeput.

Wat de buitenlandsche politiek betreft, wensch ik u alleen op de onbetwistbare feiten te wijzen. (Spreker besprak hier breedvoerig de politieke ontwikkelingen van Amerika en de voornaamste Europeesche mogendheden gedurende de laatste twee

jaren, en ging toen voort.) Voor ons is en blijft de slotsom van de buitenlandsche situatie, dat wij veel sympathie krijgen, waarvoor wij natuurlijk van harte dankbaar zijn; maar meer krijgen wij niet en zullen wij nog vele jaren niet krijgen. Europa zal met ons sympathiseeren totdat de laatste boerenheld in zijn graf ligt, totdat de laatste boerenvrouw met gebroken hart naar 't graf is gegaan, totdat ons gansche volk opgeofferd zal zijn op het altaar der geschiedenis en der menschheid.

Wat de toestand in de Kaapkolonie betreft, heb ik dien reeds breedvoerig aan u, bij eene vorige gelegenheid, blootgelegd. Wij hebben fouten begaan, en de Kaapkolonie was misschien ook nog niet rijp voor deze dingen. In elk geval kunnen wij geen hoop van een algemeenen opstand aldaar koesteren.

De 3,000 man, die thans bij ons aldaar zijn aangesloten, zijn helden, die wij niet genoeg eeren kunnen, voor hunne opoffering van alles voor ons, maar wij zullen de onafhankelijkheid voor ons niet herwinnen.

Wij zijn nu voor twaalf maanden voortgegaan op advies van President Kruger te handelen, en hebben beide middelen door hem aangewezen beproefd. Wij zijn in beide gevallen overtuigd geworden, dat, indien wij vrij willen blijven, wij maar op onszelven zullen moeten steunen. De feiten, door de afgevaardigden uit beide Republieken voor deze vergadering gebracht, overtuigen mij, dat het voor ons eene misdaad zal zijn met dezen strijd voort te gaan, zonder verzekering van hulp van elders. Ons land is reeds in den grond geruïneerd. Wij zullen dan ook ons volk hopeloos ruïneeren, zonder eenig redelijk vooruitzicht op succes.

Nu komt de vijand tot ons met een voorstel, dat, hoe onaanneembaar dan ook, toch gepaard gaat met de belofte van amnestie voor de Koloniale Broeders, die zich bij ons hebben aangesloten. Ik vrees de dag zal komen, wanneer wij de zoogenaamde rebellen niet meer zullen kunnen redden en dan zal het een oorzaak van rechtvaardig verwijt zijn, dat wij ook hunne belangen hebben opgeofferd voor onze reeds hopeloos geworden zaak. En ik ben bang dat het afslaan van het voorstel der Britsche Regeering ons veel sympathie in de buitenwereld zal doen verliezen, en onze positie veel zal verzwakken.

Broeders! Wij hebben besloten tot het bittere einde te staan;

- gekomen in bitterder vorm dan wij ooit hadden gedacht. Voor een ieder van ons zou de dood een zachter en zoeter einde geweest zijn dan de stap, waartoe wij nu zullen moeten overgaan. Maar wij bukken voor God's wil.

De toekomst is duister, maar wij zullen den moed, de hoop, het vertrouwen op God niet prijsgeven. Niemand zal mij ooit overtuigen, dat de ongeëvenaarde opofferingen, door het Afrikaansche volk op 't altaar der vrijheid gelegd, ijdel en te vergeefs zullen zijn. De Vrijheidsoorlog van Zuid-Afrika is gestreden - niet alleen voor de Boeren maar voor het gansche volk van Zuid-Afrika. De uitkomst van dien strijd laten wij in Gods hand. Misschien is het Zijn wil om het volk van Zuid-Afrika door nederlaag, door vernedering, ja, zelfs door het dal der schaduwe des doods te leiden tot een beteren toekomst en een helderen dag.

Com. A.J. Bester (Bloemfontein) zegt, dat op de vergadering, alwàar hij gekozen werd, de burgers tot hem zeiden, dat zij geene onderdanen van Engeland wilden zijn. Hij wijst er op, dat dezelfde argumenten, die nu gebruikt worden tegen het voortzetten van den strijd, ook gebruikt werden in vroegere tijden van neerslachtigheid. Hij wijst op de geschiedenis, en toont aan dat wij dikwijls uit hachelijke toestanden gered werden. Men gelooft, dat recht zegevieren zal. Van feiten sprekende, vraagt hij, hoe men het verklaren kan, dat 240,000 man twee kleine Republieken niet uitgedelgd hebben. Hij wijst op wonderlijke ontkomingen en zegt, dat de gedachte daaraan ons moet bemoedigen. Wij moeten eensgezind zijn. Hij eindigt met te zeggen: Ik sta, of ik val voor mijne vrijheid!

De Heer C. Birkenstock (Vrijheid) vraagt, of het voorstel onder protest kan aangenomen worden.

Gen. J.C. Smuts antwoordt: De vergadering kan het aan de Regeeringen opdragen het voorstel aan te nemen, er bijvoegende, dat zij zulks doen onder deze en die omstandigheden.

Com. A.J. Bester (Bloemfontein) meent, dat er genoeg gesproken is, en beveelt aan de discussie te sluiten.

Com. J.E. Mentz (Heilbron) meent dat het niet meer noodig is te redeneeren. Hij gelooft, dat de oorlog niet kan voortgezet worden. In Heilbron, Bloemfontein en gedeelte van Bethlehem

zijn er geen vijf beesten overgebleven. Hij wijst op den reddeloozen toestand der vrouwen en kinderen. Hij toont aan dat de zaak zoo zwaar begint te worden, dat men verplicht wordt zelfs bij dag door de kralen te breken. Onlangs moest hij dat doen en verloor 40 man op één keer. Hij zal zijn district moeten verlaten, maar kan het niet over zijn hart krijgen de vrouwen achter te laten. Hem is het duidelijk, dat men niet voortgaan kan, omdat gedeelten der Transvaal niet kunnen medegaan. Wordt de oorlog voortgezet, dan zullen commando's gedurig hier en daar tot den vijand overgaan.

Generaal Kemp (Krugersdorp) spreekt een zeer bemoedigend woord. Hij wil staan of vallen met de onafhankelijkheid. Zijn opdracht is ook in dien zin. Zijn geweten rechtvaardigt niet een ander gedragslijn. Hij toont aan, dat het document vaag is, en niet genoegzame voorziening maakt voor onze verliezen, en dat de Hollandsche taal daarin feitelijk als een vreemde taal beschouwd wordt. De toestand is dikwijls duister geweest, en de duisternis zal ook nu voorbijgaan. Denkende aan wat hem opgedragen werd door de burgers, kan hij niet anders dan stemmen voor eene voortzetting van den oorlog.

Waarn. President Burger: Hij heeft reeds tevoren zijn gevoelen uitgesproken. Het spijt hem dat de vergadering schijnbaar in twee partijen is verdeeld. Het is noodig, tot heil van ons volk, dat er eenheid zijn zal. Hij vraagt: Zullen wij voortgaan? Uit alles wat hij zelf heeft gezien en nu heeft gehoord, is het hem duidelijk, dat wij niet kunnen. Er is geen mogelijkheid den strijd voort te zetten; er is geen redelijk vooruitzicht zulks te doen tot heil van ons volk. De strijd van 1877 tot 1881 kan niet vergeleken worden met den toestand, waarin wij thans verkeeren. Hij was één van hen, die toen streden. Men zegevierde wel, maar het was door middelen van buiten. De Zusterstaat (O.V.S.) bleef neutraal. President Brand, in Zuid-Afrika, en Gladstone in Engeland hielpen ons. Het was niet door ons zwaard, dat wij de overwinning kregen. Men zal zeggen, dat wij twee en een half jaar den strijd hebben voortgezet, waarom kunnen wij niet aanhouden? Omdat wij gaandeweg zwakker zijn geworden, en, zoo wij aanhouden, tot een noodlottig einde komen zullen. Welk recht heeft men te verwachten, dat men eindelijk zegevieren zal? Elke man door ons verloren maakt ons zwakker. Honderd man minder bij ons is honderd meer voor den

vijand. Engelands getalsterkte vermindert niet. Er zijn, integendeel, meer troepen in 't land op dit oogenblik, dan toen Lord Roberts het bevel voerde. Ook heeft Engeland onze eigene menschen tegen ons gebruikt, en heeft niet geschroomd de kaffers te wapenen. Onze menschen weten hoe ons te bevechten. Als men deze feiten niet zien kan, dan weet hij niet wat men zien kon. Het is niet volkomen juist om dezen strijd te noemen een 'geloofsstrijd.' De oorlog werd ongetwijfeld in het geloof op God begonnen, maar er waren ook andere dingen, waarop men vertrouwde. Men heeft op zijn eigen wapen vertrouwd. Er was een geringschatting van den vijand. Er was een zucht naar oorlog onder 't volk. Men dacht slechts aan overwinning, nooit aan nederlaag.

Maar nu is het de vraag: Wat staat ons te doen? Daar ligt het document. Hij denkt niet veel van dat document. Het document zou hem niet er toe brengen den oorlog te staken. Zoo hij zich gedrongen gevoelt den strijd te eindigen, dan is het niet om eenig voordeel in het voorstel aangeboden; maar het is het gevoel van zijne verantwoordelijkheid, dat hem daartoe drijft. Dacht hij er aan, dat hij, door aan te houden, het graf van 't volk zou delven, dan mocht hij dat niet doen. Daarom acht hij het zijn plicht, als leider des volks, om indien mogelijk te verhinderen, dat één man meer neêrgeschoten worden, en dat ééne vrouw meer sterven zou. Men moet het offer brengen; dat is ook geloof. Wat zullen wij winnen door voort te gaan? Niets. Het zal blijken, dat verdere overgaven zullen plaats vinden, hier enkelen, dáár velen, en wij zullen zwakker worden. Ook zullen wij groote gedeelten van grond moeten opgeven Zullen wij daardoor sterker worden? De vijand zal zich dan meer kunnen concentreeren. En, als het land verlaten wordt, wien zal het toebehooren? Den vijand!

Deze is waarschijnlijk onze laatste vergadering. Hij gelooft, dat eene kans tot onderhandeling niet weêr komen zal, omdat wij al zwakker worden zullen. Verwerpt men dit voorstel, wat zal dan de toekomst zijn? Neemt men het aan, dan zal men, als een kind, weer moeten opgroeien, maar wordt het voorstel verworpen, dan is het met ons gedaan. Kap een boom af, en hij zal weer uitspruiten; maar roei hem uit, en hij is niet meer. Heeft het volk van ons verdiend uitgeroeid te worden?

Die den oorlog willen voortzetten spreken van h o o p ; maar

waarop is die hoop gegrond? Niemand kan zeggen: Op onze wapenen. Op interventie? Neen! Waarop dan?

Het spijt hem, dat de Transvaal en Oranje Vrijstaat tegen elkander staan, en dat het de Transvaal is die zeggen moet, dat zij niet meer kan voortgaan. Maar de vijand heeft zich met alle krachten in den Transvaal geconcentreerd, en daarom kan men daar niet langer uithouden.

De Heer L. Jacobsz. zegt, dat hij tot hiertoe niet gesproken heeft, omdat hij niet een strijder is. Hij heeft wel veel geleden, maar toch minder dan anderen. Hij heeft geluisterd, maar zijn opinie is niet veranderd door wat hij gehoord heeft. Hij zegt nu nog, wat hij te Klerksdorp heeft gezegd, namelijk, dat de strijd niet kan voortgezet worden. Hij let op den toestand des lands, die zoodanig is, dat het geen commando's meer dragen kan. Hij wijst op den toestand der vrouwen en kinderen, waarvan velen sterven en allen aan groote gevaren zijn blootgesteld. Als er kans bestond om uiteindelijk te slagen, dan zou men kunnen volhouden, maar die kans bestaat niet. Verder spreekt hij over de onmogelijkheid van interventie, en over het zwijgen van de Deputatie. Hij sympathiseert met de krijgshelden ter vergadering, maar men moet niet met ‘zijn kop tegen den muur loopen.’ Er moet grond voor ons geloof zijn, en wij kunnen ons volk niet gaan vergelijken bij het volk van Israël. Israël had beloften: Wij niet. Verder wijst hij er op, dat men, ter wille van 't volk, niet onvoorwaardelijk kan overgeven. De termen ter tafel zijn teleurstellend, maar zij zijn de beste die verkregen konden worden. Wat betreft de bezwaren der afgevaardigden, dat zij, namelijk, gehouden zijn te doen dat wat hun werd opgedragen, is hij van hetzelfde gevoelen als Rechter Hertzog en Generaal Smuts.

Com. J.J. Alberts (Standerton) spreekt min of meer in den geest van zijn vorige aanspraak. Hij is er voor den oorlog te eindigen met opoffering van grondgebied, maar zoo dit niet kan, dan moet de oorlog in elk geval ten einde worden gebracht.

Wdn. Pres. de Wet meent, met 't oog op de beperktheid van den tijd der vergadering, dat men, indien mogelijk, tot het doen van een voorstel moet overgaan.

Gen. G.A. Brand zou gaarne willen spreken, maar denkt dat er reeds genoeg is gezegd, en acht het wenschelijk de discussie te sluiten. Hij wil een voorstel indienen.

Veld-Cornet D.J.E. Opperman (Pretoria Zuid) acht het moeilijk den oorlog voort te zetten, en even moeilijk het voorstel aan te nemen. Hij weet niet wat te doen. Een deel van zijn burgers zullen niet meer vechten. Zijn groot bezwaar is de akelige toestand der vrouwen. Hij kan het niet over zijn hart krijgen, die families te laten omkomen. Hij denkt dat men, ter wille van de vrouwen en kinderen, die zoo mishandeld worden, het voorstel onder protest moet aanemen.

Op voorstel van Veldcor. J. van Heerden, gesecondeerd door Veldcornet B.J. Roos, wordt de discussie geloten.

De vergadering wordt verdaagd en met gebed gesloten.

Zaterdag, 31 Mei 1902.

De vergadering wordt met gebed geopend.

Generaal Nieuwouwdt, gesecondeerd door Generaal Brand stelt voor: 'Deze vergadering van Speciale Afgevaardigden der beide Republieken, in overweging genomen hebbende het voorstel van Zijner Britsche Majesteits Regeering ter herstelling van den vrede, en in overweging nemende (a) Het verlangen en de opdracht van hunne burgers in 't veld. (b) Dat zij zich niet gerechtigd gevoelt, op de basis door Zijner Majesteits Regeering neêrgelegd, vrede te sluiten alvorens in communicatie te zijn gesteld geweest met de Afgevaardigden der Republieken thans in Europa, besluit: Dat zij het voorstel Zijner Majesteits Regeering niet aannemen kan, en gelast de Regeeringen der beide Republieken aan Zijner Britsche Majesteits Regeering dit besluit door hare Vertegenwoordigers alhier bekend te maken.'

De Heer P.R. Viljoen, gesecondeerd door Generaal H.A. Alberts, doet een voorstel, dat later door Generaal Smuts en Rechter Hertzog gewijzigd is geworden, en dat luidt als volgt: (zie, later, voorstel Pretorius - C. Botha). Een derde voorstel van Gen. C. Botha en Gen. J.C. Celliers komt ter tafel maar wordt later teruggetrokken.

De Heer F.W. Reitz acht het zijne plicht, met 't oog op zijn ambt, op zichzelven als burger, en op zijne natie, te zeggen, dat de vergadering voorziening moet maken, ingeval het voorstel der Britsche Regeering aangenomen wordt, wie de noodige documenten zullen moeten onderteekenen. Hij zal geen document onder-

teekenen waardoor de onafhankelijkheid wordt prijs gegeven.

Er wordt door verschillende leden aanmerkingen gemaakt op het eerste voorstel, en de heer P.R. Viljoen verzoekt, dat er toch geene verdeeldheid moge zijn.

Daarop zegt Wd. President de Wet, dat, daar de tijd beperkt is, en allen niet spreken kunnen, hij voorstellen zal, dat eene commissie worde benoemd om een derde voorstel op te trekken, waarin de verschillende gevoelens der leden samengevat worden; en dat, terwijl de commissie daarmede bezig is, de O.V.S. afgevaardigden afzonderlijk, en die der Z.A.R. afzonderlijk zullen vergaderen, ten einde te trachten overeen te komen. Men moet trachten tot één doel te geraken. Dat zal ons tot onberekenbaar voordeel strekken.

Com. Gen. Botha meent dat die wenk behartigd moet worden. Wij hebben samen geleden en gestreden, en het zal jammer zijn zoo wij nu verdeeld uit elkander zullen gaan.

Men besluit tot de aanstelling van zoodanige commissie, en benoemt daartoe Rechter Hertzog en Generaal Smuts.

Hierop verwijderen zich de O.V.S. afgevaardigden naar de tent van Wd. President de Wet, terwijl die der Z.A.R. blijven in de tent der samenkomst.

Na een tijd van bitteren strijd - want een ieder gorde zich aan tot het bitter einde - kwam men bijeen, en las Rechter Hertzog het volgend voorstel: ‘Deze Vergadering van Volksvertegenwoordigers voor beide de Zuid-Afrikaansche Republiek en den Oranje Vrijstaat, gehouden te Vereeniging van 15 Mei tot 31 Mei 1902, heeft met leedwezen kennis genomen van het Voorstel door Z.M. Regeering gedaan in verband met het beëindigen van de bestaande vijandelijkheden en van hare mededeeling, dat dit voorstel onveranderd moet goed- of afgekeurd worden. Zij betreurt het, dat Z.M. Regeering absoluut geweigerd heeft met de Regeeringen der Republieken te onderhandelen op de basis onzer onafhankelijkheid, of onze Regeeringen toe te laten met onze Deputatie in Communicatie te komen. Ons volk toch heeft steeds gemeend, dat niet alleen op grond van recht, maar ook van de groote stoffelijke en persoonlijke opofferingen voor zijne onafhankelijkheid gebracht, het een gegronde aanspraak op die onafhankelijkheid heeft.

Deze vergadering heeft den toekomst van ons land ernstig overwogen, en heeft vooral op de volgende feiten gelet:

1. - Dat de krijgspolitiek door de Britsche militaire autoriteiten gevolgd geleid heeft tot de algeheele verwoesting van het grondgebied der beide Republieken, met afbranding van plaatsen en dorpen, vernieling van alle middelen van bestaan en uitputting van alle hulpbronnen, noodig voor het onderhoud onzer families, het bestaan onzer legermachten en het voortzetten van den oorlog.

2. Dat het plaatsen onzer families in de concentratiekampen geleid heeft tot een ongehoorden toestand van lijden en ziekte, zoodat in betrekkelijk korten tijd ongeveer 20,000 onzer dierbaren aldaar gestorven zijn, en het afgrijzelijk vooruitzicht is ontstaan, dat, bij voortzetting van den oorlog, ons gansch geslacht, op die wijze, zal kunnen uitsterven.

3. Dat de kafferstammen, binnen en buiten de grenzen van het grondgebied der beide Republieken meest allen gewapend zijn en deel nemen in den strijd tegen ons, en door het plegen van moorden en het aanrichten van allerhande gruweldaden een onbestaanbaren toestand in vele districten der beide Republieken veroorzaken, zooals nog onlangs gebeurd is in het district V r i j h e i d , alwaar 56 burgers op gruwelijke wijze bij dezelfde gelegenheid, vermoord en verminkt werden.

4. Dat door proclamaties van den vijand, waaraan hij reeds begonnen is uitvoering te geven, de nog vechtende burgers bedreigd worden met het verlies van al hun los- en vasteigendom, en dus met totalen stoffelijken ondergang.

5. Dat het, door de omstandigheden van den krijg, voor ons reeds lang onmogelijk is geworden de vele duizenden krijgsgevangenen, door onze krijgsmachten genomen, aan te houden, en dat wij dus betrekkelijk weinig schade aan de Britsche legermachten kunnen aanbrengen, terwijl de burgers, die gevangen worden door de Britsche legermachten, buitenslands gezonden worden, en dat, na het woeden van den oorlog gedurende bijna drie jaren er slechts een gering gedeelte overblijft van de strijdmachten, waarmede wij den oorlog zijn begonnen.

6. Dat dit strijdend overblijfsel, hetwelk maar een kleine minderheid van ons geheele volk vormt, te vechten heeft tegen een overweldigende overmacht des vijands, en bovendien feitelijk in een

toestand van hongersnood en ontbeering van noodzakelijke levensbehoeften verkeert, en dat, niettegenstaande het aanwenden onzei uiterste pogingen en het opofferen van alles, dat ons lief en dierbaar was, wij niet redelijkerwijze op een eventueele overwinning kunnen uitzien.

Deze vergadering is dus van meening, dat er geen redelijke grond is te verwachten, dat, door het voorzetten van den oorlog, het volk zijne onafhankelijkheid zal blijven behouden, en beschouwt dat, onder de omstandigheden, het volk niet gerechtvaardigd is met den oorlog voort te gaan, daar zulks alleen kan strekken tot den maatschappelijken en stoffelijken ondergang, niet alleen van ons, maar ook van ons nageslacht.

Gedrongen door bovenstaande omstandigheden en beweegredenen, draagt deze vergadering aan beide Regeeringen op, het voorstel van Z.M. Regeering aan te nemen, en namens het volk der beide Republieken hetzelve te onderteekenen.

Deze Vergadering van Afgevaardigden drukt haar vertrouwen uit, dat de toestanden, thans in 't leven geroepen door de aanname van het voorstel van Z.M. Regeering, spoedig op die wijze mogen verbeterd worden, dat ons volk daardoor zal geraken tot het genieten van die voorrechten, waarop het op grond, niet alleen van zijn verleden, maar ook van zijne opofferingen in dezen oorlog, rechtmatig aanspraak meent te kunnen maken.

Deze Vergadering heeft met genoegen kennis genomen van het besluit van Z.M. Regeering om eene groote mate van Amnestie toe te kennen aan die Britsche onderdanen, die de wapens aan onzen kant hebben opgenomen, en aan wie wij door banden van bloed en eer verbonden zijn; en drukt den wensch uit, dat het Zijne Majesteit moge behagen deze Amnestie nog verder uit te breiden.'

De Heer P.R. Viljoen trekt zijn voorstel terug.

Commandant H.P.J. Pretorius gesecondeerd door Generaal C. Botha stelt het voorstel, zooals door de commissie gelezen, voor.

Generaal Nieuwouwdt trekt ook zijn voorstel terug, maar dit wordt dadelijk overgenomen door Generaal C.C.J. Badenhorst, gesecondeerd door Commandant A. Bester, van Bloemfontein.

De vergadering verdaagt tot namiddag.

's Namiddags te 2.5 ure komt men weer bijeen.

Tot stemming overgaande wordt het voorstel van Comdt. H.P.J. Pretorius, gesecondeerd door Generaal C. Botha, aangenomen met 54 tegen 6 stemmen.

Hierop wordt door Wd. President Burger een plechtig woord gesproken. Hij zegt: ‘Wij staan hier bij 't graf van de twee Republieken. Er blijft voor ons veel over om te doen, al kunnen wij het niet meer doen in de ambtsbetrekkingen, waarin wij tot hiertoe stonden. Laat ons onze hand niet terugtrekken van te doen dat wat onze plicht is. Laat ons God bidden ons te leiden en ons te wijzen hoe wij ons volk bij elkander zullen houden. Wij moeten genegen zijn te vergeven en te vergeten, wanneer wij onzen Broeder ontmoeten. Het gedeelte van ons volk, dat ontrouw was mogen wij niet verstooten.’ Verder spreekt Wd. Presd. Burger een woord van afscheid tot den Commandant Generaal, de Leden der Uitvoerende Raden en de Afgevaardigden.

In den namiddag komt men weder, en wel voor het laatst bijeen. Com. Jacobsz, gesecondeerd door Gen. Muller stelt voor een besluit dat aangenomen wordt door de vergadering. Het heeft betrekking op de weduwen en weezen.

Daarmede was deze laatste vergadering van de twee Republieken ten einde.

Zij werd met gebed gesloten.